

FIDES

BIULETYN BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH

ISSN 1426-3777 Rok 21•2015•Nr 1(40)

RADA NAUKOWA

ks. dr Anton Babják, Ružomberk
dr hab. Henryka Ilgiewicz, Wilno
dr hab. Maria Kocójowa, prof. UJ
dr hab. Maria Pidłypczak-Majerowicz, prof. UP
dr Gregor Ploch, Wiedeń
prof. dr hab. Roland Prejs OFMCap
bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniewski
prof. dr hab. Irena Socha
ks. dr Stanisław Zimniak SDB, Rzym

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Grzegorz Filipiuk OFMCap
ks. Tomasz Garwoliński, sekretarz redakcji
ks. Andrzej Jakóbczak
Wacław Umiński CM
Bogumiła Warzachowska, redaktor naczelny
ks. Jerzy Witczak

REDAKCJA JĘZYKOWA

Aleksandra Kowal (język polski)
Ewa Olszowy (język angielski)

Wersją pierwotną czasopisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”
jest wersja papierowa

ADRES REDAKCJI

Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego
ul. Wita Stwosza 17, 40-042 Katowice, tel. 32 257 20 59
e-mail: bogumila.warzachowska@us.edu.pl

SEKRETARIAT FEDERACJI FIDES

Biblioteka PWT i MWSD
plac Katedralny 14, 50-329 Wrocław

DRUK I OPRAWA

Drukarnia J. i J. Maciejewscy
ul. Gdańska 1, 06-300 Przasnysz
Druk 2015 – nakład 200 egz.

CZTERDZIESTY NUMER I DWADZIEŚCIA JEDEN LAT

Za nami już dwadzieścia lat istnienia czasopisma Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, zebrało się więc tych lat na mały jubileusz. Dokumentacja tego pracowitego okresu zawarta jest w kolejnych numerach „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”, których liczba też jest imponująca i doszła do czterdziestu.

Św. Jan Paweł II zachęcał kiedyś: „wszystkie jubileusze osobiste czy wspólnotowe mają wielkie i szczególne znaczenie w życiu jednostek oraz w życiu odnośnych wspólnot”. Nasz święty Papież przypominał wtedy, że każdy jubileusz odsyła nas do biblijnego źródła, gdyż z w Księdze Kapłańskiej czytamy: „Będzie to dla was jubileusz – każdy z was powróci do swej własności i każdy powróci do swego rodu” (Kpł 25,10).

„Powrócić do swojej własności” to nic innego jak odnaleźć na nowo pierwotne inspiracje i pierwsze wartości. Skoro naszym imieniem jest „federacja”, niech będzie to czas odnalezienia na nowo radości działania wspólnego. FIDES zawsze przecież była dziełem wspólnym i ze wspólnego wysiłku powstawały najbardziej wartościowe dzieła bibliotecznej i bibliologicznej pracy. Jest to federacja bibliotek, a więc pogłębiamy tradycję szacunku i miłości do literatury, tradycję kultywowaną od Apostołów poprzez ojców Kościoła i wielkie szkoły monastyczne, poprzez wieki scholastyki – aż do naszych czasów, zgodnie z wielu zachętami i wskazówkami współczesnych papieży Kościoła.

Fides to z łaciny „wiara”. Tu z kolei znajdziemy sens wezwania, aby „powrócić do swego rodu”. Jest to przecież federacja bibliotek działających w Kościele katolickim, w tej wielkiej rodzinie wiary łączącej różne pokolenia, ludy i narody. Nasz mały jubileusz kieruje więc nasze spojrzenie w stronę przyszlých lat, ku nowym wyzwaniom, nowym dziełom – i ku nowym, nadchodzącym dopiero jubileuszom.

*Bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniewski
delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji FIDES*

ARTYKUŁY I MATERIAŁY

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 21 (2015) nr 1 (40), s. 5-24
ISSN 1426-3777

MARTA WÓJTOWICZ-KOWALSKA, DANUTA REBECH¹

NIEPOPRAWNY MARZYCIEL CZY CZŁOWIEK O OTWARTYM UMYŚLE BIBLIOTEKARSKA DZIAŁALNOŚĆ KS. DR. HAB. JANA BEDNARCZYKA

Jak przedstawić człowieka, z którym pracowało się przez kilkanaście lat ramię w ramię? Opisanie suchych faktów z jego życiorysu chyba nie wchodzi w grę, tym bardziej że życiorys ten został już opublikowany w jubileuszowym numerze 100 czasopisma „Archi-

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

wa, Biblioteki i Muzea Kościelne” w 2013 roku². Jak w takim razie przedstawić człowieka, który niejednemu otworzył umysł i pobudził do twórczego działania? Człowieka, który pokazał, że można osiągnąć sukces i przy tym nie stracić człowieczeństwa oraz jak można rozwijać się zawodowo, a przy tym szanować i kochać bliźniego, tak zwyczajnie, po chrześcijańsku. Człowieka, który miał marzenia zawodowe i dążył konsekwentnie do ich realizacji, często wbrew pojawiającym się przeciwnościom.

Ks. Jan Bednarczyk zapisał się w sercach swoich pracowników jako człowiek niezwykle dobry i serdeczny, z wizją tworzenia nowoczesnej i przyjaznej biblioteki akademickiej oraz środowiska bibliotek współpracujących na miarę dzisiejszych czasów. Mimo że opuścił nasze kręgi bibliotekarskie, to nadal realizuje się zawodowo jako wykładowca w Instytucie Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w Katedrze Archiwistyki i Nauk Pomocniczych Historii Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Od września 2012 roku jest proboszczem parafii pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Filipowicach koło Krzeszowic.

Jubileuszowy numer 40 „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych” jest doskonałą okazją do przedstawienia tej niezwyklej postaci, która aktywnie działała na rzecz środowiska bibliotekarskiego, a z którą było dane nam, autorkom, współpracować przez wiele lat. Należy także zaznaczyć, że ks. Jan Bednarczyk był założycielem i pierwszym redaktorem naczelnym ww. biuletynu. Wywarł znaczący wpływ na powstanie i rozwój Federacji FIDES oraz na współpracę pomiędzy bibliotekami kościelnymi. W niniejszym artykule chcielibyśmy zwrócić uwagę przede wszystkim na jego dokonania na polu bibliotekarskim, ponieważ przez kilkadziesiąt lat działał aktywnie na rzecz współpracy i integracji środowiska bibliotekarskiego.

Bibliotekarska droga ks. Jana Bednarczyka rozpoczęła się wraz z decyzją księdza kardynała Franciszka Macharskiego, na skutek której 28 czerwca 1984 roku Ksiądz Jan zakończył pracę w parafii Wszystkich Świętych w Krakowie, gdzie pełnił obowiązki wi-

² D. Gurdak, *Ksiądz dr hab. Jan Bednarczyk – życie i działalność na niwie bibliotekarskiej*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 100 (2013), s. 219-229.

kariusza, i został oddelegowany do pracy w Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (obecnie Uniwersytet Papieski Jana Pawła II), aby od 1 października 1984 roku podjąć obowiązki bibliotekarza w Bibliotece Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie (PAT), obecnie jest to Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (UPJPII). W celu zdobycia wiedzy potrzebnej do pracy w bibliotece rozpoczął studia w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego, które ukończył w 1988 roku, otrzymując stopień magistra. Swoją wiedzę w tym zakresie poszerzał nieustannie aż do zdobycia kwalifikacji bibliotekarza dyplomowanego w wyniku postępowania kwalifikacyjnego przed Komisją Egzaminacyjną, powołaną w trybie przepisów rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Ponadto w 1990 roku uzyskał na Wydziale Filozoficznym PAT stopień doktora filozofii, a następnie w roku 2008 – stopień doktora habilitowanego teologii na Wydziale Teologicznym PAT. Od 1991 roku był członkiem Senackiej Komisji Bibliotecznej, a od 1995 roku Senackiej Komisji ds. Badań Naukowych UPJPII. W latach 1994-1997 uczestniczył jako delegat PAT w ogólnopolskich konferencjach Komitetu Badań Naukowych. W 1989 roku został przyjęty do Kolegium Dyrektorów Bibliotek Naukowych Krakowa. Od 1998 roku był członkiem Komitetu Sterującego Krakowskiego Zespołu Bibliotecznego, od 1994 roku – Krakowskiej Rady Użytkowników Komputerów Dużej Mocy Obliczeniowej i Miejskiej Sieci Komputerowej przy ACK Cyfronet AGH oraz Rady Dyrektorów Porozumienia o Współpracy Bibliotek Wdrażających i Użytkujących VTLIS/Virtua, od 1997 roku – Konferencji Dyrektorów Szkół Wyższych w Polsce, od 2004 roku – Rady Archiwum i Biblioteki Kapituły Metropolitalnej w Krakowie, od 1990 roku – Zarządu Fundacji św. Jadwigi Królowej dla PAT, od 2010 roku – Rady tej Fundacji, natomiast od 1985 roku był członkiem Zarządu (bibliotekarzem) Polskiego Towarzystwa Teologicznego i od 1990 roku – Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego Oddział w Krakowie³.

³ Biogram ks. Jana Bednarczyka z 2012 roku [mps], Archiwum Biblioteki Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (dalej: ABUPJPII).

Ks. dr Jan Bednarczyk został wicedyrektorem Biblioteki PAT 24 kwietnia 1989 roku, a już 1 października tego samego roku został mianowany jej dyrektorem. Funkcję tę pełnił przez dwadzieścia trzy lata, aż do końca sierpnia 2012 roku, kiedy to ponownie podjął pracę duszpasterską jako proboszcz parafii pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Filipowicach koło Krzeszowic.

Kiedy obejmował funkcję dyrektora Biblioteki PAT, zespół biblioteki liczył cztery osoby, obowiązywał katalog kartkowy, a zbiory zajmowały jedno z dwóch przeznaczonych na to pięter. Ksiądz Jan miał wizję biblioteki odpowiadającej współczesnym czasom i konsekwentnie dążył do jej realizacji, nawet jeśli początkowo mogło się to wydawać utopią.

Chcąc realizować postawione przed biblioteką nowe zadania, przystąpił do tworzenia profesjonalnego zespołu pracowników posiadających potrzebne w pracy bibliotekarskiej wykształcenie zawodowe. Dużym wsparciem dla niego okazał się Władysław Szczęch, z którym po raz pierwszy zetknął się na studiach bibliotekoznawczych na Uniwersytecie Jagiellońskim. Był to ceniony i uznany w całym kraju specjalista w zakresie komputeryzacji bibliotek. W. Szczęch początkowo pracował w Bibliotece PAT na umowę-zlecenie i doradzał Księdzu w pracy bibliotecznej. Dzięki jego wsparciu łatwiej mu było podejmować różne decyzje, które miały zaważyć na przyszłym wizerunku biblioteki. Po pewnym czasie Pan Władysław został zatrudniony na stałe w Bibliotece PAT, a w roku 2000 został jej wicedyrektorem. Zawsze wzajemnie się z Księdzem Janem wspierali i mogli na siebie liczyć w trudnych sytuacjach.

Wraz z rozwojem biblioteki wzrosła liczba jej pracowników. Ksiądz Jan wiedział, jak ważne jest w pracy bibliotecznej przygotowanie zawodowe, i dlatego dążył do tego, aby osoby w niej zatrudnione miały wykształcenie bibliotekarskie, a pracownicy bez takiego wykształcenia uzyskali je na studiach podyplomowych. Z czasem wszyscy etatowi pracownicy biblioteki zdobyli wykształcenie wyższe, w tym trzy osoby stopień doktora. Osoby zatrudnione na stanowiskach bibliotekarskich posiadały odpowiednie przygotowanie zawodowe (studia wyższe bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, studia podyplomowe bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, kursy specjalistyczne), a niektóre osoby ukończyły więcej niż jeden

kierunek studiów. W konsekwencji powstał zespół ludzi posiadających odpowiednie kwalifikacje i będący w stanie sprostać każdemu wyzwaniu, jakie przed nimi postawiono. Ksiądz Jan wierzył w swoich pracowników i nieustannie mobilizował ich do podnoszenia kwalifikacji poprzez uczestnictwo w kursach, szkoleniach, konferencjach, sympozjach i studiach podyplomowych. Stawiał przed nimi coraz to nowe zadania, których wykonanie wymagało nieraz dużego wysiłku, ale w konsekwencji przyczyniało się do zdobycia nowego doświadczenia. Dyrektor pozostawił pracownikom dużą swobodę działania, ponieważ darzył ich zaufaniem. Popierał podejmowanie przez nich zajęć dydaktycznych z bibliotekoznawstwa i informacji naukowej na Papieskiej Akademii Teologicznej i na Uniwersytecie Jagiellońskim. Niejednokrotnie sam zachęcał do podejmowania takich działań. Wspierał ich nie tylko w działalności zawodowej, ale także w prywatnych pasjach: np. był organizatorem kilku wieczorów poetyckich pracowników biblioteki. Uczestniczył także w wielu ich uroczystościach rodzinnych. Nie sposób nie wspomnieć o organizowanych przez Księdza Jana weekendowych wycieczkach, które służyły integracji zespołu i na zawsze pozostaną w pamięci uczestników. Ze względu na swoje postępowanie cieszył się wśród pracowników dużym uznaniem i szacunkiem.

Ks. Jan Bednarczyk zdawał sobie sprawę, że zmiany technologiczne zachodzące w latach dziewięćdziesiątych XX wieku wymuszają na bibliotece inny sposób pracy i wprowadzenie komputeryzacji. W związku z tym uparcie zabiegał o zapewnienie Bibliotece PAT sprzętu komputerowego i podłączenie Internetu, aby biblioteka dorównała innym bibliotekom, które wprowadziły już komputeryzację. Duże zasługi we wdrożeniu i wykorzystaniu komputerów w działalności całej PAT, a szczególnie jej biblioteki, miał Władysław Szczęch. W latach 1995-1997 Ksiądz Jan jako dyrektor biblioteki starał się o doprowadzenie połączeń światłowodowych do budynków uczelni. Za początek komputeryzacji Biblioteki PAT można uznać rok 1989, kiedy to otrzymała ona pierwszy komputer osobisty IBM PC/XT z drukarką⁴. Już w 1994 roku w budynku biblioteki

⁴ W. Szczęch, *Języki informacyjno-wyszukiwawcze w Bibliotece Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 79 (2003), s. 256.

przy ul. Podzamcze 8 utworzono wewnętrzną sieć komputerową w standardzie BMC, obejmującą sześć komputerów w trzech pomieszczeniach. W 1995 roku do pomieszczeń przy ul. Franciszkańskiej 1 doprowadzono światłowód i na siedemnastu stanowiskach założono sieć wewnętrzną. Pozwoliło to na szybszą transmisję danych i korzystanie z zasobów sieciowych. W czerwcu 1997 roku połączenie światłowodowe uzyskał budynek przy ul. Podzamcze 8 oraz Biblioteka Instytutu Liturgicznego PAT przy ul. Sławkowskiej 24. Rozbudowana sieć wewnętrzna liczyła osiemnaście stanowisk we wszystkich pomieszczeniach bibliotecznych⁵. Komputeryzacja w Bibliotece PAT objęła dział gromadzenia (różnych typów dokumentów: książek, czasopism, zbiorów audiowizualnych), opracowania i udostępniania. Z myślą o czytelnikach dyrekcja biblioteki kładła duży nacisk na tworzenie bibliograficznych baz danych, spośród których można wymienić bazę dokumentów o świętych i błogosławionych z XIX i XX wieku oraz bazę zawartości wybranych czasopism, m.in. „*Analecta Cracoviensia*”, „*Ruch Biblijny i Liturgiczny*”, „*Notificationes*” – kilkanaście tysięcy opisów artykułów w programie MAK. Z czasem na zakupionym serwerze uruchomiono strony WWW uczelni i biblioteki. Od 1993 roku ks. Jan Bednarczyk jako przedstawiciel Biblioteki PAT uczestniczył w pracach Krakowskiego Zespołu Bibliotecznego, skupiającego biblioteki naukowe wdrażające system biblioteczny VTLS. Od połowy lat dziewięćdziesiątych nowo nabywane książki opracowywano już w systemie VTLS, w formacie USMARC. Natomiast baza gromadzenia druków zwartych, bazy bibliotek instytutowych, bazy darów i zawartości czasopism tworzono nadal w programie MAK. Od 20 lutego 2003 roku biblioteka w pełni współpracuje z katalogiem centralnym NUKAT: nie tylko pobiera dane, ale na określonych zasadach wprowadza je także do tego katalogu.

Ksiądz Jan nie tylko wspierał i otaczał opieką swój zespół i dbał o całe środowisko bibliotekarskie, ale jako dyrektorowi najważniejszej biblioteki kościelnej w Krakowie szczególnie bliskie były mu też sprawy środowiska bibliotek kościelnych i parafialnych. Dostrzegał

⁵ J. Bednarczyk, *Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Zarys działalności*, „*Analecta Cracoviensia*” 30-31 (1998-1999), s. 431.

konieczność podjęcia przez owe biblioteki bliższej współpracy oraz potrzebę szerszej wymiany doświadczeń i podejmowania wspólnych inicjatyw. Jednak wysiłki zmierzające do ujednoczenia wielu działań stały się realne dopiero wraz z wprowadzeniem komputeryzacji w latach dziewięćdziesiątych.

Powszechnie wiadomo, że znaczącą rolę w kształtowaniu zawodu bibliotekarskiego odgrywają organizacje i stowarzyszenia. Środowisko bibliotek kościelnych w Polsce odczuwało potrzebę wypracowania nowych form działania, które pozwoliłyby im na skuteczną współpracę⁶. W związku z tym 23 września 1991 roku w Warszawie przedstawiciele trzynastu bibliotek zaawansowanych w zakresie komputeryzacji procesów biblioteczno-informacyjnych podjęli decyzję o utworzeniu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, która już wcześniej działała w sposób nieformalny za wiedzą władz kościelnych. Jednym z pierwszych członków tej organizacji był także Ksiądz Jan jako dyrektor Biblioteki PAT. Przez dwa lata istnienia federacja doprowadziła do wdrożenia jednolitego komputerowego oprogramowania MAK w kilkudziesięciu bibliotekach. Spośród wyznaczonych celów do najważniejszych należało stworzenie jednolitego systemu komputerowego, wspólnej bazy katalogowej opartej na zgodnym formacie danych i opracowanie słownika słów kluczowych, jak też ograniczenie kosztów, prowadzenie wspólnych szkoleń i wymiana doświadczeń⁷.

Ks. Jan Bednarczyk zarządzający Biblioteką PAT aktywnie współtworzył polską Federację Bibliotek Kościelnych FIDES od samego początku, czyli już od jej nieformalnej działalności w 1991 roku. Za przykładem swojego przełożonego także i inni pracownicy biblioteki aktywnie uczestniczyli w spotkaniach i pracach nad rozwojem Federacji FIDES⁸. Kiedy na spotkaniu członków federacji, które odbyło się 9 maja 1994 roku, wybierano nowe władze, jej przewodniczącym został ks. dr Jan Bednarczyk, dyrektor Biblioteki PAT. Sekretarzem

⁶ J. Szulc, *Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES – historia powstania, zadania, działalność*, „Bibliotekarz” 4 (2000), s. 11.

⁷ M. Wójtowicz, *Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES w Polsce w latach 1991-2001 (10-lecie istnienia Federacji FIDES)*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2003), s. 21-22, 31.

⁸ D. Rebech, *Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie w działalności Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2005), s. 50-73.

biura wybrano mgr Małgorzatę Janiak, kustosza Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Wówczas do Federacji FIDES należało pięćdziesiąt sześć bibliotek kościelnych⁹.

Ksiądz Jan był przewodniczącym Federacji FIDES od 9 maja 1994 do czerwca 2001 roku. Przez siedem lat pełnienia tej funkcji nie tylko brał udział w spotkaniach i konferencjach organizowanych przez środowisko polskich bibliotekarzy, ale także aktywnie działał za granicą. Na sympozjum zorganizowanym w dniach 2-3 grudnia 1994 roku przez Krakowski Oddział Stowarzyszenia Archiwistów Polskich Polskiej Akademii Umiejętności pt. *Czy stowarzyszenia są dzisiaj potrzebne? Tradycje i terażniejszość na przykładzie stowarzyszeń działających na terenie południowej Polski* wygłosił komunikat o Federacji FIDES: *Federacja Bibliotek Kościelnych w Polsce FIDES*¹⁰. Konferencja Episkopatu Polski zatwierdziła Statut Federacji FIDES, gdy przewodniczył jej ks. Jan Bednarczyk (18 marca 1995 roku). Tym samym federacja uzyskała osobowość prawną, a także określiła wtedy swój podstawowy cel, który wiązał się z popieraniem doktryny chrześcijańskiej, szerzeniem słowa ewangelicznego oraz usprawnieniem działalności polskich bibliotek kościelnych poprzez wdrożenie postępu technicznego, a w szczególności komputeryzację prac bibliotecznych¹¹. Jako przewodniczący Federacji FIDES ks. Bednarczyk zabiegał o rozszerzenie współpracy międzynarodowej polskich bibliotek kościelnych. W wyniku jego starań 9 września 1995 roku, na dorocznym posiedzeniu Międzynarodowej Rady Stowarzyszeń Bibliotek Teologicznych w Lille we Francji polska federacja została formalnie przyjęta do Conseil International des Associations de Bibliothèques de Théologie jako jej członek zwyczajny¹². O istnieniu federacji zostało poinformowane Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Ministerstwo Kultury i Sztuki.

W trakcie trwania kadencji przewodniczącego ks. Jana Bednarczyka zorganizowano siedem Walnych Zgromadzeń Federacji

⁹ J. Bednarczyk, *Ku lepszej organizacji pracy w bibliotekach kościelnych – Federacja FIDES*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (1995), s. 27.

¹⁰ *Tamże*, s. 28.

¹¹ Statut Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES z 1995 roku [mps], Archiwum FIDES (dalej: AFIDES); Statut Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES z 2000 roku [mps], AFIDES.

¹² E. Poleszak, *Informacje z zebrań Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (1995), s. 39.

FIDES, trzydzieści jeden posiedzeń jej zarządu, kursy szkoleniowe różnych stopni z zakresu komputeryzacji bibliotek kościelnych i korzystania z Internetu, a także spotkania regionalne. Z jego inicjatywy w 1995 roku powołano do życia organ federacji, czyli półrocznik „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, czasopismo o profilu popularnonaukowym¹³. Było to wydarzenie przełomowe i znaczące, zwłaszcza dla środowiska bibliotek kościelnych, ponieważ dawało możliwość wymiany doświadczeń pomiędzy zrzeszonymi bibliotekami. Pierwszym redaktorem naczelnym tego czasopisma został Ksiądz Jan, a dwie osoby z Biblioteki PAT, mgr Małgorzata Janiak i mgr inż. Dorota Górską, zajęły się składem komputerowym, opracowaniem graficznym i korektą biuletynu oraz jego dystrybucją.

W czasopiśmie tym początkowo publikowano dokumenty i sprawozdania dotyczące działalności federacji oraz artykuły poświęcone problemom pracy bibliotek kościelnych. Autorami artykułów byli pracownicy różnych bibliotek, spośród których większość stanowiły osoby pracujące w Bibliotece PAT (obecnie Biblioteka UPJPII). Dzielili się oni zdobytą wiedzą, doświadczeniem i spostrzeżeniami na różne tematy. Powołanie tego organu stworzyło możliwość informowania pracowników bibliotek kościelnych, głównie małych bibliotek parafialnych, o zmianach normalizacyjnych oraz regułach gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów bibliotecznych. Miał on pełnić funkcję popularyzowania informacji o działalności federacji. Na łamach periodyku zamieszczano artykuły poświęcone aktualnym problemom bibliotek kościelnych. Największą uwagę zwracano na zagadnienia związane z unowocześnieniem warsztatu pracy bibliotekarzy, z upowszechnieniem nowych metod działania na rzecz czytelników poprzez wdrożenie komputeryzacji oraz normalizacji funkcjonowania bibliotek zrzeszonych w FIDES, a także wymianę doświadczeń¹⁴. „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” ze względu na specyfikę treści i adresata należy do grupy czasopism bibliotekarskich. Od 2009 roku biuletyn jest czasopismem recenzowanym.

¹³ Por. M. Wójtowicz, *Biuletyn Bibliotek Kościelnych FIDES*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2004), s. 115-150.

¹⁴ *Tamże*, s. 117.

Ks. dr Jan Bednarczyk, będąc redaktorem naukowym czasopiśmie i dyrektorem Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej, zachęcał do publikowania na łamach biuletynu artykułów i komunikatów na temat prac bibliotecznych nie tylko swoich pracowników, ale także pracowników Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Odważną i nowatorską inicjatywą Redakcji było udostępnienie łamów periodyku studentom bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” został życzliwie przyjęty w środowisku bibliotekarskim¹⁵.

W ramach współpracy w Federacji FIDES pracownicy Biblioteki PAT aktywnie uczestniczyli w prowadzeniu szkoleń dla korzystających z programu komputerowego MAK (kilkakrotnie organizowanych w bibliotece, a także prowadzonych w Tarnowie i Oświęcimiu). Z oddaniem na rzecz federacji działał również zastępca dyrektora Biblioteki PAT, mgr Władysław Szczęch. Od 1996 roku był odpowiedzialny za Komisję ds. Szkoleń i służył pomocą przy wprowadzeniu komputeryzacji, tworzeniu formatu oraz w pracach nad tezaurem teologicznym¹⁶. Nawet wtedy, gdy Biblioteka PAT nie pracowała już wyłącznie w rozpowszechnionym w bibliotekach kościelnych programie MAK, to nadal uczestniczyła w różnego rodzaju spotkaniach członków federacji, a jej pracownicy posiadający odpowiednie kompetencje zawsze służyli pomocą zrzeszonym w niej bibliotekom.

Przewodniczący federacji, ks. Jan Bednarczyk, z wielkim zaangażowaniem informował o FIDES i jej działalności nie tylko na spotkaniach i konferencjach w kraju i za granicą, lecz zamieszczał także artykuły w różnych publikacjach na dotyczące jej tematy¹⁷. Na początku 2002 roku do Federacji Bibliotek Kościelnych należało już dziewięćdziesiąt bibliotek.

¹⁵ *Tamże*, s. 126.

¹⁶ Protokół z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniu 20 czerwca 1995 roku [mps], AFIDES; Protokół z zebrania Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w dniu 21 marca 1996 roku [mps], AFIDES.

¹⁷ J. Bednarczyk, *Ku lepszemu organizacji pracy w bibliotekach kościelnych – Federacja FIDES*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (1995), s. 21-31; tenże, *Powołanie do życia Federacji Bibliotek Kościelnych – FIDES*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 65 (1996), s. 69-79; tenże, *Federacja Bibliotek Kościelnych – FIDES*, „Przegląd Biblioteczny” 64,1 (1996a), s. 49.

W latach 1995-2001, czyli w okresie przewodniczenia federacji przez Księdza Jana, znacznie posunęły się do przodu prace przy komputeryzacji bibliotek kościelnych i opracowanie zbiorów w systemie MAK. Organizowane co roku kursy obsługi systemu bibliotecznego cieszyły się dużym zainteresowaniem. Należy docenić rolę federacji jako forum wymiany doświadczeń pomiędzy bibliotekami kościelnymi w zakresie ich codziennego funkcjonowania oraz komputeryzacji poszczególnych bibliotek.

Dyrektor Biblioteki PAT, ks. Jan Bednarczyk, był także inicjatorem różnych spotkań środowiska bibliotek kościelnych. W latach 1989-1991 zorganizował cztery spotkania dla bibliotekarzy krakowskich dotyczące zagadnień komputeryzacji bibliotek, w których uczestniczyło od trzydziestu kilku do ponad 100 osób¹⁸. W roku 1994 wspólnie z Katedrą Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (KBiIN) UJ zorganizował spotkanie dotyczące aktualnych problemów bibliotek kościelnych, w którym uczestniczyło pięćdziesiąt osób z tego środowiska¹⁹. Z inicjatywy przewodniczącego federacji, ks. Jana Bednarczyka, we współpracy z Papieską Akademią Teologiczną w dniach 12-18 września 1998 roku zorganizowano w Krakowie, w Centrum Resurrectionis Księży Zmartwychwstańców Zgromadzenie Ogólne Międzynarodowej Rady Stowarzyszenia Bibliotek Teologicznych (Assemblée Générale du Conseil International des Associations de Bibliothèques de Théologie). Uczestniczyło w nim trzydzieści sześć osób. Po raz pierwszy przedstawiciele trzynastu stowarzyszeń bibliotek teologicznych z Europy i Stanów Zjednoczonych obradowali w Polsce. Zjazd wpisał się w obchody 600-lecia Wydziału Teologicznego Akademii Krakowskiej²⁰.

Od 1992 roku wspólnie z prof. Marią Kocójową z KBiIN UJ czynnie współorganizował coroczne spotkania opłatkowe dla pracowników książki, przede wszystkim bibliotekarzy, archiwistów i księgarzy oraz nauczycieli akademickich i studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Krakowie.

¹⁸ Biogram ks. Jana Bednarczyka z 2012 roku [mps], ABUPJPII.

¹⁹ J. Szulc, *Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES – historia powstania, zadania, działalność*, „Bibliotekarz” 4 (2000), s. 13.

²⁰ J. Bednarczyk, *Walne Zgromadzenie Międzynarodowej Rady Stowarzyszeń Bibliotek Teologicznych Kraków, 12-18 września 1998 r.*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2 (1999), s. 7-8.

Biblioteka PAT aktywnie współpracowała z bibliotekami w regionie. W latach 1999-2000 w bibliotece odbywały się Spotkania Regionu Małopolskiego. Była ona również organizatorem dwóch Walnych Zgromadzeń Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES: jedno odbyło się 13 maja 1997 roku w budynku Wyższego Seminarium Duchowego Archidiecezji Krakowskiej, a drugie – 13 września 2011 roku w nowym budynku Biblioteki UPJPII.

Przez wiele lat wielkim zmartwieniem Księdza Jana były pogarszające się z każdym rokiem warunki lokalowe biblioteki. Z czasem zupełnie brakowało wolnej przestrzeni magazynowej dla szybko zwiększających się nowych zbiorów. Znaczną ich część stanowiły dary, które ks. Jan Bednarczyk przyjmował od instytucji oraz osób duchownych i świeckich. Podstawowe zbiory biblioteki były rozmieszczone w kilku odległych od siebie budynkach. W pomieszczeniach Wyższego Seminarium Duchowego Archidiecezji Krakowskiej przy ulicy Podzamcze 8 mieściła się Biblioteka Główna PAT, gdzie gromadzono i udostępniano książki, zbiory audiowizualne, starodruki i rękopisy. W budynku dydaktycznym PAT przy ulicy Franciszkańskiej 1 znajdował się zbiór czasopism, a także biblioteki Wydziału Filozoficznego i Historii Kościoła oraz instytutów i katedr, w kamienicy zaś przy ulicy Sławkowskiej 24 – księgozbiór Instytutu Liturgicznego. Scalenie całości zbiorów w jednym miejscu mogło nastąpić dopiero po oddaniu do użytku nowego budynku, który był wielkim marzeniem Księdza Jana. Do tego czasu z powodu braku miejsca w Bibliotece Głównej czytelnia była połączona z wypożyczalnią i katalogami, co nie zapewniało dobrych warunków pracy w czytelnii osobom odwiedzającym bibliotekę. Zbiory znajdowały się głównie w magazynie i można było z nich skorzystać lub wypożyczyć je po wcześniejszym wypełnieniu rewersu. Tylko w czytelnii użytkownicy mogli samodzielnie korzystać z niewielkiego, ustawionego tematycznie księgozbioru podręcznego. Do biblioteki mieli dostęp studenci i pracownicy naukowcy, a zdecydowaną większość użytkowników stanowili klerycy. Budynek ten nie był przystosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. W wyniku sprawnej i fachowej obsługi liczba czytelników rosła z roku na rok i często brakowało wolnego miejsca, aby skorzystać z Internetu lub czytelnii. Wszystko

to zmuszało do podjęcia pilnych starań o budowę nowego gmachu Biblioteki PAT.

Ksiądz Jan przez wiele lat zabiegał o stworzenie lepszych warunków lokalowych dla biblioteki uczelni, jednak dopiero pod koniec lat dziewięćdziesiątych władze PAT, doceniając znaczenie biblioteki dla naukowej i dydaktycznej działalności uczelni, ostatecznie zdecydowały o budowie nowej siedziby na terenie obok III Kampusu UJ w Krakowie-Pychowicach, gdzie w przyszłości miały się znaleźć także inne budynki PAT. W 1999 roku ogłoszono konkurs na koncepcję kampusu akademii, w tym budynku biblioteki, lecz również budynków dydaktycznych, administracyjnych, domu studenckiego itp. Konkurs wygrało krakowskie biuro projektowe Ingarden & Ewý – Architekci. Jemu też zostało zlecone opracowanie planów biblioteki. W celu optymalnego dostosowania budynku do potrzeb nowoczesnej księżnicy uczelnianej Rektor PAT powołał do współpracy z architektami Grupę Doradcą ds. Budowy Biblioteki, złożoną z doświadczonych teoretyków i praktyków bibliotekoznawstwa oraz pracowników PAT z Księdzem Janem na czele. Od samego początku angażował się on w prace koncepcyjne i projektowe nowego gmachu biblioteki jako pierwszego budynku przyszłego kampusu PAT (obecnie UPJPII) przy ul. Bobrzyńskiego 10²¹. Następnie bardzo aktywnie uczestniczył w różnych pracach związanych z tą budową, ponieważ jego marzeniem było stworzenie budynku na miarę nowoczesnej biblioteki naukowej, dotrzymującej kroku bibliotekom europejskim. Oczekiwał, że biblioteka w nowym gmachu będzie:

- biblioteką dla całej uczelni, wszystkich jej pracowników naukowych i studentów, dla seminariów duchownych i instytucji kościelnych związanych z uczelnią, a także w miarę możliwości i potrzeb będzie obsługiwać innych czytelników;
- zapewniać czytelnikom możliwie szeroki wolny dostęp do zbiorów;
- wyposażona w nowoczesne urządzenia techniczne do wyszukiwania informacji oraz przechowywania zbiorów;

²¹ W. Szczech, *Nowy budynek Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2008), s. 28-30.

- posiadała strukturę modułową, pozwalającą dostosowywać niektóre pomieszczenia do przyszłych potrzeb;
- zapewniać szybkie połączenia komputerowe z innymi bibliotekami i instytucjami w kraju i za granicą;
- dysponować odpowiednią liczbą pomieszczeń dla czytelników i pracowników oraz powierzchnię dla powiększających się zbiorów;
- zapewniać optymalne warunki korzystania z niej przez czytelników i pracy dla bibliotekarzy²².

Takie wydarzenia jak uroczyste poświęcenie i wmurowanie kamienia węgielnego pod siedzibę nowej Biblioteki PAT 6 października 2001 roku oraz poświęcenie pierwszych oddanych do użytku pomieszczeń w nowym budynku biblioteki 21 grudnia 2006 roku, których dokonał Jego Eminencja kardynał Franciszek Macharski, przybliżyły urzeczywistnienie marzeń Księdza Jana o nowym gmachu biblioteki.

W 2010 roku Biblioteka UPJPII otrzymała wreszcie swój nowy budynek, który udostępniono użytkownikom od stycznia 2011 roku. Gmach charakteryzuje się nowoczesną architekturą i wyposażeniem technicznym. Został zbudowany na planie zbliżonym do trójkąta i ma około 9 tys. m² powierzchni użytkowej rozmieszczonej na czterech kondygnacjach. Budynek ten jest obliczony na przechowywanie księgozbioru wielkości od 0,9 mln do 1 mln woluminów²³. Ukończenie budowy Biblioteki UPJPII, która rozpoczęła się w listopadzie 2000 roku, nie byłoby możliwe bez dofinansowania ze środków unijnych w wysokości 85 proc. grantu. Koszty inwestycji były pokrywane początkowo z własnych funduszy PAT oraz z dobrowolnych ofiar i wyniosły 38 mln zł. Aby dokończyć budowę, brakowało jeszcze 30 mln, i w związku z tym uczelnia podjęła starania o dotację unijną²⁴. Ks. Jan Bednarczyk, wspierany przez swojego wieloletniego przyjaciela i współpracownika, wicedyrektora biblioteki, Władysława Szczęcha, postawił sobie za priorytet zdobycie środków unijnych. Częste wyjazdy i prace nad wnioskiem oraz dokumenta-

²² J. Bednarczyk, *Biblioteka Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Zarys działalności*, „Analecta Cracoviensia” 30-31 (1998-1999), s. 433.

²³ W. Szczęch, *Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 4,2 (2011), s. 105.

²⁴ M. Łącka, *Biblioteka PAT powiększa się*, „Gość Niedzielny” 1 (2007), s. III.

cją niejednokrotnie były przyczyną wielkiego zmęczenia dla jednego i drugiego. Matematyczny umysł Pana Władysława pozwolił na niezwykle sprawne opanowanie tematu. Po rozpatrzeniu otrzymanych wniosków z małopolskich uczelni wyższych Zarząd Województwa Małopolskiego na początku 2007 roku umieścił wniosek PAT o nazwie „Budowa Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie – dokończenie” na Indykatywnej Liście Projektów Kluczowych MRPO 2007-2013.

Projekt ten był współfinansowany przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w ramach Małopolskiego Regionalnego Programu Operacyjnego 2007-2013. Zakładał dokończenie budowy i wyposażenie Biblioteki UPJPII na powierzchni 7 529 m², w tym m.in. przeprowadzenie prac wyposażeniowych w sali konferencyjnej, czytelnicy i magazynach otwartych, salach pracy zespołowej dla pracowników naukowych i dydaktycznych oraz studentów. W wyniku realizacji inwestycji powstał nowoczesny i ergonomiczny budynek, dostosowany także do potrzeb osób niepełnosprawnych. Jest on ogólnie dostępny technicznie i przystosowany technologicznie do współczesnych wymogów stawianych placówkom tego typu. Jednym z głównych celów projektu było udostępnienie 75 proc. księgozbioru bibliotecznego w wolnym dostępie, którego istotą jest połączenie dwóch funkcji: przechowywania i udostępniania zbiorów. W związku z tym obecnie ze znacznej części księgozbioru Biblioteki UPJPII można korzystać w wolnym dostępie na dwóch piętrach (I piętro – wydawnictwa zwarte, II piętro – czasopisma i inne wydawnictwa ciągłe oraz kolekcje). Został on ułożony według własnej klasyfikacji dziedzinowej (Klasyfikacja Dziedzinowa Książek i Klasyfikacja Dziedzinowa Czasopism), która została wcześniej opracowana przez zespół pracowników Biblioteki UPJPII we współpracy z pracownikami naukowymi uczelni. Założono, że klasyfikacja książek i czasopism będzie spójna, podobnie zbudowana jak dla drugiego poziomu, z tą różnicą, że w zbiorach książkowych bardziej uszczegółowiona. Wolny dostęp umożliwia użytkownikowi bezpośredni kontakt ze zbiorami bibliotecznymi oraz pozwala na swobodny wybór materiałów. W związku z tym, że większość zbiorów Biblioteki UPJPII miała być docelowo ułożona w wolnym dostępie, należało zastanowić się nad trzema związanymi z tym zagadnieniami: koniecznością

zabezpieczenia zbiorów przed potencjalną kradzieżą, poprawnością ich ułożenia i zarządzaniem nimi w magazynie otwartym. Po rozpoznaniu rynku podjęto decyzję o zastosowaniu systemu zabezpieczenia i kontroli zbiorów bibliotecznych w technologii RFID i etykiet w standardzie UHF Gen 2, który chroni zbiory przed kradzieżą, a dodatkowo za jego pomocą można usprawnić proces kontroli księgozbioru w wolnym dostępie²⁵. Należy tutaj zaznaczyć, że Dyrekcja Biblioteki UPJPII nie bała się zaryzykować i pójść z postępek. Zarówno Książd Jan, jak i Pan Władysław nie ograniczali się do „tu i teraz”, lecz patrzyli na wszystko długofalowo. Czasami miało się wrażenie, że wyprzedzali czasy, w których działali. Dzięki ich odważnym decyzjom Biblioteka UPJPII była pierwszą w Polsce, która zdecydowała się na zakup systemu zabezpieczenia zbiorów w tej technologii, pracującego na ultrawysokich częstotliwościach.

W nowym budynku wykorzystano światłowodowy i bezprzewodowy dostęp do Internetu oraz zakupiono bezdotykowy skaner wysokiej klasy do tworzenia biblioteki cyfrowej. Od 10 stycznia 2011 roku zaczęto obsługiwać czytelników, natomiast od października tego samego roku uruchomiono moduł elektronicznego zamawiania książek. W dostępnych czytelnikach znajdowało się 215 miejsc dla czytelników, czterdzieści osiem stanowisk komputerowych z dostępem do Internetu, trzy urządzenia do skanowania, miejsca dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. Biblioteka UPJPII prowadziła wymianę wydawnictw z ponad 250 instytucjami zagranicznymi i krajowymi. Znacznie zwiększyła się liczba wysoko wykwalifikowanych pracowników. Na koniec 2012 roku księgozbiór biblioteki liczył ponad 0,5 mln woluminów, w tym druki zwarte, czasopisma, stare druki i zbiory specjalne m.in. z zakresu teologii, filozofii, historii oraz nauk społecznych i humanistycznych. Liczba czytelników zarejestrowanych w Bibliotece UPJPII wynosiła 10 421 osób.

W 2011 roku Biblioteka UPJPII włączyła się w tworzenie uczelnianego projektu pt. „Efektywność zarządzania i jakość kształcenia miarą sukcesu w UPJPII” w ramach Programu Operacyjnego Kapitał

²⁵ Por. M. Wójtowicz-Kowalska, D. Rebeck, *Wykorzystanie technologii RFID do zabezpieczenia zbiorów w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie*, „Forum Bibliotek Medycznych” 6,2 (2013), s. 419-438.

Ludzki Europejskiego Funduszu Społecznego. W zakresie tego projektu Biblioteka UPJPII miała wykonać część zadań modułu pt. „Zarządzanie procesem badawczym, wiedzą i własnością intelektualną” opracowanych przez ks. dr. hab. Jana Bednarczyka i mgr. Władysława Szczęcha. Wśród tych zadań przewidziano zakup i wdrożenie nowego interfejsu użytkownika Chamo katalogu bibliotecznego online i oprogramowania d’Libra oraz utworzenie Biblioteki Cyfrowej. Ponadto planowano przygotować roczne bibliografie podmiotowe pracowników naukowych UPJPII. Zebrany materiał miał posłużyć do stworzenia repozytorium publikacji pracowników UPJPII w ramach Biblioteki Cyfrowej. Ostatecznie realizację projektu rozpoczęto pod koniec 2012 roku.

Po przeniesieniu zbiorów do nowego budynku Dyrekcja Biblioteki UPJPII podjęła decyzję o prowadzeniu ożywionej działalności promocyjnej, która ma na celu popularyzację biblioteki oraz współdziałanie z krakowskim środowiskiem akademickim i lokalnym. W ramach promocji Biblioteki UPJPII, jak również uczelni organizowano dni otwarte i zwiedzanie biblioteki przez różne grupy użytkowników oraz wydrukowano plakaty i foldery reklamowe. Przygotowano sześć wystaw mających na celu zaprezentowanie zbiorów biblioteki i włączenie się przez to w uroczystości związane z beatyfikacją papieża Jana Pawła II oraz trzydziestolecie ustanowienia Papieskiej Akademii Teologicznej. Ponadto w Bibliotece UPJPII zorganizowano m.in. egzamin państwowy na bibliotekarza dyplomowanego i dwudniową Konferencję Dyrektorów Bibliotek Akademickich Szkół Polskich²⁶.

Dzięki staraniom i wytrwałości Dyrekcji Biblioteki UPJPII w uruchomieniu nowego budynku Uniwersytet Papieski Jana Pawła II zyskał nowe możliwości wspomagania i rozwijania badań naukowych oraz unowocześniania i doskonalenia działalności dydaktycznej. W przestronnych i odpowiednio wyposażonych pomieszczeniach bibliotecznych pracownicy naukowcy i studenci naszego uniwersytetu znajdują obecnie literaturę naukową i możliwości techniczne sprzyjające bardziej owocnej pracy. Uczelnia wzbogaciła się więc

²⁶ Por. D. Rebech, M. Wójtowicz-Kowalska, *Formy promocji w Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2 (2013), s. 25-44.

o warsztat pracy spełniający wymogi, jakie stawiają przed nią wyzwania współczesnych czasów, i sprzyjający realizacji planów dalszego rozwoju uniwersytetu.

W ostatnich latach pracy w Bibliotece UPJPII ks. Jan Bednarczyk aktywnie uczestniczył m.in. w Krakowskim Zespole Bibliotek Szkół Wyższych, w Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, w Polskiej Bibliotece Internetowej i Małopolskiej Bibliotece Cyfrowej oraz w tworzeniu centralnego katalogu komputerowego zbiorów polskich bibliotek naukowych i akademickich NUKAT.

Troska o bibliotekę pochłaniała Księdzu Dyrektorowi niemal cały dzień. Praca w bibliotece, obowiązki kapłańskie i zainteresowania naukowe powodowały, że kontakt z książką był jego codziennością. Jak sam mówił, pracę w bibliotece traktował jako formę służby człowiekowi w jego dziele doskonalenia umysłu i ducha, dążeniu do Boga, czyli ewangelizacji poprzez słowo pisane. Często przytaczał słowa Ojca Świętego Jana Pawła II, że biblioteka powinna być „uprzywilejowanym punktem odniesienia i szczególnym sanktuarium nauki i mądrości”²⁷. Mając ogromny szacunek do człowieka, niejednokrotnie powracał myślami do okresu swojego przygotowania do posługi kapłańskiej, do swoich niezapomnianych przełożonych, profesorów i wychowawców, do kolegów i atmosfery tamtych lat.

Lista dokonań Księdza Jana jest długa, ponieważ wszędzie tam, gdzie przychodzi mu pracować, działa z wielkim zaangażowaniem. Za to zaangażowanie i skromność jednocześnie jest osobą bardzo poważaną i cenioną. Sukces, co zawsze podkreśla, nigdy nie jest indywidualny, często jest to sukces wspólny. Doceniając działalność ks. dr. hab. Jana Bednarczyka, wielokrotnie go wyróżniano, odznaczano i nagradzano. Można tu wymienić m.in.: godność kanonika EC (*expositorio canonicali*) i kanonika RM (*rochetto et mantolletto*), a także kapelana Ojca Świętego, odznakę Zasłużony dla Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie i Złoty Krzyż Zasługi przyznany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

Ksiądz Jan miał niebywałą zdolność do otaczania się życzliwymi ludźmi, na których w różnych sytuacjach zawsze mógł polegać

²⁷ J. Bednarczyk, M. Suchy, *Sanktuarium nauki i mądrości*, z ks. Janem Bednarczykiem, *dyrektorem Biblioteki PAT, rozmawia Magdalena Suchy*, „Vita Academica” 6 (2001), s. 7.

i którzy w trudniejszych chwilach motywowali go oraz pobudzali do działania. W tym miejscu można by wspomnieć m.in. kard. Mariana Jaworskiego, ks. prof. Adama Kubisia, bp. Tadeusza Piersonka, ks. prof. Jana Dyducha, ks. Franciszka Motykę, ks. Jana Rajdę i ks. Andrzeja Kopicza oraz Władysława Szczęcha i Małgorzatę Janiak. On sam doceniał to wsparcie i był wdzięczny za okazywaną mu życzliwość.

Udzielając w 2001 roku wywiadu dla „Vita Academica. Biuletynu Informacyjnego Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie”, został poproszony o sformułowanie jednego życzenia, które chciałby, aby się spełniło. Ksiądz Jan odpowiedział: „oby ta Teologiczna Książnica w królewskim Krakowie powstała jak najszybciej, została odpowiednio wyposażona, przyciągała jak najliczniejsze rzesze studentów i profesorów znakomitym księgozbiorem oraz przyjazną atmosferą, sprzyjającą zdobywaniu świętości i mądrości, służąc w ten sposób Bogu i ludziom”²⁸. Minęło wiele lat od ukazania się tego wywiadu, ale marzenie się spełniło! Nowoczesny budynek Biblioteki UPJPII jest dzisiaj faktem. Dodatkowo spełniło się jeszcze jedno marzenie, które Ksiądz Dyrektor nosił głęboko w sercu, tj. poświęcenie nowego budynku biblioteki przez Ojca Świętego Jana Pawła II. Siedemnastego sierpnia 2002 roku, podczas kolejnej pielgrzymki do ojczyzny Papież pobłogosławił Bibliotekę PAT (obecnie Bibliotekę UPJPII) i jej pracowników²⁹.

Jak już wspomniano na początku artykułu, chociaż Ksiądz Jan opuścił bibliotekę, jednak nadal realizuje się zawodowo jako wykładowca i duszpasterz. Jako człowiek cechujący się szacunkiem do pracy poprzedników kontynuuje zadania zapoczątkowane przez poprzedniego proboszcza parafii i podejmuje nowe inicjatywy. Z wielkim zaangażowaniem administruje parafią, wykorzystując swoje doświadczenia z czasów kierowania Biblioteką UPJPII. Umiejętności w zdobywaniu środków unijnych także przydały mu się w obecnej pracy duszpasterskiej. Jednym z jego projektów na przyszłość jest utworzenie małej czytalni w zmodernizowanej salce parafialnej.

²⁸ *Tamże*, s. 8.

²⁹ J. Bednarczyk, *Spełnione marzenia! Ojciec Święty przybył i pobłogosławił uczelniany Kampus*, „Vita Academica” 5 (2002), s. 5.

Ks. Jan Bednarczyk działał na polu bibliotekarskim przez wiele lat z dużym zaangażowaniem i poszanowaniem drugiego człowieka. Miał wizję tworzenia nowoczesnej i przyjaznej biblioteki akademickiej oraz środowiska współpracujących bibliotek i konsekwentnie dążył do jej realizacji. Urzeczywistnienie zawodowych marzeń Księdza Jana (m.in. nowy budynek biblioteczny, lepsze warunki pracy dla bibliotekarzy i użytkowników) miało wpływ na innych ludzi, a przede wszystkim na pracowników biblioteki, którą kierował przez dwadzieścia trzy lata. Jego uwaga skupiała się przede wszystkim na rozwoju oraz unowocześnieniu metod i form pracy bibliotek kościelnych na bazie nowych technologii (m.in. komputeryzacja procesów bibliotecznych i zastosowanie nowoczesnego systemu zabezpieczeń zbiorów RFID).

Artykuł ten można zakończyć słowami Marcela Chappina: „Ci, którzy strzegą i podnoszą wartość bibliotek kościelnych, będą mieć tę zasługę, że mieli swój udział w promocji i godności człowieka, ożywiali wiarę i podsycaли płomień prawdy”³⁰.

A COMPULSIVE DREAMER OR A MAN WITH AN OPEN MIND – THE LIBRARY ACTIVITY OF REV. JAN BEDNARCZYK PH.D.

The aim of the article is to present Rev. Jan Bednarczyk Ph.D., the long-term director of the Library of the Pontifical University of John Paul II in Kraków (previous Papal Theological Academy), the President of the FIDES Federation of Ecclesiastical Libraries and the first editor of „Biuletyn Bibliotek Kościelnych FIDES”. During these years he remained as a man with a vision of creating a modern and friendly academic library and of libraries cooperation tailored to these times. In the article a particular attention was drawn to his achievements in the library field especially in relation to the library of which he was director for twenty-three years as well as church and parish libraries. Rev. Jan Bednarczyk still performs professionally as a lecturer and a priest.

³⁰ M. Chappin, *Le biblioteche ecclesiastiche nella missione della Chiesa*, „L'Osservatore Romano” 137 (1994), s. 5.

Ks. RYSZARD BANACH¹

BIBLIOTEKA WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W TARNOWIE Z PERSPEKTYWY HISTORYCZNEJ

Dzieje Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie są ściśle związane z dziejami seminarium i diecezji tarnowskiej. Dlatego swój artykuł podzielę na trzy punkty: 1. Diecezja, 2. Seminarium Duchowne, 3. Biblioteka.

1. Diecezja tarnowska

Diecezja tarnowska powstała po pierwszym rozbiorze Polski jako rezultat ówczesnego układu politycznego². Po 1772 roku w granicach zaboru austriackiego znalazła się m.in. cała południowa część (po prawej stronie Wisły) diecezji krakowskiej, która obejmowała tereny od Żywca i Oświęcimia na zachodzie aż do ujścia Sanu do Wisły, a także do Strzyżowa i Żmigrodu na południowym wschodzie. W 1786 roku stanowiło to 19 633 km² powierzchni, dwadzieścia sześć dekanatów, 371 parafii, trzydzieści filii oraz 1 147 467 wiernych obrządku

¹ Wydział Teologiczny Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Sekcja w Tarnowie.

² Diecezja tarnowska istnieje już 228 lat od wydania bulli erekcyjnej papieża Piusa VI z 13 marca 1786 roku. Jeśli wzięlibyśmy za punkt wyjścia dekret cesarza Józefa II z 20 września 1783 roku (który papież Pius VI zatwierdził swoją bullą erekcyjną), to liczba ta wynosiłaby 231 lat.

łacińskiego. Diecezja tarnowska jest więc stosunkowo młoda w porównaniu z diecezjami tysiącletnimi, a w porównaniu z tymi, które istnieją zaledwie kilka lat – jubilatką. Przy czym warto wspomnieć w tym miejscu, że z owych 227 lat diecezja tarnowska nie istniała przez czternaście na skutek kasaty. Od roku 1807 do 1821 jej teren był podzielony między diecezję krakowską i przemyską. W 2011 roku obchodzono równocześnie jubileusz 190-lecia wznowienia oraz ciągłości istnienia diecezji. W 2021 roku będziemy wspominać 200-lecie ciągłości istnienia diecezji tarnowskiej.

Trzynastego marca 2011 roku minęło 225 lat od powstania diecezji tarnowskiej. Formalnie zawdzięczamy jej powstanie papieżowi Piusowi VI, faktycznie zaś Józefowi II, cesarzowi austriackiemu. Józef II, syn Marii Teresy z rodu Habsburgów i Franciszka Lotaryńskiego, był cesarzem Austrii i apostolskim królem Węgier, a zatem następcą św. Stefana. Żył w przekonaniu o Bożym namaszczeniu, które dawało mu prawo do dowolnych regulacji spraw kościelnych. Poza tym był zwolennikiem ujednoczenia struktur politycznych na terenie cesarstwa w trosce o jego jedność i spójność. To właśnie Józef II wydał dekret o utworzeniu diecezji tarnowskiej w 1783 roku. Dekret cesarza nie miał jednakże charakteru wiążącego, gdyż prawo kanoniczne zastrzeżało Stolicy Apostolskiej tworzenie diecezji w całym Kościele powszechnym.

Po pierwszym rozbiórce Polski (1772) biskup krakowski Ignacy Kajetan Sołtyk, ulegając politycznej presji władz austriackich, 27 września 1777 roku utworzył dla galicyjskiej części diecezji krakowskiej (zwanej Cisvistulaną) osobny wikariat i oficjałat generalny w położonym na prawym brzegu Wisły Zakrzówku pod Krakowem³. Na skutek dalszych nacisków władz austriackich biskup Sołtyk przeniósł 26 lutego 1781 roku siedzibę oficjałatu i wikariatu generalnego do Tarnowa, a na urząd oficjała i wikariusza generalnego powołał prepozyta kapituły wojnickiej, ks. Jana Duwalla. Trzymając się taktyki faktów dokonanych, 20 września 1783 roku cesarz Józef II utworzył z galicyjskiej części diecezji krakowskiej nową diecezję ze stolicą w Tarnowie, a na jej pierwszego biskupa powołał ks. Jana Duwalla (1783-1785). Sankcji kanonicznych tym decyzjom mogła udzielić tyl-

³ B. Kumor, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji 1786-1985*, Kraków 1985, s. 33.

ko Stolica Apostolska i tak też się stało na mocy bulli *In suprema beati Petri cathedra* z 13 marca 1786 roku, wydanej przez papieża Piusa VI. Ponieważ 13 grudnia 1785 roku zmarł biskup nominat Jan Duwall, jeszcze przed prekonizacją papieską, papież Pius VI na wniosek Józefa II mianował biskupem tarnowskim ks. Floriana Amanda Janowskiego, opata tynieckiego (prekonizowany 3 kwietnia 1786 roku), który 18 września 1786 roku objął rządy pasterskie w nowej diecezji.

Diecezja tarnowska była wówczas prawie trzy razy większa niż dzisiaj. Jej granice sięgały od Bielska-Białej na zachodzie prawie po Rzeszów na wschodzie i Zawichost (za Sandomierzem) na północy. Jednak przez pierwszych kilkadziesiąt lat były one bardzo niestabilne. Biskup Janowski, na polecenie władz zaborczych dostosowując granice diecezjalne do administracyjnych, przekazał diecezji przemyskiej trzy dekanaty (Miechocin, Rudnik, Głogów Młp.) i dwadzieścia osiem parafii, a diecezji spiskiej dekanat spiski w okręgu lubo-welskim (siedem parafii), przejął natomiast jurysdykcję nad dekanatem Krosno (osiem parafii) wyłączonym z diecezji przemyskiej.

W wyniku katastrofy narodowej, jaką był w 1795 roku trzeci rozbiór Polski, Kraków znalazł się w granicach zaboru austriackiego. Toteż po śmierci biskupa Janowskiego (4 stycznia 1801 roku) administracja austriacka opracowała plan zniesienia i podziału diecezji tarnowskiej, co cesarz Franciszek I zatwierdził 20 lipca 1801 roku. Po dłuższych staraniach władz austriackich w Rzymie Pius VI zniósł 13 czerwca 1805 roku diecezję tarnowską, przenosząc stolicę i kapitułę katedralną do Kielc, a jej terytorium podzielił między biskupstwo przemyskie i krakowskie. Do diecezji przemyskiej włączono dwa cyrkuły polityczne (Tarnów, Jasło), dziewięć dekanatów, 152 placówki duszpasterskie i 443 042 wiernych, do diecezji krakowskiej zaś trzy cyrkuły (Bochnia, Myślenice, Sącz), czternaście dekanatów, 242 placówki duszpasterskie i 608 182 wiernych. Kasatę diecezji na skutek wojen napoleońskich ogłoszono dopiero 17 września 1807 roku, faktycznie zaś przeprowadzono ją 5 stycznia 1808 roku.

W 1809 roku część ziem polskich wraz z Krakowem włączono do Księstwa Warszawskiego. Dla tej części diecezji krakowskiej, która pozostała w granicach zaboru austriackiego (w 1813 roku czternaście dekanatów, 223 placówki duszpasterskie, 280 kapłanów diecezjalnych i osiemdziesiąt czterech zakonnych oraz 568 184 wiernych),

utworzono w 1810 roku prowizoryczny zarząd w formie wikariatu generalnego w Starym Sączu, zależnego od metropolity lwowskiego obrządku łacińskiego.

Zmiany granic diecezji następowały jeszcze kilkakrotnie i miały związek ze statusem politycznym Krakowa. Kiedy kongres wiedeński w 1815 roku przesądził o pozostaniu Krakowa poza granicami zaboru austriackiego, wówczas na skutek zabiegów władz austriackich Pius VII bullą *Studium paterni affectus* z 21 września 1821 roku erygował diecezję ze stolicą w Tyńcu, a na jej pierwszego biskupa powołał ks. Grzegorza Tomasza Zieglera, profesora teologii dogmatycznej na Uniwersytecie Wiedeńskim. Diecezja tyniecka objęła swymi granicami cztery cyrkuły polityczne: Bochnię, Myślenice i Sącz w diecezji krakowskiej oraz cyrkuł tarnowski z diecezji przemyskiej.

Na prośbę biskupa Zieglera rezydującego w Bochni Leon XII przeniósł stolicę biskupią do Tarnowa i nadał diecezji nazwę „tarnowska”. Obejmowała ona w 1826 roku osiemnaście dekanatów, 323 placówki duszpasterskie, 387 kapłanów diecezjalnych i pięćdziesięciu ośmiu zakonnych oraz 904 644 wiernych. W tych granicach diecezja utrzymała się do 1880 roku. Po włączeniu Wolnego Miasta Krakowa do Cesarstwa Austriackiego (1846) władze austriackie zamierzały w 1878 roku inkorporować całą diecezję tarnowską do biskupstwa krakowskiego. Tylko nieugięta postawa Leona XIII uratowała diecezję od kasaty. Na mocy bulli papieża z 20 stycznia 1880 roku diecezja odstąpiła biskupstwu krakowskiemu dekanaty zachodnie (Biała, Oświęcim, Skawina, Wadowice, Żywiec, Wieliczka), a w nich 101 parafii, 157 kapłanów i 335 100 wiernych. Królewska diecezja krakowska dzięki terenom diecezji tarnowskiej została przywrócona do życia (*ex vicariatu apostolico*) i otrzymała pastera w osobie bp. Albina Dunajewskiego, należące zaś do niej tereny w Królestwie Kongresowym przypadły diecezji kieleckiej.

Po śmierci biskupa tarnowskiego Józefa Alojzego Pukalskiego włączono w 1886 roku do Krakowa dalsze cztery dekanaty (Maków, Myślenice, Niepołomice, Nowy Targ), czterdzieści dwie parafie, siedemdziesięciu czterech kapłanów i 174 512 wiernych. Ponowne zmiany w granicach diecezji nastąpiły w 1925 roku w ramach ogólnopolskiej reorganizacji struktur diecezjalnych przez Piusa XI (bulła *Vixdum Poloniae unitas* z 28 października 1925 roku). Diecezja

utraciła wówczas siedem parafii koło Mszany Dolnej na rzecz Krakowa, parafię Pstrągowa włączono do diecezji przemyskiej, zyskała natomiast na pograniczu z diecezją przemyską trzydzieści jeden parafii, czterdziestu siedmiu kapłanów i 91 467 wiernych. Odtąd terytorium diecezji tarnowskiej obejmowało 9 500 km².

W roku 1992 na mocy dekretu Stolicy Apostolskiej *O ustanowieniu i określeniu granic diecezji i prowincji kościelnych w Polsce* obszar diecezji tarnowskiej znów się zmniejszył, przyłączono bowiem do nowo tworzącej się diecezji rzeszowskiej czterdzieści dziewięć parafii z dekanatów: Biecz, Gorlice-Południe, Gorlice-Północ, Kolbuszowa i Ropczyce, a do diecezji sandomierskiej dekanat Baranów Sandomierski. Dziś diecezja obejmuje obszar niewiele większy niż jedna trzecia jej dawnej powierzchni.

Od początku swego istnienia diecezja tarnowska należała do metropolii lwowskiej, a dopiero w 1925 roku została włączona do nowo utworzonej krakowskiej prowincji kościelnej, do której należy do dziś. Obecnie diecezja tarnowska graniczy z archidiecezją krakowską oraz diecezją kielecką, sandomierską i rzeszowską. Południowa jej granica pokrywa się częściowo z południową granicą Polski. Obszar diecezji stanowi ok. 7 566,25 km² i zamieszkuje go ok. 1 200 000 mieszkańców. Diecezja podzielona jest na czterdzieści trzy dekanaty, w których istnieją 444 parafie i siedem rektoratów⁴.

Diecezja to ludzie zamieszkujący pewien obszar, a także biskupi zarządzający i współpracujące z nimi prezbiterium, czyli duchowieństwo. Diecezja tarnowska miała w ciągu dziejów trzynastu biskupów rezydencjalnych, czyli noszących tytuł biskupa tarnowskiego. Rządzili też diecezją wikariusze kapitulni, czyli sprawujący władzę w imieniu kapituły katedralnej, albo administratorzy apostolscy diecezji, którym tymczasowy zarząd zleciła Stolica Apostolska. Łącznie było ich dwunastu.

To „dziś” diecezji tarnowskiej ukształtowane zostało przez wydarzenia historyczne i ludzi. Niewątpliwie każdy z biskupów odcisnął swoje piętno na jej życiu. Jednak wyjątkową rolę odegrali dwaj benedyktyni: opat tyniecki Florian Amand Janowski, pierwszy biskup

⁴ R. Banach, *Diecezja tarnowska*, w: *Encyklopedia Tarnowa*, pod red. A. Niedojadły i in., Tarnów 2010, s. 102.

tarnowski, który ją tworzył, oraz bp Grzegorz Tomasz Ziegler, ponowny organizator diecezji wskrzeszonej w 1821 roku.

Wielką rolę w życiu diecezji odgrywa duchowieństwo. Przez pierwsze stulecie istnienia diecezji kopalnią powołań kapłańskich były tereny wokół Wadowic i Żywca, a kapłani pochodzący z tamtych terenów nadawali ton życiu diecezji. Długoletni dyrektor Instytutu Teologicznego w Tarnowie, ks. Michał Król, pochodził z Inwałdu; ks. Jan Mika, zasłużony pracownik konsystorza biskupiego (karii) – z Wilamowic, księża Walczyńscy – z Żywca. Po 1886 roku najwięcej kapłanów diecezjalnych pochodziło z rejonu sądeckiego – i tak jest do dziś.

W 1822 roku biskup Ziegler zorganizował wszystkie struktury diecezjalne, czyli konsystorz (kurię), Kapitułę Katedralną, Sąd Biskupi, a także Seminarium Duchowne, które przygotowuje kadry duchowieństwa.

Pierwsze lata dziejów diecezji tarnowskiej to ciągła regulacja granic oraz związane z tym problemy administracyjne. Dla dzisiejszego zaś portretu duchowego bardzo duże znaczenie miał niemal cały XX wiek. Czasy bp. Leona Wałęgi to praca nad uświęcaniem wiernych, pogłębianiem ich religijności, a także nad formacją duchowieństwa. Jego następca, bp Franciszek Lisowski, przed II wojną światową stworzył Akcję Katolicką, związki młodzieżowe, diecezjalny tygodnik „Nasza Sprawa”. Organizował kongresy eucharystyczne, Kongres Chrystusa Króla, zwoływał wielkie zgromadzenia religijne. Po wojnie, wobec zagrożenia komunizmem, bp Jan Stepa propagował rekolekcje dla świeckich, permanentną katechezę dzieci i dorosłych. Zauważył, że walka ze złem nowego systemu polega przede wszystkim na formowaniu ludzi poprzez pogłębianie ich wiary. Później abp Jerzy Ablewicz kontynuował dzieło poprzednika, a także rozwijał budownictwo sakralne. Jeśli dziś w Polsce mówimy, że diecezja tarnowska jest najbardziej pobożna, przywiązana do Kościoła, to w znakomitej części jest to dziedzictwo planowych i dogłębnych działań duszpasterskich wymienionych biskupów. Rys nowoczesności nadał diecezji abp Józef Życiński (1990-1997) i bp Wiktor Skworc (1998-2011). Od 2012 roku diecezją kieruje bp Andrzej Jeż, który jest pierwszym w jej dziejach biskupem diecezjalnym wywodzącym się spośród jej duchowieństwa.

Kapłani diecezji tarnowskiej, chociaż odznaczali się umiłowaniem ziemi rodzinnej, szli chętnie z pomocą duszpasterską zarówno do innych diecezji polskich, jak i za granicę oraz do krajów misyjnych. Trudno zliczyć kapłanów i siostry zakonne z diecezji tarnowskiej, pracujących niemal we wszystkich zakątkach świata.

Diecezja tarnowska nie ma wielu skupisk ludności miejskiej. Charakterystyczną jej cechą są małe miasteczka i wioski. Na przełomie wieków było to bardzo widoczne. Dlatego nie dziwi fakt, że działał tu ruch ludowy, na fali którego wyrósł wielki przywódca chłopski Wincenty Witos. Jego wypowiedzi cytował kilkakrotnie w czasie pielgrzymek do ojczyzny św. Jan Paweł II Wielki⁵. Chłopski charakter diecezji tarnowskiej stanowił również jej szczególną wartość. Dzięki temu daje się wciąż zauważyć przywiązanie do tradycji narodowych i religijnych, do wiary oraz służby Kościołowi, na którą zgłaszają się w diecezji liczni kandydaci do kapłaństwa.

Zdumienie budzi żywiołowość w podejmowaniu licznych akcji budowy kościołów, kaplic i domów katechetycznych po zaniechaniu w 1980 roku stosowania restrykcji w tej dziedzinie przez władze komunistyczne. Ten niesłychany rozmach budowlany, związany z tworzeniem nowych parafii, był wprawdzie wynikiem zaplanowanych działań władz diecezjalnych pod kierunkiem abp. Jerzego Ablewicza, a bezpośrednio – bp. Józefa Gucwy. Jednak decydujący czynnik stanowił zapał samej ludności ponoszącej koszty tych inwestycji. Diecezja stała się w latach osiemdziesiątych placem budowy kościołów i budynków parafialnych⁶.

Ważnym wydarzeniem w historii diecezji był IV Synod Diecezji Tarnowskiej, zainicjowany przez bp. Jerzego Ablewicza. Synod trwał od 1982 do 1986 roku, a zwieńczeniem prac synodalnych stały się obchody jubileuszu 200-lecia diecezji we wrześniu 1986 roku. Wypadły one imponująco. Niemniej najważniejszym wydarzeniem w dotychczasowej historii diecezji była wizyta Ojca Świętego Jana

⁵ Jan Paweł II, *Pokój Tobie, Polsko, Ojczyzno moja*, Paryż 1985, s. 86, 88; tenże, *Czyńcie to na moją pamiątkę*, Paryż 1988, s. 87.

⁶ J. Gucwa, *Budownictwo sakralne diecezji tarnowskiej w latach 1945-1985*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 10,1 (1986), s. 217-235; J. Dudziak, *Przełomowe ćwierćwiecze posługiwania bpa Jerzego Ablewicza w Kościele tarnowskim*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 10,2 (1987), s. 16-20.

Pawła II w Tarnowie w 1987 roku połączona z beatyfikacją Karoliny Kózkówny oraz jego wizyta w Starym Sączu połączona z kanonizacją bł. Kingi w 1999 roku.

2. Seminarium Duchowne w Tarnowie

Seminarium duchowne to instytucja naukowo-wychowawcza, której zadaniem jest kształcenie nowych kadr duchowieństwa. W pierwszym (józefińskim) okresie istnienia diecezji tarnowskiej, czyli w latach 1786-1808, seminarium diecezjalnego nie było. Klerycy kształcili się we Lwowie, mieszkając pod nadzorem własnego prefekta diecezjalnego w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Lwowskiej. W roku 1822 powstał diecezjalny Instytut Teologiczny i Seminarium Duchowne w Bochni, gdzie rezydował bp Grzegorz Tomasz Ziegler. Przenosząc się do Tarnowa, biskup tyński Ziegler nie zaniedbał sprawy seminarium, umieściwszy je tymczasowo w budynku byłego klasztoru Bernardynów, i rozpoczął starania u władz państwowych o zorganizowanie seminarium, w którym mogliby studiować wszyscy klerycy diecezjalni, rozrzucony wówczas po kilku innych tego typu placówkach: w Wiedniu, Lwowie, Przemyślu i Ołomuńcu. W 1826 roku przeniesiono do Tarnowa Instytut Teologiczny i Seminarium Duchowne, w którym w latach 1822-1838 kształcili się klerycy na ostatnim roku studiów teologii. Byli to tzw. pastorałiści, gdyż głównym przedmiotem ich studiów była teologia pastoralna.

Biskup Ziegler nie doczekał chwili, gdy wszyscy klerycy diecezji tarnowskiej mogli przygotowywać się do kapłaństwa w jednym miejscu. Odszedł z Tarnowa w 1827 roku, obejmując biskupstwo w Linzu. Prace rozpoczęte przez biskupa Zieglera kontynuował rządzący diecezją w czasie wakatu na katedrze ordynariusz wikariusz kapitulny, ks. infułat Jan Fukier. Seminarium istniało w takiej formie, w jakiej zorganizował je biskup Ziegler do roku 1835, gdy jego następcą, bp Franciszek Pisztek (1832-1836), tuż przed odejściem na stolicę arcybiskupią we Lwowie uzyskał zgodę na wybudowanie nowego gmachu seminarium. Jedną z ostatnich uroczystości za rządów biskupa Pisztki było wmurowanie kamienia węgielnego pod tę budowlę.

Pierwszego września 1838 roku jego następca, bp Franciszek Abgaro Zachariasiewicz, były rektor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, dokonał otwarcia w pełni zorganizowanego seminarium, które wreszcie doczekało się swojej siedziby. Formację do kapłaństwa rozpoczęło w nim 103 alumnów, którymi opiekowało się pięciu przełożonych i siedmiu profesorów.

Od 1838 roku do dziś seminarium diecezjalne mieści się w specjalnie w tym celu wybudowanym gmachu⁷.

Kształcenie duchowieństwa w zaborze austriackim odbywało się według modelu austriackiego. Seminarium duchowne pojmowano jako zakład wychowawczy (konwikt), natomiast kształceniem adeptów do kapłaństwa zajmowały się wydziały teologiczne o randze uniwersyteckiej. W diecezjach nieposiadających na swoim obszarze uniwersytetu kandydatów do kapłaństwa wysyłano do ośrodków akademickich albo tworzone samodzielnie wydziały teologiczne noszące nazwę instytutów teologicznych.

Od 1838 roku diecezja zgromadziła w Tarnowie wszystkich seminarzystów, dysponowała już wtedy w pełni zorganizowanym Instytutem Teologicznym, czyli samodzielnym uniwersyteckim wydziałem teologicznym. Pierwszym dyrektorem Instytutu Teologicznego w Tarnowie został profesor zwyczajny Pisma Świętego Uniwersytetu we Lwowie, ks. Michał Król. Kierował on instytutem do 1879 roku. Okresowo łączył z tą funkcją urząd rektora seminarium (1837-1845; 1848-1850). Instytut Teologiczny był ściśle związany z Seminarium Duchownym, a jego rektor był też zazwyczaj dyrektorem (dziekanem) Instytutu Teologicznego, który w późniejszych latach traktowano na ogół jako wewnętrzne studium w ramach Seminarium Duchownego.

Nowy budynek seminarium, dwupiętrowy, obszerny, w kształcie litery „E”, został zbudowany pod nadzorem inżyniera cyrkulu tarnowskiego, Wacława (Wenzela) Jaroscha, prawdopodobnie według planów przygotowanych jeszcze w czasach biskupa Zieglera.

Tenże gmach był siedzibą trzech instytucji: Seminarium Duchownego (konwikt – zakład wychowawczy), Instytutu Teologicznego oraz Instytutu Filozoficznego. Przez południową bramę wcho-

⁷ R. Banach, *Powstanie i organizacja Seminarium Duchownego w Tarnowie*, „Rocznik Tarnowski” 1 (1990), s. 29-42.

dzili do budynku studenci i profesorowie Instytutu Filozoficznego, który otwarto już w 1837 roku. Oficjalnym dyrektorem był naczelnik cyrkułu tarnowskiego (od 1835 roku był nim Józef Breinl von Wallerstern, słynny z rzezi galicyjskiej w 1846 roku), jego zastępcą zaś – ks. dr Antoni Gałęcki, sprawujący faktyczne rządy w tej placówce i równocześnie uczący religii. Pozostali profesorowie byli ludźmi świeckimi. W 1838 roku część studentów filozofii – z racji, że byli klerykami – zamieszkała w budynku seminarium. Przychodzili oni na zajęcia przez drzwi oddzielające pomieszczenia instytutu od sal alumnów.

Spotykanie się na wspólnych wykładach kleryków i studentów świeckich, którzy dochodzili z miasta, stanowiło doskonałą okazję do wciągania seminarzystów w działalność konspiracyjną. Północna brama pełniła funkcję wejścia gospodarczego dla kucharzy i służby. Środkowa brama główna służyła przełożonym seminarium i profesorom Instytutu Teologicznego oraz wychowankom i studentom tej placówki. Teoretycznie studenci teologii mogli również mieszkać poza murami seminarium i dochodzić na wykłady – tych nazywano eksternistami. W praktyce studentami Instytutu Teologicznego byli klerycy, którzy mieszkali w seminarium (tzw. interniści). W 1838 roku rektorem seminarium był ks. dr Michał Król, który objął tę funkcję rok wcześniej, w ostatniej fazie budowy gmachu seminarium.

Naróżne pokoje południowego skrzydła zajmował rektor, w narożniku północnym mieszkał ojciec duchowny. Za pokojami rektora mieściły się sypialnie dla alumnów – studentów filozofii. Tam też znajdowało się mieszkanie drugiego prefekta.

Na drugim piętrze rezydował wicerektor i pierwszy prefekt. Tam też mieściła się biblioteka, sale wykładowe i kancelaria Instytutu Teologicznego. Najpokaźniejszym pomieszczeniem była aula na pierwszym piętrze, znajdująca się bezpośrednio nad refektarzem, czyli jadalnią. Od strony zachodniej (od podwórza) zarówno na parterze, jak i na pierwszym piętrze ciągnął się jasny i przestronny korytarz.

Kaplica seminaryjna mieściła się zaraz przy wejściu, po lewej stronie, w niewielkiej sali. Urządzono ją prowizorycznie, było tam ciasno i duszno. Na właściwe urządzenie kaplicy trzeba było czekać jeszcze dwadzieścia lat.

Owe początkowe lata Seminarium Duchownego w Tarnowie historycy nazywają epoką kanclerza Metternicha, kiedy to rozbudowany aparat policyjny wszędzie tropił wszelakiego rodzaju rewolucjonistów. W stosunku do Kościoła kontynuowano system józefiński, który charakteryzował się daleko posuniętą ingerencją w życie poszczególnych organizacji oraz instytucji kościelnych.

W związku z wydarzeniami 1846 roku, kiedy władze policyjne wytropiły współudział seminarzystów w działaniach konspiracyjnych, mających na celu przygotowanie powstania narodowego przeciwko władzom austriackim, usunięto z urzędu prefekta, ks. Jana Chełmeckiego, i wydalono dziewiętnastu alumnów, których następnie uwięziono. Po wydarzeniach Wiosny Ludów 1848 roku władze austriackie nosiły się z zamiarem zniesienia seminarium, lecz dzięki przytomności umysłu ks. rektora M. Króla oraz ks. J. Giełdanowskiego udało się to niebezpieczeństwo szczęśliwie zażegnać. Skończyło się jedynie na ulokowaniu Urzędu Skarbowego w kilku pomieszczeniach na parterze południowego skrzydła.

Rok 1850 był okresem największych represji za wypadki z lat 1846-1848. Z Tarnowa musiał odejść gorliwy pasterz diecezji, ks. bp Józef Grzegorz Wojtarowicz. Zdymisjonowano także rektora, ks. M. Króla. Pozostawiono dla niego, co prawda, stanowisko dyrektora Instytutu Teologicznego, czyli kierownictwo nad kolegium profesorskim i studium teologicznym, lecz w praktyce również sprawy instytutu przechodziły w zakres kompetencji rektora seminarium.

Stało się to szczególnie widoczne w okresie rektoratu ks. Marcina Leśniaka (1856-1885). Ks. M. Leśniak, jakkolwiek nie posiadał stopni naukowych, odznaczał się ogromną wiedzą, erudycją i szczególnym zamiłowaniem do książek. Zgromadził przy pomocy krakowskiego księgarza, Ambrożego Grabowskiego, ogromny księgozbiór, którym później wzbogacił bibliotekę seminaryjną. W okresie rektoratu ks. M. Leśniaka urządzono kaplicę, w czym największe zasługi położył ks. Stanisław Walczyński (ojciec duchowny w latach 1866-1871) i ks. Jan Fąferko, ówczesny wicerektor seminarium.

W 1880 i 1886 roku nastąpiły znaczne zmiany terytorium diecezji tarnowskiej. Doszło również do wielu zmian w zarządzie seminarium. Po śmierci bp. Józefa Alojzego Pukalskiego (5 stycznia 1885 roku) wikariusz kapitulny, ks. Wawrzyniec Gwiazdoń, zwolnił

z funkcji rektora seminarium sędziwego ks. Marcina Leśniaka, który w 1887 roku otrzymał godność prepozyta Kapituły Katedralnej. Natomiast tymczasowym rektorem od 29 maja 1885 roku został profesor teologii dogmatycznej, ks. dr Alojzy Góralik. Po niespodziewanej śmierci ks. Wawrzyńca Gwiazdonia (23 listopada 1885 roku), na skutek nieporozumień w kapitule wokół wyboru wikariusza kapitulnego ksiądz Góralik zrezygnował z kanonii w kapitule i z urzędu rektora Seminarium Duchownego. W roku 1888 objął probostwo w Nowym Sączu. Na skutek tej rezygnacji wśród przełożonych seminarium nastąpiły dalsze przetasowania. Trzydziestego czerwca 1888 roku nowym rektorem seminarium i równocześnie dyrektorem Instytutu Teologicznego został ks. Józef Bąba, dotychczasowy profesor historii Kościoła i prawa kościelnego. Jako rektor prowadził seminarium samodzielnie. Przyjaźnił się z ks. Franciszkiem Leśniakiem, z którym łączyło go wielkie zafascynowanie sztuką, wprowadził do kolegium profesorskiego ks. Karola Szczeklika – profesora teologii moralnej, wspaniałego naukowca, chlubę tarnowskiego Seminarium Duchownego, którego bibliografia drukowanych artykułów i rozpraw liczy ponad 100 pozycji. Ks. K. Szczekliki, ledwie ukończywszy czterdzieści lat, uzyskał tytuł profesorski z teologii moralnej na Uniwersytecie Jagiellońskim. On też założył Tarnowskie Koło Teologiczne, jedno z pierwszych tego typu towarzystw na ziemiach polskich.

Chcąc wychować kleryków w kierunku umiłowania sztuki oraz wyculić na sprawy artystyczne i estetyczne, ks. J. Bąba przy dużym poparciu bp. Ignacego Łobosa założył w seminarium Muzeum Diecezjalne. Po odezwie do duchowieństwa, którą wydrukowano w „Currendzie”, napłynęło do seminarium wiele eksponatów, które ks. J. Bąba uporządkował i przygotował do ekspozycji w dużej sali na pierwszym piętrze.

W życiu seminaryjnym kierowano się przepisami opracowanymi jeszcze w 1846 roku, nieznacznie je z czasem modyfikując. W 1892 roku ks. J. Bąba założył w seminarium samokształceniowe Koło św. Ambrożego, działające w kilku sekcjach, w ramach których klerycy opracowywali i wygłaszali referaty. Istniała ponadto sekcja artystyczno-impresowa, której zadaniem było organizowanie rekreacji.

W 1900 roku, po śmierci bp. Ignacego Łobosa, ordynariuszem tarnowskim został mianowany ks. Leon Wałęga, dotychczasowy

profesor teologii dogmatycznej we Lwowie i kanonik tamtejszej Kapituły Katedralnej. W 1904 roku zgodnie z życzeniem biskupa ks. J. Bąba opuścił seminarium, a rektorem został ks. Stanisław Dutkiewicz, proboszcz żegociński, niegdysiejszy ojciec duchowny kleryków tarnowskich. Już na probostwie w Żegocinie ks. S. Dutkiewicz wykazywał dużo inicjatywy i aktywność tę prezentował także podczas swej kadencji rektorskiej. Bardzo szybko przygotował projekt reform i remontów w seminarium składający się z kilkunastu punktów. Jednym z nich było pozbycie się niewygodnego lokatora, jakim był Urząd Skarbowy. Dużym i odważnym przedsięwzięciem było zelektryfikowanie budynku. Dotąd bowiem alumni uczyli się przy świecach, które rozdzielał im przełożeni. Praca przy tego rodzaju świetle, zwłaszcza w długie wieczory zimowe, odbijała się ujemnie na wzroku wielu kleryków. We wszystkich salach wymieniono również brzydkie podłogi na parkiet, a w korytarzach na posadzkę kamionkową.

Pragnieniem bp. L. Wałęgi było, aby klerycy przez pewien czas wakacji przebywali razem ze swymi przełożonymi. Stąd też zrodziła się myśl kupienia niewielkiej własności ziemskiej z willą „Ave” w Błoniu (która do dziś istnieje i czeka na gruntowny remont). W pobliżu willi znajdował duży ogród oraz gospodarstwo, które stanowiło zaplecze gospodarcze zakładu. Błonie – jak zobaczymy – okazało się w dziejach Seminarium Duchownego opatrnościowe.

Powołań na początku XX stulecia nie było zbyt wiele. Dlatego bp L. Wałęga utworzył Małe Seminarium, które miało stanowić zaplecze i rezerwar powołań dla Wyższego Seminarium.

Nastała I wojna światowa. Tarnów przeżywał ciężkie dni, gdy przechodziły przez miasto raz wojska rosyjskie, raz austriackie. Trudne czasy nie ominęły Seminarium Duchownego. Wszystkie sale zajęto na potrzeby wojska. Wyrzucono nawet ekspozyty muzealne na podwórze, gdzie niszczały przez pewien czas. Oszczędzono jednak kaplicę i bibliotekę, w której zdeponowano część zbiorów zgromadzonych przez ks. J. Bąbę. Biskup Wałęga już w październiku 1914 roku postanowił rozpocząć normalne zajęcia dla seminarzystów czwartego i pierwszego roku w budynku Małego Seminarium, mieszczącego się przy ulicy Ignacego Mościckiego, w Błoniu zaś dla drugiego i trzeciego roku. „Małoseminarzystom” postanowiono przedłużyć wakacje. Grupę tarnowską prowadził ojciec duchowny

ks. Kasper Mazur, w Błoniu ks. rektor S. Dutkiewicz. Uzasadnieniem takiej decyzji była konieczność podtrzymania częstszych kontaktów kleryków z biskupem i ojcem duchownym, który przygotowywał do święceń młodzieńców, jak też kandydatów, którzy dopiero wchodzili w klimat życia seminaryjnego. Grupa tarnowska dotrwała szczęśliwie do końca roku, natomiast z Błonia ks. S. Dutkiewicz już w listopadzie musiał rozesłać alumnów do domu, gdyż linia frontu zatrzymała się na dłużej wzdłuż rzeki Dunajec, w związku z czym Błonie znajdowało się pod ciągłym ostrzałem. Zaraz po opuszczeniu Błonia przez kleryków willa wakacyjna „Ave”, którą z taką pieczołowitością i troską urządził przed wojną ks. S. Dutkiewicz, legła w gruzach. Ucierpiały też zabudowania gospodarcze, a ślady walk na ścianach ocalałych budynków były widoczne jeszcze przez wiele następnych lat.

Dopiero w maju 1915 roku, po udzieleniu święceń kapłańskich alumnom czwartego kursu, zebrano pozostałych kleryków w budynku Małego Seminarium i z trudem udało się doprowadzić do zakończenia roku akademickiego. W czasie wakacji 1915 roku wyszukano w pobliżu gmachu seminaryjnego dwie kamienice, w których wynajęto pomieszczenia dla kleryków. Ks. rektor S. Dutkiewicz zamieszkał z grupą kleryków drugiego i trzeciego roku przy ul. Seminaryjskiej, drugą zaś grupę (pierwszy i czwarty rok) pod opieką ojca duchownego, ks. K. Mazura, rozlokowano przy ul. Kantoria (dzisiejsza ul. Legionów). Na posiłkach wszyscy zbierali się w kamienicy zajmowanej przez ks. rektora przy ul. Seminaryjskiej, gdyż tam urządzono kuchnię. Wicerektor seminarium, ks. Franciszek Paryło, cały czas zamieszkiwał w gmachu seminarium, który niemal w całości został zajęty przez władze wojskowe.

Na skutek trwania działań wojennych Seminarium Duchowne nie otrzymywało normalnych dotacji na utrzymanie. Warunki pracy były ogromnie trudne. Trzeba było dużego wysiłku, by sprostać wszystkim potrzebom. Ks. rektor S. Dutkiewicz osobiście jeździł do księży proboszczów, kwestował po plebaniach i zwoził żywność do seminarium, by nie przerywać przygotowań alumnów do kolejnych święceń. Wojna przerodziła jednak szeregi braci kleryckiej.

Koniec wojny, który w warunkach polskich nastąpił dopiero w 1921 roku, zwiastował lepsze czasy. Ks. S. Dutkiewiczowi nie było

jednak już dane prowadzić seminarium. W 1921 roku mianowano dla diecezji tarnowskiej biskupa sufragana, którym został ks. Edward Komar z sąsiedniej diecezji krakowskiej. Jemu to ordynariusz polecił opiekowanie się tą placówką.

Trudne były też pierwsze lata powojenne. Przede wszystkim sama młodzież okazała się bardzo zróżnicowana. Wśród alumnów znalazło się wielu byłych żołnierzy służących w rozmaitych formacjach, pod różnymi dowódcami, a nawet we wrogich armiach. Niemałe też piętrzyły się trudności materialne. Skończył się fundusz religijny, z którego dotąd wypłacano pensje profesorom, utrzymywano alumnów, prowadzono remonty. Zaistniała potrzeba wypracowania nowego modelu gospodarczego, gdyż seminarium stanęło wobec wielkiego kryzysu finansowego. Trudności były tym większe, że powołań przybywało i liczba kleryków dorównywała przedwojennej. Nie należy zapominać, że przez kilka lat wojennych budynek pełnił rolę szpitala, więc również wymagał remontu. Nie mniej pracy mieli prefekci, którzy stosunkowo często się zmieniali. Młodzież przychodząca do seminarium wykazywała spore braki w wiedzy, toteż przełożeni musieli włożyć wiele pracy, by gruntownie ich wykształcić.

W roku akademickim 1927/1928 przeprowadzono reformę studium w seminarium, wprowadzając rok piąty. Wymagało to poczynienia wielkich przygotowań, powiększenia grona profesorskiego i nowych adaptacji budynku. Zdecydowano się na budowę środkowego skrzydła, w którym na parterze przewidziano nową aulę, a na pierwszym i drugim piętrze małe, dwuosobowe, z czasem trzosobowe pokoiki, które przeznaczono dla najmłodszych alumnów. Budowa środkowego skrzydła, już z centralnym ogrzewaniem, była bardzo kosztowna⁸. Główny ciężar związany z budową ponosił wicerektor ks. Franciszek Goc. Po odejściu na emeryturę arcybiskupa Wałęgi nowym ordynariuszem tarnowskim mianowano bp. Franciszka Lisowskiego, sufragana lwowskiego, rektora tamtejszego Seminarium Duchownego i profesora dogmatyki na Uniwersytecie Jana Kazimierza. Wcześniej piastowane stanowiska predysponowały nowego ordynariusza do bliższego zajęcia się sprawami seminarium.

⁸ Dziś to właśnie skrzydło służy jako biblioteka WSD.

W 1936 roku odbyła się w seminarium wizytacja apostołska, którą przeprowadził o. Anzelm Gądek – karmelita. Wizytator postulował w seminarium pewne zmiany w programie nauczania oraz w składzie personalnym kadry, a także zalecał, by wprowadzić sześćioletni cykl studiów. W tym czasie odszedł ze stanowiska wicerektora ks. Franciszek Goc. Ustąpił też bp Edward Komar, gdyż w opinii wizytatora niewskazane było łączenie stanowiska rektora z urzędem biskupa sufragana.

Obowiązki rektora przejął dotychczasowy kanclerz Kurii Diecezjalnej, ks. Roman Sitko (1936-1941), który dążył do zaprowadzenia większej demokratyzacji w zakładzie, zachęcał kleryków do wykazywania własnej inicjatywy i umożliwiał im większą swobodę. Ksiądz Sitko dbał o porządek i czystość w seminarium, o dobre i zdrowe posiłki. Trzy lata swobodnego działania pozwoliły nowemu rektorowi zaledwie rozwinąć skrzydła, gdy śmierć ordynariusza, któremu był szczerze oddany, i wybuch II wojny światowej sparaliżowały działalność placówki. Okupant przejął budynek seminarium, wyrzucając zeń wszystkie sprzęty prócz paramentów liturgicznych i wyposażenia kaplicy. Nawet bibliotekę trzeba było usunąć, by nie stracić bezcennych darów, które nagromadziły się przez wieki pod dachem opactwa tynieckiego i w wielu księgozbiorach prywatnych, ofiarowanych tarnowskiemu seminarium.

Ks. R. Sitko nie zrezygnował jednak z prowadzenia seminarium. Przysłowiowym *ultimum refugium* po raz drugi okazało się Błonie, gdzie prowadzono studia dla pierwszego i drugiego kursu. Z alumunami przebywał ksiądz Sitko i ojciec duchowny, ks. Józef Brudz. Profesorowie dojeżdżali z wykładami z Tarnowa. Niestety, studia nie trwały długo. Dwudziestego drugiego maja 1941 roku w przykrych okolicznościach aresztowano obu przełożonych, piętnastu kleryków i dwóch profesorów: ks. Juliana Piskorza i ks. Jana Paciorka. Tych ostatnich na szczęście rychło zwolniono. Pozostałych trzymano w bardzo surowym więzieniu tarnowskim. Kleryków po 100 dniach zwolniono, a rektora i ojca duchownego wywieziono do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. Tam 12 października 1942 roku ks. Roman Sitko zginął śmiercią męczeńską jak dobry pasterz. Heroizm i ofiara ks. infulata R. Sitki, który ponoszone cierpienia ofiarował w intencji kleryków i seminarium, znalazła swój epilog

13 czerwca 1999 roku, gdy Ojciec Święty Jan Paweł II wyniósł go do chwały błogosławionych Kościoła wśród 108 męczenników ostatniej wojny. Natomiast ojciec duchowny, ks. Józef Brudz, z Oświęcimia trafił do Dachau.

Na stanowiskach pozostała jednak część księży przełożonych i wykładowców. Administrator apostolski, bp E. Komar, po śmierci ks. R. Sitki mianował rektorem seminarium ks. Władysława Węgła, a ojcem duchownym ks. Władysława Lesiaka. Seminarium prowadzono w budynku Małego Seminarium i w rezydencji biskupa tarnowskiego przy ul. I. Mościckiego.

W warunkach konspiracyjnych rok po roku kończyło studia i przyjmowało święcenia prezbiteratu po kilkunastu kapłanów. Nawet gdy przybliżał się front wschodni, coraz głośniejszy słychać było strzały, a na Tarnów od czasu do czasu padały bomby, w Seminarium Duchownym nie przerywano zajęć. „Gdy kończyła się wojna – wspominał ks. W. Węgiel – seminarium nasze liczyło już tylko dwunastu alumnów ostatniego roku studiów oraz trzech alumnów roku pierwszego”⁹.

Zajęty na początku okupacji gmach seminaryjny po odejściu Niemców przejęła tym razem władza ludowa na potrzeby starostwa, oddając klerikom skrzydło południowe i kilka sal od strony wschodniej. Na szczęście zakończył się kilkuletni wakat na stolicy biskupiej w Tarnowie i diecezja otrzymała ordynariusza w osobie ks. Jana Stepy, byłego profesora Uniwersytetu Lwowskiego i rektora seminarium tamtejszej archidiecezji. Nic dziwnego, że nowy biskup od razu zwrócił baczną uwagę na seminarium i już w pierwszych miesiącach swego pasterzowania wszczął starania u władz o przejęcie całego budynku dla potrzeb uczelni, zwłaszcza że jesienią 1946 roku pierwszy kurs liczył czterdziestu sześciu alumnów. Starania te okazały się błogosławione, gdyż w następnym roku do bram seminarium zapukało również ponad czterdziestu kandydatów.

Alumni nie mieli też łatwego życia z powodu penetracji ideologicznej UB i czynionych przez nią poszukiwań „elementów wrogich władzy ludowej”.

⁹ W. Węgiel, *Z życia Seminarium Duchownego w Tarnowie po wojnie*, „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej” 109 (1959), s. 291.

Warunki materialne wciąż nie były łatwe. Bp J. Stepa mawiał często: „Daje Bóg powołania, da środki do ich utrzymania”, przyjmowano zatem maksymalną liczbę kandydatów. Diecezja tarnowska okazała się prawdziwą „ziemią kapłańską” i chociaż tarnowskie Seminarium Duchowne otworzyło nowo wstępującym bramy na oścież, to jeszcze wielu powołanych zgłaszało się w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych do innych seminariów, jak choćby w Olsztynie, Gdańsku lub we Wrocławiu.

W dziesięcioleciu między 1960 a 1970 rokiem seminarium osiągnęło bardzo wysoki stan alumnów, co rodziło potrzebę rozwiązywania wielu problemów. Jeszcze na początku swych rządów bp J. Stepa wprowadził do grona przełożonych seminaryjnych prokuratora, powierzając mu troskę o materialne sprawy uczelni. Dotychczas obowiązki te pełnił wicerektor. W maju 1959 roku, gdy w katedrze odbywała się procesja w uroczystość Bożego Ciała, po długiej chorobie osierocił diecezję ordynariusz tarnowski Jan Stepa. Tymczasowe rządy Kościołem tarnowskim spoczęły na barkach sufragana, bp. Karola Pękali.

W roku inauguracji II Soboru Watykańskiego, po trzyletnim wakacie, 26 maja 1962 roku objął rządy nowy ordynariusz, ks. bp Jerzy Ablewicz. Chyba ręka Opatrzności wytyczała linię jego działalności. Dwukrotnie uczestniczył w obradach soborowych, następnie udał się do Rzymu z wizytą *ad limina*. Decydując się na wysłanie pierwszych kapłanów diecezjalnych na misje do Afryki, seminarium znalazło się w centrum owego *aggiornamento* posoborowego, wymagającego z jednej strony wielkiej ostrożności w działaniu, z drugiej zaś – szerokiej otwartości na sprawy świata i Kościoła. W tym duchu podjęto reformę *ratio studiorum*, w którą włączył się ks. prof. Józef Majka, ks. prof. Jerzy Bajda oraz ówcześni rektorzy: ks. Władysław Świder (1963-1966), ks. Franciszek Gawlik (1966-1973) i ks. Stanisław Rosa (1973-1991).

Wyż powołań utrzymywał się nadal. W roku akademickim 1969/1970 tarnowskie seminarium osiągnęło najwyższą w swej dotychczasowej historii liczbę 282 alumnów. Nie zniechęcało młodych ludzi przymusowe wcielanie do wojska ani służba w specjalnych jednostkach kleryckich. Jeszcze więcej kandydatów do

kapłaństwa: 330 kleryków, studiowało za rektoratu ks. S. Rosy na początku lat osiemdziesiątych. Wielka liczba powołań utrzymywała się również w następnych latach i był to niewątpliwie wielki dar Boży nie tylko dla diecezji tarnowskiej, ale także dla całego Kościoła.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych mimo ciężkich warunków życia, gdy między innymi racjonowano żywność na kartki, w seminarium udało się przeprowadzić wiele remontów. Gdy prokuratorem był ks. Antoni Poręba i ks. Edward Nylec, zbudowano nowe fundamenty i podpiwniczenie, w całym budynku wymieniono drewniane stropy, wykonano okazałą elewację zewnętrzną. Rozpoczęto także budowę nowego domu w Błoniu i wyremontowano willę „Pod Krzyżem” w Zakopanem-Kościelisku, która służy klerykom oraz kapłanom jako dom rekolekcyjny i wypoczynkowy.

Czwartego listopada 1990 roku, po śmierci zmarłego w marcu abp. J. Ablewicza, rządy w diecezji objął ks. prof. dr hab. Józef Życiński, kapłan pochodzący z diecezji częstochowskiej, profesor Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Sprawy seminaryjne były mu dość bliskie, gdyż wcześniej pracował wiele lat w Krakowie jako prefekt i wykładowca.

W pierwszych dniach maja 1993 roku seminarium tarnowskie przeżywało swoją drugą w historii wizytację apostolską. Przeprowadzali ją w imieniu Stolicy Apostolskiej abp Damian Zimoń z Katowic i o. prof. Eugeniusz Weron SAC.

W dokumencie powizytacyjnym, który do Tarnowa przesłała watykańska Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, wybijają się wyraźnie dwa zalecenia. Pierwsze dotyczy księży profesorów, których poproszono o udostępnienie alumnom w formie skryptów wykładowanej materii filozoficznej i teologicznej; drugie zalecenie odnosiło się do rozbudowy gmachu seminarium i zapewnienia alumnom odpowiednich warunków mieszkaniowych, niezbędnych dla skutecznej formacji duchowej oraz intelektualnej, tak aby część mieszkalna odpowiadała wymogom kończącego się tysiąclecia. Pierwsze z tych zaleceń udało się szybko zrealizować, dzięki Wydawnictwu BIBLOS, które powołał do istnienia bp J. Życiński w 1994 roku. Wydano drukiem już kilkadziesiąt skryptów i podręczników. Wiele z nich spo-

tkąło się z życzliwym przyjęciem w ośrodkach teologicznych całej Polski. Natomiast odpowiedzią na drugi postulat była odważna decyzja biskupa Życińskiego o rozpoczęciu budowy Domu Alumna. W lipcu 1993 roku bp J. Życiński dokonał poświęcenia placu budowy i wbił w ziemię pierwszą łopatę, rozpoczynając w ogrodzie seminaryjnym prace pod wykopy fundamentów, na których stanął Dom Alumna.

Ważną sprawą było także połączenie tarnowskiego Instytutu Teologicznego, związanego od dziesięcioleci z Wyższym Seminarium Duchownym, z Wydziałem Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Doszło to do skutku na mocy dokumentu Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego z 29 listopada 1993 roku, podpisanego przez prefekta tej dykasterii, kardynała Pio Laghi. Otworzyła się w ten sposób możliwość, by nie tylko alumni przyjmujący święcenia kapłańskie, lecz także świeccy mogli uzyskać tytuł magistra teologii w tarnowskiej uczelni.

Pół roku po przeniesieniu bp. Józefa Życińskiego na stolicę arcybiskupią w Lublinie nowym biskupem tarnowskim został mianowany 13 grudnia 1997 roku ks. Wiktor Skworec, dotychczasowy wikariusz generalny archidiecezji katowickiej.

Już pierwsze miesiące jego działalności wykazały, że Seminarium Duchowne stanowiło główną troskę nowego biskupa. Nowy rok akademicki 1998/1999 rozpoczął się pod znakiem wielu zmian, i to nie tylko wśród przełożonych, na czele których stanął nowy rektor, ks. Stanisław Budzik, ale także w organizacji życia seminaryjnego. Siedemdziesięciu dwóch studentów pierwszego roku rozpoczęło zajęcia w należącym do seminarium domu rekolekcyjno-studyjnym w Błoniu pod Tarnowem. Praktyki duszpasterskie diakonów przeniesiono na okres Wielkiego Postu.

Trzynastego czerwca 1999 roku całe seminarium wzięło udział w uroczystej Eucharystii w Warszawie, podczas której papież Jan Paweł II wyniósł na ołtarze polskich męczenników czasu wojny, a wśród nich rektora Seminarium Duchownego w Tarnowie, ks. Romana Sitkę, który odtąd odbiera cześć jako błogosławiony. W tym samym dniu zawisł w kaplicy seminaryjnej obraz błogosławionego.

Wielkim zainteresowaniem i konkretną troską biskup objął sprawę dokończenia budowy Domu Alumna, a także wzniesienia w ogrodzie seminaryjnym głównej kaplicy dla wszystkich alumnów oraz nowoczesnej auli. Wybudowano łącznik prowadzący ze starego budynku seminarium do nowego. Dwudziestego siódmego września Roku Jubileuszowego 2000 bp Wiktor Skworc uroczyście poświęcił Dom Alumna i klerycy wraz z przełożonymi zamieszkali w nowych, odpowiadających wyzwaniom trzeciego tysiąclecia warunkach. Tym samym została zakończona najważniejsza i najtrudniejsza faza wielkiego planu rozbudowy seminarium. Jednakże prace budowlane, w tym dokończenie auli, budowa nowej kaplicy, hali sportowej, kuchni, rozbudowa biblioteki, remont starego budynku seminarium – trwały jeszcze kilka lat. Dopiero w 2009 roku wybudowano aulę, w której odbywają się nie tylko inauguracje roku akademickiego, ale i wszystkie konferencje oraz sympozja naukowe. Obecny biskup Andrzej Jeż, który wcześniej był ojcem duchownym kleryków, również otacza seminarium wielką troską.

3. Biblioteka

Niezmiernie ważną rolę w ośrodkach naukowych odgrywa dobrze zorganizowana i zaopatrzona biblioteka.

Biblioteka służąca studentom i profesorom Instytutu Teologicznego w Tarnowie podlegała bezpośrednio zarządowi Seminarium Duchownego i w początkowym okresie nie miała właściwie perspektyw rozwoju. Przy otwarciu Instytutu Teologicznego i seminarium w 1838 roku posiadała kilkadziesiąt książek o charakterze podręcznikowym¹⁰. Podręczniki nakazane przez władze centralne w Wiedniu i używane w całej monarchii austriackiej były również podstawą Biblioteki Seminarium Duchownego i Studium Teologicznego w Tarnowie. Początki istnienia biblioteki seminaryjnej wiążą się z postacią ks. Andrzeja Rainera, pełniącego funkcję rektora

¹⁰ Archiwum Seminarium Duchownego w Tarnowie (ASDT), Bücher-Katalog der Tarnower Seminar-Bibliothek; zob. też A. Nowak, *Biblioteka Seminarium Duchownego w Tarnowie. Zarys historyczny*, Tarnów 1967 (mps w BSDT), s. 29.

seminarium w latach 1822-1834 w Bochni i Tarnowie. Ksiądz Rainer zgromadził księgozbiór liczący kilkadziesiąt pozycji. Wszystkie zostały zapisane w księdze inwentarzowej *Consignatio librorum*¹¹. Wykaz ten zawiera około pięćdziesięciu tytułów książek w siedemdziesięciu tomach. Ksiądz Rainer wpisał trzydzieści sześć pozycji, podając tytuł i autora. Następny rektor, ks. Andrzej Ostrawski, wymieniał jeszcze ofiarodawców. Dzięki temu wiemy, że do powiększenia skromnego zbioru seminaryjnego przyczynił się ks. Jakub Wessely, proboszcz w Zaborowie, ks. Marcin Pająk, wikariusz z Rabki (ofiarował szesnaście tomów), oraz bp Franciszek Piszek, który ofiarował osiemnaście tomów. Trochę książek trafiło też z klasztoru szczyrzyckiego. Najstarszy katalog biblioteki seminaryjnej z 1831 roku, znajdujący się w *Tekach Schneidera* w Krakowie na Wawelu, ma wpisane książki alfabetycznie do nr 26, a dalsze według kolejności napływania (nr 27-32).

Przeniesienie seminarium do Tarnowa w 1826 roku nie wpłynęło dodatnio na rozwój biblioteki. Z powodu szczupłości pomieszczeń nie przyjęto księgozbioru ks. Wincentego Gałęckiego z Zakliczyna.

Ks. A. Rainer pozostawił seminarium tarnowskiemu fundację, z której niewielką kwotę przeznaczano na zakup książek teologicznych.

Po przeniesieniu seminarium do nowego gmachu, w 1838 roku sprowadzono też do biblioteki seminarium część księgozbioru dawnego opactwa tynieckiego, która już w chwili kasaty klasztoru była przeznaczona dla seminarium diecezji tynieckiej. Część tych książek przywieziono z Tyńca, część zaś z biblioteki uniwersyteckiej we Lwowie¹².

Na zakup nowych książek Gubernium wyznaczyło *Pauschale* w kwocie 100 fl. rocznie. Jak mała to była kwota, świadczy o tym fakt, że rektor seminarium raz po raz dostawał naganę za przekro-

¹¹ ASDT, *Consignatio librorum ab anno D. 1823 Bibliothecae Seminarii Eppalis r. l. Bochniae adscriptorum*; por. R. Banach, *Studia teologiczne w Seminarium Pastoralistów diecezji tyniecko-tarnowskiej (1822-1838)*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 20,4 (1973), s. 19.

¹² Archiwum Diecezjalne w Tarnowie (ADT), Acta Consistorii Tarnoviensis (ACT) 1838: Verzeichniss (!) der Tyniecer Klosterbibliotheksbücher (...) 24-ten Oktober 1837 zahl 417 Verlasstworden ist. Tyniec 21 IV 1838; A. Nowak: *Biblioteka opactwa benedyktynów tynieckich w zbiorach Seminarium Duchownego w Tarnowie*, Tarnów 1969 (mps w BSDT).

czenia limitu w wydatkach na książki. Jeśli w latach tak niespokojnych biblioteka się rozrastała, to dzięki darom księży i biskupów. Powiększanie zbiorów bibliotecznych dokonywało się przede wszystkim na skutek darowizn biskupów i kapłanów diecezjalnych oraz zakupów i wymiany. Dwóch księży zaofiarowało się stworzyć fundację na potrzeby biblioteki seminarialnej¹³. Dość znaczną sumę (300 fl.) oraz część swoich książek przeznaczył dla biblioteki seminarium bp Józef Grzegorz Wojtarowicz po swojej rezygnacji¹⁴. Na listę dobroczyńców biblioteki wpisali się też: ks. Wawrzyniec Mocek, ks. Faust Smietanka (były benedyktyn z Tyńca) i ks. Maciej Tylkowski¹⁵ (proboszcz w Szczepanowie). Dzięki życzliwej pomocy ofiarodawców biblioteka powoli się powiększała. W 1857 roku liczyła 2 158 dzieł, jak wskazuje spisany wtedy po niemiecku Bücher-Katalog der Tarnower Seminar-Bibliothek. Mieściła się w jednym pokoju na pierwszym piętrze.

Dopiero w latach osiemdziesiątych XIX stulecia dzięki zapobiegliwości przełożonych Seminarium Duchownego nastąpił rozkwit biblioteki. W roku 1886 ksiądz Bąba zanotował 4 004 woluminy. W dziele uporządkowania i zorganizowania biblioteki zasłużyli się szczególnie rektorzy: ks. Józef Bąba (założył czytelnię) i ks. Stanisław Dutkiewicz.

Mimo upływu lat daleko było do tego, by biblioteka seminarium mogła sprostać wzrastającemu zainteresowaniu kleryków, a tym bardziej przełożonych i profesorów. Toteż ks. rektor Józef Bąba zajął się biblioteką, traktując tę sprawę jako niezbędny warunek podniesienia poziomu studiów i rozwoju umysłowego kleryków. Ponieważ podczas generalnego remontu budynku w 1890 roku okazało się, że sufit nad kaplicą jest słaby, rektor zdecydował przenieść bibliotekę do większej sali w skrzydle północnym, a następnie zajął się opracowaniem katalogu opartego na nowych zasadach bibliotekarskich. Pracę tę pod nadzorem księdza Bąby wykonywał przez cztery lata podczas kolejnych wakacji ks. prefekt Józef Mrugacz oraz alumni: Antoni Rumianowski, Jan Stasiński,

¹³ ADT. Protocollum Consistorii Tarnoviensis 1848 nr 1125 (5 IV); A. Lgocki i J. Wessely.

¹⁴ ADT. Prot. C.T. 1852 nr 3217, k. 145 (3 listopada).

¹⁵ ADT, Prot. C.T. 1838 nr 1556; 1840 nr 2521; 1843 nr 2304; 1842 nr 1812 i inne.

Józef Głuc, Wojciech Zabawa, Józef Gawron, Jan Jachtyl i Alojzy Nalepa. Praca całego zespołu polegała na opracowaniu katalogu alfabetycznego i działowego, następnie ustawieniu książek na półkach według działów oraz ustaleniu nowych sygnatur. Wszystkie książki podzielono na dwadzieścia jeden działów. Były one bardzo nierówne. Historia liczyła 613 pozycji, dogmatyka – 370, natomiast atlasy i mapy – piętnaście. Bezpośrednim powodem podjęcia pracy nad uporządkowaniem biblioteki było przekazanie jej dużego i bardziej nowoczesnego księgozbioru długoletniego rektora seminarium, ks. Marcina Leśniaka, dzięki któremu liczba pozycji w bibliotece podwoiła się. Wiele czasopism i nowszych pozycji książkowych oddano wtedy do dyspozycji profesorów i alumnów. W roku 1893 ksiądz Bąba wydobyl jeszcze kilka dzieł z biblioteki kapitulnej, pochodzących z dawnej biblioteki tynieckiej¹⁶. Również część książek dawnej biblioteki Kapituły Kolegiackiej (istniejącej w Tarnowie od 1400 roku) i Kapituły Katedralnej (od 1786 roku) trafiła do seminarium. W katalogu spisany przez księdza Bąbę znalazło się 4 601 pozycji. Z biblioteki kapitulnej przeniósł 437 dzieł, m.in. szesnaście inkunabułów, jeden rękopis i wiele starodruków. Pragnął również zaprenumerować kilka czasopism i przeznaczyć pewien budżet na wciąż ukazujące się nowe pozycje. W sprawozdaniu rektorskim sporządzonym dla Rzymu z goryczą pisał, że na bibliotekę nie otrzymuje ani obola¹⁷. Już w 1888 roku, zaraz po objęciu urzędu rektorskiego, zwrócił się z prośbą do władz o przyznanie stałej dotacji lub przynajmniej jednorazowej zapomogi. Otrzymał ją dopiero po kilku latach, w 1894 roku, kiedy uzyskał z funduszu religijnego 100 zł reńskich na zakup książek i pokrycie kosztów oprawy zniszczonych dzieł. Początkowo więc pokrywał wszystkie wydatki na bibliotekę z własnych lub okazyjnie zdobytych funduszy. Dary księży pozostawały w dalszym

¹⁶ Rękopisów tynieckich, o które zapytywał Wojciech Kętrzyński rektora A. Góralika w 1886 roku, biblioteka nie otrzymała w ogóle, gdyż prawdopodobnie w 1838 roku zatrzymano je w bibliotece kapitulnej albo we Lwowie. Po zlikwidowaniu biblioteki kapitulnej część zbiorów przyjęło Muzeum Diecezjalne, a resztę rękopisów przesłano w 1894 roku Bibliotece Jagiellońskiej; A. Nowak, *Z działalności ks. Józefa Bąby*, „Currenda. Pismo Urzędowe Diecezji Tarnowskiej” 119 (1969), s. 250.

¹⁷ ASDT Akta Rektoratu 1891.

ciągu zasadniczym sposobem powiększania zbiorów. Po długich i usilnych staraniach rektora rząd zakupił dzieła św. Tomasza z Akwinu wydane w Rzymie¹⁸.

Przy bibliotece ks. Bąba urządził dla kleryków czytelnię. W szafach ofiarowanych przez ks. M. Leśniaka wystawił w niej książki o charakterze podręcznym, mapę Europy, Galicji i diecezji oraz aktualne czasopisma teologiczne. Z czytelni klerycy mogli nawet zabierać poszczególne pozycje do mieszkań po uprzednim wpisaniu się do książki wypożyczeń. W polityce bibliotecznej ksiądz Bąba kierował się zasadami, które ks. A. Nowak streszcza w następujących punktach:

- zapewnić bibliotece stały dopływ nowości wydawniczych;
- opracować księgozbiór tak, by biblioteka mogła funkcjonować w zakładzie jak organizm zdrowy i silny, niosący światło wiedzy jego wychowankom;
- wyjść z książką naprzeciw klerykowi i ułatwić mu korzystanie z niej w najwyższym stopniu;
- konserwować dzieła cenne i stare.

Wszystkie zamierzenia księdza Bąby, konsekwentnie realizowane bezpośrednio przez niego albo za pośrednictwem profesorów, nie straciły do dziś na aktualności. Kiedy odchodził z rektorstwa w 1904 roku, biblioteka liczyła 5 774 pozycje.

Ks. Stanisław Dutkiewicz, który zostałrektorem po ks. J. Bąbie, również dbał o to, by w bibliotece znajdowały się nowe książki i aktualne czasopisma naukowe. Powiększył zbiory o 1 354 woluminy. On też przeniósł bibliotekę w nowe miejsce, za kaplicą, gdzie mieściła się aż do ostatniego remontu.

W czasie I wojny światowej, mimo usunięcia kleryków z gmachu seminaryjnego, biblioteka pozostała na swoim miejscu. Szczególną troskę o zaopatrzenie biblioteki w najnowsze dzieła okazywał bł. ks. Roman Sitko, gdy w 1936 roku zostałrektorem seminarium. Niestety, wybuch II wojny światowej i zajęcie gmachu Seminarium Duchownego przez władze niemieckie stało się znów zagrożeniem dla

¹⁸ *S. Thomae Aquinatis doctoris Angelici Opera omnia, iussu impensaue Leonis XIII P.M. edita*, Romae 1882-1930; piętnaście tomów *in folio*. Jest to tzw. *editio Leonina*, niedokończona.

zbiorów biblioteki. Ks. Stanisław Łach z wielkim poświęceniem zabezpieczył księgozbiór (przeniósł go do klasztoru Księży Filipinów), a po wojnie ks. Józef Brudz umieścił go z powrotem w seminarium i uporządkował, sporządzając katalogi (alfabetyczny i działowy). Praca księdza Brudza, mrówcza i można powiedzieć: chałupnicza, to wielkie dzieło unowocześnienia numeracji książek według formatów. Po wyjściu z obozu w Dachau w 1945 roku przebywał jakiś czas we Francji, korzystając z tamtejszych bibliotek. Po powrocie do Tarnowa w 1946 roku wykorzystał swe doświadczenie, jakie tam zyskał. Ks. prof. Bolesław Kumor jako kleryk pomagał w tym dziele księdzu Brudzowi, który zapoczątkował też regularną prenumeratę czasopism krajowych i zagranicznych.

Po II wojnie światowej biblioteką opiekowali się prefekci seminarium. Ksiądz Brudz, który w 1941 roku jako ojciec duchowny został uwięziony i wysłany do obozu wraz z ks. rektorem bł. Romanem Sitką, po powrocie do diecezji w 1946 roku został prefektem seminarium.

Od 1962 aż do 1991 roku dyrektorem biblioteki był ks. Adam Nowak, ukończywszy we Wrocławiu studia z zakresu bibliotekoznawstwa, profesor historii Kościoła (1973-1998). Zbiory biblioteczne gromadził ze znanstwem, troszczył się o konserwację i właściwe przechowywanie starych druków. To właśnie ks. Adam Nowak zainicjował wydzielenie starodruków, kiedy pracował nad przygotowaniem doktoratu na temat zbiorów biblioteki tyńieckiej w Seminarium Duchownym w Tarnowie. Był pierwszym dyrektorem biblioteki tak gruntownie przygotowanym do tej pracy. Miał w tym dziele gorliwych pomocników, przede wszystkim ks. Michała Hellera i ks. Józefa Homerskiego, którzy dążyli do zorganizowania nowoczesnej czytelnii.

W roku 1968 oddano do użytku lektorium – czytelnię na kilkadziesiąt miejsc, mieszczącą także księgozbiór podręczny: słowniki, encyklopedie, książki specjalistyczne z dziedziny teologii i filozofii. Uroczystego poświęcenia lektorium dokonał prymas Polski, kard. Stefan Wyszyński.

W latach 1991-2001 dyrektorem biblioteki był ks. Antoni Żurek, który utworzył czytelnię czasopism i zaczął elektroniczne katalo-

gowanie zbiorów. Po nim dzieło komputeryzacji na jeszcze większą skalę podjął ks. dr Tomasz Kudroń. On też czuwał nad adaptacją środkowego skrzydła budynku dydaktycznego WSD na pomieszczenia biblioteczne i nad przeniesieniem zbiorów do nowej biblioteki oraz urządzeniem nowej czytelnicy. Uroczyste poświęcenie tych pomieszczeń odbyło się z udziałem nuncjusza apostolskiego abp. Celestina Migliore 5 października 2011 roku. Jest to z pewnością najważniejsze wydarzenie w dziejach Biblioteki Seminarium Duchownego w Tarnowie.

Biblioteka posiada także czytelnicy starych druków, które zostały wydzielone z całości księgozbioru. Jest w niej zbiór 146 inkunabułów (dziewiętnaście z nich to unikaty na skalę ogólnopolską, dwa zaś na skalę europejską). Dla przykładu wspomnę niektóre: *Biblia brzeska*, *Biblia Leopoldy*, *Biblia* w tłum. Jakuba Wujka z XVI wieku, *Chronica Polonorum* Macieja z Miechowa (1521), *Kronika wszystkiego świata* Marcina Bielskiego, *De origine et rebus gestis Polonorum* Marcina Kromera (1588), dzieła Modrzewskiego, Orzechowskiego, Skargi i innych.

Za zgodą księdza rektora starodruki zostały powierzone przez ks. A. Żurka p. Jolancie Marszalskiej, która mimo przejścia na katedrę uniwersytecką UKSW w Warszawie strzeże tych cennych zbiorów.

Trzeba też wspomnieć wydzieloną bibliotekę humanistyczną liczącą 6 000 jednostek z darów ks. Zbigniewa Adamka i ks. Michała Hellera, która służy studentom do pracy naukowej i dydaktycznej.

Dziś Biblioteka WSD w Tarnowie jest liczącą się placówką naukową służącą wszystkim uczelniom na terenie Tarnowa.

THE LIBRARY OF THE HIGHER THEOLOGICAL SEMINARY IN TARNÓW FROM A HISTORICAL PERSPECTIVE

The paper presents the history of the Library of the Higher Theological Seminary in Tarnów. As it is strictly connected with the history of diocese of Tarnów, the article gives, in the first place, an insight into its past starting from the document founding the diocese

– papal bull of Pope Pius VI dated on 13th March 1786 to appointment of bishop Andrzej Jeż in 2012. In the further part the history of the Seminary and the Theological Institute was described together with the origins of the library, collection growth, catalogues and reading room. The clergymen who contributed to its development: Rev. Józef Bąba – the seminary rector, Rev. Józef Brudza, Rev. Adam Nowak – the first official head librarian and Rev. Tomasz Kudroń – who undertook the most significant changes in the library in 2011 were also mentioned.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

BIBLIOTEKA BISKUPÓW WARMIŃSKICH W LIDZBARKU. ZARYS DZIEJÓW

Dzieje biblioteki biskupów warmińskich w Lidzbarku dotychczas nie doczekały się całościowego opracowania w języku polskim. Temat ten pojawiał się przy okazji opisywania zasług poszczególnych biskupów, którzy rezydowali w Lidzbarku, lecz tylko marginalnie. Niniejsze opracowanie jest jedynie pewnym zarysem historii biblioteki lidzbarskiej i na pewno wymaga w przyszłości podjęcia bardziej gruntownych badań. Dotychczas najpełniej opisał dzieje biblioteki biskupów warmińskich Eugen Brachvogel w 1929 roku w artykule: *Die Bibliothek der Burg Heilsberg*².

Biskupi i ich biblioteki

Jan z Miśni (1350-1355) był pierwszym biskupem warmińskim, który obrał Lidzbark na stałą rezydencję. On też podjął decyzję o budowie zamku, w którym znalazła się również biblioteka. Ostatnim zaś biskupem w Lidzbarku był Ignacy Krasicki (1766-1795)³. Czas re-

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie.

² E. Brachvogel, *Die Bibliothek der Burg Heilsberg*, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” 23 (1929), s. 274-358.

³ A. Rzempoluch, *Lidzbark Warmiński*, Warszawa 1989, s. 5, 11, 23; J. Sikorski, *Zamek lidzbarski – przestrzeń dziejowa i historyczna*, w: *Zamek malowany. Ratunkowe prace konserwatorskie krużganków zamku lidzbarskiego*, pod red. J. Cygańskiego, Olsztyn 2011, s. 10-24.

zydencji biskupów warmińskich w tym mieście obejmuje więc okres od 1350 do 1795 roku. W ciągu tych 445 lat diecezją warmińską rządziło trzydziestu jeden biskupów, z czego przynajmniej dwóch w ogóle w niej się nie pojawiło. Był to bp Eneaszy Sylwiusz Piccolomini (1457-1458), który przed objęciem diecezji został wybrany na papieża i nosił imię Pius II, oraz bp Jan Karol Konopacki (1643), który zmarł jeszcze przed prekonizacją⁴.

Fot. 1. Zamek biskupów warmińskich w Lidzbarku

Źródło: www.polskiezabytki.pl, 29.09.2014

Począwszy od Łukasza Watzenrodego (1489-1512), na tronie biskupim zasiadało na Warmii wielu znamienitych mężów stanu, humanistów, na trwałe zapisanych w dziejach Rzeczypospolitej. Byli tu bardzo utalentowani ludzie o silnej osobowości. Zdarzali się wśród nich przedstawiciele najznakomitszych polskich rodów, a nawet członkowie bądź powinowaci rodzin królewskich (kard. Andrzej Batory, Jan Albert Waza i kard. Michał Stefan Radziejowski). Prawie każdy pozostawił jakiś materialny ślad w murach rezydencji, w diecezji, jak też w bibliotece.

⁴ *Poczet biskupów warmińskich*, pod red. S. Achremczyka, Olsztyn 2008.

Przez lata biblioteka lidzbarska rozrastała się dzięki księgozbiorom poszczególnych biskupów, a posiadali oni bogate zbiory, w których znajdowały się komentarze do sentencji Piotra Lombarda, dekretały, Biblia i pomoce duszpasterskie.

Wielkie zasługi w powiększaniu biblioteki biskupiej miał bp Jan Dantyszek (1537-1548), który – zapewne dzięki licznym kontaktom i znajomościom – sprowadzał książki prawnicze, filozoficzne i teologiczne. Właśnie on w literaturze fachowej określany jest jako twórca biblioteki lidzbarskiej⁵. Za jego czasów prezentowała się ona wyjątkowo okazale choćby przez fakt, że jego książki posiadały piękne renesansowe oprawy z herbem właściciela⁶.

Fot. 2. Supereklis bp. Jana Dantyszka na oprawie druku Sd 57

Niestety, nie znamy pełnej zawartości biblioteki bp. Tiedemanna Giesego (1549-1550). Wiadomo tylko, że znajdowały się w niej dzieła teologiczne, prawnicze, historyczne i geograficzne. Biskup zapisał w testamencie swój księgozbiór kapitulie warmińskiej⁷.

Biblioteka lidzbarska musiała mieć wielkie znaczenie, ponieważ korzystał z niej kard. Stanisław Hozjusz (1551-1579), pisząc swoje dzieła oparte zwłaszcza na Piśmie Świętym i dziełach ojców Kościoła⁸. On też, sprowadzając jezuitów na Warmię i powierzając im prowadzenie kolegium i seminarium duchownego, ofiarował im pewną

⁵ E. Brachvogel, *Die Bibliothek der Burg Heilsberg*, art. cyt., s. 274-358; K. Górski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1973, s. 120-121; J. Wojtkowski, *Stare druki w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2009), s. 33-34.

⁶ Z. Nowak, *Jan Dantyszek. Portret renesansowego humanisty*, Wrocław 1982, s. 205-207; T. Borawska, *Życie umysłowe na Warmii w czasach Mikołaja Kopernika*, Toruń 1996, s. 138-139.

⁷ T. Borawska, *Tiedemann Giese (1480-1550) w życiu wewnętrznym Warmii i Prus Królewskich*, Olsztyn 1984, s. 360.

⁸ J. Wojtkowski, *Stare druki w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego*, art. cyt., s. 33-34.

partię książek, kiedy w styczniu 1565 roku wozami przetransportowano ich do Braniewa. O bibliotece na zamku w Lidzbarku mówiono wtedy, że należy do najznacześniejszych. Niewątpliwie gdyby kard. Hozjusz zmarł na Warmii, jego książki pozostałyby w Lidzbarku. Zmarł jednak w Italii i Stanisław Reszka, jego osobisty sekretarz i współwykonawca testamentu, przekazał rękopisy i pewną część książek bibliotece Akademii Krakowskiej⁹.

O losach księgozbioru bp. Marcina Kromera (1579-1589) wiemy niewiele. Można tylko przypuszczać, że był pokaźny, ponieważ biskup był cenionym historykiem i bibliofilem, o czym może świadczyć fakt, że jeszcze jako kanonik kapituły warmińskiej dokonał spisu książek biblioteki jezuickiej w Braniewie¹⁰. Sporą bibliotekę pozostawił kard. Andrzej Batory (1589-1599), lecz została ona wykupiona częściowo przez bp. Szymona Rudnickiego i przez księgarza gdańskiego Jana Krausa, reszta zaś została sprzedana na aukcji na pokrycie długów zmarłego. Niektóre książki kardynał Batory przekazał konwentowi bernardyńskiemu w Barczewie. Kilka z nich, z własnoręcznym podpisem bratanka królewskiego, zachowało się w Bibliotece „Hosianum”. O bibliotece bp. Szymona Rudnickiego (1604-1621) i bp. Jana Alberta Wazy (1631-1633) też mamy skromne informacje, natomiast sporo książek z biblioteki bp. Mikołaja Szyszkowskiego (1633-1643) dotarło do księgozbioru jezuickiego, np. cenne dzieła Salmerona i Suareza otrzymało kolegium reszelskie¹¹.

Zachowany spis biblioteki lidzbarskiej z 1633 roku zawiera 784 pozycje¹². Biblioteka dzieliła się wtedy na cztery działy: teologiczny (164 woluminy – ok. 20 proc.); historyczny (177 woluminów – ok. 22 proc.); prawniczy (176 woluminów – ok. 22 proc.) oraz dzieła świeckie i heretyckie (267 – ok. 33 proc.). Znajdowała się ona w osobnym pomieszczeniu w południowym skrzydle, nad skarbcem, skąd prowadziły do niej schody.

⁹ J. Zathey, A. Lewicka-Kamińska, L. Hajdukiewicz, *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1: 1364-1775, Kraków 1966, A. Szorc, *Kolegium jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór*, Olsztyn 1998, s. 77-78.

¹⁰ J. Obłąk, *O początkach kolegium jezuickiego i seminarium duchownego w Braniewie*, „Studia Warmińskie” 5 (1968), s. 9-15.

¹¹ A. Szorc, *Kolegium jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór*, dz. cyt., s. 78.

¹² Dokładny spis wszystkich książek z 1633 roku przytacza: E. Brachvogel, *Die Bibliothek der Burg Heilsberg*, art. cyt., s. 274-358.

Spośród rękopisów na uwagę zasługują cztery dzieła łacińskie Petrarcki pochodzące zapewne jeszcze z XIV wieku. Były tu również pisma Seneki, Cyserona, Grzegorza Wielkiego, Idziego z Rzymu, Tomasa z Akwinu. Ponadto znajdowały się tu statuty zakonu krzyżackiego, zbiory pism z procesów przeciw Krzyżakom i część *Historii Polski* Jana Długosza, rękopis, który spalił się w Turku. Bardzo wiele było pism o treści prawniczej. Z dzieł humanistycznych mamy oprócz Petrarcki także *De vero bono* Lorenza Valli. Znajdował się tu też jakiś tom pism Kopernika: notatek, brulionów lub listów, który jednak spłonął.

Spisy wykazują w księgozbiorze również istnienie wczesnych druków pism medycznych Galena, Hipokratesa i innych. Dział nauk ścisłych prezentował się bardzo skromnie, zawierał jedynie dwa dzieła Ptolemeusza (*Cosmographia, Magnae constructionis*), Pliniusza i *Orationes de studiis astronomicis*¹³.

Dział historyczny obejmował bogaty zbiór dzieł, zawierający obok historii również literaturę piękną (starą i nową), filologię klasyczną, teorię polityczną, moralistykę. Można tu było znaleźć dzieła platoników i neoplatoników (m.in. Polizjan, Pico della Mirandola), historyków, geografów starożytnych, włoskich historiografów humanistycznych (Petrarka, Boccaccio), poetów. Były to dzieła służące rozwijaniu ogólnej kultury umysłowej.

Eugen Brachvogel w swoim artykule *Die Bibliothek der Burg Heilsberg* z 1929 roku wykazał, że w XVIII wieku bibliotekę spotkała katastrofa. W czasie III wojny północnej Szwedzi w 1704 roku zajęli Lidzbark. Przybył tu osobiście Karol XII. Wiele zabranych rękopisów dostało się do biblioteki w Turku (Åbo) w Finlandii. Tam ich część zniszczył pożar, a tylko resztki dotrwały do naszych czasów¹⁴. Ks. Jerzy Wojciech Heide w *Archiwum dawnym i nowym lidzbarskiego kościoła archiprezbiterialnego* (Braniewo 1889) napisał: „król Szwecji Karol XII, młody i zarozumiały, lat około osiemnastu, wkroczył z częścią swego wojska na Warmię i przybył do Braniewa dnia 24 miesiąca grudnia, w wigilię Narodzenia Chrystusa. Przebywszy tam kilka dni w Alumnacie, czyli Seminarium Papieskim, wyjechał do Lidzbarka

¹³ K. Górski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, dz. cyt., s. 120-121.

¹⁴ E. Brachvogel, *Die Bibliothek der Burg Heilsberg*, art. cyt., s. 274-358.

i przebywał na zamku biskupim (w nieobecności księdza biskupa Załuskiego) przez całą zimę i wiosnę, aż do dnia 25 miesiąca czerwca, roku następnego 1704, a dawne rękopisy Archiwum biskupiego wraz z biblioteką przewiózł do Szwecji¹⁵. Wszystko wskazuje na to, że wywiezione zostały wtedy nie tylko rękopisy, ale również i książki¹⁶.

Dalsze informacje dotyczące biblioteki są jedynie fragmentaryczne. Księgozbiory kolejnych biskupów nie pozostawały już w Lidzbarcu, lecz były zapisywane w testamencie innym instytucjom.

W inwentarzu ruchomości bp. Andrzeja Chryzostoma Załuskiego (1698-1711) nie spisano zasobów biblioteki. Wiadomo tylko, że przekazano ją biskupowi płockiemu Ludwikowi z zastrzeżeniem, by książki podzielił wśród bratanków¹⁷.

Do bp. Adama Stanisława Grabowskiego (1741-1766) należała bogata biblioteka, o której współcześni mu i potomni mówili i pisali z najwyższym podziwem. Wiedza biskupa i jego szacunek dla nauki zrodziły potrzebę posiadania własnej biblioteki, na której utrzymanie nie żałował pieniędzy. Zaopatrywał się w książki przede wszystkim w kraju, choć sprowadzał je także zza granicy. Kupował też książki po zmarłych kapłanach.

Spadkobierca i rodzony brat biskupa, Jan Michał Grabowski, podarował bibliotekę kanonikowi warmińskiemu, Tomaszowi Szczepańskiemu, doradcy zmarłego. Ten zaś sprzedał książki Komisji Edukacji Narodowej, a jej prezes Michał Poniatowski przekazał je Akademii Krakowskiej w styczniu 1787 roku. Według katalogu Jacka Przybylskiego, ówczesnego bibliotekarza Akademii, księgozbiór biskupa liczył 1 162 książki, nie licząc dzieł zniszczonych i duplikatów. Były to przede wszystkim druki z XVII i XVIII wieku, ale również z wieku XVI. Były napisane w różnych językach, a dotyczyły chyba wszystkich dziedzin ówczesnej nauki. Były tam słowniki, katalogi, atlasy, encyklopedie i wydawnictwa źródłowe. Najwięcej druków dotyczyło historii, następnie prawa, bibliistyki i teologii, filozofii, astronomii, matematyki, fizyki, botaniki i kultury klasycznej. Dru-

¹⁵ J.W. Heide, *Archiwum dawne i nowe lidzbarskiego kościoła archiprezbiterialnego*, Olsztyn 2006, s. 50-51.

¹⁶ O. Walde, *Storhetstidens litterära krigsbyten. En kulturhistorisk-bibliografisk studie*, t. 1-2, Uppsala – Stockholm 1916-1920 (indeksy); T. Borawska, *Życie umysłowe na Warmii, dz. cyt.*, s. 9.

¹⁷ S. Achremczyk, *Inwentarz ruchomości pozostałych po śmierci biskupa warmińskiego Andrzeja Chryzostoma Załuskiego*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 3-4 (1986), s. 150.

ków polskich nie było zbyt wiele, ok. pięćdziesięciu, ale były tam m.in. kroniki Galla Anonima i Wincentego Kadłubka¹⁸.

Bp Ignacy Krasicki (1766-1795) nabył zamiłowania do ksiąg już w rodzinnym Dubiecku, gdzie znajdował się pokaźny księgozbiór¹⁹. W Lidzbarku otoczył się bogatą, bo liczącą od 4 000 do 6 000 tomów osobistą biblioteką, która była dla niego pociechą w trudnych dla Polski czasach. Znajdowały się w niej dzieła klasyków starożytnych, ówczesna literatura francuska, dzieła z dziedziny estetyki, nauk politycznych, teologii, przemysłu, handlu i rolnictwa oraz wiele tytułów czasopism i rzadkich wydań ilustrowanych²⁰. Książki dla biskupa sprowadzano z zagranicy, ale również autorzy polscy i zagraniczni nadsyłali mu dedykowane egzemplarze. Księgozbiór budził podziw licznie przybywających do Lidzbarka gości²¹. Należy się jednak dziwić, że taki esteta, jakim był Krasicki, poprzestał na oprawianiu książek skromnymi oprawami skórzanymi, pozbawionymi dekoracji czy superekslibrisów²². Biskup zwykle spędzał w bibliotece mieszczącej się na dwóch piętrach całe popołudnie²³.

Krasicki osobiście uporządkował również zamkową bibliotekę i archiwum. Za jego czasów w głównej bibliotece zamkowej znajdowały się liczne księgi z XV-XVIII wieku (około 2 000), a oprócz tego bezcenne rękopisy. Na polecenie biskupa opraviono 115 tomów tych rękopisów. W pałacu istniało poza tym osobne archiwum biskupie zawierające 139 jednostek. W kancelarii biskupiej w pałacu mieściła się ponadto biblioteka podręczna, zawierająca głównie dzieła z zakresu prawa²⁴.

¹⁸ J. Obłąk, *Stosunek do nauki i sztuki biskupa warmińskiego Adama Stanisława Grabowskiego*, „Studia Warmińskie” 1 (1964), s. 16-21; J. Dygdała, *Adam Stanisław Grabowski (1698-1766). Biskup, polityk, mecenas*, Olsztyn 1994, s. 122-123; A. Rzempołuch, *Kaplica na zamku w Lidzbarku Warmińskim jako przestrzeń sakralna i miejsce fundacji artystycznych*, w: *Kaplica na zamku w Lidzbarku Warmińskim. Dzieje, architektura, fundacje artystyczne, konserwacja i restauracja*, pod red. J. Cygańskiego, Olsztyn 2010, s. 5.

¹⁹ S. Rygiel, *Losy księgozbioru Ignacego Krasickiego*, Lwów 1922, s. 5.

²⁰ S. Potocki, *Pochwały, mowy i rozprawy*, cz. 1, Warszawa 1816, s. 120; S. Rygiel, *Losy księgozbioru Ignacego Krasickiego*, dz. cyt., s. 9-11.

²¹ S. Rygiel, *Losy księgozbioru Ignacego Krasickiego*, dz. cyt., s. 7.

²² *Tamże*, s. 9.

²³ *Tamże*, s. 6.

²⁴ J. Sikorski, *Rezydencja*, w: *Rezydencja lidzbarska Ignacego Krasickiego*, pod red. J.B. Lewandowskiego, Lidzbark Warmiński 2002, s. 20-21; K. Stasiewicz, *Wśród trosk i radości. Pobyt Ignacego Krasickiego w Heilsbergu*, w: *tamże*, s. 59; A. Rzempołuch, *Krasicki na Warmii*, w: *Ignacy Krasicki (1735-1801). Ostatni z wielkich mieszkańców zamku lidzbarskiego*, pod red. J. Cygańskiego, Olsztyn 2001, s. 31.

Gdy Ignacy Krasicki został arcybiskupem gnieźnieńskim, jego księgozbiór został przewieziony do Skierniewic, a potem, po jego śmierci, trafił do Warszawy. Ponieważ powstał pomysł, aby biblioteka Krasickiego została sprzedana, a pieniądze miały pójść na pokrycie jego długów, przez następne lata toczyły się spory, czyją jest własnością: króla pruskiego, spadkobierców Krasickiego czy narodu polskiego. Ostatecznie w 1810 roku trafiła do biblioteki liceum warszawskiego, która stała się później biblioteką uniwersytecką. Wśród książek znalazły się również takie, które należały wcześniej do biblioteki kapituły warmińskiej we Fromborku bądź do kanoników warmińskich²⁵.

Po przeniesieniu stolicy biskupiej do Fromborka (1841) resztki biblioteki lidzbarskiej trafiły do biblioteki seminarnej w Braniewie i kapitulnej we Fromborku²⁶, po II zaś wojnie światowej – do Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie.

Trudno jest jednoznacznie określić, ile książek z biblioteki biskupiej w Lidzbarku zachowało się do naszych czasów. Część wywieziono do Szwecji (przede wszystkim podczas najazdu w 1626 i w 1704 roku), część uległa rozproszeniu w wyniku zapisów testamentowych i burzliwych dziejów Warmii, a część znajduje się w Bibliotece „Hosianum” w Olsztynie. Ale i te ostatnie nie jest łatwo policzyć. Nieznane są bowiem żadne wpisy własnościowe świadczące wprost o przynależności do biblioteki lidzbarskiej. Dzięki ekslibrisom, supereklibrisom i wpisom własnościowym można jedynie policzyć książki z XV i XVI wieku będące dziś własnością Biblioteki „Hosianum”, a należące niegdyś do poszczególnych biskupów rezydujących w Lidzbarku²⁷. Należały one do:

- bp. Łukasza Watzenrodego: Inc. 190 (jeden wolumin),
- bp. Jana Dantyszka: Inc. 26, Inc. 57, Inc. 58, Inc. 65, Inc. 85, Sd 57, Sd 405, Sd 608, Sd 615, Sd 866 (dziesięć woluminów),
- bp. Tiedemanna Giesego: Inc. 322, Sd 565, Sd 566 (trzy woluminy),

²⁵ S. Rygiel, *Losy księgozbioru Ignacego Krasickiego, dz. cyt.*, s. 7-27.

²⁶ A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1821-1945, cz. 1: Studium prozopograficzne*, Olsztyn 2004, s. 118-119.

²⁷ Na podstawie: J. Obłąk, Z. Jaroszewicz-Pieresaławcew, J. Wojtkowski, *Katalog inkunabułów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, Olsztyn 2007; J. Wojtkowski, *Katalog druków XVI wieku Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, Lublin 2012.

- kard. Stanisława Hozjusza: Sd 1180 (jeden wolumin),
- bp. Marcina Kromera: Sd 126; Sd 129; Sd 596; De 569a; De 866; Dp 164; Dp 309; Dp 339; II-3115; Fb 6 (dziesięć woluminów),
- kard. Andrzeja Batorego: De 400, Fb 183, Sd 631a, XVI O 088 (cztery woluminy),
- bp. Szymona Rudnickiego: Sd 1175 (jeden wolumin),
- bp. Jana Stefana Wydźgi: Inc. 75 (jeden wolumin),
- bp. Jana Stanisława Zbąskiego: Inc. 147, Inc. 164, Inc. 234 (trzy woluminy).

Wymienionych tu inkunabułów i druków z XVI wieku jest w sumie trzydzieści cztery. Zapewne należy do nich dodać dziewięć woluminów (oprócz wymienionego już wcześniej Inc. 190), w których znajdują się odręczne notatki Mikołaja Kopernika, nad którymi prowadzi się obecnie badania. Nie ulega wątpliwości, że wielki astronom korzystał z nich podczas pobytu w Lidzbarku. Druki Biblioteki „Hosianum” z XVII i XVIII wieku nie zostały jeszcze przebadane pod kątem proveniencji. Ogólnie więc można powiedzieć, że do naszych czasów w Bibliotece „Hosianum” w Olsztynie zachowało się kilkadziesiąt druków od XV do XVIII wieku z biblioteki biskupów warmińskich w Lidzbarku.

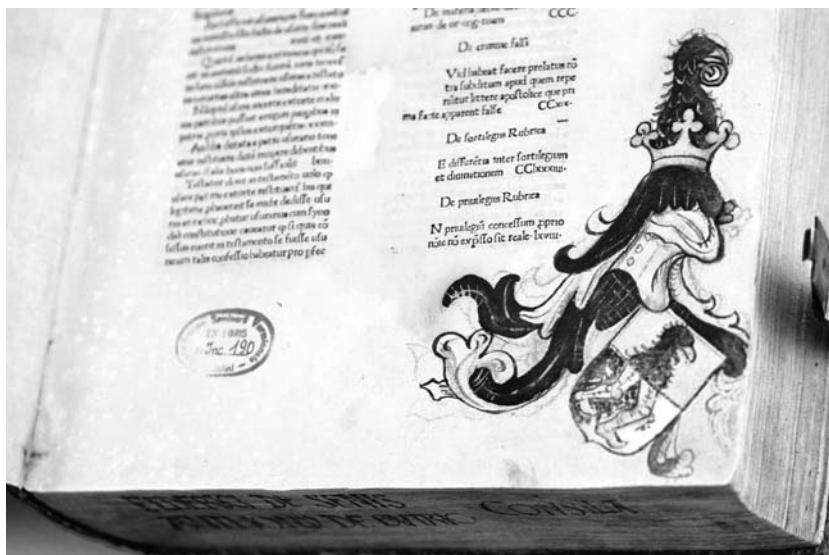
Najstarszy zachowany inkunabuł

Warto w tym miejscu osobno wspomnieć o Inc. 190, który pochodzi z biblioteki lidzbarskiej. Wolumin składa się z dwóch druków prawnych. Jest to najstarszy inkunabuł w zbiorach Biblioteki „Hosianum”²⁸. Inc. 190,1 adl. jest jedynym egzemplarzem w Polsce. Późniejsze wydania tego dzieła znajdują się w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie (1479) oraz w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Bydgoszczy (1498)²⁹. Natomiast Inc. 190,2 adl. znajduje się jeszcze w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie. Posiada ona również wydanie z 1493 roku³⁰.

²⁸ J. Obłąk, Z. Jaroszewicz-Pieresławcew, J. Wojtkowski, *Katalog inkunabułów, dz. cyt.*, s. 51, 103-104.

²⁹ IBP 4290.

³⁰ IBP 1349.

Fot. 3. Herb bp. Łukasza Watzenrodego na karcie inkunabułu Inc. 190

Omawiane druki są komentarzami do dekretów papieskich dwóch włoskich autorów. Federigo Petrucci (Fredericus Petrucius, Federicus de Senis) był profesorem prawa kanonicznego w Sienie w latach 1322-1330, następnie w Perugii w latach 1333-1334. Opublikował dwie prace: *De permutatione beneficiorum* (pierwsze wydanie drukowane: Pavia 1478) i *Disputatones, quaestiones et consilia* (pierwsze wydanie drukowane: Roma 1472)³¹. Antonius de Butrio także był kanonistą, ale nie mamy o nim bliższych informacji.

Księga należała do biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrodego, o czym świadczy malowany herb – protoekslibris. Na jej kartach znajdują się także wpisy: *Curia Episcopalis Varmiensis, a. N° 6* (XIX wiek) i *Warmińskie Archiwum Biskupie, I C 15* (XIX wiek).

Prof. Karol Górski mylnie napisał, że biskup kazał wymalować swój ekslibris na oprawie³². Nie jest on namalowany na oprawie, lecz na pierwszej karcie druku.

Leonard Jarzębowski (1913-2007), nieżyjący już starszy kustosz dyplomowany w Bibliotece Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w To-

³¹ K. Hilgenreiner, *Petrucci*, w: *Lexikon für Theologie und Kirche*, Freiburg im Breisgau 1936, s. 130.

³² K. Górski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, dz. cyt., s. 121.

runiu, twierdził, że wolumin ten mógł być własnością Kopernika³³. Bardziej prawdopodobne jest jednak, że wielki astronom korzystał z niego podczas studiów, a potem podczas pobytu w Lidzbarku.

Na pierwszej karcie znajduje się zapiska empcyjna, mówiąca o zakupie książki: „empta pro II ducatis et IIII libris” (kupione za dwa dukaty i cztery denary lub floreny). Podana jest tylko cena, natomiast nie ma mowy, gdzie dzieło zostało kupione. Zapewne taka informacja znajdowała się nieco wyżej, lecz druk przycięto w czasie oprawiania i nie da się jej odczytać. Być może księgę zakupił sam Kopernik, choć zapewne za pieniądze wuja. Jednak prawdopodobne jest również, że druki kupił Łukasz Watzenrode. Wydano je w 1472 roku w Rzymie, a więc tuż przed obroną doktoratu biskupa, który był też potem w Italii kilkakrotnie.

Druki zostały odbite gotycką antykwą, która w tym czasie przeżywała w drukach włoskich. Łaciński tekst ułożony jest w dwóch kolumnach, co było typowe dla Biblii, ksiąg liturgicznych i prawnych. Marginesy są bardzo szerokie. Oba druki nie posiadają karty tytułowej. Poprzedza je czysta karta. Informacja o miejscu druku została umieszczona w kolofonie. Tu również znajduje się nazwisko autora, typografa i data ukończenia inkunabułu wraz z imieniem papieża Sykstusa IV (1414-1484), który wtedy kierował Kościołem (1471-1484).

Wolumin obejmujący obydwie druki wydrukowany jest w formie *in folio*. Pierwszy inkunabuł liczy 240 zadrukowanych kart, drugi – sześćdziesiąt dziewięć, do tego dodane są cztery karty puste, co daje w sumie 313 kart. Jest to więc wolumin dosyć opasły.

Druków nie ozdobiono zbyt efektownie. Właściwie pozbawione są jakichkolwiek zdobień graficznych. Widać, że drukarz pozostawił miejsce na ozdobne inicjały, lecz nigdy ich nie wykonano – zapewne ze względów finansowych, ponieważ był to typowy podręcznik.

Jedynym zdobieniem woluminu jest malowany już po wydrukowaniu i oprawieniu herb, protoekslibris, należący do biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrodego. Jest to jedyny zachowany egzemplarz w Polsce z tak artystycznie wykonanym znakiem własnościowym tego biskupa. Został on zapewne wykonany w latach 1489-1512, czyli w okresie rządów biskupa diecezją warmińską, gdy rezydował on w Lidzbarku.

³³ L. Jarzębowski, *Biblioteka Mikołaja Kopernika*, Toruń 1971, s. 73.

Z punktu widzenia tegumentologa (badacza opraw) na szczególną uwagę zasługuje oprawa pochodząca z końca XV lub początku XVI wieku, ponieważ jej cechy materiałowe, a zwłaszcza dekoracja, jednoznacznie wskazują na najstarszy toruński warsztat Mathiasa Hadebera.

Jak wskazuje opracowany przez E. Brachvogla lidzbarski katalog biblioteki biskupiej, Łukasz Watzenrode miał własne księgi prawnicze, i to znaczone kolorowym herbem. Nasz wolumin znajdował się w księgozbiornicy biskupim jeszcze w 1711 roku, nie został więc wywieziony w 1626 roku i przechowywany w bibliotekach Szwecji³⁴.

Wolumin jest ciekawy także dlatego, że znajdują się w nim trzydzieści cztery odręczne zapiski marginalne wykonane przez Mikołaja Kopernika. Zmarły w 1994 roku prof. Henryk Barycz, historyk z Uniwersytetu Jagiellońskiego, w opublikowanej w 1953 roku książce *Mikołaj Kopernik – wielki uczony Odrodzenia* pisał: „Uderzający jest brak w bibliotece Kopernika jakiegokolwiek książki prawniczej, nie rozporządzamy ani jednym zapiskiem, który by odnosił się do tej dziedziny”³⁵. Profesor dowodził, że Kopernik tylko z konieczności interesował się prawem, do którego nie miał zamiłowania. Dziś, po sześćdziesięciu latach, możemy stwierdzić, że jednak dysponujemy zapiskami Kopernika dotyczącymi prawa kanonicznego. Są to zapiski w języku łacińskim.

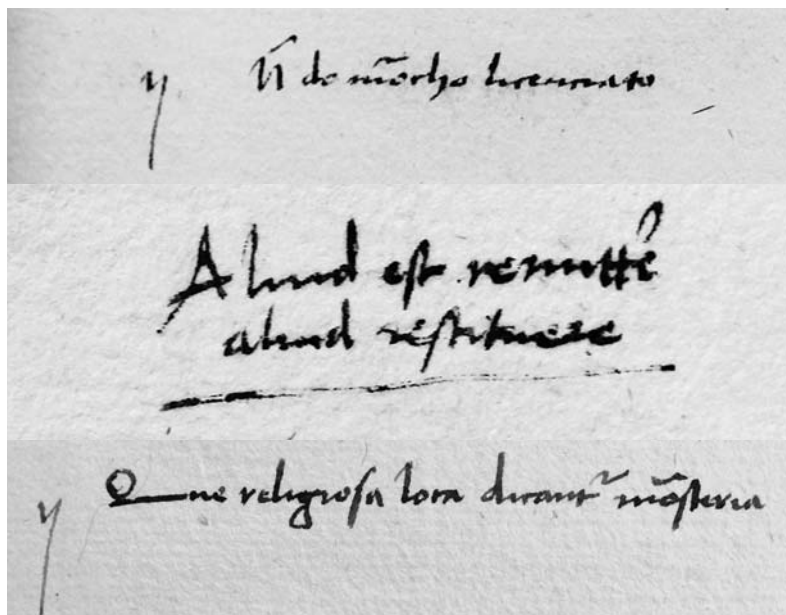
Warto zaznaczyć, że Kopernik po powrocie z Italii przez kilka pierwszych lat pobytu na Warmii pozostawał u boku Łukasza Watzenrodego, mieszkając w Lidzbarku i towarzysząc mu w podróżach na zjazdy stanów pruskich lub spotkania z królami Polski (do jesieni 1510 roku)³⁶.

Obcowanie z książką należało do najmiłszych zajęć Kopernika. Duże wsparcie stanowiła dla niego właśnie biblioteka w Lidzbarku, której zawartość już w czasach Łukasza Watzenrodego była godna uwagi.

³⁴ *Tamże*, s. 27; M. Spandowski, *Inkunabuły z dawnych księgozbiorów Fromborka*, w: *Warmińska Kapituła Katedralna. Dzieje i wybitni przedstawiciele*, pod red. A. Kopiczki, J. Jezierskiego i Z. Żywicy, Olsztyn 2010, s. 380-384.

³⁵ H. Barycz, *Mikołaj Kopernik – wielki uczony Odrodzenia*, Warszawa 1953, s. 43.

³⁶ T. Borawska, *Życie umysłowe na Warmii*, dz. cyt., s. 120.

Fot. 4. Notatki Mikołaja Kopernika na marginesach inkunabułu prawniczego
Inc. 190

Książki dla biskupa kupował m.in. jego kapelan, Tomasz Werner³⁷. Również Kopernik pomagał przy zakupie książek do biblioteki biskupiej, znał i wykorzystywał jej zasoby, i uzupełniał ów księgozbiór dziełami medycznymi³⁸.

Kopernik zapisał swój księgozbiór bibliotece kapituły warmińskiej, jedynie dzieła medyczne bibliotece na zamku lidzbarskim lub

³⁷ Zob. jego list z 2 czerwca 1498 roku z Lipska, *akta stanów Prus Królewskich*, t. 3, cz. 2, wyd. K. Górski, M. Biskup, Fontes 54, Toruń 1963, s. 21-22, 357; J. Tondel, *Inkunabuły w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie*, Toruń – Pelplin 2007, s. 36; Tomasz Werner urodził się ok. 1430 roku i był synem burmistrza braniewskiego. Studiował w Lipsku, a potem był wykładowcą, dziekanem i rektorem uniwersytetu. Franciszkanom braniewskim zapisał większość zgromadzonego księgozbioru liczącego ok. 170 woluminów. Nie zapomniał też o bibliotece we Fromborku. Zmarł 23 grudnia 1498 roku w Lipsku i tam został pochowany; zob. T. Borawska, *Werner Tomasz*, w: *Słownik biograficzny Kapituły Warmińskiej*, pod red. J. Guzowskiego, Olsztyn 1996, s. 270-271; J. Wojtkowski, *Kustosz warmiński – Tomasz Werner z Braniewa (†1498) i jego księgozbiór*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2 (1961), s. 355-375.

³⁸ L. Jarzębowski, *Biblioteka Mikołaja Kopernika, dz. cyt.*, s. 28.

kanonikowi Fabianowi Emerichowi³⁹. Ten zaś przekazał fragmenty księgozbioru Kopernika bibliotece Kolegium Jezuitów w Braniewie⁴⁰. Jak wiadomo, Szwedzi w 1626 roku ograbili całą północną Polskę. Ich łupem padły biblioteki klasztorne w Pelplinie, Tczewie, Oliwie i Żarnowcu. Także Braniewo i Frombork padły łupem wojsk szwedzkich. Szwedzi zabrali ponad 1300 książek z Braniewa, jak również prawie całą bibliotekę Mikołaja Kopernika z Fromborka⁴¹. Do dziś znajdują się one w bibliotece Uniwersytetu w Uppsali.

THE LIBRARY OF WARMIA BISHOPS IN LIDZBARK AN OUTLINE OF THE HISTORY

Lidzbark was the seat of Warmia bishops from 1350 to 1795. Many of nearly thirty bishops residing there were the owners of rich collections of books. The preserved list of Lidzbark library, dated 1633, includes 784 volumes. In the 18th century the library was destroyed – the Swedish seized Lidzbark in 1704 during the Great Northern War and manuscripts and books were transported away. After transferring the seat of bishops to Frombork in 1841 the rest of collection was passed to the Seminary Library in Braniewo and chapter library in Frombork. After the Second World War the books were transferred to the Library of „Hosianum” Theological Seminary in Olsztyn. Currently its collection includes thirty four prints from the 15th and 16th century that belonged to Warmia bishops residing in Lidzbark. The nine volumes with handwritten notes by Nicolaus Copernicus can be also added to this set. It is without a doubt that the great astronomer was making use of them while he was staying in Lidzbark at his uncle bishop Łukasz Watzenrode.

³⁹ M. Biskup, J. Dobrzycki, *Mikołaj Kopernik – uczoney i obywatel*, Warszawa, 1972, s. 112-113.

⁴⁰ P. Czartoryski, *The library of Copernicus*, w: *Science and History. Studies in honor of Edward Rosen*, Wrocław 1978, s. 355-396.

⁴¹ A. Szorc, *Kolegium jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór*, dz. cyt., s. 107-108, 111; T. Borawska, *Życie umysłowe na Warmii*, dz. cyt., s. 8-9; M. Borzyszkowski, *Pomoc książki i przemoc wobec książki jako przejaw dobra i zła w działaniu człowieka na przykładzie dziejów kościelnych bibliotek warmińskich*, „Studia Warmińskie” 36 (1999), s. 86; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, pod red. L. Grzebienia, Kraków 1996, s. 65.

MARIA PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ¹

CYRYLICKIE KSIĘGI RELIGIJNE W CERKWIACH GRECKOKATOLICKICH I PRAWOSŁAWNYCH NA ŁEMKOWSZCZYŹNIE

Wśród licznych opracowań dotyczących spraw Kościoła, religii, życia duchowego i literatury religijnej Łemków niewiele publikacji porusza rolę ksiąg religijnych w życiu i rozwoju mentalnym górali ruskich. Nawet w obszernych oraz interesujących pracach znawczyńi literatury łemkowskiej, Heleny Duć-Fajfer, mało jest odniesień do wcześniejszych wpływów kultury bizantyńskiej i łacińskiej (XVI-XVIII wiek) na ukształtowanie umysłowości Łemków. Kilkuwiekowy rozwój kultury religijnej na Łemkowszczyźnie zaowocował znacznymi osiągnięciami literackimi i naukowymi w XIX i początkach XX wieku². W połowie XIX wieku i przy jego końcu problemem „starej kultury umysłowej” Rusinów-Łemków zajmował się Jakow Hołowacki i Iwan Franko, którzy swoimi badaniami literaturoznawczymi, etnologicznymi i socjologicznymi objęli także wschodnią i zachodnią Łemkowszczyznę³. W pracach naukowych

¹ Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

² H. Duć-Fajfer, *Literatura łemkowska – zagadnienia badawcze*, w: *Łemkowie i lemkoznawstwo w Polsce. Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU*, t. 5, Kraków 1997, s. 87-98; też, *Łemkowie – przestrzeń literacka – rys historyczny*, „Języki Obce w Szkole” 6 (2001), s. 64-75; też, *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku*, Kraków 2001.

³ J. Hołowacki, *O pierwszym literaturno-umstwnym dżiżenii Rusinow w Hałycii so wremen awstrijskiego władenija w toj Zemli*, „Naukowyj Sbornik Galicko-Ruskoj Maticy” 1-4 (1865), s. 66-89; I. Franko, *Charakterystyka literatury ruskiej XV-XVIII wieku*, „Kwartalnik Historyczny” 6 (1892), s. 693-727; tenże, *Narys istorii ukrains’ko-rus’koj literatury*, L’wiv 1910; tenże, *Karpatorus’ka literatura XVII-XVIII wikiw*, w: *Twory*, t. 16, Kyiv 1955, s. 311-331.

prowadzonych w XX wieku dominują problemy szkolnictwa, twórczości ludowej, architektury cerkiewnej i wiejskiej, literatury, a po 1945 roku – także osadnictwa i asymilacji Łemków przesiedlonych na ziemię północne i zachodnie Polski w ramach osławionej akcji „Wisła”. Także w tych ostatnich opracowaniach nie ma zbyt wielu wzmianek o losach księgozbiorów cerkiewnych. Mentalność duchowieństwa unickiego w Rzeczypospolitej XVII-XVIII wieku oraz rola druków oficyn bazylianskich w jej kształtowaniu zostały omówione w kilku pracach⁴.

Treści książek w różnej postaci: mówionej, słuchanej w kazaniach, w mniejszym stopniu samodzielnie odczytywanej, oddziaływały w XVII i XVIII wieku zarówno na prawosławną, jak i na unicką społeczność Łemków rozdzielonych górami na umowną część północną – polską, oraz rusińską – słowacko-węgierską. Do niniejszego opracowania wykorzystano dwa bardzo ważne katalogi ksiąg cyrylickich, opracowane przez Bibliotekę Narodową i warszawskich bazylianów⁵. Katalogi mieszczą w sumie opisy 535 druków (Biblioteka Narodowa – 389, bazylianie – 146), stanowią interesujące pole badawcze wykorzystania tekstów liturgicznych, cerkiewnych i religijnych w posłudze religijnej, oświacie i kształtowaniu kultury górali ruskich. Katalog Biblioteki Narodowej zawiera przeważnie druki przejęte po 1945 roku z dawnej, niezwykle bogatej biblioteki Kapituły Kościoła Grekokatolickiego w Przemyślu, uzupełnione darami i nielicznymi zakupami. Katalog ojców bazylia-

⁴ M. Pidlypczak-Majerowicz, *Cerkiewnostowiańskie druki bazylianskie w powojennych zbiorach bibliotek polskich*, w: *Najstarsze druki cerkiewnostowiańskie i ich stosunek do tradycji rękopiśmiennej. Materiały z sesji, Kraków 7-10 XI 1991*, Kraków 1993, s. 221-230; też, *Druki cerkiewnostowiańskie bazylianów w procesach oświaty, edukacji i umacniania religii w wiekach XVII-XVIII*, w: *Studia wschodnie*, pod red. K. Matwijowskiego i R. Żerelica, Prace Historyczne 2, Wrocław 1993, s. 23-31; też, *Mentalność duchowieństwa unickiego w Rzeczypospolitej w wiekach XVII-XVIII*, w: *Studia z dziejów kultury i mentalności czasów nowożytnych*, pod red. K. Matwijowskiego i B. Roka, Prace Historyczne 4, Wrocław 1993, s. 57-65; też, *Książka w mentalności Łemków – historia i współczesność. Zarys zagadnień*, w: *Dziedzictwo polsko-ukraińskie*, pod red. S. Chazbijewicza, M. Melnyka, K. Szulborskiego, Studia Politologiczne, Olsztyn 2006, s. 387-393.

⁵ *Katalog druków cyrylickich XV-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej*, oprac. Z. Żurawińska, Z. Jaroszewicz-Pierśławcew, Warszawa 2004 (dalej: Katalog BN); *Katalog druków cyrylickich XVI-XVIII wieków w zbiorach biblioteki klasztoru oo. Bazylianów w Warszawie*, oprac. R. Lepak, Warszawa 2013 (dalej: Katalog OSBM).

nów prezentuje druki przewiezione po II wojnie światowej z dawnych placówek zakonu działających w Galicji Wschodniej (obecna zachodnia Ukraina), najwięcej druków pochodzi z klasztoru w Krystynopolu. Opisane w obydwóch katalogach druki cyrylickie zostały wydrukowane w okresie od XV do XVIII wieku we Lwowie, w Kijowie, Czernihowie, Wenecji, Moskwie, Bukareszcie, Dermaniu, Jewiu, Ostrogu, Grodnie, Jassach, Halle, Krakowie, Kryłosie, Kuteinie, Mohylewie, Nowogrodzie Siewierskim, Pradze, Rachmanowie, Rzymie, Petersburgu, Stratyniu, Uhercach, Wiedniu, a także w oficynach typograficznych zakonu bazylianów w Supraślu, Wilnie, Uniowie i Poczajowie. Najstarszym zabytkiem drukarskim bez wątpienia był *Triod kwietny* i *Triod postny*, oba wydane przez Szwajpolta Fiola w Krakowie w 1491 roku⁶. Drukami z wymienionych ośrodków drukarskich posługiwano się w cerkwiach Kościoła wschodniego działających w granicach I i II Rzeczypospolitej. Zapisy, ekslibrisy i pieczęcie własnościowe na księgach, głównie liturgicznych, ujawniają ich właścicieli i użytkowników. W obydwóch katalogach odnotowano w indeksach proveniencji użytkowników, przede wszystkim kapłanów, unickich i prawosławnych, z terenów Łemkowszczyzny zachodniej i wschodniej, a proveniencje informują, jaką drogą: kupna, depozytu czy daru, księgi religijne trafiały do cerkwi łemkowskich. Znaczna ich liczba znalazła się w zbiorach biblioteki Kapituły Greckokatolickiej w Przemyślu w XIX i w początkach XX wieku⁷. Niestrudzony zbieracz cennych druków, ks. Jan Ławrowski, posiadacz bogatej biblioteki, założyciel zbiorów kapitulnych, często kupował nowe wydania ksiąg cerkiewnych, wymieniając je na stare edycje typograficzne. Część swojej liczącej ponad 14 tys. woluminów biblioteki przekazał kapitule greckokatolickiej „z zaleceniem utworzenia biblioteki do użytku publicznego”. Księgozbiór kapituły rozrastał się także dzięki depozytom, zakupom i darom, m.in. unickiego biskupa przemyskiego, Jana Śnigurskiego (1818-1847), który przekazał bibliotece kapitulnej blisko 2,1 tys. druków. Liczący ok. 20 tys. tomów księgozbiór

⁶ Katalog BN, s. 17-18, poz. 1-2.

⁷ E. Chwalewik, *Zbiory polskie, archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie*, t. 2, Kraków 1927, s. 124.

kapituły uległ całkowitemu rozproszeniu po zniesieniu biskupstwa unickiego w Przemyślu w 1946 roku⁸. Najwięcej druków z dawnej bogatej biblioteki kapituły przemyskiej znajduje się w zbiorach Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, jednakże druki cyryliczne nie doczekały się jeszcze opublikowanego katalogu. Wydano natomiast katalog inkunabułów Biblioteki KUL⁹. W Bibliotece Narodowej druki cyryliczne przejęte z dawnej biblioteki kapitulnej stanowią bardzo liczną kolekcję proveniencyjną¹⁰. W 1994 roku prof. Wiesław Witkowski (UJ) opracował niewielki katalog obejmujący 108 opisanych druków cyrylicznych zgromadzonych w Bibliotece Muzeum Zamku w Łańcucie. Brakuje w nim jednak proveniencji, choć katalog jest ważnym informatorem o losach starych ksiąg po 1945 roku¹¹. Nie mają jeszcze naukowo opracowanych i wydanych katalogów zbiory starych ksiąg cyrylicznych przedstawione w opracowaniu autorki¹².

Przyjrzyjmy się zatem, jakie zabytki cyrylicznej sztuki typograficznej użytkowane były w cerkwiach łemkowskich. Obszar łemkowszczyzny i jego granice, przedmiot wielu sporów badaczy, ustalony w połowie XIX stulecia przez Dionizego Zubrzyckiego i dopracowany przez Romana Reinfussa, ostatecznie przyjął się w literaturze naukowej¹³. Obejmuje tereny od Szlachtowej na Żywiec, aż w zachodniej Polsce aż po Solinkę na wschodzie dawnej Rzeczypospolitej. Granicę południową wyznaczają góry Beskidu Sądeckiego, Niskiego i Bieszczadów (granica ze Słowacją), od północy tereny położone poniżej Grybowa, Gorlic, Żmigrodu i Dukli. Na tym obszarze były rozsiane liczne parafie oraz cerkwie unickie

⁸ U. Paszkiewicz, *Ochrona i dokumentacja zbiorów rozproszonych. Uwagi*, w: *Z badań nad polskimi księgozbiarami historycznymi*, t. 19, Warszawa 1999, s. 179-190.

⁹ M. Kunowska, *Katalog inkunabułów Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 36 (1978), s. 105-142.

¹⁰ Z. Żurawińska, *Wstęp*, w: *Katalog BN*, s. 13.

¹¹ *Katalog starodruków cyrylicznych Muzeum Zamku w Łańcucie*, oprac. W. Witkowski, Kraków 1994.

¹² M. Pidlypczak-Majerowicz, *Cerkiewnosłowiańskie druki bazylikańskie...*, *art. cyt.*, s. 229.

¹³ D. Zubrzycki, *Granice między ruskim i polskim narodem w Galicji*, Lwów 1849, s. 49; R. Reinfuss, *Śladami łemków*, Warszawa 1990; tenże, *Etnograficzne granice łemkowszczyzny*, „Ziemia” 9-11 (1936), s. 240-253. Mapkę łemkowszczyzny zamieszcza też H. Duć-Fajfer, *Literatura łemkowska...*, *art. cyt.*, po s. 80.

i prawosławne¹⁴. Przyjęcie unii przy końcu XVII wieku i zlikwidowanie prawosławnego biskupstwa w Przemyśle sprawiły, że wprowadzenie z oporami, lecz unia ostatecznie utrwaliła się na Łemkowszczyźnie w XVIII stuleciu. Około 1770 roku w ponad 260 miejscowościach Łemkowszczyzny mieszkało blisko 85 tys. Łemków, niewiele ponad 22,5 tys. łacinników i tylko ok. 2,9 tys. Żydów¹⁵. Liczba parafii była zbliżona do liczby miejscowości, cerkwie znajdowały się niemal w każdej mieścinie. Najliczniejszą grupę stanowili Łemkowie zamieszkali w Beskidzie Niskim i Sądeckim, w dekanacie bieckim i muszyńskim unickiej diecezji przemyskiej, na tym terenie było też najwięcej cerkwi i parafii, wśród nich także prawosławnych, choć w znacznie mniejszej liczbie¹⁶.

Synod zamojski w 1720 roku, zorganizowany i poprowadzony przez metropolitę Leona Kiszkę, nakazał m.in. prowadzenie w każdej parafii księgi chrztów, bierzmowań, ślubów, zgonów i urodzeń. Wizytacje biskupie przeprowadzone w drugiej połowie XVIII wieku na terenie Łemkowszczyzny wykazywały podporządkowanie się parafii unickich nakazom synodu: według sprawozdania ks. Jana Czerniawskiego w 1777 roku każda parafia unicka w dekanacie bieckim prowadziła nakazane księgi. Ks. J. Czerniawskiemu zawdzięczamy też opis księgozbiorów w parafiach unickich. W zapisach powizytacyjnych stwierdzał on, że w księgozbiory cerkiewne zawierały prawie wyłącznie księgi liturgiczne i inne cerkiewne: ewangeliarze, stare mszały, także poprawione według zaleceń synodu i w dużej mierze wydrukowane na jego polecenie. Wizytator odnotował również w parafiach dekanatu bieckiego lekcjonarze mszalne, trifologiona, agendy (stare rytuały i nowe poprawione), sekstodiony, hermologiony, psalterze, triodiony. W niektórych parafiach znajdowały się też księgi trzech nabożeństw, modlitew-

¹⁴ W. Kołbuk, *Kościół unicki na Łemkowszczyźnie w wieku XVIII. Problem odrębności*, w: *Łemkowie i łemkoznawstwo...*, dz. cyt., s. 119; T.A. Olszański, *Z dziejów Kościoła na Łemkowszczyźnie*, „Chrześcijanin w Świecie” 20,179-180 (1988), s. 190-207.

¹⁵ B. Kumor, *Osadnictwo łemkowskie i sieć parafialna w unickim dekanacie bieckim w świetle wizytacji z 1777 roku*, w: *Łemkowie i łemkoznawstwo...*, dz. cyt., s. 1.

¹⁶ Z. Budzyński, *Ludność pogranicza polsko-ruskiego w drugiej połowie XVIII wieku*, t. 1-2, Przemysł – Rzeszów 1993.

niki, zbiory pieśni i kazań religijnych¹⁷. W zarządzeniach synodu zamojskiego znalazły się również nakazy głoszenia kazań dla ludu, zaopatrzenia się proboszcza w książki z kazaniem, czytania ich i przygotowywanie kazań. Ks. J. Czerniawski potwierdzał w czasie swych wizytacji, że zbiory kazań drukowano także po polsku, duchowni natomiast najpewniej wygłaszali je po rusku¹⁸. Duchowny unicki i prawosławny w swojej parafii był nie tylko przedstawicielem miejscowej warstwy wykształconej, lecz w społeczności parafialnej grał rolę niemal wszechstronnego autorytetu: sprawował posługę duszpasterską, administracyjną, społeczną, nauczycielską. Znał zwykle język ruski (łemkowski), polski, cerkiewnosłowiański, znacznie rzadziej łańcęg. Uczył dzieci parafian czytania, pisania i rachowania. Do końca XVIII wieku godność i obowiązki kapłana przechodziły zazwyczaj z ojca na syna, kapłan żenił się, miał liczną rodzinę, w czym wielu historyków Kościoła upatrywało przyczynę ubóstwa kleru unickiego i prawosławnego, posuwając się nawet do pogardliwego miana „schłopiały kler”. Lecz wśród tego kleru zdarzali się światli duchowni gromadzący książki, zbierający pieśni ludowe religijne i świeckie, piszący bajki i przypowieści. Byli ostoją ludowej kultury religijnej i świeckiej dla swoich parafian¹⁹. Na mentalność duchowieństwa i wiernych na Łemkowszczyźnie w znacznym stopniu wpływały prowadzone przez kler szkoły parafialne i nabywanie oraz użytkowanie ksiąg służących do posługi duszpasterskiej, także szkolnej. Nasilenie w XVII wieku osadnictwa wołosko-ruskiego w Karpatach powodowało przyrost liczby parafii i ksiąg religijnych wydawanych przede wszystkim we Lwowie (monopol Bractwa Stauropigialnego), Uniowie, Wilnie, a po synodzie zamojskim także w Poczajowie, w oficynach zakonu bazylianów.

W przedstawianych katalogach druków cyrylicy odnotowano kilkadziesiąt ksiąg cerkiewnych pochodzących z cerkwi łemkowskich. Zachowały się na nich zapisy własnościowe, w większości

¹⁷ B. Kumor, *Osadnictwo łemkowskie...*, art. cyt., s. 127.

¹⁸ *Tamże*, s. 132.

¹⁹ I. Franko, *Karpatorus'ke pys'menstvo*, w: *Zibrannja tvoriv*, t. 22, Kyiv 1984, s. 223; tenże, *Charakterystyka literatury ruskiej...*, art. cyt., s. 702.

z XVII i XVIII wieku, pisane różną ręką, krótkie bądź obszerniejsze, narracyjne, wskazujące nabywcę, ofiarodawcę księgi lub pieniędzy na jej zakup. Zapisy są prowadzone w różnych językach, najczęściej w małoruskim, cerkiewnosłowiańskim, są też zapisy w języku polskim i łacińskim. Na większości spośród ponad siedemdziesięciu druków odnotowanych w katalogu Biblioteki Narodowej widnieje pieczętka i sygnatura biblioteki Kapituły Grekokatolickiej w Przemyślu²⁰. Cytowany katalog Biblioteki oo. Bazylianów w Warszawie obejmuje nieco mniej druków z dawnych cerkwi łemkowskich, więcej jest zapisów bazylikańskich, lecz zidentyfikowane księgi cerkiewne z Łemkowszczyzny dają świadectwo wędrówki druków. Z pracy Urszuli Paszkiewicz wiadomo, że po 1946 roku księgi z biblioteki kapitulnej w Przemyślu, rozproszone bez żadnych protokołów, znalazły się w co najmniej pięciu bibliotekach i w przemyskim Archiwum Państwowym, a także w rękach osób prywatnych, o czym świadczą m.in. zakupy Biblioteki Narodowej. Jednak kwestii rozproszonych w tak dużej skali zbiorów biblioteki kapituły w Przemyślu (brak informacji o dwóch trzecich zbiorów sprzed 1946 roku) „nie da się wyjaśnić bez badań proveniencyjnych”²¹.

W bibliotece warszawskich bazylianów znajduje się czternaście druków cyrylickich, które posiadają zapisy i znaki własnościowe dawnych cerkwi grekokatolickich i prawosławnych Łemkowszczyzny. Są wśród nich księgi cerkiewne z Męciny, Binczarowej, Brunar, Rozdziela, Mochnaczki, Czarnej, Roztoki, Przysłopia, Wołowca, Pielgrzymki i Krzywej. W cerkwiach z wymienionych

²⁰ W 1948 roku Jadwiga Rudnicka sporządziła *Spis starych druków z biblioteki Kapituły Grekokatolickiej w Przemyślu w Bibliotece Narodowej*, przechowywany w zbiorach Biblioteki Narodowej. Zachowały się również inwentarze tej biblioteki, z których można wnioskować o znacznej kolekcji starych druków z XV-XVIII wieku w jej dawnych zbiorach; U. Paszkiewicz, *Ochrona i dokumentacja...*, art. cyt., s. 181-183.

²¹ W Bibliotece KUL znalazł się zasadniczy trzon dawnej kolekcji starych druków: ponad 3,7 tys. jednostek, są opracowane, jednak nie opublikowano ich katalogu; zob. U. Paszkiewicz, *Ochrona i dokumentacja...*, art. cyt., s. 181; M. Kunowska, *Sekcja starych druków*, w: *Biblioteka Uniwersytecka KUL 1918-1970*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 23 (1971), s. 147-158; też, *Katalog inkunabułów Biblioteki KUL*, art. cyt., s. 105-142, wśród opisanych dwudziestu jeden inkunabułów dziewięć pochodzi z prywatnej biblioteki ks. J. Ławrowskiego; E. Długosz, *Starodruki w Archiwum Państwowym w Przemyślu*, Przemyśl 1993; U. Paszkiewicz, *Ochrona i dokumentacja...*, art. cyt., s. 187.

miejsowości znajdowały się druki wydane od początku XVII wieku (Wilno 1609) – jest ich dziesięć, cztery druki wydano w XVIII wieku. Niektóre druki noszą ślady restauracji wykonanej w XIX i XX wieku, kilka pozbawionych jest opraw, są też oprawy, choć zniszczone, lecz zachowane od XVIII stulecia. Materiałem introligatorsko-konserwacyjnym były deski, tektura, skóra, półskórek, w XIX wieku papier marmurkowy. Oprawy ksiąg liturgicznych mają srebrne lub złoczone okucia z wizerunkami Chrystusa i świętych. Karty ksiąg noszą ślady różnych zapisków, gdyż księgi cerkiewne stanowiły niekiedy swoiste „notesy” dla duchownych, także dla wizytatorów, którzy odnotowywali na nich fakt i datę odbytej wizyty nakazanej przez biskupa. Przykładem niech będzie *Triod postny*, drugie wydanie, wytłoczone w 1640 roku w oficynie Ławry Pieczerskiej w Kijowie, a także *Triod kwietny*, wydrukowany we Lwowie przez Bractwo Stauropigialne w 1688 roku, *Ewangelia* z 1690 roku (Bractwo Stauropigialne, Lwów) oraz *Służebnik* z drukarni bazylianów w Supraślu (1692-1695), na których wizytator uwiecznił się łacińską formułą rękopiśmienną: „1780 AA Die 8. 8bris v.s. in actu Visitationes Ecclesiae (...) per me Joannes Chrys[ostom] Bernakiewicz Delegatt. Visitatores reviso”. Notatki powizytacyjne odnoszą się także do roku 1781 i wizytowanych cerkwi w Brunarach, Czarnej, Roztoce i Mochnaczce²². Zdarzały się też oświadczenia prywatne: „Antony Popowycz obywatel” z XVIII wieku lub „Ja Andry Pawlak służywem u Stefana 1801 Kaczmarczyka”²³. Na *Ewangelii nauczającej* (Ławra Pieczerska, Kijów 1637) na kilkudziesięciu stronach nieparzystych widnieje obszerna nota proveniencyjna wskazująca jako właściciela cerkiew

²² *Triod postny*, wyd. 2, Druk. Ławry Pieczerskiej, Kijów 1640, prow.: 1781 ab die 19 Aug. Vs.gn Ache [?] Visiti Ecclesiae in Brunary per me Joan Chrysostom Bernakiewicz Delegatt, Visitatore Treviso; *Triod kwietny*, wyd. 2, Druk. Bractwa Stauropigialnego, druk. Szymon Stawnicki, Lwów 1688, prow.: 1781 aoie [!] 18 Augusti v.s. in actu visitationes Ecclesiae in Czarna per me Joannes (...) Bernakiewicz Delegatum Visitatorem revixum [!]; *Ewangelijs*, druk. Bractwa Stauropigialnego, druk. Szymon Stawnicki, Lwów 1690, prow.: 1781 qua Augusti dies v.s. in Actu Visitationes Ecclesiae in Roztoce per me Joannes Chrys. Bernakiewicz Visitatorem revisum, *Służebnik*, Druk. Bazylianów, Wilno – Supraśl 1692-1695, prow.: 1780 AA Die 8. 8bris v.s. in Actu Visitationes Ecclesiae in Mochnaczka per me Joannes Chrys. Bernakiewicz Delegatum Visitatorem revisum; zob. Katalog OSBM, poz. 15, 18a, 37b, 39b.

²³ *Triod kwietny*, Drukarnia Leona Mamonicza, Wilno 1609, Katalog OSBM, poz. 4.

pw. św. Michała Archanioła w Pielgrzymce. Poświadcza ten fakt także pieczętka i zapis z 1908 roku, sporządzony ręką ks. Joanna Myszkowskiego. W XVII wieku jerej Maksym informował na kartach *Ewangelii*, że księgę tę kupił za własne pieniądze, za 16 złotych od ks. Grzegorza Sandczeskiego (Sandeckiego) 2 lutego 1662 roku. Zastrzegął, że pod żadnym pozorem ani osoba duchowna, ani świecka nie może jej z cerkwi w Pielgrzymce zabrać. Na dolnej wyklejce księgi natomiast „wielki grzesznik boży” Grzegorz Wołkowicz zaświadczał, że sprzedał tę własną księgę za złotych 24 o. Maksymowi, prezbiterowi z Pielgrzymki, 3 lutego 1662 roku. Datacja transakcji może świadczyć o pośrednictwie ks. Grzegorza Sandeckiego w dokonanej transakcji²⁴.

Roman Lepak, charakteryzując ogólnie odczytane proveniencje, napisał: „Najczęściej spotykane proveniencje mają charakter ofiarodawczy – za odpuszczenie grzechów, zbawienie rodziny, dar dla określonej cerkwi”²⁵. Ofiarodawcy środków finansowych lub osobicie zakupionych ksiąg zamieszczali w zapisach proveniencyjnych ostrzeżenie o zbliżonej stylistyce i treści: „kotoraja to Triod nemlet byti żadnym sposobom otdalena ot cerkwi wysz opisanej” (cerkiew w Czarnej pw. św. Męczennika Dionitrija) pod klatwoju i wiecznym zatraczeniem”. *Triod* (Lwów 1688) została kupiona 10 marca 1697 roku za 35 ówczesnych złotych²⁶. Na *Ewangelii* wytłoczonej we Lwowie w 1690 roku ofiarodawca zapisał, że „Ewangelię kupił rab Boży imieniem Joan Hnatyk i swoją małżonką na imia Marino [!]” dla cerkwi pw. św. Męczennika Deomitrija we wsi Roztoka w 1702 roku za kwotę 152 złotych polskich. Dodał też formułkę: „siju knigu abys’ nie ważył sia niko wzjaty ot toho Prestoła anatema proklat budiet i carstwa Bożija nigdy nasledit. Amin”²⁷. Tego rodzaju groźne ostrzeżenia i zaklęcia mogą wskazywać na powtarzające się negatywne zjawiska: groźby nie zawsze skutkowały, a księgi cerkiewne, także wypożyczone przez inne świątynie, nie zawsze wracały do właści-

²⁴ Katalog OSBM, poz. 14.

²⁵ R. Lepak, *Druki cyryliczne XVI-XVIII wieku w zbiorach biblioteki bazylianów w Warszawie*, w: Katalog OSBM, s. 21.

²⁶ Katalog OSBM, poz. 37b.

²⁷ *Tamże*, poz. 39b.

ciela²⁸. Zdarzały się też kradzieże ksiąg, o czym świadczy narracyjny zapis na druku *Klucz rozumienija* Joannicjusza Galatowskiego (1665). Druk został kupiony przez ludwisarza Piotra ze Lwowa za 29 złotych, ukradziono go do Szelem [?], później ponownie kupiono dla cerkwi pw. Narodzenia NMP w Sieniawie²⁹. Na *Oktoichu* (*Osmogłasniku*) z 1671 roku na kilku kartach napisano, że „Sija kniga raba Bożago Joanna Kudobskiego, daju jej za nauku szczo uczniw chłopca z seła Myscowa (...) na imja Andrijej (...) r.b 1731”³⁰.

Księgi z łemkowskich cerkwi odnotowane w katalogu Biblioteki Narodowej mają zapisy interesujące również ze względów społecznych, jako że księgi nabywane na użytek cerkwi były drogie i stanowiły wartość, także materialną, nie tylko dla cerkwi i wiernych, lecz dla wszystkich mieszkańców parafii. Z zapisów własnościowych wynika interesujący wniosek: księgi cerkiewne zakupione w XVII i XVIII wieku nabywane były także w XIX wieku, inne księgi były przechowywane i użytkowane w cerkwiach od XVII do XIX wieku³¹. Sygnatura biblioteki Kapituły Greckokatolickiej w Przemyślu może wskazywać na wspomniany już fakt zamiany starych ksiąg, np. *Anfologiona* z 1651 roku wymieniono na nowy egzemplarz wydany w XIX wieku. Rękopiśmienne znaki własnościowe i zapiski

²⁸ Na cytowanej księdze zapisano: „Sija kniga Triod postna [!] reczena jest pożyczona z Brunarja ot otca Janie Bodniewicza preswitera Brunar, kotru pożyczyl otec' Aleksander Ilkowicz preswiter matinowski w roku 1769 miesjaca Nowembrija dnia 30. Kotra kniga aby była w swoim czasie do cerkwi brunarskoj”, Katalog OSBM, poz. 18a.

²⁹ Galatowski Joannicjusz, *Klucz rozumienija*, Druk. Michała Szozki, Lwów 1665, Katalog BN, poz. 117a.

³⁰ *Oktoich siriecz Osmogłasnik*, Druk. Bractwa Stauropigialnego, Lwów 1671, Katalog BN, poz. 134.

³¹ W XVII wieku *Biblia* (Psałterz) wydana w drukarni klasztornej w Uniowie (1648) była przeznaczona dla cerkwi pw. Męczenników Kosmy i Damiana w niewymienionej z nazwy miejscowości, w XIX wieku użytkowana była w cerkwi pw. św. Demetriusza Męczennika w Czarnej. Na *Oktoichu* (Lwów 1640) znajduje się łaciński zapis z XVIII wieku: „Hic Liber est Ecclesiae SS. Orientalis Orthodoxa Volovicensis”, w XIX wieku był w cerkwi w Czarnej. W 1679 roku „rab Bożij Jakow Tomicz” kupił dla cerkwi pw. św. Kosmy i Damiana w Małastowie *Oktoich* (Lwów 1679), był użytkowany w XVIII wieku w tejże cerkwi, jest na nim podpisany popowicz z Męciny, Stefan Wasylkiewicz. *Oktoich* został подарowany Bibliotece Narodowej w 1961 roku. Kupiony w 1775 roku *Służebnik* (Poczajów 1755) dla cerkwi w Nieznajowej był tam w użyciu jeszcze w XIX stuleciu, potem trafił do Biblioteki Kapitulnej w Przemyślu, podobnie jak *Trebnik* (Uniów 1739) z cerkwi pw. św. Praksedy Męczennicy w Pętnej; Katalog BN, poz. 91, 70, 134, 282, 254.

ujawniają zwykle nazwiska kupujących księgi, żyjących i zmarłych kapłanów i osób świeckich, różne intencje towarzyszące nabyciu ksiąg dla poszczególnych cerkwi, lokalne wydarzenia, notatki gospodarskie, nazwy miejscowości. Zakupiony w XVII wieku *Służebnik*, wydany w 1666 roku przez Bractwo Stauropigialne we Lwowie i wydrukowany przez Szymona Stawnickiego, nosi notatkę wskazującą, że: „Na ten Służebnik dal’ Semak złotych 2, Felko złotych 1, Lew Burija złotych 1, Stepan Polesak złotych 1, Jacko złotych 1, Goc’ Wasili pul’ taljara”. W XVII wieku księgę zakupiono dla cerkwi pw. Wniebowzięcia NMP we Wróbliku Królewskim, gdzie znajdowała się jeszcze w XIX wieku, o czym świadczy naklejka z nazwą miejscowości. Kolejny znak własnościowy wskazuje bibliotekę kapituły w Przemyślu. Na księdze, podobnie jak na innych drukach, w XVII wieku pozostawiono liczne zapiski kronikarskie i marginalia w języku cerkiewnosłowiańskim³². Na kilku księgach powtarzają się też zaklęcia z XVII wieku o zbliżonej formule zapisu, np.: „A kto by jej miał otdality ot chrama sego Pokrowa Preczystoj Diewicy Bogorodicy da budiet proklat anafema i maranafa” (anatema i niech będzie wyklęty w czasie przyjścia Pana)³³. Obcięte, uszkodzone znaki własnościowe świadczą zwykle o źle przeprowadzonej konserwacji druku, zwykle w XIX stuleciu. Notatek i zapisów własnościowych należy szukać na wszystkich niemal kartach. Różnego rodzaju sentencje, marginalia, uwagi w języku polskim, łacińskim i cerkiewnosłowiańskim wypełniają każde wolne od druku miejsce. Wśród takich zapisów znajduje się także notka tej treści: „Krul [!] Bolesaw [!] zabi [!] swientego Stanisawa [!] biskupa krakowskiego. Za to Polacy muszom [!] soboty pościscic [!]”, sporządzona w XIX wieku niewprawną ręką na *Czasosłowie* (Lwów 1692) z cerkwi pw. św. Eliasza Proroka w Stróżach Małych³⁴. Na Biblii wydanej w 1697 roku w Kijowie, w oficynie Ławry Piecherskiej, na kilku kartach druku rozpisana jest informacja, że *Psalterz* w XVIII wieku przekazano z Kijowskiej Ławry Piecherskiej do monasteru prawosławnego w Skicie w intencji odpuszczenia grzechów prefekta drukar-

³² *Czasosłow*, Druk. Bractwa Stauropigialnego, Lwów 1692, Katalog BN, poz. 125.

³³ Katalog BN, poz. 101.

³⁴ Katalog BN, poz. 171a.

ni ławry, jeromonacha Stefana, i błogosławieństwa całego soboru skitskiego, pod warunkiem że nikt nie waży się wziąć *Psalterza* na swoje osobiste potrzeby pod karą wstrzymania błogosławieństw ojców. W XIX wieku *Psalterz* był własnością cerkwi pw. Opieki NMP w Komańczy, skąd trafił do biblioteki kapituły w Przemyślu³⁵. Sołtys Andriej, ofiarodawca Służebnika z 1682 roku dla cerkwi pw. Narodzenia NMP w Międzybrodziu, straszył potencjalnego złodzieja księgi karą anatemy i mianem „zwieria lutago”³⁶.

W katalogu Biblioteki Narodowej uwidoczniło się księgi cerkiewne pochodzące ze świątyń, które posiadały ich po kilka. Były to cerkwie w Chyrowej, Długiem, Komańczy, Międzybrodziu, Olchowcu, Stróżach Małych, Trepczy i Zydranowej. Prawie wszystkie mają znaki własnościowe biblioteki Kapituły Greckokatolickiej w Przemyślu. Należy przypuszczać, że dostały się do niej jeszcze w okresie życia i działalności ks. J. Ławrowskiego. W obu katalogach druków cyrylickich odnotowane starannie proveniencje i zapiski ujawniają szczególną cechę: dokładność informacji wskazującej, jaką drogą, przez kogo, za ile, kiedy i dla jakiej cerkwi kupowano księgi cyrylickie, jakie intencje towarzyszyły ofiarodawcom kupującym lub przekazującym pieniądze na zakup ksiąg. Wykazane w zapiskach własnościowych ceny z XVII i XVIII wieku informują, jak drogie były wówczas druki. Sygnalizują również pośredników w transakcjach. Trzeba tu przypomnieć nazwisko ks. J. Sandeckiego, który rozprowadzał druki religijne oficyn typograficznych. Nabyte na rzecz parafii księgi cerkiewne stanowiły znaczną wartość, stąd zaklęcia i groźby, które nie działały ani w momencie nabywania księgi i jej użytkowania, ani także później, w XIX wieku, gdy można było nabyć cerkiewne druki poligraficzne. Uwagę badacza zwraca obszerność zapisów, rzadko spotykana na księgach religijnych, kościelnych, a nawet liturgicznych w Kościele łacińskim. Szczegółowość zapisów własnościowych na księgach cyrylickich może być pomocna przy sporządzaniu mapy rozmieszczenia i wędrówki ksiąg na Łemkowszczyźnie, może też służyć śledzeniu rozwoju języka małoruskiego (łemkowskiego).

³⁵ *Biblia/Psaltir*, Druk. Ławry Pieczerskiej, Kijów 1697, Katalog BN, poz. 181.

³⁶ *Służebnik*, Druk. Bractwa Stauropigialnego [Szymon Stawnicki], Lwów 1681, Katalog BN, poz. 150.

Użytkownicy mieli świadomość wartości materialnej posiadanych ksiąg religijnych, a także możliwości zapisywania na nich lokalnych lub osobistych informacji bez uwłaczania ich świętości i z przekonaniem o trwałości zapisów. Dwa wykorzystane w opracowaniu katalogi wskazują natomiast konieczność pełnej inwentaryzacji druków cerkiewnych rozsianych po wielu współczesnych zbiorach bibliotecznych, archiwalnych, muzealnych i prywatnych.

CYRILLIC RELIGIOUS BOOKS IN GREEK CATHOLIC CHURCHES AND ORTHODOX CHURCHES IN LEMKOWYNA

Religious books used by the clergy of Greek Catholic Church and Orthodox Church played a significant role in shaping mentality and development of spirituality of Ruthenian highlanders – Lemkos living on both sides of the East Carpathian Mountains. In the literature concerning Lemkowyna there are few mentions about the role of church books which were used not only to the ministry but also as reading and writing textbooks. Two important catalogues of these books published by the National Library in Warsaw include 535 descriptions of printed works in total stored currently in the collections of Basilian Fathers closter and the National Library. There are many interesting notes of ownership on the printed works representing mainly the old rich collections of the Library of Greek Catholic Chapter in Przemyśl. The notes indicate, inter alia, places where Greek Catholic and Orthodox churches were located. Furthermore, written book price or spells against it's potential thieves proves the readers' awareness of book value. The current book catalogues signalize the necessity of comprehensive inventory of church prints gathered in many library, archival, museum and private collections.

MAGDALENA FLORIANOWICZ¹

ZBIÓR STARYCH DRUKÓW W BIBLIOTECE WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W KOSZALINIE²

Starodruki (stare druki) to publikacje z okresu od wynalezienia druku (druga połowa XV wieku) do końca XVIII wieku (31 grudnia 1800 roku). Spośród starych druków wyodrębnia się inkunabuły, tj. pierwsze druki powstałe do roku 1500 włącznie (w niektórych krajach przesuwają się tę granicę do 1530 roku), wzorowane na księgach rękopiśmiennych. Granicę tę w Polsce ustalił Karol Józef Teofil Estreicher. Stare druki o wyjątkowej wartości, unikatowe, zaopatrzone np. w dedykacje, marginalia itp., to tzw. cymelia, czyli materiały biblioteczne o szczególnej wartości. Cechą wszystkich starych druków jest ręczne wytwarzanie ich podstawowych składników: papieru, typografii, ilustracji i oprawy. Liczba posiadanych przez bibliotekę jednostek inkunabułów i starych druków określa w dużym stopniu wartość jej zbiorów³.

Stare druki łączą w sobie użytkowość tradycyjnej książki z wartością zabytkową w obszarze dawnej kultury materialnej i duchowej. Stanowią odrębny i specyficzny przedmiot zainteresowania badaczy i bibliotekarzy. Starodruk jest cenny ze względu na zawarte w nim

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie.

² Opracowanie przygotowane na podstawie artykułu T. Ceynowy, *Katalog starych druków Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie*, w: *Biblioteki i archiwa kościelne na Pomorzu Zachodnim i ziemi lubuskiej. Zarys problematyki*, Studia i Rozprawy 4, pod red. G. Wejmana, Szczecin 2005, s. 229-243. Obecna wersja jest zmieniona i uzupełniona o nowe dane.

³ *Bibliotekarstwo*, pod red. Z. Żmigrodzkiego, Warszawa 1998, s. 184; *Stare druki*, w: *Encyklopedia wiedzy o książce*, pod red. A. Birkenmajera, Wrocław – Warszawa – Kraków 1971, kol. 2225.

treści, interesująca jest również jego postać materialna. Gromadzone w bibliotekach stare druki stanowią znakomity materiał źródłowy, który znajduje się w kręgu zainteresowania badaczy wielu dyscyplin. Ponadto często wykorzystuje się go w celu rozpowszechniania wiedzy jako eksponat wystawienniczy albo materiał ikonograficzny. Wieloaspektowość wykorzystania starodruku decyduje o konieczności wielostronnego opracowania poszczególnego egzemplarza. Powinno ono dostarczać czytelnikowi wyczerpujących wskazówek bez konieczności sięgania do dokumentu źródłowego. Forma starodruku to wytwór wielu rzemiosł, noszący ślady poprzednich właścicieli i czytelników. Bibliotekarzom i księgoznawcom tego typu zbiory zapewniają materiał do badań bibliologicznych, takich jak: bibliografia, historia papiernictwa, drukarstwa, edytorstwa, ilustracji książkowej, opraw. Znaki proveniencyjne (znaki własnościowe, którymi opatrywano książki) i różnego typu zapiski są cenne dla historii bibliotek i czytelnictwa.

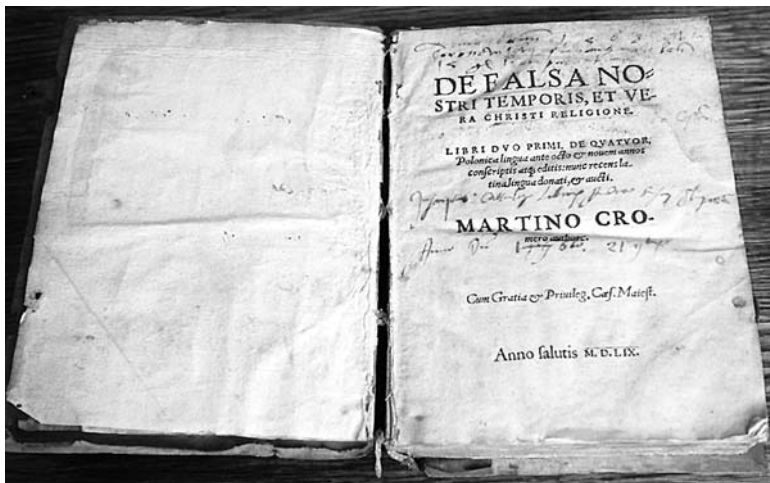
We współczesnym świecie przeprowadza się coraz więcej badań nad dawną książką. Z rokiem 1800 skończyła się epoka starych druków, całkowicie wykonanych ręcznie, metodami rzemieślniczymi, dlatego też wymagają badań jednostkowych, gdy każdy egzemplarz podlega indywidualnemu przejrzaniu pod kątem treści i cech formalnych dzieła. Jednakże podstawowym zadaniem bibliologów jest dokumentacja zbiorów specjalnych, zwłaszcza starych druków, przechowywanych w bibliotekach lub innych podobnych instytucjach. Wymagające ogromnej fachowości przygotowanie spisów jest wręcz konieczne w miarę pogłębiania się specjalizacji poszczególnych nauk, zyskiwania na znaczeniu informacji naukowej i wzrastania z upływem lat wartości dawnych książek, które wymagają coraz troskliwszej konserwacji i ochrony.

W niniejszym opracowaniu przedstawiono stare druki przechowywane w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie. Pochodzenie ich jest trudne do ustalenia. W niektórych przypadkach można określić wcześniejszego właściciela, np. bibliotekę dekanalną w Wałczu założoną w 1835 roku przez ks. Antoniego Perzyńskiego⁴, nieżyjących już księży pracujących na terenie diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej oraz osoby prywatne. Jak dotąd nie wszystkie informacje zostały zebrane i opracowane. Do chwili obec-

⁴ T. Ceynowa, *Ziemia pogranicza. Dekanat wałecki w latach 1821-1920*, Radom 2004, s. 244.

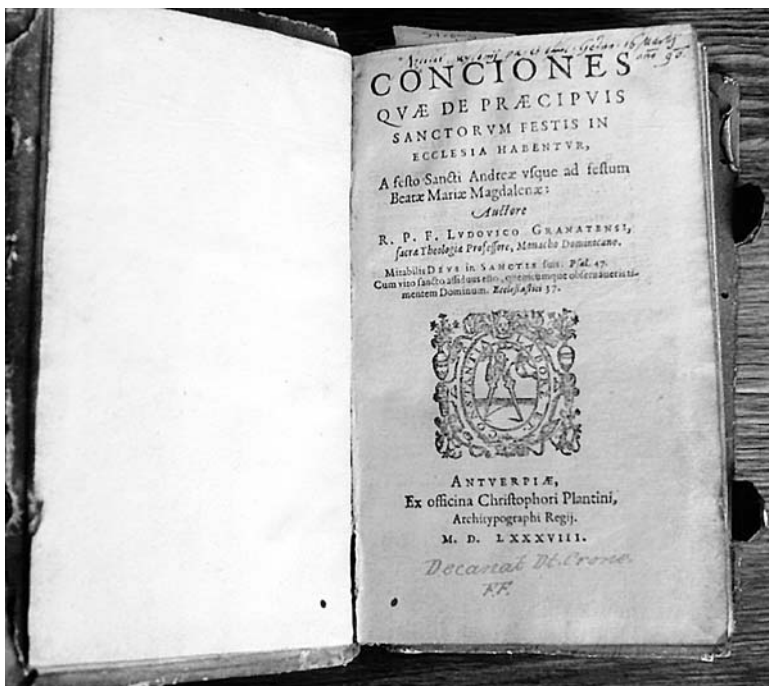
nej udało się zidentyfikować siedemdziesiąt pięć pozycji o różnej wartości. Występują tu druki z zakresu nauk teologicznych o tematyce biblijnej, liturgicznej, dogmatycznej, moralnej, homiletycznej, patrystycznej, historycznej oraz filologicznej. Zostały one wydrukowane w języku łacińskim, polskim, niemieckim (także w dialekcie pomorskim), francuskim i węgierskim. Jako podział zastosowano kryterium chronologiczne. Spis podzielono na trzy części i umieszczono w tabelach. W opisie podano sygnaturę z katalogu Biblioteki WSD w Koszalinie, rok wydania (kolejność ukazywania się), autora (jeżeli został zidentyfikowany), tytuł (czasami skrócony), drukarnię, wydawcę, miejsce wydania, liczbę kart lub stron (k. nlb. – karty nieliczbowane, bez paginacji), format, stan zachowania druku oraz wcześniejszą sygnaturę, jeżeli takowa istniała.

Stare druki w większości są oprawione w deskę, tekturę lub skórę, z wytłoczoną ornamentacją figuralną, roślinną, a także geometryczną. Niektóre egzemplarze opatrzone są zdobionymi klamrami do zamykania. Na kartach tytułowych występują długie tytuły, zdobione motywami roślinnymi, zwierzęcymi, postaciowymi, architektonicznymi lub geometrycznymi. Natomiast wewnątrz druków występują ozdobniki nagłówkowe, przerywniki i finaliki (bogate

Fot. 1. Strona tytułowa starodruku z XVI wieku autorstwa M. Kromera *De falsa nostri temporis, et vera Christi religione*. Apud Sebaldum Mayer, Dilingae 1559

zdobienie w książce). Rozdziały zazwyczaj zaczynają się inicjałami ozdobionymi różnymi motywami. Ilustracje w starodrukach przedstawiają osoby święte i inne, odpowiednio do treści.

Fot. 2. Strona tytułowa starodruku z XVI wieku: Ludovicus Granatensi, *Conciones quae de praecipuis sanctorum festis in Ecclesia habentur. A festo sancti Andreae usque ad festum Beatae Mariae Magdalenaee*, Ex Officina Christophori Plantini, Architypographi Regij., Antverpiae 1588

W tabeli 1 zamieszczono cztery dzieła szesnastowieczne, najstarsze starodruki przechowywane w Bibliotece WSD o tematyce biblijnej i historycznej w języku łacińskim, oraz poniżej stronę tytułową wybranego dzieła. Najstarszym starodrukiem w zbiorze Biblioteki WSD jest książka autorstwa Marcina Kromera *De falsa nostri temporis, et vera Christi religione* z 1559 roku, z dołączonym *De verbo Dei libri tres, autore fratre Henrico Helmesio Germipolitano, ordinis Sancti Francisci...* z dość sfatygowaną okładką drewnianą, zdobioną ornamentami figuralnymi, roślinnymi i postaciami ludzkimi. Księga

była zamykana na metalowe klamry, których obecnie brakuje. Każdy rozdział rozpoczyna się inicjałem zdobionym motywem roślinnym i postaciami ludzkimi. Pozostałe starodruki Ludovicusa Granatensiego są wydane w podobnej konwencji. Natomiast w mszale *Missale Romanum, ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum* z 1596 roku występują ilustracje przedstawiające sceny biblijne i osoby świętych, podobnie jak inicjały rozpoczynające rozdziały. Tekst jest czarno-czerwony i występuje w nim również zapis nutowy.

Tab. 1. Druki z XVI wieku

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 1	1559	Marcin Kromer	<i>De falsa nostri temporis, et vera Christi religione.</i> Apud Sealdum Mayer, Dilingae 1559, k. nlb. 150. Dołączono <i>De verbo Dei libri tres, autore fratre Henrico Helmesio Germipolitano, ordinis Sancti Francisci...</i> Apud haeredes Arnoldi Birckmani, Coloniae 1560, k. nlb. 11, s. 206; 16°.	Okładki zniszczone, pleśń na ostatnich stronach. Sygn. 39.
ST. 2	1585	Ludovicus Granatensi	<i>Concionum de tempore, quae post festum Sacratissimi Corporis Christi, usque ad initium Dominici Adventus in Ecclesia habentur,</i> Antverpiae, Ex officina Christophori Plantini, 1585, k. nlb. 2, s. 726, k. nlb. 4; 16°.	Stan dobry. Sygn. 27.
ST. 3	1588	R.P.F. Ludovicus Granatensi	<i>Conciones quae de praecipuis sanctorum festis in Ecclesia habentur, a festo sancti Andree usque ad festum Beatae Mariae Magdalenae.</i> Ex Officina Christophori Plantini, Architypographi Regij., Antverpiae 1588, s. 528. <i>Quinque contiones de poenitentia, habitae in Quadragesima (...)</i> auctore eodem, Antverpiae 1587, s. 94; 16°.	Stan dobry. Sygn. 26.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 4	1596		<i>Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum...</i> , Ex Officina Plantiniana, Antverpiae 1596, k. nlb. 36, s. 528, k. nlb. 46 [+ 26 kart doklejonnych, obecnie prawie luźnych, zawierających późniejsze formularze i dodatek dla Polski]; 2°.	Zniszczone okładki, luźne kartki. Sygn. 51.

W tabeli 2 przedstawiono jedenaście dzieł z XVII wieku, w których przeważa tematyka biblijna, dogmatyczna, homiletyczna i liturgiczna. Wszystkie zostały napisane w języku łacińskim i niemieckim. Druki posiadają oprawy twarde, skórzane lub drewniane, nieco zniszczone, zdobione różnymi motywami oraz z metalowymi klamrami. Wewnątrz druków występują zdobniki nagłówkowe, rozdziały zaczynają się inicjałami zdobionymi motywami roślinnymi, drzeworyty przedstawiają sceny biblijne lub symbole religijne.

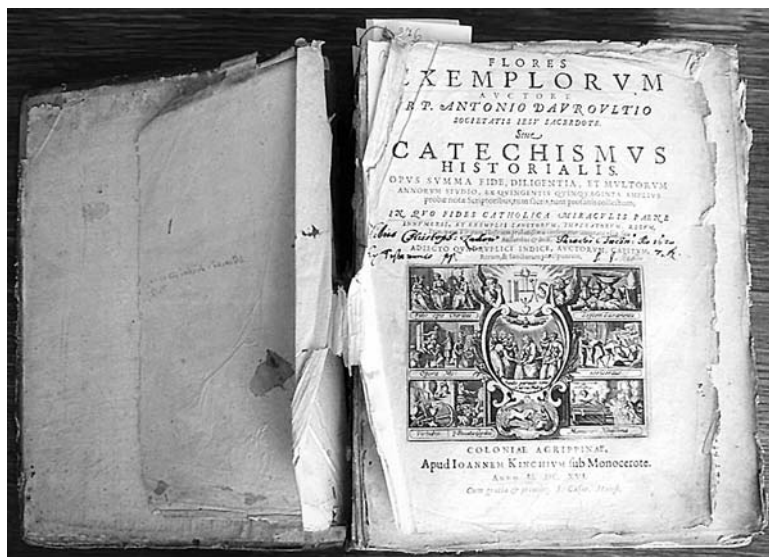
Tab. 2. Druki z XVII wieku

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 5	1616	R.P. Antonius Davroultio	<i>Flores exemplorum sive Catechismus historialis...</i> Apud Ioannem Kinchium sub Monocerote, Coloniae Agripinae 1616, k. nlb. 48, cz. 1 – s. 276, cz. 2 – s. 355, cz. 3 – s. 286, cz. 4 – s. 1-200?, brak ostatnich; 4°.	Brak grzbietu i tylnej okładki. Sygn. brak.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 6	1616	Martinus Chemnicus	<i>Examinis Concilii Tridentini. Opus integrum: quatuor partes...</i> Ex Officina Typographica Ioannis Saurij, Impensis Rulandiorumet Nicolai Rothij, Francofurti 1616, cz. 1 – k. nlb. 15, s. 341, s. nlb. 21; cz. 2 – k. nlb. 5, s. 442, k. nlb. 14; cz. 3 – k. nlb. 5, s. 362, k. nlb. 26; cz. 4 – k. nlb. 6, s. 273, s. nlb. 37; 16°.	Okładki i pierwsze karty uszkodzone. Sygn. 41.
ST. 7	1617		<i>Missale Romanum, ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, et Clementis VIII, auctoritate recognitum</i> Ex Officina Plantiniana, Apud Balthasarem et Ioannem Moretos, Antverpiae 1617, k. nlb. 26, s. 604; CXVII, Index s. 3, k. nlb. 2. Dołączono <i>Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae, Ad Missalis Romani accomodate</i> . Ex Officina Plantiniana, Apud Viduam et Filios Ioannis Moreti, Antverpiae 1613, s. 36, k. nlb. 6; 4°.	Brzegi stron i okładki zniszczone. Sygn. 53.
ST. 8	1629		<i>Concordantia Bibliorum ad Antiquos et Novos Codices Diligenter Collectae et auctae</i> , Opera Theologorum Coloniensium. Sumptibus Bernardi Gualteri, Coloniae Agripinae 1629, k. 4, s. nlb. 767; 8°.	Stan dobry. Sygn. 54.
ST. 9	1630		[<i>Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum...</i> Ex Officina Plantiniana, Antverpiae po 1630], k. nlb. 30, s. 628, k. nlb. 57, dodatek późniejszy składający się z 36 kart; 4°.	Dużo luźnych kart, ich brzegi zniszczone. Sygn. 50.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 10	1636		<i>Commentarii in primam secundae partis Summae D. Thome</i> . Tomus prior, Sump-tibus Sebastiani Cramoisy, Lutetiae Parisiorum 1636, k. nlb. 25, s. 769, k. nlb. 19, s. 869, k. nlb. 5; 2°.	Okładki uszkodzone. Sygn. brak.
ST. 11	1651	Ioannes Scheffer	<i>Latini Drepani Pacati Panegyricus Teodosio Augusto dictus cum Notis Philologicis, Politicisque Adcurante</i> . Ex Officina Ianssoniana, Holmiae 1651, k. nlb. 4, s. 183; [dołączono sztukę zatytułowaną] <i>De Michaele adversus Belialem ejusq. socios et emisarios pugnante et triumphante, in illustri Gymnasio Stetinensi...</i> Typis Georgii Goetschii, Stetini b.r., k. nlb. 108; 16°.	Brak okładek, podniszczono niektóre strony. Sygn. brak
ST. 11a	1664		<i>Biblia Sacra Vulgatae Editionis</i> , Ex Officina Plantiniana, Antverpiae 1664, k. nlb. 4, s. 1055 + 30, k. nlb. 26; 4°.	Stan dobry. Sygn. 52.
ST. 12	1682		<i>Missale Romanum. Ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum</i> . Ex Officina Plantiniana Balthazaris Moreti, Antverpiae 1682, k. nlb. 47, s. 752, CL, k. nlb. 5, s. 11, k. nlb. 2, [dodatek dla Polski], Antverpiae 1645, s. 38; 16°.	Brak okładek. Sygn. brak.
ST. 13	1690		<i>Kirchen Ordnung im Lande zu Pommern...</i> / (...) verlegts Friederich Ludwig Rhete, Alten Stettin 1690, k. nlb. 10, k. 111, k. nlb. 3; Agenda Datis Odninge hissigen Kerctenempter unde Ceremonien (...) Olden Stettin 1641, k. nlb. 6, k. 463, k. nlb. 42; 4°.	Okładka zniszczona. Sygn. brak.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 14	b.m.r.		<i>Allocutiones religiosae perfectionis nostrae triu dieru viam S. Patris Ignatii vestigiis inhaerentes.</i> [tytuł dopisany później] b.m.r. [XVII lub XVIII w.], s. 17-482, k. nlb. 11; 16°.	Okładki w złym stanie. Sygn. 33.

Fot. 3. Strona tytułowa starodruku z XVII wieku: Antonius Davroultio, *Flores exemplorum sive Catechismus historialis...* Apud Ioannem Kinchium sub Monocerote, Coloniae Agripinae 1616

W tabeli 3 pokazano sześćdziesiąt dzieł osiemnastowiecznych w języku polskim, niemieckim, francuskim i węgierskim, w których przeważa tematyka biblijna, liturgiczna, dogmatyczna, moralna, homiletyczna, patrystyczna oraz filologiczna. Na fotografiach przedstawiono strony tytułowe wybranych starodruków. Dzieło autorstwa Piotra i Franciszka Pithoeo *Corpus Juris Canonici Gregorii XIII...* Tomus primus z 1705 roku jest najstarszym kodeksem prawa kanonicznego, jaki znajduje się w zbiorach Biblioteki WSD, i stanowi ciekawostkę

dla studentów teologii na zajęciach z prawa kanonicznego. Oprawę ma twardą skórzaną, a wewnątrz dzieła można znaleźć drzeworyty przedstawiające postacie ludzkie, symbole prawa oraz insygnia papieskie, a także zdobione inicjały na początku każdego rozdziału.

Zdecydowana większość starodruków znajdujących się w posiadaniu Biblioteki WSD była poddana chemicznemu oczyszczeniu z wykorzystaniem gazu Rotanox (mieszanina dwutlenku węgla – 90 proc. i tlenu etylenu – 10 proc.), który charakteryzuje się właściwościami owadobójczymi i jest używany w komorach próżniowych (gazowych) do dezynsekcji materiałów archiwalnych. Jednak zbiór wymaga konserwacji. Starodruki przechowywano w miejscach zupełnie niedostosowanych do tego rodzaju obiektów. Dlatego od 2010 roku przygotowano dla nich osobne miejsce, do którego nie ma dostępu światło dzienne, wilgoć ani zmiany temperatury, aby nie pogorszył się ich stan materialny. Większość starodruków jest zachowana w dość dobrym stanie. Opracowane wstępnie starodruki znajdujące się w zbiorach Biblioteki WSD w Koszalinie mogą stać się w przyszłości przedmiotem badań naukowych nie tylko dla teologów czy bibliotekarzy, ale również językoznawców.

Tab. 3. Druki z XVIII wieku

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 15	1703	Franciscus de Fenne	<i>Institutio Linguae Gallicae. Praeceptis brevissimis ac ordini meliori restituta.</i> Apud Cornelium Boutesteyn, Lugd. Batav. 1703, k. 5, s. 516; 16°.	Strony od 501-516 zniszczone. Sygn. 43.
ST. 16	1705	Petro et Francisco Pithoeo	<i>Corpus Juris Canonici Gregorii XIII...</i> Tomus primus. Sumptibus JO. Friderici Gleditschii, Parisiis 1705, k. nlb. 32, s. 492; <i>Gregorii Papae IX Decretales...</i> Tomus secundus. Sumptibus JO Friderici Gleditschii, Parisiis 1705, k. nlb. 6, s. 282, k. nlb. 3, s. 283-488, k. nlb. 44, s. 144; 2°.	Stan dobry. Sygn. brak.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 17	1713	Iohannis Gerhardi Meuscheni	<i>Postilla Mystica Evangelica. Das ist: Der Geheime Geistliche Sinn Der Sonn-und Festtags-Evangelien...</i> Verlegts Johann Maximilian von Sand, Franctfurt am Main 1713, k. nlb. 27, s. 1128, k. nlb. 53, s. 321, s. nlb. 19; 8°.	Brak okładek, kilka kart luźnych. Sygn. brak.
ST. 18	1727	Georgio Gengell	<i>Tractatus theologicus de iudicio universali...</i> Typis Collegii S. R. M. Societatis Jesu, Calissii 1727, s. 174, k. nlb. 5; 16°.	Okładka zniszczona. Sygn. 32.
ST. 19	1734	Joachim Langen	<i>Biblich-historisches Licht und Recht, Das ist Richtige und Erbauliche Erklärung...</i> Halle und Leipzig 1734, k. nlb. 7, s. 494 + 818, k. nlb. 2, brak ostatnich kart; 4°.	Brak okładek. Sygn. brak.
ST. 20	1736	Vitus Pichler	<i>Candidatus abbreviatus juris-prudentiae sacrae, hoc est, Juris Canonici, secundum Gregorii Papae IX, Libros V Decretalium explanati suma seu Kompendium...</i> Pars prior, Editio tertia, Sumptibus Martini Veith, b.m. 1736, k. 5, k. nlb. 3, s. 784, k. nlb. 1; 16°.	Stan dobry. Sygn. 16.
ST. 21	1737	Thomas Stanislaus Wolski	<i>Illustris Peregrinatio Ierosolimitana. Latius protracta per tres insignioris mundi partes. Typis Confraternitatis Sarctissimae Trinitatis cum privilegio S.R.M. et impensis ejusdem Confraternitatis, Leopoli 1737, k. nlb. 3, s. 291, s. nlb. 11; 16°.</i>	Okładka zniszczona. Sygn. 31.
ST. 22	1738		<i>Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum...</i> Sumptibus Ecclesiae Cathedralis. Typis Caroli Frid-erici Hilsen, Wratislaviae 1738, k. nlb. 33, s. 516, k. nlb. 1, s. 517-692, s. CXX + 28, [dodatek z XIX w., 28 k.]; 2°.	Stan dobry. Sygn. brak.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 23	1739	X. Idzi od Świętego Józefa [pijar]	<i>Rok Święty albo Święta Roczne po różnych Katedrach i Kościołach kazaniami wystawione, a potem dla większej czci y chwały Boga w Trójcy Jedyne go dla zachęcenia serc ludzkich do nabożeństwa ku Świętym Pańskim y wielkich cnót ich naśladowania.</i> Drukarnia J.K.M. y Rzeczypospolitey w Coll. XX Scholarum Piarum, Warszawa 1739, k. nlb. 3, błędna paginacja s. 1-671, w rzeczywistości jest 388 stron, brakuje strony 202 i 203, k. nlb. 3; 4°.	Okładka zniszczona. Sygn. 15
ST. 24	1738		<i>Flores eruditi nexu ligatae orationis vincit...</i> Typis Regiis Clari Collegii Soc. Jesu, Posnaniae 1738, k. nlb. 63; 16°.	Grzbiet okładki zniszczony. Sygn. 49.
ST. 25	1740	Augustinus Mattheucci	<i>Officialis Curiae Ecclesiasticae...</i> , Ex Typographia Balleoniana, Venetiis 1740, k. nlb. 1, s. VIII, 488, k. nlb. 1; 8°.	Stan dobry. Sygn. 36.
ST. 26	1741		<i>Regulae Societatis Jesu, in Collegio ejusdem Societatis</i> , Posnaniae 1741, s. 461, k. 2; 16°.	Stan dobry. Sygn. 19.
ST. 27	1741		<i>Regulae Societatis Jesu. In Collegio ejusdem Societatis</i> , Posnaniae 1741, s. 462, k. nlb. 2; 16°.	Grzbiet okładki uszkodzony. Sygn. 21.
ST. 28	1741	M. Christoph Pfeiffer	<i>Compendieuser Schau-Platz des ehemahligen Alten Adels in dem benachbarten Marggraffthum Mähren...</i> Verlegt Ferdinand Gottfried Brachvogel, Breslau und Leipzig 1741, k. nlb. 3, s. 284, k. nlb. 2, [dołączono do całości 4 k. czasopisma „Der Wöchentlichen Historischen Münz-Belustigung” z 7 listopada 1731 r.]; 8°.	Okładki i rogi kartek zniszczone. Sygn. brak.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 29	1744	Vitus Pichler	<i>Candidatus abbreviatus jurisprudentiae sacrae, hoc est, Juris Canonici, secundum Gregorii Papae IX, Libros V Decretalium explanati suma seu Kompendium...</i> Pars posterior, Editio quarta, Sumptibus Martini Veith, b.m. 1744, k. 6, s. 830, k. nlb. 11; 16°.	Stan dobry. Sygn. 25.
ST. 30	1744	A.R.P. Jacobus Dorsi	<i>Benedictini Weingartensis Instructio Confesarii in tres partes... Supplementum Theologiae Moralis Typis Vulgata a R.P. Anselmo Schnell, Sumptibus Francisci Antonii Ilger, Lincii 1744, k. nlb. 8, s. 362, k. nlb. 11; 16°.</i>	Okładka uszkodzona. Sygn. 46.
ST. 31	1745	Stephanus Huszty	<i>Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus hungaricum compositus.</i> Edotio nova Typis Veronicae Nottensteinin, Viduae, Budae 1745, k. nlb. 4, s. 332, księga 2 – s. 465, księga 3 – s. 132, k. nlb. 72; 8°.	Okładka uszkodzona. Sygn. 42.
ST. 32	1747		<i>Bibliotheca rhetorum praecepta et exempla complectens quae ad poeticam facultatem pertinent, discipulis pariter ac magistris perutilis.</i> Pars posterior. Ex Typographia Balleoniana, Venetiis 1747, s. VIII, 832; 8°.	Oprawa lekko uszkodzona. Sygn. 34.
ST. 33	1747	P. Gabriel Franciscus Le Jay	<i>Bibliotheca rhetorum praecepta et exempla complectens quae ad poeticam facultatem pertinent, discipulis pariter ac magistris perutilis.</i> Pars posterior. Ex Typographia Balleoniana, Venetiis 1747, s. VIII, 832; 8°.	Stan dobry. Sygn. 35.
ST. 34	1748	Johan Jacob Moser	<i>Grund-Riß der heutigen Staats-Verfassung des Deutschen Reichs zum Gebrauch academischer Lectionem. Sechste verbesserte Auflage.</i> In Verlag Johann Georg Gotta, Tübingen 1748, k. 5, k. nlb. 3, s. 829, s. nlb. 39; 16°.	Stan dobry. Sygn. brak.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 35	1753	Ioannes Reuter	<i>Neo-confesarius practice instructus seu methodus rite obeundi munus confessarii...</i> Sumptibus Balleonianis, Bononiae 1753, k. 6, s. 647; 16°.	Stan dobry. Sygn. 45.
ST. 36	1753	Jędrzej Murczynski	<i>Kazania Przygodne na Adwent y Passye Chrystusa Pana oraz Uroczystości Nayś. Matki Jego, zawždy Panny, z Przydatkiem różnych kazań.</i> Drukarnia J.K.M. Colleg: Soc. Jesu, Sandomierz 1753, k. nlb. 4, s. 30, k. nlb. 2, [kontynuacja paginacji błędna s. 31-670, rzeczywiście 274 strony całości], k. nlb. 5; 16°.	Stan dobry. Sygn. 11.
ST. 37	1756	Bernardus Sannig	<i>Rituale Ecclesiasticum continens varias absolutiones, benedictiones... modum administrandi sacramenta Baptismi...</i> Editio septima correctior. Apud Henricum Noethen, Coloniae, Francofurti et Bonnae 1756, s. 615, s. nlb. 9; 16°.	Stan dobry. Sygn. 18.
ST. 38	1756		<i>Compendaria Graecae Grammatices Institutio in usum Seminarii Patavini...</i> Typis Academicis Societatis Jesu, Tyrnaviae 1756, k. nlb. 1, s. 328; 16°.	Stan dobry. Sygn. 24.
ST. 39	1756	Andrzej Murczynski	<i>Słowo Boże na niedziele całego roku...</i> Drukarnia J.K.M. Collegium Societatis Jesu, Sandomierz 1756, k. nlb. 1, s. 458, k. nlb. 31; 16°.	Okładka podniszczona. Sygn. 13.
ST. 40	1761	Johann Salomon Semler	<i>Uebersetzung der Allgemeinen Welthistorie die in Engeland durch eine Gesellschaft von Gelehrten ausgefertigt worden.</i> Druet und Verlag Joh. Justinus Gebauers, Halle 1761, s. 678, k. nlb. 15; 4°.	Brak jednej okładki. Sygn. brak.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 41	1761	X. Gasper Balsam	<i>Kazania na niedziele całego roku. Na dwa tomy podzielone.</i> Tom II. Drukarnia J.K.M. Clari Collegii Soc. Jesu, Poznań 1761, k. nlb. 2, s. 564, 16°.	Okładki uszkodzone. Sygn. 1.
ST. 42	1763	Stephanus [Kaprina]	<i>Institutio eloquentiae sacrae speciatim...</i> Tomulus posterior, Universit. Cassov. Soc. Jesu, 1763, k. nlb.14, s. 878, k. nlb. 19; 16°.	Okładki uszkodzone. Sygn. 23.
ST. 43	1763	Stephanus [Kaprina]	<i>Institutio Eloquentiae Sacrae Speciatim. Usui Tironum et veterum, ac recentiorum paeceptionibus conncinata.</i> Tomus posterior. Typis Universit. Cassov. Soc. Jesu, 1763, k. nlb. 13, s. 878, k. nlb. 19; 16°.	Stan dobry. Sygn. 22.
ST. 44	1766	P.[J.] Steiner	<i>Auserlesene Lob-Reden an verschidenen hohen Fest- und Ehren-Tagen gehalten.</i> Im Verlag den Joseph Wolff, Augsburg und Innsbruct 1766, k. nlb. 4, s. 384, k. nlb. 4; 8°.	Okładka uszkodzona. Sygn. brak.
ST. 45	1767	X. Kassy-an Korczyński	<i>Kazania na Święta całego roku w katedrze Krakowskiej y w innych Kościołach różnemi czasami miane.</i> Tom II. Drukarnia Seminarium Biskupiego Akademickiego, Kraków 1767, k. nlb. 29, s. 547 [błąd w paginacji, rzeczywście s. 647], s. nlb. 5; 16°.	Stan dobry. Sygn. 10.
ST. 46	1767	Józef Rogaliński	<i>Doswiadczenia skutkow rzeczy pod zmysły podpadających na publicznych Posiedzeniach w Szkołach Poznańskich Societatis Jesu na widok wystawione y wykładane.</i> Księga Druga. Drukarnia J.K.M. Societatis Jesu, Poznań 1767, k. nlb. 5, s. 474 + 3 ryciny; 16°.	Okładka i początkowe strony w górnym rogu podniszczone. Sygn. 12.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 47	1767	Kassyan Korczynski	<i>Kazania o Tajemnicy Męki Chrystusowej...</i> Tom III. Drukarnia Semisryum Biskupiego Akademickiego, Kraków 1767, k. nlb. 15, s. 427; <i>Kazania pokazuiace Jedność, Prawdę, Świętobliwość, Powszechność Apostolstwo Chrystusa Wiary...</i> Tom IV, k. nlb. 4, s. 216, k. nlb. 2; 16°.	Brzegi okładki zniszczone. Sygn. 14.
ST. 48	1768		<i>Martyrologium Romanum Georgii XII Jussu editum Urbanii VIII et Clementis X...</i> Sumptibus Remondini Veneti, Bassani 1768, k. nlb. 1, s. LXIV, 1-296; 8°.	Brak stron od 297-? Sygn. 40.
ST. 49	1772	Jakub Wuyek	<i>Nowy Pana Naszego Jezusa Chrystusa Testament...</i> Dzieje Apostolskie, Listy Świętych Pawła, Jakuba, Piotra, Jana, Judy, y Obiawienie S. Jana zawierający. Chełmno 1772, k. nlb. 2, s. 483, s. nlb. 11; 16°.	Stan dobry. Sygn. 6.
ST. 50	1773	Emmanuel [Alvar]	<i>De institutione gramatica libri tres, Editio nova correctior.</i> Typis Collegii Societatis Jesu, Calissii 1773, s. 463, s. nlb. 33; 16°.	Okładka zniszczona. Sygn. 48.
ST. 51	1773	Emmanuel Alvar	<i>De institutione gramatica libri tres, Editio nova correctior.</i> Typis Collegii Societatis Jesu, Calissii 1773, s. 463, s. nlb. 31; 16°.	Grzbiet okładki zniszczony. Sygn. 47.
ST. 52	1775	Wilhelmus Wilhelm	<i>Patrologia ad usus academicos.</i> Impensis Petri Antoni Wagner et Typis Kerkenmajeranis, Friburgi Brisgojae, 1775, s. XXIV, 352; 16°.	Stan dobry. Sygn. 8.
ST. 53	1776	Augustin Calmet	<i>Algemeine Kirchen- und Weltgeschichte von der Schöpfung an bis usere Zeiten.</i> Des ersten Teils zweyter Band. Im Verlage den Joseph Wolff, Augsburg 1776, k. 5, k. nlb. 3, s. 864, k. nlb. 15; 16°.	Stan dobry. Sygn. brak.

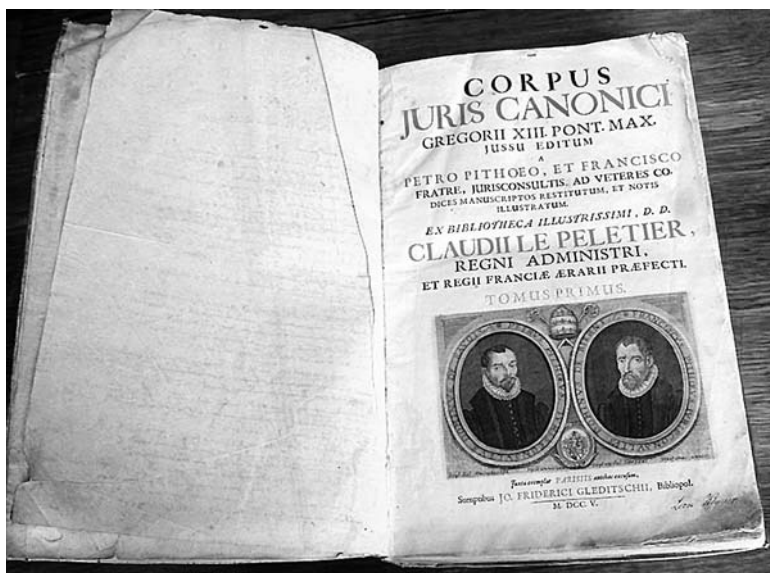
Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 54	1777	Augustin Calmet	<i>Allgemeine Kirchen- und Weltgeschichte von der Schöpfung an bis usere Zeiten.</i> Des zweyten Teils erster Band. Im Verlage den Joseph Wolff, Augsburg 1777, s. XL, k. nlb. 4, s. 844, k. nlb. 14; 16°.	Stan dobry. Sygn. brak.
ST. 55	1778		<i>Officia Sanctorum propria novissima Dioecesis Vratislaviensis.</i> Typis Joannis Francisci Kreuzer, Vratislaviae 1778. k. nlb. 4, s. 535, s. nlb. 7; 16°.	Grzbiet okładki zniszczony. Sygn. 29.
ST. 56	1779	Karol Żułkiewski	<i>Kazania o Męce Panskiej. Z przydaniem z rzeczy wypadającym a z wielu miar użytecznym porównania miejsc Pisma Ś. na pozór Sobie przeciwnych.</i> Tomik I. Drukarnia J.K.M. i Rzeczy-Pospolitey, Kalisz [1779], k. nlb. 1, s. 232, k. nlb. 1, s. 113, s. nlb. 3; 16°.	Okładka podniszczona, luźna pierwsza karta. Sygn. 5.
ST. 57	1780	Józef Łochocki	<i>Kazania... zebrane y wydane teraz pospołu.</i> Drukarnia J.M. Mci y Rzpltey, Poznań 1780, k. nlb. 1, s. 579, s. nlb. 3; 16°.	Stan dobry. Sygn. 2.
ST. 58	1781	Ioannes Frivaldszky	<i>Supellex Concionatoria in festa Deiparae Virginis et Angelorum.</i> Pars I. Typis Michaelis Podhoranszky, Leutschoviae 1781, k. nlb. 3, s. 214. Pars II. Supellectilis concionatorie in festa Deiparae V. additis duabus dissertationibus. Typis Joannis Michaelis Landerer, Cassovie b.r., k. nlb. 5, s. 40; 8°.	Stan dobry. Sygn. 37.
ST. 59	1781	Herman Samuel Reimarus	<i>Abhandlungen von den vornehmsten Wahrheiten der natürlichen Religion.</i> Fünfte Auflage, Verlegt von Carl Ernst Bohn, Hamburg 1781, k. nlb. 1, k. 5, k. nlb. 2, s. 704, k. nlb. 11; 8°.	Uszkodzona okładka. Sygn. brak.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 60	1782	Ber[n]ard Zołądkiewicz	<i>Kazania o sakramencie małżeństwa...</i> Tom III. Drukarnia J.O. JMCi Xcia Prymasa Arcybiskupa Gnieźnieńskiego, Kalisz 1782, k. nlb. 2, s. 266; 16°.	Okładka zniszczona. Sygn. 7.
ST. 61	1783	Karol Fabiani	<i>Missya Apostolska do pokuty i powstania z grzechów prowadząca...</i> Część Pierwsza. Drukarnia J. O. Xcia Imci Prymasa Arcy-Biskupa Gnieźnieńskiego, Kalisz 1783, k. nlb. 1, s. 598, k. nlb. 1; 16°.	Brak okładek. Sygn. 3.
ST. 62	1783		<i>Tableau Naturel des Raports qui existent entre Dieu l'Homme et l'Univers.</i> Aedimbourg 1783, k. nlb. 1, s. 469, s. nlb. 1; 16°.	Stan dobry. Sygn. brak.
ST. 63	1748 1785	P. Gottfridus Lumper	<i>Historia Theologico-Critica de vita, scriptis, atque doctrina Sanctorum Patrum, aliorumque scriptorum...</i> Pars III. k. nlb. 8, s. 628. Pars IV k. nlb. 14, s. 502, k. nlb. 9. Sumptibus Mathaei Rieger p. m. Filiorum, b.m. Cz. 3 – 1784, cz. 4 – 1785; 8°.	Stan dobry. Sygn. 20.
ST. 64	1784 1785	P. Gottfridus Lumper	<i>Historia Theologico-Critica de vita, scriptis, atque doctrina Sanctorum Patrum, aliorumque scriptorum...</i> pars I, k. nlb. 32, s. 525, s. nlb. 28. Pars II, k. nlb. 15, s. 515, s. nlb. 30. Sumptibus Mathaei Rieger p. m. Filiorum, b.m. Cz. 3 – 1784, cz. 4 – 1785; 8°.	Stan dobry. Sygn. 17.
ST. 65	1785	M. Buller	<i>Kritische Beantwortungen der vorzüglichsten Einwendungen, welche von den heutigen Glaubensfeinden über verschiedene Stellen der Heiligen Schrift vorgetragen werden.</i> Den Clemens Guinbert auf der hohen Straße, Köln 1785, s. 500, k. nlb. 2; 16°.	Stan dobry. Sygn. brak.

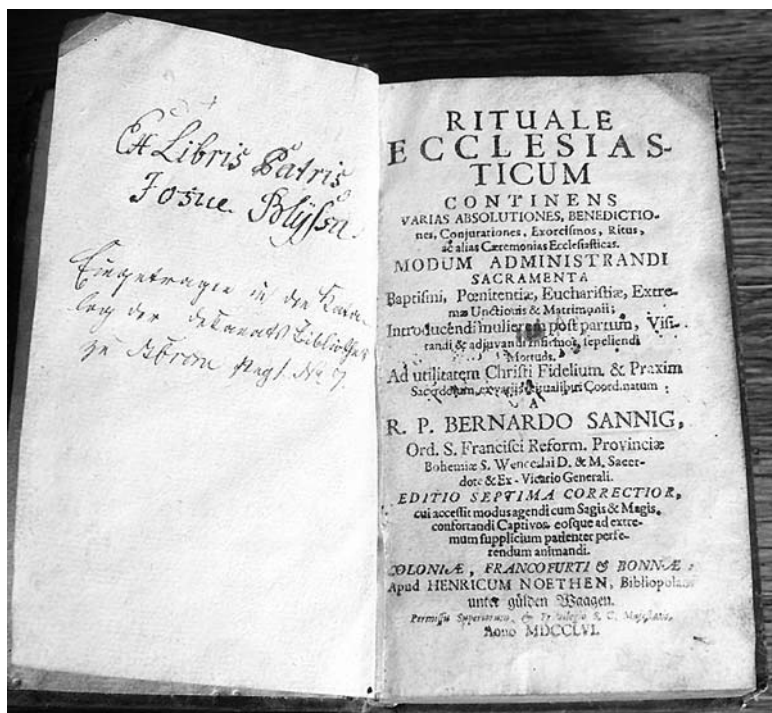
Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 66	1786	[Jan Chrzyciel Massy-lion]	<i>Kazania Massyliona Biskupa Klermontańskiego z Francuzkiego Na Polski Język Przełożone, Wielkopostne.</i> Tom VII. Kosztem i Drukiem Ignacego Grebla, Kraków 1786, s. 276, k. nlb. 1; 16°.	Grzbiet uszkodzony. Sygn. 4.
ST. 67	1786	Fleury [ksiądz]	<i>Zebranie krótkie chronologiczne Historii Kościelnej.</i> Tomik Pierwszy. Kosztem i drukiem Ignacego Grebla, Kraków 1786, k. nlb. 3, s. 260; 16°.	Okładki i brzegi kartek podniszczone. Sygn. 9.
ST. 68	1786	Elsö Resz	<i>Egesz Esztendönek Vasarnapira szolgalö Predikatziook...</i> [druk] Miller Ferentz Könyv-aros, es kötö. Györben 1786, k. nlb. 3, s. 390; 16°.	Stan dobry. Sygn. brak.
ST. 69	1788	Ios. Ign. Reinfeld	<i>Sermones Sacri Catecheticæ in Dominicis Anni.</i> Pars Prior. Apud Aloysium Doll et Schwaiger, Posonii 1788, k. nlb. 1, s. 316; 16°.	Okładki zniszczone. Sygn. 44.
ST. 70	1796		<i>Hermeneutice Veteris Testamenti,</i> Pars prima. Typis Francisci Augustini Patzko, Pesthini 1796, k. nlb. 1, s. 330, k. nlb.17; 16°.	Stan dobry. Sygn. 28.
ST. 71	1796	Andreas Maximilianus Zasio	<i>Hermeneutica seu ratio interpretandi Sacram Scripturam antiqui foederis.</i> Typis Francisci Augustini Patzko, Pesthini 1796, k. 4, s. 288, k. nlb. 12; 16°.	Stan dobry. Sygn. 30.
ST. 72	1796	Johann Jahn	<i>Biblische Archäologie.</i> I Theil. II Band. Mit Kupfern, Den Christian Friedrich Wappler, Wien, 1796, s. 666 + 5 rycin; 8°.	Stan dobry. Sygn. brak.
ST. 73	1797		<i>Hermenuticæ Veteris Testamenti.</i> Pars secunda. Typis Francisci Augustini Patzko, Pesthini 1797, k.1, s. 292, k. nlb. 21; 16°.	Stan dobry. Sygn. 38.

Sygnatura Biblioteki WSD w Koszalinie	Rok	Autor	Tytuł i opis	Uwagi
ST. 74	1800	Johann Jahn	<i>Biblische Archäologie</i> . II Theil, Politische Alterthümer. I Band. Den Christian Fridrich Wappler u. Bed., Wien 1800, k. nlb. 4, s. 592; 8°.	Stan dobry. Sygn. brak.

Biblioteka WSD gromadzi starodruki jako wartość samą w sobie, jako świadectwo kultury ludzkiej i dziedzictwa narodowego. Dlatego przechowuje się stare druki bez względu na treść, język, miejsce druku i formę piśmienniczą. Z przedstawionego zbioru można wywnioskować, że najliczniej reprezentowane są druki dotyczące spraw religijnych i teologicznych, głównie mszały, rytuały, homi-

Fot. 4. Strona tytułowa starodruku z XVIII wieku: Petro et Francisco Pithoeo, *Corpus Juris Canonici Gregorii XIII... Tomus primus*. Sumptibus JO. Friderici Gleditschii, Parisiis 1705

Fot. 5. Strona tytułowa starodruku z XVIII wieku: Bernardus Sannig, *Rituale Ecclesiasticum continens varias absolutiones, benedictiones... modum administrandi sacramenta Baptismi...* Editio septima correctior. Apud Henricum Noethen, Coloniae, Francofurti et Bonnae 1756

lie, kazania oraz kodeksy. Skatalogowany wstępnie zbiór starodruków będzie dokładniej opisany w programie MAK 4.3b w formacie MARC21. Powyższe opracowanie zostało wzbogacone o aktualne dane dotyczące biblioteki, przedstawiono dokładniejszą charakterystykę posiadanych i opracowanych dotychczas starodruków. Podzielono je na trzy okresy: wiek XVI, wiek XVII oraz wiek XVIII, i zaprezentowano w trzech tabelach. Przy opisie uwzględniono sygnatury Biblioteki WSD w Koszalinie, roku wydania, autora, tytułu i opisu oraz uwagi o stanie zachowania i ewentualnych wcześniejszych sygnaturach. Dodano również informacje o zawartości druków, wykonaniu popraw, rycinach, o wykorzystanej metodzie oczyszczenia oraz

miejscu ich przechowywania. Ponadto w księgozbiorze znajduje się jeszcze kilka starodruków otrzymanych od darczyńców, które czekają na opracowanie.

THE COLLECTION OF OLD PRINTS IN THE LIBRARY OF THE HIGHER THEOLOGICAL SEMINARY IN KOSZALIN

The separate and specific matter of interest for researchers or librarians are the old prints that combine the element of usability of a traditional book with the element of antiquity within the old material and spiritual culture. The collection of old prints in the Library of the Higher Theological Seminary in Koszalin, so far listed and preliminary catalogued, was described in the article. The prints were presented in three tables (for the 16th, 17th and 18th centuries) which include the following data: library call number, date of printing, author, title, bibliographic description and remarks about the state of preservation and possible previous call numbers.

LEONARD OGIERMAN¹

RENOWACJA I KONSERWACJA BIBLIOTEKI OJCÓW PAULINÓW NA SKAŁCE W KRAKOWIE NOWA FUNKCJA I ZAKRES ODDZIAŁYWANIA

Obecne w Polsce kolekcje starodruków do dziś pozostają pod opieką instytucji kościelnych, inne są przechowywane w bibliotekach państwowych, gdzie znalazły się najczęściej na skutek kasaty i sekularyzacji klasztorów oraz ich bibliotek. Zasoby bibliotek kościelnych i klasztornych należą do najstarszych i najbogatszych w Polsce. Były dewastowane w czasie wojen, lecz ucierpiały przede wszystkim w trakcie rozbiorów. Przenoszono je, łączono lub dzielono w momentach reorganizacji administracji kościelnej. Typologicznie wśród bibliotek kościelnych, zachowując ich wewnętrzny podział, należy wyróżnić biblioteki katedralne, kolegiackie i kapitulne, diecezjalne i dekanalne, parafialne, uczelniane oraz seminaryjne, zakonne klasztorów i zgromadzeń².

Zainteresowanie bibliotekami kościelnymi, a w szczególności klasztornymi, uwidoczniło się po 1950 roku. W Ośrodku Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych KUL w Lublinie realizuje się pracę nad redakcją sukcesywnie wydawanego półrocznika „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, zawierającego oryginalne informacje o zbiorach kulturalnych Kościoła katolickiego w Polsce. Powołanie wspomnianego ośrodka to efekt wzmożonego zainteresowania losami zbiorów kościelnych ocalałych ze zniszczeń wojennych. Aktual-

¹ Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej.

² W.A. Pabin, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1901-1965*, „Studia Theologica Varsaviensia” 8 (1970), s. 351-368.

nie Ośrodek Archiwów Bibliotek i Muzeów Kościelnych ma status instytutu naukowo-badawczego, stąd zmiana nazwy na Instytut Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych³.

Nową formą działalności w dziedzinie zabytkowych księgozbiorów kościelnych jest Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES, zrzeszająca obecnie osiemdziesiąt cztery biblioteki członkowskie, w tym większość bibliotek wydziałów teologicznych i wyższych seminariów duchownych w Polsce, diecezjalnych i zakonnych. Podstawowym celem federacji jest usprawnianie działalności polskich bibliotek kościelnych, wdrażanie postępu technicznego, w tym koordynacja prac nad komputeryzacją tych bibliotek, a także digitalizacją całych kolekcji i pojedynczych obiektów⁴.

Jest w Polsce biblioteka, której historycznie zasoby, ich wielkość i tematyka zdecydowanie wykraczały poza obowiązki zakonne jej gospodarzy. To Biblioteka Ojców Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie⁵.

Nie doświadczyła faktu rozproszenia księgozbioru i w zasadzie zachowała się w swoim historycznym kształcie. Jest jedynym takim obiektem w Polsce, który współcześnie prezentuje w nieskazanej formie estetyczne i funkcjonalne barokowe założenia biblioteki klasztornej. Istotnym czynnikiem uzasadniającym zainteresowanie tą biblioteką jest nie tylko jej znaczenie dla wspólnoty klasztornej. Stanowi ona bowiem historyczny obraz formatu duchowego, intelektualnego i kulturalnego polskich paulinów. Rozwiązania wprowadzone w Bibliotece Jasnogórskiej przez o. Zygryda Dispensatora przyjęto również na Skałce w Krakowie. Klasztor na Jasnej Górze był dla polskiej prowincji domem macierzystym i wzorcowym⁶.

Obecność zakonu paulinów na Skałce datowana jest od roku 1472. Przejął on opiekę nad sanktuarium i jego księgozbiorem. Na przełomie XVI i XVII wieku ulokowana w skarbcu biblioteka liczy-

³ M. Dębowska, *Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II 1956-2006*, Lublin 2006; też, *Wkład księdza profesora Stanisława Librowskiego w powstanie, organizację i realizację zadań statutowych Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych*, „Studia Włocławskie” 10 (2007), s. 45-61.

⁴ J. Szulc, *Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES – historia powstania, zadania, działalność*, „Bibliotekarz” 4 (2000), s. 11-15; M. Wójtowicz, *Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES w Polsce w latach 1991-2001*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2003), s. 21-66.

⁵ A. Witowska, *Książka dewocyjna w duszpasterskiej posłudze jasnogórskiego sanktuarium*, „Studia Claromontana” 7 (1987), s. 50.

⁶ L. Pietras, *Biblioteka jasnogórska w XVII-XVIII wieku*, „Studia Claromontana” 6 (1985), s. 384-398; tenże, *Biblioteka jasnogórska*, „Jasna Góra” 3,7 (1985), s. 55-63.

ła około 200 woluminów bez ksiąg liturgicznych. Około 1686 roku zainicjowano budowę nowego pomieszczenia bibliotecznego, którą ukończono wiosną 1688 roku. Po kilkudziesięciu latach na skutek szczupłości dotychczasowego lokum wstrzymano zakup nowych woluminów. Budowę kolejnego pomieszczenia bibliotecznego podjęto około 1748 roku i ukończono w 1763 roku. Biblioteka prezentowała się jako położona na piętrze prostokątna sala ze sklepieniem o łuku odcinkowym. Umieszczono tu pięć okien: od północy dwa prostokątne, wychodzące na prezbiterium, od zachodu jedno zamknięte półkole oraz dwa owalne od południa. Do wnętrza prowadziły zachowane do dzisiaj wąskie schody.

Do końca 1763 roku ukończono regały biblieczne, które ozdobiono płycinami i połączono boazerią. W rok później wykonano kapitelki dla pilastrów zdobiących regały oraz umieszczone nad regałami klasycystyczne wazony. Prawdopodobnie dziełem tego samego mistrza jest także pięć kartuszy rokokowych z charakterystyczną dekoracją *rocaille*, ulokowanych nad ciągiem szaf, z wypisanym działem, do którego umieszczone w szafie książki zostały przypisane. Uważa się, że autorem projektu opisanych kartuszy mógł być sam przeor klasztoru, o. Wawrzyniec Schultz, który amatorsko zajmował się malowaniem szlacheckich drzew genealogicznych. W 1787 roku na potrzeby biblioteki wykonano 681 drewnianych futerałów na książki oraz intarsjowany stół z godłem zakonu paulinów. Mniej więcej 100 lat później, pomiędzy rokiem 1850 a 1875, na skutek zmian w organizacji księgozbioru część wyposażenia bibliotecznego została usunięta. Spotkało to między innymi drewniane futerały przeniesione na strych, gdzie część z nich uległa zniszczeniu. W latach 1956-1958 zrekonstruowano część futerałów oraz innych drewnianych elementów z wystroju biblioteki. Przywrócono starej bibliotece klasztornej jej dawny wygląd⁷.

W 2002 roku w klasztorze Ojców Paulinów w Krakowie na Skałce z inicjatywy ówczesnego przeora, o. prof. Andrzeja Napiórkowskiego, zainicjowano realizację programu ratowania własnych zasobów biblio-

⁷ H. Małkiewiczówna, *Kazimierz i Stradom, kościoły i klasztory*, w: *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 4, Warszawa 1994, s. 22-26; M.P. Nadratowski, *Życie konwentu paulinów z krakowskiej Skałki w świetle rachunków z lat 1644-1688*, „*Studia Claromontana*” 17 (1997), s. 523; S. Kochan, *Życie konwentu paulinów na Skałce w pierwszej połowie XIX wieku w świetle ksiąg rachunkowych*, „*Studia Claromontana*” 17 (1997), s. 585.

tecznych. Zwieńczeniem odnowy i rewitalizacji sali bibliotecznej, renowacji samej kolekcji oraz historycznej zakrystii usytuowanej poniżej było utworzenie oryginalnej w swojej koncepcji ekspozycji bibliotecznej i muzealnej, prezentującej wybrane starodruki oraz zabytkowe sprzęty związane z zakonną posługą ojców paulinów. Takie pokłosie prac renowacyjnych i konserwatorskich wymuszał zapis umowy zawartej ze sponsorem, który oczekiwał otwarcia się biblioteki na potrzeby dydaktyczne, muzealne i wystawiennicze dla szerszego kręgu odbiorców, niż wynikałoby to z historycznych nakazów konstytucji zakonnych.

W pierwszej kolejności całkowicie zrekonstruowano prowadzące do sali bibliotecznej modrzewiowe schody oraz otwarte regały. Odnowiono warstwę malarską elementów zdobniczych: kartuszy, filakterii i pilastrów. Wcześniej cały księgozbiór poddano dezynfekcji, którą wykonano w Bibliotece Śląskiej w Katowicach.

Znacznego wysiłku konserwatorskiego wymagała renowacja drewnianych futerałów. Wykonano ją poza murami klasztoru. Z liczby 600

Fot. 1. Zrekonstruowane schody prowadzące do biblioteki

futurałów ponad połowa została objęta interwencjami konserwatorskimi, wszystkie natomiast zostały przemaalowane z odtworzeniem oryginalnej kolorystyki i liternictwa.

Renowację w sali bibliotecznej prowadzono równoległe z pracami w starej zakrystii, przez którą biegnie jedyne przejście do biblioteki, adaptowanej na potrzeby muzealnej ekspozycji zabytkowych naczyń liturgicznych, monstrancji, szat, przedstawień graficznych i malarskich.

Otwarcie zespołu muzealnego i bibliotecznego

odbyło się 22 maja 2005 roku. Zbiory muzealne, jakie przetrwały w kościele i klasztorze oo. Paulinów na Skałce, to dziś jedynie pozostałości kolekcji obrazów, rzeźb, kielichów mszalnych, monstrancji, które kiedyś zdobyły ściany cel i korytarzy czy też wypełniały skarbiec kościelno-klasztorny⁸.

Zabiegi restauracyjne przeprowadzone w skałecznej bibliotece zakończyły się wykonaniem pełnego zakresu prac nad konserwacją pięciu wybranych starodruków wytypowanych do stałej ekspozycji muzealnej.

Pierwszy z nich, *Rationale divinatorum officiorum* autorstwa biskupa Wilhelma Duranta, wytłoczono w Strasburgu w oficynie Adolfa Ruscha około 1464 roku. Jest to najstarszy inkunabuł w skałecznej kolekcji bibliotecznej.

Autorem kolejnego jest abp Antoni Florentyńczyk, a starodruk ten to druga część fundamentalnego dzieła *Summa theologica*, wytłoczonego w Bazylei w oficynie Michała Wensslera w 1485 roku. O wyborze tego obiektu zdecydował także zachowany wielkiej urody inicjał wprowadzający.

Trzeci to *Decretales* papieża Grzegorza IX, wytłoczony w Paryżu w oficynie Thielmanna Kervera w 1511 roku. W tym przypadku o jego wyborze zdecydowała zachowana w dobrej kondycji oryginalna oprawa z bogatą dekoracją floraturową oraz szczęśliwie zacho-

Fot. 2. Renowacja drewnianych futerałów

⁸ J.T. Nowak, L. Ogierman, *Zespół muzealny i biblioteczny klasztoru Ojców Paulinów w Krakowie na Skałce*, Kraków 2005.

Fot. 3. Widok fragmentu biblioteki po renowacji

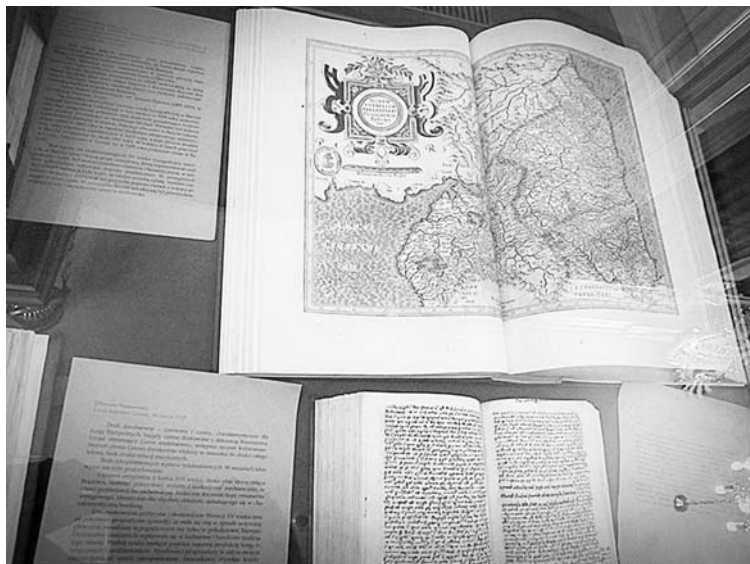
wany całostronicowy drzeworyt umieszczony z kartą tytułową na ostatniej stronie nienumerowanej, znany z encyklopedycznych reprodukcji. Drzeworyt ten ma szczególną wartość artystyczną, historyczną oraz informacyjną. Obok postaci ludzkich ukazuje wyposażenie pracowni pisarskiej lub gabinetu papieża. Widoczne są książki, pulpit i materiały pisarskie.

Książki liturgiczne reprezentuje mszał pauliński wytłoczony w oficynie Luca-Antonia Giunty w Wenecji w 1514 roku, w nietypowym formacie *in octavo*. Praktycznie zachował się w stanie destruktu i prace nad tym obiektem były dużym wyzwaniem konserwatorskim.

Ostatni, piąty obiekt to efektowny *Atlas świata* wydany przez amsterdamską oficynę Gerarda Mercatora w 1592 roku. Efekty wykonanych prac wykorzystujące materiały z dokumentacji konserwatorskiej były już wcześniej prezentowane⁹.

Część muzealna zawiera stałą ekspozycję, na którą składają się

⁹ L. Ogierman, *Konserwacja zabytkowego materiału bibliotecznego z klasztoru Ojców Paulinów w Krakowie na Skalce*, w: *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce. Historia i współczesność*, pod red. H. Olszara, B. Warząchowskiej, Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 47, Katowice 2009, s. 40-46.

Fot. 4. *Atlas świata* Mercatora z 1592 roku

naczynia liturgiczne, kielichy, monstrancje, relikwiarze, ornaty, ciekawostki, np. piuska kard. Josepha Ratzingera, muzealia i najstarsze archiwalia na podłożu pergaminowym, w tym sygnowane przez Jana Długosza, oraz dokumenty królewskie.

W zakonie paulinów, zgodnie z regułą augustiańską, biblioteka była i jest nadal instytucją działającą wyłącznie w obrębie i na potrzeby danego klasztoru, nikt zatem spoza zakonu nie miał prawa z niej korzystać. W wyjątkowych sytuacjach bibliotekarz mógł udostępniać księgozbiór klasztorny osobom z zewnątrz za zgodą przełożonego. Jednakże pod karą chłosty nie wolno mu było pozostawić takiego czytelnika w bibliotece samego. Każda biblioteka klasztorna wypracowała własną formę udostępniania księgozbioru. Zakonnicy mogli z niej korzystać w określonej porze dnia, a także wypożyczać książki *ad horam* (na parę godzin) oraz *ad asum incertum* (na dłuższy okres czasu).

Najstarsze konstytucje paulińskie z XIV i XV wieku nie narzucały sposobu organizacji biblioteki klasztornej. Także pochodzące z XVI wieku *Directorium* nie wymuszało konkretnego schematu organizacyjnego biblioteki. Nakazywało jedynie dbałość o książkę i jej ochronę przed zabrudzeniem lub zniszczeniem oraz obowiązek

gromadzenia komentarzy biblijnych, literatury monastycznej, historycznej, hagiograficznej i słowników. Biblioteka Ojców Paulinów w Krakowie na Skałce dostosowała się do tych nakazów, co wykształciło organizację tej biblioteki i merytoryczny podział jej zbiorów.

Szanując historyczne tradycje lokalizacji i organizacji biblioteki klasztornej i nadal obowiązujące regulacje konstytucyjne, eksperyment polegający na otwarciu się hermetycznej biblioteki klasztornej dla szerszego kręgu użytkowników świeckich jest nie tyle obrazoburczy, co odważny. Jest ceną uiszczoną za możliwość zrealizowania szerokich prac konserwatorskich w obrębie jej zabytkowego rokokowego pomieszczenia, zakrystii oraz samej kolekcji bibliotecznej.

Dodatковым efektem tego eksperymentu jest wzrost zainteresowania badaczy tą biblioteką, powodowany jej znaczeniem w kształtowaniu kultury umysłowej i duchowości całego zakonu paulinów i jego otoczenia. Wspólnie z biblioteką na Jasnej Górze jest obrazem formatu duchowego, intelektualnego i kulturalnego polskich paulinów. Składa się na to analiza treściowa dzieł tam zgromadzonych, ich tematyczne zróżnicowanie oraz aktualność naukowa. Biblioteka ta jest też interesującym obiektem badań historycznych z zakresu początków druku, jego rozwoju technologicznego i zmian estetycznych. Dzięki kolekcji inkunabułów i starodruków biblioteka na Skałce rzetelnie przedstawia początki sztuki drukarskiej i jej rozwój na przestrzeni dziejów. Należy więc życzyć temu eksperymentowi powodzenia.

THE RENOVATION AND CONSERVATION OF PAULINE FATHERS LIBRARY AT SKAŁKA MONASTERY IN KRAKÓW A NEW FUNCTION AND RANGE OF IMPACT

In 2002 on the initiative of Fr. Andrzej Napiórkowski, the leader of the Pauline Fathers Monastery at Skałka at that time, the library collection saving programme was initiated. The crowning achievement of renovation works of library room, collections and the historical sacristy became the establishment of the original library and museum display presenting the selected old prints and historical items related to monastic service of Pauline Fathers.

MARTA NADRAGA¹

KSIĄŻKA SZKOLNA W LWOWSKICH SZKOŁACH I GIMNAZJACH W LATACH DWUDZIESTYCH I TRZYDZIESTYCH XX WIEKU

Biblioteki szkół powszechnych i gimnazjów Lwowa w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku były tworzone zgodnie z charakterem zakładu edukacyjnego i stanowiły ważną część procesu nauczania. Celowo dobierana literatura nie tylko pomagała przyswoić i utrzymać niezbędny poziom wiedzy, lecz także przyczyniała się do moralnego wychowania młodzieży, kształtowania zasad estetycznych i patriotycznych. Na początku lat dwudziestych polskie Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP) poleciło przeniesienie starszych rękopisów, starodruków i książek rzadko używanych w szkołach publicznych do bibliotek uniwersyteckich i specjalnych. Jednakowoż to przemieszczenie zasobów nie zmniejszyło znaczenia bibliotek szkolnych.

Podręczniki

Zdecydowaną większość literatury w bibliotekach szkolnych stanowiły podręczniki. Chociaż z początku zasoby te gromadzono bez jakiegoś systematycznego planu, dość przypadkowo, to od 1925

¹ Narodowy Uniwersytet Medyczny im. Daniela Halickiego we Lwowie, Biblioteka Naukowa.

roku zgodnie z wydaną instrukcją ministerialną utworzono specjalny fundusz podręcznikowy. Przegląd danych statystycznych dotyczących stanu bibliotek szkolnych we Lwowie w omawianym okresie wskazuje, że w różnych gimnazjach liczba podręczników była niejednakowa.

A zatem według danych z roku 1927 w Gimnazjum im. Kazimierza Wielkiego zbiór podręczników liczył 282 woluminy. Pewnym wyjaśnieniem tak małej liczby podręczników w stosunku do liczby uczniów jest uwaga zawarta w sprawozdaniu, że z biblioteki usunięto książki nieużytkowane oraz uszkodzone². Ciekawe jest, że dyrektor tego gimnazjum w 1927 roku posiadał swoją bibliotekę podręczną, liczącą czterdzieści pięć książek³.

Gimnazjum im. Tadeusza Kościuszki w tym samym roku posiadało 240 podręczników⁴. Utworzenie księgozbiorów szkolnych miało doprowadzić do ograniczenia dostępu młodzieży do bibliotek publicznych i przyczynić się do zwiększenia kontroli nad czytelnictwem. Według słów Lesława Jaworskiego, autora pracy o Gimnazjum im. S. Staszica, w nowym środowisku zaraz po wojnie „młodzież, niestety, bardziej skłaniała się do korzystania z bibliotek publicznych, gdzie mogła czytać często szkodliwe i demoralizujące książki. Dlatego też w celu odciążenia uczniów od niekorzystnego wpływu tych księżnic wszelkie wysiłki finansowe władz szkolnych koncentrują się na zakupie potrzebnych do nauki podręczników, a także literatury obowiązkowej. Działania te mają na celu również zmniejszenie wydatków rodziców, ponieważ podręczniki są dosyć drogie”⁵.

W Gimnazjum im. Henryka Sienkiewicza w celu kontroli nad czytelnictwem w 1934 roku zwołano spotkanie z rodzicami, na którym zaznajomiono ich dokładnie z wymogami szkolnymi, wyliczono przedmioty nauczania i poproszono, ażeby w domu kon-

² Sprawozdanie dyrekcji Gimnazjum VIII im. Króla Kazimierza Wielkiego we Lwowie za lata szkolne 1925/1926 i 1926/1927, Lwów 1927, s. 42.

³ *Tamże*, s. 43.

⁴ Sprawozdanie dyrekcji Gimnazjum VII im. Tadeusza Kościuszki we Lwowie za rok szkolny 1934/1935, Lwów 1935, s. 9.

⁵ L. Jaworski, *Gimnazjum VI imienia Stanisława Staszica we Lwowie. 1902-1927*, Lwów 1927, s. 39.

trolowali swoje dzieci, co czytają i czy odpowiada to przedmiotom nauczania⁶.

Bogatym zestawem podręczników z różnych dziedzin dysponowała biblioteka Gimnazjum im. Jana Długosza, którą w końcu lat dwudziestych uznano za najlepiej zaopatrzoną w tego typu książki bibliotekę w województwie lwowskim. W 1928 roku placówka ta dysponowała prawie 4 500 podręcznikami. Przy wysokich cenach książek szkolnych przyniosło to realne korzyści, i to nie tylko biedniejszej młodzieży⁷. W ramach przygotowań do lekcji uczniowie oprócz podręczników często wykorzystywali encyklopedie, słowniki i artykuły w czasopismach popularnonaukowych. Wiele z tych czasopism zarówno dla potrzeb nauczycieli, jak i uczniów przenieśli biblioteki instytucji edukacyjnych.

Czasopisma

W roku szkolnym 1936/1937 biblioteka Gimnazjum im. Śniadeckich przenieśli następujące czasopisma dla nauczycieli: „Oświata i Wychowanie”, „Kosmos”, „Mikrokosmos”, „Wszechświat”, „Wychowanie Fizyczne”, „Polonista”, „Świat i Życie”, „Praca Ręczna w Szkole”, „Fizyka i Chemia w Szkole”, „Czasopismo Przyrodnicze”, „Kółko Przyrodnicze”, „Wiedza i Życie”, „Przyroda i Technika”. Natomiast dla uczniów zamawiano czasopisma odpowiednie do ich wieku: „Światowid”, „Raz, Dwa, Trzy”, „Iskry”, „Na Tropie”, „Kuznia Młodych”, „Świat i Życie”, „Straż Polska”, „Młody Technik”⁸.

Bogaty zestaw czasopism fachowych przenieśli biblioteka Gimnazjum im. H. Sienkiewicza: „Muzeum”, „Przegląd Klasyczny”,

⁶ Zvity pro diyal'nist' X derzhavnoho litseyu i himnaziyi im. H. Syenkevycha (H.Sienkiewicza) v m. L'vovi 1921-1939. Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrainy u L'vovi, f. 179, op. 3, od. zb. 389, ark. 46.

⁷ W. Kucharski, *Przegląd historyczny 50-cia Gimnazjum IV imienia Jana Długosza we Lwowie. Księga pamiątkowa 50-lecia gimnazjum imienia Jana Długosza we Lwowie*, Lwów 1928, s. 47.

⁸ Zvity pro diyal'nist' XI derzhavnoyi himnaziyi im. J. I A. Snyadets'kykh (Śniadeckich) u m. L'vovi 1925-1939. Tsentral'nyy derzhavnyy istorychnyy arkhiv Ukrainy Ukrainy u L'vovi, f. 179, op. 3, od. zb. 403, ark. 54.

„Fizyka i Chemia w Szkole”, „Gimnazjum”, „Oświata i Wychowanie”, „Wychowanie Fizyczne”, „Zrąb”, „Praca Ręczna w Szkole”, „Przyroda i Technika”, „Kółko Przyrodnicze”, „Niepodległość”, „Czasopismo Geograficzne”. W innym miejscu sprawozdania zaznaczono, że czasopisma fachowe sprowadzało centrum metodyczne języka polskiego.

Literatura naukowa i popularnonaukowa

Znaczące miejsce w bibliotece szkolnej przypadają literaturze naukowej. Były to głównie prace z historii filozofii, religii, literaturoznawstwa, nauk przyrodniczych i inne. Korzystali z nich przeważnie uczniowie klas starszych do przygotowywania referatów oraz opracowywania tematów do pracy samodzielnej. Znaczna część literatury naukowej dotyczyła historii, zwłaszcza historii Polski. Na przykład w bibliotece Gimnazjum im. Jana Kochanowskiego w 1934 roku istniał zbiór 703 książek wymienionych w sprawozdaniu jako „biblioteka historyczna”, przechowywany w dwóch szafach. Jedna z nich znajdowała się w gabinecie pracy ręcznej, a druga – w klasie VIII. Zaznaczono tam, że wszystkie książki odpowiadają starym programom szkolnym, a większość z nich była zgodna również z nowymi planami edukacyjnymi. Poziom ich wykorzystania przez uczniów był ogólnie dobry⁹. Co to była za literatura? Dane katalogowe wskazują na ogólne prace z zakresu historii, poszczególnych zdarzeń historycznych, historii wojen, historii zakonów itp. Znaczna część dzieł miała swoich autorów, lecz zdarzały się też prace anonimowe. W większości były to książki z historii Polski. Spośród dzieł geograficznych i krajoznawczych można było przeczytać prace Jaworskiego (*Szkolne wędrówki po Polsce*), Zawadzkiej (*Zakopane. Przewodnik*), M. Zaruskiego (*Na tatrzańskich bezdrożach, Na morzach dalekich*), W. Młodnickiej (*O naszych górach i inne opowieści dla dzieci*). Polecano również książki o treści poznawczej z przyrodoznawstwa. Wśród nich znaj-

⁹ Zvity pro diyal'nist' IX-yi derzhavnoyi himnaziyi im. Ya. Kokhanov's'koho (J. Kochanowskiego) v m. L'vovi 1932-1937. TsDIA Ukrainy u L'vovi, f. 179, op. 3, od. zb. 411, ark. 63-65.

dowały się trzy prace B. Buckleya (*Życie roślin na polu, na łące i w ogrodzie, Życie ptaków, Drzewa i krzewy*).

Znaczna część literatury dotyczyła literaturoznawstwa. W szczególności warto wymienić dzieła P. Chmielowskiego (*Poezja Juliusza Słowackiego*), S. Schnür-Pepłowskiego (*Adam Mickiewicz*), Witkiewicza (*Mickiewicz*), J. Nitowskiego (*Józef Ignacy Kraszewski*), T. Sierzputowskiego (*Polska poezja romantyczna*). W dziedzinie higieny i przestrzegania warunków sanitarnych zalecano lekturę książek B. Kaczorowskiego (*Elementarz higieniczny dla młodzieży szkolnej*) i L. Brenneisena (*Higiena zębów i jamy ustnej*). Biblioteki posiadały po jednym egzemplarzu tych dwóch ostatnich książek. Zachowany brudnopis jako materiał sprawozdawczy do sprawozdania (samego sprawozdania nie udało się odnaleźć) Państwowego Żeńskiego Gimnazjum im. św. Jadwigi informuje, że w roku szkolnym 1932/1933 uczennice przeczytały 222 książki naukowe, w tym z literatury – 106, historii – siedemdziesiąt sześć, z filologii – szesnaście, z geografii – dziesięć, z wychowania fizycznego – cztery, z ekonomii – cztery, z prawa – dwie, z astronomii – dwie, z psychologii – dwie, z medycyny – dwie¹⁰.

Literatura piękna

Część zbiorów bibliotecznych stanowiła literatura piękna. Była to głównie proza, poezja i dramat, reprezentowane przez dzieła autorów polskich i zagranicznych. Na prozę składały się powieści, opowiadania, nowele i bajki. Tematycznie przeważały książki związane z historyczną przeszłością, przygodami, podróżami i fantastyką naukową. Wszystkie książki z reguły występowały w jednym egzemplarzu. W zbiorach przeważała polska literatura romantyczna. W katalogach można było odnaleźć wybitnych przedstawicieli polskiej literatury. Epoka oświecenia wydała nie tylko wybitnego pisarza, ale także znanego polityka, Juliana Ursyna Niemcewicza (1757-1847), przyjaciela i współpracownika Tadeusza Kościuszki,

¹⁰ Zvity pro diyal'nist' derzhavnoyi zhinochoyi himnaziyi im. korolevy Yadvigy (Królowej Jadwigi) v m. L'vovi, t. 1: 1921-1936. TsDIA Ukrainy u L'vovi, f. 179, op. 3, od. zb. 390, ark. 127.

jednego z autorów Konstytucji 3 Maja. Niemcewicz był autorem wielu utworów w języku polskim, również tych, w których jako podłoże został wykorzystany folklor ukraiński. Wśród zalecanych lektur był poemat w czterech częściach *Puławy* oraz komedia polityczna *Powrót pośta*.

Pewną ilustracją estetycznych gustów młodzieży uczniowskiej może być katalog biblioteki Gimnazjum im. Stanisława Żółkiewskiego. O jego zawartości można sądzić na podstawie działu „poezja”. Zawiera on dwadzieścia dziewięć pozycji z podaniem autora i tytułu dzieła, także nazwisko tłumacza i redaktora. Według zapisów inwentarzowych dział ten mieścił się pod numerami od 34 do 3 806, co oznacza, że liczył ogółem 3 773 książki. Opisy katalogowe pokazują, że była to poezja polska i tłumaczenia. Poezja polska obejmowała dzieła poszczególnych poetów, antologie poezji ojczystej, poetyckie utwory dramatyczne. Z polskich poetów był oczywiście reprezentowany Adam Mickiewicz (*Poezja, Ballady i romanse, Sonety krymskie*), ponadto Adam Asnyk (*Poezje*), Konstanty Gaszyński (*Wybrane poezje* w opracowaniu S. Morawieckiego). Redaktorami antologii należących do omawianego księgozbioru byli Władysław Bełza (*Żydzi w poezji polskiej, Głosy poetów o Żydach*), Wacław Borowy (*Od Kochanowskiego do Staffa. Antologia liryki polskiej*), autor ukryty pod inicjałami A.G. (*Staropolski humor w poezji XVI i XVII wieku*).

Pośród autorów wierszowanych utworów dramatycznych znajdowały się między innymi: dzieło W.A. Anczyca *Monografia* (oprac. M. Szykowski), komedia Michała Bałuckiego *Grube ryby*, wspomnienia bp. Władysława Bandurskiego *Z niewoli do ziemi obiecanej*, dramat w trzech aktach Kazimierza Wrończyka *Rejtan*. Oprócz dzieł autorów polskich w księgozbiornie znajdowało się wiele tłumaczeń z literatury starożytnej i nowożytnej. Wśród dzieł starożytnych pisarzy greckich warto wymienić komediodramat Arystofanesa *Rycerze* (tł. i oprac. B. Butrymowicz), tragedię Ajschylosa *Oresteja* (tł. J. Kasprówicz), a także utwory Eurypidesa *Medea, Ifigenia w Aulidzie* (tł. Z. Węclewski).

Literaturę nowożytną reprezentował hiszpański dramaturg P. Calderon (*Książę niezłomny* w przekładzie J. Słowackiego),

J.W. Goethe (*Faust, Hermann i Dorota*, w przekładach L. Jenikego), norweski dramaturg H. Ibsen (*Wróg ludu* w przekładzie Wacława Berenta), niemiecki dramaturg G. Hauptmann (*Tkacze* w przekładzie E. Libańskiego) i inni¹¹.

Charakterystyczne, że na półkach bibliotek szkolnych nie było dzieł pisarzy rosyjskich ani czeskich. Na podstawie analizy przedstawionej tu listy znanych pisarzy można wyciągnąć wniosek, że władze szkolne dużo uwagi przykładały do poszerzenia kręgu kultury czytelniczej wśród młodzieży, czego wyrazem był dobór nie tylko autorów, ale i ich bardzo znanych utworów. Brano także pod uwagę ogólne, pozaszkolne zainteresowania czytelnicze młodzieży, stąd większość zbiorów stanowiła literatura popularna, historyczna, przygodowa, fantastyka, bajki. Oceniając zainteresowania czytelnicze Żeńskiej Szkoły im. Marii Konopnickiej we Lwowie, bibliotekarka Eugenia Sienkowska w pisemnym sprawozdaniu z 8 lipca 1926 roku stwierdziła: „Młodzież bardzo chętnie czyta książki. Ruch w bibliotece jest bardzo ożywiony. Uczennice pisały wypracowania z utworów najpopularniejszych autorów i dokładnie oceniały dzieła literackie. Często ich oryginalne wnioski zmuszały do refleksji nauczyciela. To pokazuje, że biblioteka szkolna wywiera bardzo korzystny wpływ na rozwój młodych ludzi, na ich poziom moralny i intelektualny”¹².

Wybiórczo zachowane dane pokazują, że literaturę przygodową i bajki częściej wypożyczali młodszy uczniowie. Oni także chętniej czytali książki historyczne autorstwa M. Czajkowskiego, S. Kaczkowskiego, W. Gąsiorowskiego, H. Sienkiewicza, M. Rodziewiczówny, B. Prusa i inne. Natomiast wśród uczniów klas starszych popularnością cieszyły się utwory autorów zagranicznych przetłumaczone na język polski¹³.

¹¹ Kataloh biblioteky V himnaziyi u L'vovi, t. 1: 1939. TsDIA Ukrainy u L'vovi, f. 179, op. 3, od. zb. 488, ark. 4-5.

¹² Zvity pro stan shkil'nykh bibliotek u m. L'vovi 1926. TsDIA Ukrainy u L'vovi, f. 179, op. 5, od. zb. 297, ark. 25-26.

¹³ Zvity pro diyal'nist' IX-yi derzhavnoyi himnaziyi im. Ya. Kokhanovs'koho v m. L'vovi 1932-1937. TsDIA Ukrainy u L'vovi, f. 179, op. 3, od. zb. 411, ark. 63, 64, 65, 66, 70, 71.

Literatura religijna

Jednym z obowiązkowych przedmiotów w szkołach i gimnazjach była religia. Zreformowane w 1932 roku gimnazja zgodnie z nowym programem nauczania poświęcały nauce religii dwie godziny tygodniowo w klasach I-IV, podobnie było w dwóch klasach liceum. Odpowiednio do potrzeb edukacyjnych kształtowała się również literatura religijna. W niektórych przypadkach w bibliotece wyodrębniano dział katechetyczny, gdzie skupiano prawie wszystkie książki religijne potrzebne do nauki i czytania przez młodzież. Niestety, wykazy takich zbiorów nie zachowały się, a w dokumentach widnieje tylko wzmianka o liczbie pozycji. Przykładowo Gimnazjum im. Kazimierza Wielkiego w 1927 roku przechowywało zbiór podręczny szkolnego katechety liczący dwadzieścia cztery pozycje, znalazły się w nim: *Krótką liturgika. Czyli wykład obrzędów Kościoła Rzymsko-Katolickiego do użytku w szkołach początkowych według nowego programu ministerium oświaty* opracowana przez ks. S.B. Hamczyka, *Liturgika katolicka. Wykład obrzędów Kościoła Katolickiego dla szkół średnich, seminariów nauczycielskich i szkół wydziałowych* A. Jougana, *Liturgika czyli Wykład Obrzędów Kościoła Katolickiego. Podręcznik do nauki religii dla użytku szkolnego i domowego* J. Michalaka, *Życie chrześcijanina z Chrystusem w kościele i liturgii. Podręcznik do nauki religii rzymskokatolickiej dla I klasy gimnazjalnej* Gerarda Szmyda. Wiele prac dotyczyło chrześcijaństwa, a zwłaszcza historii Jezusa Chrystusa (B. Żulinska, *Mały Jezus*). Były też książki ukazujące ziemskie życie i działalność poszczególnych świętych¹⁴. Zachowały się również informacje w katalogu biblioteki Szkoły im. św. Antoniego o tamtejszych książkach religijnych. Biblioteka posiadała między innymi następujące pozycje: *Żywot św. Jadwigi Krzytyniaka*, *Św. Cyryl i Metody* autorstwa Pokutiaka, *Żywot św. Jana Kantego* Parasiewicza, *Św. Jan z Dukli* M. Sandora, książki nieznanych autorów (*Św. Piotr w Rzymie*, *Św. Bruno*, *Św. Kinga*,

¹⁴ Sprawozdanie dyrekcji Gimnazjum VIII im. Króla Kazimierza Wielkiego we Lwowie za lata szkolne 1925/1926 i 1926/1927, *dz. cyt.*, s. 42.

Żywot św. Wojciecha). Polecane były także książki o pouczającej treści, jak np. K. Brzuchnalskiego *Czego uczy Pismo św.*, S. Nowińskiego *Katechizm obywatelski dla dzieci wiejskich*. Religijne treści zawiera książka I. Czartoryskiej *Pielgrzym w Dobromilu*, opublikowana w 1821 roku. Jest to historia przedstawiona przez starego żołnierza insurekcji kościuszkowskiej, który przybył do Dobromila. Swoją opowieść przeplata pouczeniami o sensie życia i miłości do ojczyzny. Książka została zilustrowana czterdziestoma portretami polskich królów i książąt¹⁵.

Każdy rodzaj literatury religijnej przeznaczonej dla szkół ogólnokształcących miał swoją specyfikę. W katechizmach i książkach liturgicznych zostały opisane podstawy wiedzy o chrześcijaństwie, zasady teologiczne oraz moralno-etyczne. Znajdują się tam objaśnienia obrzędów Kościoła rzymskokatolickiego, symbolika szat liturgicznych, a także opisy głównych świąt chrześcijańskich w roku kościelnym. Właśnie takie książki były wykorzystywane jako podstawa do nauki religii w polskich szkołach międzywojennego Lwowa. To zresztą było ich celem. „Katechizm – książka stworzona do pomocy przy nauczaniu nauk chrześcijańskich, która prawdy wiary i moralność jasno i krótko wyklada” – tak zaczyna się jeden z lwowskich katechizmów z czasów Austro-Węgier, przy czym jego autor poucza, że katechizm powinien uczyć młodzież, co jest konieczne, „żeby zostać dobrym, świętym i wiecznie szczęśliwym”¹⁶. Ta myśl była podstawą literatury katechetycznej. Natomiast liturgia miała nauczać uczniów, jak się powinno czcić Boga w formie rytuałów zewnętrznych¹⁷.

Życie świętych Kościoła katolickiego, przedstawiane przede wszystkim na podstawie znanego hagiograficznego kompendium Piotra Skargi, miało ukazać uczniom idealny model chrześcijanina, przy czym w polskiej tradycji religijno-pedagogicznej akcent był położony tylko na takie postacie, jak na przykład św. Franciszek

¹⁵ M. Kril; *Starosambirshchyna. Istoriya i kul'tura*, L'viv 2009, s. 231.

¹⁶ *Katechizm chrześcijańsko-katolicki dla użytku młodzieży gimnazjalnej klas niższych*, Lwów 1851, s. 1.

¹⁷ K. Naskręcki, *Liturgika czyli wykład obrzędów kościelnych w krótkim zarysie*, Warszawa 1936, s. 5.

z Asyżu i św. Antoni z Padwy albo św. Tomasz z Akwinu. Uwagę skupiano głównie na kulcie polskich świętych¹⁸, zwłaszcza tych, którzy są w jakiś sposób związani z Lwowem (św. Jan z Dukli, św. Stanisław Kostka) i innych świętych słowiańskich (np. Cyryl i Metody) lub w mniejszym stopniu św. Jozafat Kuncewicz, który reprezentuje tradycję Kościoła greckokatolickiego. Do tego samego typu literatury odnosiły się beletryzowane przekazy literatury kościelnej oraz książki o pouczającej treści, opowiadania, powieści, nowele o motywach religijnych. Takie książki miały popularyzować hagiograficzne schematy oraz katechetyczne prawdy, dostosowując je do warunków współczesnych.

Jeszcze inny rodzaj literatury religijnej przeznaczony dla uczniów reprezentowały książki do nabożeństwa i modlitewniki. W książkach pod tak popularnymi nazwami, jak *Chwała Boża* lub *Anioł Stróż*¹⁹, występowały dwa rodzaje tekstów: codzienne modlitwy (poranne, wieczorne, modlitwy na różne dni tygodnia), a także tekst liturgii (Mszy Świętej). Czasami jednak dodawano do tego także podstawy katechizmu (przykazania Boże, grzechy główne itd.), zasady dobrej spowiedzi i chrześcijańskiej moralności dziecka. Modlitewniki zawierały także pieśni religijne (śpiewane na rozpoczęcie i po Mszy), kołеды i nawet nuty. W ten sposób książki do nabożeństwa łączyły funkcje brewiarza, mszału i śpiewnika katolickiego – w tym też sensie były to książki uniwersalne.

Podsumowanie

Można powiedzieć, że biblioteki szkolne zostały utworzone zgodnie z charakterem zakładu edukacyjnego i były ważnym składnikiem procesu nauczania. Specjalnie dobierana literatura nie tylko pomagała w nabyciu i przyswojeniu wiedzy, lecz sprzyjała także wychowaniu moralnemu młodzieży w wieku szkolnym, tworzeniu zasad estetycznych. Poczynając od połowy XIX wieku, księgozbiory oprócz funkcji edukacyjno-dydaktycznej zaczęły pełnić również

¹⁸ P. Skarga, *Żywoty świętych Pańskich narodu polskiego*, Sanok 1855.

¹⁹ *Anioł Stróż albo książka do nabożeństwa dla katolickiej młodzieży szkolnej*, Winterberg 1890.

funkcję patriotyczną. Lista autorów i tytuły ich dzieł informują nie tyle o zainteresowaniach uczniów, ile o tym minimum, które młody człowiek powinien przeczytać, z którym w ogólnym zakresie powinien się zapoznać (z piśmiennictwem polskim i światowym). Niewykluczone, że część uczniów po zapoznaniu się z jednym lub drugim utworem polecanych autorów czytała także inne dzieła literackie w bibliotekach publicznych albo prywatnych. Na zakończenie można stwierdzić, że władze starały się kształtować gusta czytelnice młodzieży w szkołach powszechnych i gimnazjach Lwowa przez celowy dobór literatury polskiej i zagranicznej. Można też dodać, że władza zwracała uwagę na połączenie edukacji szkolnej z udziałem uczniów w różnych stowarzyszeniach narodowych i patriotycznych działających w poszczególnych szkołach. Na przykład w 1936 roku uczennice Gimnazjum im. św. Jadwigi działały w następujących organizacjach: Hufiec P.W., Koło LOPP, ZHP, Oddział Ligi Morskiej, Straż Przednia²⁰.

Ciekawą informację zawiera sprawozdanie Gimnazjum V im. S. Żółkiewskiego za rok szkolny 1937/1938. W gimnazjum tym istniała czytelnia z biblioteką. W dokumencie można znaleźć potwierdzenie, że „pracę biblioteczną prowadzi się we współpracy ze szkołą”²¹.

z języka ukraińskiego przetłumaczył Zbigniew Warżagolis

THE SCHOOL BOOK IN SCHOOLS AND GYMNASIUMS OF LVIV IN THE 1920S AND 1930S

The article presents the results of the analysis of reports on the state of school libraries in Lviv in the years 1921-1939. The library catalogues were analysed in terms of quality and quantity to show the collection structure in public schools and gymnasiums in Lviv. A particular attention was drawn to the presence of belles-lettres,

²⁰ Zvit pro perevirku diyal'nosti X derzhavnoyi himnaziyi im. H. Syenkevycha v m. L'vovi 1934-1937. TsDIA Ukrainy u L'vovi, f. 179, op. 3, od. zb. 426, ark. 1, 6.

²¹ Zvity pro robotu filolohichnoho, istorychnoho ta inshykh hurtkiv i biblioteky V himnaziyi u L'vovi 1937. TsDIA Ukrainy u L'vovi, f. 179, op. 3, od. zb. 435, ark. 40-41.

school and religious books. In the 1920s and 1930s school libraries, founded according to school profile, became the important element in organization of educational process. The vast majority of collections were educational books. Occasionally school libraries were endowed with textbooks according to the Ministry of Education and Upbringing instruction from 1925. The establishment of school libraries intended to limit youth access to public libraries and to strengthen surveillance over reading materials. The authors list and book titles give only an overall outline of youth reading interests. It can be claimed that the authorities tried to influence the reading tastes through an appropriate selection of Polish and foreign literature.

WERONIKA PAWŁOWICZ¹

DZIEDZICTWO KOŚCIOŁA W ŚLĄSKIEJ BIBLIOTECE CYFROWEJ

Biblioteki cyfrowe są dość nową, lecz już bardzo rozpowszechnioną formą prezentacji zbiorów bibliotek i innych instytucji, np. muzeów i archiwów. Postępujący szybko rozwój techniki komputerowej pozwala na udostępnianie w Internecie nie tylko informacji o zbiorach (katalogi, bibliografie), ale i samych dokumentów. Digitalizowane są wszystkie rodzaje zbiorów: książki, stare druki, rękopisy, kartografia, grafika, druki ulotne, prezentacje multimedialne, nagrania muzyczne, reportaże².

Biblioteki cyfrowe powstały w Polsce w końcu XX wieku³. Pierwszą narodową biblioteką cyfrową była Polska Biblioteka Internetowa (PBI). Szybki rozwój zbiorów cyfrowych umożliwiło oprogramowanie dLibra, rozwijane od 1996 roku⁴. Do pierwszych bibliotek cyfrowych wykorzystujących to oprogramowanie należy Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa (działa od 1 października 2002 roku dzięki współpracy Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych i Poznańskiego Centrum Superkomputerowo-Sieciowego). Wkrótce

¹ Biblioteka Śląska w Katowicach.

² *Biblioteki cyfrowe*, w: *Bibliotekarstwo*, pod red. A. Tokarskiej, Warszawa 2013, s. 172-187.

³ Za pierwszą polską bibliotekę cyfrową uważane jest Elektroniczne Archiwum Skryptów Uczelnianych Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, które powstało w listopadzie 1999 roku. Zob. A. Wałek, *Biblioteki cyfrowe na platformie dLibra*, Warszawa 2009, s. 40-41.

⁴ C. Mazurek, T. Parkoła, M. Werla, *Tworzenie i rozwój bibliotek cyfrowych*, w: *Biblioteki cyfrowe*, pod red. M. Janiak, M. Krakowskiej, M. Próchnickiej, Warszawa 2012, s. 341; A. Wałek, *Biblioteki cyfrowe na platformie dLibra*, dz. cyt., s. 43.

powstała Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa⁵, Małopolska Biblioteka Cyfrowa, Śląska Biblioteka Cyfrowa i wiele innych.

Polskie biblioteki cyfrowe tworzą platformę rozproszonych kolekcji, a jej elementem integrującym jest utrzymywana przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe Federacja Bibliotek Cyfrowych (FBC)⁶. Od czerwca 2007 roku łączy ona polskie biblioteki i umożliwia wyszukiwanie publikacji we wszystkich współpracujących jednostkach⁷. Na stronie FBC znajduje się wykaz działających bibliotek internetowych oraz liczba opublikowanych i planowanych zbiorów. Obecnie dostępnych jest 108 kolekcji cyfrowych, kolejne cztery są w przygotowaniu, ogólna zaś liczba udostępnionych online pozycji stale wzrasta i wynosi 2 020 141⁸. FBC udostępnia zgromadzone dokumenty także innym serwisom, między innymi Europejskiej Bibliotece Cyfrowej Europeana, promując polskie dziedzictwo kulturowe⁹.

Wśród wymienionych na stronie FBC kolekcji jest również Śląska Biblioteka Cyfrowa (ŚBC)¹⁰, która powstała 20 lipca 2006 roku na mocy porozumienia Biblioteki Śląskiej i Uniwersytetu Śląskiego. Jej celem jest „prezentacja w Internecie kulturowego dziedzictwa Śląska w jego historycznej i współczesnej różnorodności, publikowanie naukowego dorobku regionu oraz wspieranie działalności dydaktycznej i edukacyjnej”¹¹. W ciągu ośmiu lat działania ŚBC liczba współtworzących ją uczestników wzrosła do sześćdziesięciu dwóch. Wśród nich są m.in.: Książnica Beskidzka w Bielsku-Białej, biblioteki publiczne w Bytomiu, Rudzie Śląskiej, Żorach, Częstochowie, Jaworznie, Tarnowskich Górach, Rybniku, Cieszynie, Piekarach Śląskich, Raciborzu i wiele innych. Można też wymienić biblioteki

⁵ B. Bednarek-Michalska, *Pragmatyka tworzenia biblioteki cyfrowej na przykładzie Kujawsko-Pomorskiej Biblioteki Cyfrowej (KPBC)*, w: *Biblioteki cyfrowe: projekty, realizacje, technologie*, pod red. J. Woźniak-Kasperek, J. Frankego, Warszawa 2007, s. 89-104.

⁶ Federacja Bibliotek Cyfrowych, <http://fbc.pionier.net.pl/>, 30.10.2014.

⁷ C. Mazurek, M. Werla, *Federacja Bibliotek Cyfrowych – studium przypadku*, w: *Biblioteki cyfrowe, dz. cyt.*, s. 449-467.

⁸ *Zestawienie polskich bibliotek cyfrowych*, <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/list-lib>, 30.10.2014.

⁹ *Federacja Bibliotek Cyfrowych. Informacje ogólne*, <http://fbc.pionier.net.pl/owoc/about?id=about-fbc>, 30.03.2014.

¹⁰ Śląska Biblioteka Cyfrowa, <http://www.sbc.org.pl/dlibra>, 30.10.2014.

¹¹ Śląska Biblioteka Cyfrowa. *Opis projektu*, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/text?id=library-desc>, 30.10.2014; zob. też: A. Wałek, *Biblioteki cyfrowe na platformie dLibra, dz. cyt.*, s. 83-102.

szkół wyższych, m.in.: Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Akademii Wychowania Fizycznego, Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach, Akademii Muzycznej, Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu. Swoje publikacje umieszczają też: Związek Górnośląski, Śląskie Centrum Dziedzictwa Kulturowego, Archiwum Państwowe w Katowicach, Biblioteka i Archiwum im. B.R. Tschammera przy Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie, Biblioteka Muzeum Śląskiego, Bractwo Gwarków, Muzeum Górnośląskie w Bytomiu, Muzeum Zamkowe w Pszczynie, Teatr Śląski. Rozmieszczenie tych instytucji na terenie Śląska prezentuje mapka zamieszczona na stronie ŚBC¹².

Aktywność wymienionych instytucji jest bardzo zróżnicowana. Niektóre publikują niewiele, inne starają się udostępnić czytelnikom jak najwięcej ciekawych i cennych dzieł ze swoich zbiorów¹³. Digitalizowane są najczęściej książki, czasopisma, stare druki, rękopisy, archiwalia, dokumenty, fotografie, a także publikacje własne. Zasiób Śląskiej Biblioteki Cyfrowej w sierpniu 2014 roku przekroczył 100 000 publikacji¹⁴.

W celu ułatwienia korzystania z udostępnionych pozycji zbiory w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej są zgrupowane według różnych kryteriów formalnych i treściowych. Na stronie biblioteki od razu można zauważyć kolekcje regionalne: „Górny Śląsk”, „Dolny Śląsk”, „Śląsk Cieszyński”, „Kresy Wschodnie” i „Zagłębie Dąbrowskie”. Kolekcja „Dziedzictwo kulturowe” ujmuje publikacje pod względem rodzaju zbiorów: archiwalia, stare druki, czasopisma, artykuły, książki od 1801 roku, druki ulotne, fotografie, muzykalia, filmy, Śląskie Archiwum Opozycyjne. Następują jeszcze kolekcje: „Materiały dydaktyczne i naukowe” (archiwalia, doktoraty, opracowania statystyczne, prace naukowe, podręczniki i skrypty), „Miscellanea” oraz „Publikacje Uczestników” (można tu sprawdzić publikacje poszczególnych instytucji).

¹² *Uczestnicy projektu*, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/text?id=participants>, 30.10.2014.

¹³ Najwięcej publikacji (wraz z projektem Śląskiej Internetowej Biblioteki Zbiorów Zabezpieczonych) udostępniła Biblioteka Śląska – łącznie 75 proc. wszystkich publikacji zamieszczonych w ŚBC. Po 3 proc. przypada na Książnicę Cieszyńską i Książnicę Beskidzką. Pozostałe instytucje opublikowały łącznie 19 proc. pozycji. Zob. *Statystyki*, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/pubstats?statType=16>, 10.11.2014.

¹⁴ Obecnie liczba ta wynosi 114 582 (stan z 30 października 2014 roku).

Zamieszczane są dzieła poświęcone rozmaitej tematyce: historyczne, literackie, naukowe, popularne i inne. Wiele jest też prac poruszających sprawy wiary i Kościoła. Najwięcej ujętych jest w kolekcji „Miscellanea”, w podkolekcji „Religijne” (obok „Judaików” i „Masoników”).

Kolekcja „Religijne” obejmuje 7 299 publikacji¹⁵. Na głównym ekranie, z prawej strony, wyświetlane są pozycje najczęściej czytane. Wśród dzieł religijnych największą liczbą wyświetleń cieszą się *Żyoty świętych Pańskich na wszystkie dni roku* Piotra Skargi (niemal 13 000 wyświetleń). Na drugim miejscu, z liczbą 5 202 wyświetleń, plasuje się pierwszy tom pisma „Archiv für schlesische Kirchengeschichte”. Obok zamieszczone są opisy publikacji ostatnio dodanych. Najnowszą pozycją jest *Rozaniec Nayswietszey Panny Maryey* Wespazjana Kochowskiego (Częstochowa 1695)¹⁶. W celu przejrzenia, poznania całej zawartości kolekcji można wyświetlić jej zawartość. „Lista publikacji” ujmuje wszystkie pozycje w układzie alfabetycznym według tytułów. W samej kolekcji można też wyszukiwać, wykorzystując różne kryteria: nazwę autora, tytuł, miejsce wydania, słowa kluczowe.

Każde dzieło posiada dokładny opis, przygotowany według standardu Dublin Core¹⁷. Zawiera on czternaście elementów: tytuł, twórca, temat i słowa kluczowe, opis, wydawca (tutaj także miejsce wydania), data wydania, typ zasobu, format, identyfikator zasobu, źródło, język, odniesienie, zakres, zarządzanie prawami. Każde słowo lub fragment opisu może być elementem wyszukiwawczym. Na stronie opisu jest zamieszczona również miniaturka dzieła oraz logo instytucji, która przygotowała publikację.

Trudno szczegółowo przedstawić cały bogaty zasób dziedzictwa Kościoła, dlatego zostaną omówione jedynie wybrane grupy tematyczne.

¹⁵ Opis kolekcji: *Religijne*, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=37>, 30.10.2014.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Zob. *Dublin Core® Metadata Initiative*, <http://www.dublincore.org/>, 30.10.2014; *Opis bibliograficzny obiektów cyfrowych. Metadane. Struktura rekordu w formacie Dublin Core*, w: *Bibliotekarstwo, dz. cyt.*, s. 271-281; *Dublin Core*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Dublin_Core, 04.04.2014; *Dublin Core*, <http://www.bn.org.pl/dla-bibliotekarzy/nfs/metadane/dublin-core>, 04.04.2014.

Najważniejsze niewątpliwie są edycje Biblii. Do najciekawszych egzemplarzy należą trzy inkunabuły ze zbiorów Biblioteki Śląskiej. Najstarsza jest *Biblia cum concordantiis Veteris et Novi Testamenti*, która została wydrukowana w Bazylei w 1491 roku¹⁸. Opatrzona jest dość skromnymi ozdobnikami rękopiśmiennymi i wypisanymi czerwonym tuszem inicjałami.

Drugim paleotypem jest *Biblia cum postyllis Nicolai de Lyra*, wydrukowana w Norymberdze w 1493 roku. Cechuje ją charakterystyczny dla opracowań średniowiecznych układ tekstu, tzw. *modus modernus*: tekst główny umieszczony jest w centrum, wokoło zaś otacza go komentarz. Tutaj inicjały również są wpisane ręcznie, na czerwono i niebiesko¹⁹. Natomiast edycja Pisma Świętego pochodząca z 1498 roku z Wenecji jest ozdobiona pięknymi ilustracjami drzeworytowymi, inicjały są już wykonane typograficznie²⁰.

W ŚBC została też opublikowana jedna z najważniejszych edycji Pisma Świętego w języku polskim. To przekład dokonany przez ks. Jakuba Wujka, wydany w 1599 roku w Krakowie. Prezentowany w Internecie egzemplarz w trakcie użytkowania uległ uszkodzeniu, jego właściciel jednak starannie uzupełnił brakujące strony na podstawie innych egzemplarzy²¹.

Udostępnione czytelnikom zostały także księgi liturgiczne: mszały, rytuały i agendy. Do nich należy m.in. szesnastowieczny mszał dla diecezji gnieźnieńskiej: *Missale Ecclesiae et provinciae Gnesnensis*²², wydany w Moguncji w 1555 roku. Książnica Beskidzka udostępniła mszał rzymski, przygotowany według zaleceń Soboru

¹⁸ *Biblia cum concordantiis Veteris et Novi Testamenti*, J. Amerbach, Basel 1491, Biblioteka Śląska, sygn. 235169 III, <http://www.digitalsilesia.eu/publication/43017>, 10.04.2014.

¹⁹ *Biblia cum postyllis Nicolai de Lyra*, J. Koberger, Norymberga 1493, Biblioteka Śląska, sygn. 225089 IV, <http://www.digitalsilesia.eu/publication/36643>, 04.04.2014.

²⁰ *Biblia cum tabula nuper impressa cum [et] cum summani is noviter editis*, Venezia, Symon Bevilaque, 8 maja 1498, Biblioteka Śląska, sygn. 223542 II, <http://www.digitalsilesia.eu/publication/43012>, 04.04.2014.

²¹ *Biblia to iest Księgi Starego y Nowego Testamentu, według łacińskiego przekładu starego (...) na polski język z nowu (...) przełożone (...)*. Przez D. Jakuba Wujka, Drukarnia Łazarzowa, Kraków 1599, Biblioteka Śląska, sygn. 9806 III, <http://www.digitalsilesia.eu/publication/35730>, 10.04.2014.

²² *Missale Ecclesiae et provinciae Gnesnensis*, F. Behem, Mainz 1555, Biblioteka Śląska, sygn. 225595 IV, <http://www.digitalsilesia.eu/publication/12270>, 10.10.2014.

Trydenckiego, który wydano w Kempten w 1779 roku²³. Z 1745 roku pochodzi *Agenda seu Rituale Olomucense* z Hradca Králové²⁴, który czytelnikom zaprezentowała Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Głubczycach.

Bardzo ciekawe materiały udostępnia Książnica Cieszyńska. Wiele dokumentów pochodzi z kolekcji ks. Leopolda Jana Szersznika, znanej jako Bibliotheca Scherschchnikiana. Należy do nich m.in. pergaminowy kodeks *Officia de Beata Maria Virgine*. Jest to jedna z części czterotomowego gradułu kolegiaty tarnowskiej (pozostałe trzy są przechowywane w skarbcu katedralnym w Tarnowie). Dzieło to powstało prawdopodobnie w latach 1520-1526 w środowisku krakowskim, a za przypuszczalnego fundatora uważa się Jakuba Rdzawskiego herbu Ostoja²⁵. Tom gradułu zawiera teksty i nuty pieśni maryjnych, m.in. *Bogurodzicę* w wersji łacińskiej i polskiej. Ten iluminowany kodeks należy do najcenniejszych poloników Książnicy Cieszyńskiej. Jednocześnie jest to największa książka w zbiorach, o wymiarach 66 cm × 43 cm²⁶.

Interesujący jest kolejny rękopis ze zbioru Szersznika: *Acta causa Rituum seu Ceremoniarum Sinensium*²⁷. To odpis książki wydanej w 1709 roku, zawierającej dokumenty poświęcone tzw. rytowi chińskiemu w liturgii. Był on wprowadzony przez Matteo Riccio, misjonarza w Chinach. Ryt został zakazany przez papieża Klemensa XI w 1704 roku (ostatecznie w roku 1715).

²³ *Missale Romanum, ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini Restitutum S. Pii V. pontif. maximi jussu editum, Clementis VIII. et Urbani VIII. auctoritate recognitum; in quo missae novissimae sanctorum accurate sunt dispositae*, Kempten 1779, Książnica Beskidzka, sygn. S-97, <http://www.digitalsilesia.eu/publication/17264>, 10.10.2014.

²⁴ *Agenda seu Rituale Olomucense, Ad usum Romanum, quoad fieri potuit, accommodatum, complectens Sacramentalia Caeremonialia & Extraordinaria, Animarum Curatoribus scitu necessaria. Sub Felicissimo Regimine Reverendissimi ac Celsissimi Principis Domini Domini Jacobi Ernesti...*, Hradec Kralove 1745, kolekcja prywatna, Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna Głubczyce, <http://www.digitalsilesia.eu/publication/43274>, 10.10.2014.

²⁵ *Officia de Beata Maria Virgine* [rps], XVI wiek, Książnica Cieszyńska, sygn. SZ DD I 28, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=19370>, 05.04.2014.

²⁶ A. Rusnok, *Największa i najmniejsza książka w zbiorach Książnicy Cieszyńskiej*, <http://www.kc-cieszyn.pl/index.php/news,33/>, 04.04.2014.

²⁷ *Acta causae Rituum seu Ceremoniarum Sinensium* [rps], XVIII wiek, Książnica Cieszyńska, sygn. SZ DD VII 29, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=32605>, 05.04.2014.

Wśród modlitewników wyróżnia się *Viaticum Wratislaviense*²⁸. Ów brewiarz dla diecezji wrocławskiej został wydany w Wenecji nakładem mieszczanina krakowskiego, Sebastiana Hybera, a druk zakończył się 28 lipca 1501 roku. Jest to najstarszy z szesnastowiecznych poloników w Bibliotece Śląskiej.

Książnica Cieszyńska zaprezentowała szczególnie piękny *Modlitewnik*, który wedle tradycji należał do księżnej Elżbiety Lukrecji (1599-1653)²⁹. Miejsce powstania kodeksu jest nieznane. Tekst w języku niemieckim i czeskim przepisało trzech anonimowych kopiistów. Manuskrypt zdobi pięć całostronicowych miniatur namalowanych na *verso* odrębnych kart. Przedstawiają one Maryję z Dzieciątkiem, Ofiarowanie Jezusa w świątyni, Ukrzyżowanie, Złożenie do grobu, Pochód świętych. Kodeks ten wyróżnia się jeszcze jedną cechą: jego wielkość: 4 cm × 4,5 cm, sprawia, że jest to najmniejsza książka w zbiorach Książnicy Cieszyńskiej³⁰.

Kolejny ciekawy manuskrypt z Bibliotheca Scherschnikiana to *Ardor Divini Amoris seu Pius affectus in Anima Deo Sacrata*³¹. Jest to modlitewnik jezuita Ferdinanda Petscha, urodzonego w Ołomuńcu w 1733 roku. Został spisany w Cieszynie, prawdopodobnie w latach 1750-1800. Książeczka zawiera zbiór przepisanych modlitw, litanii, ćwiczeń duchownych, ale także notatki własne autora. Dla badaczy dziejów Towarzystwa Jezusowego ważne będą zwłaszcza wpisy na końcu tomiku: ksiądz Petsch wymienił tu kolejnych przełożonych, a także wstępujących do zakonu nowicjuszy. Spisywał ich imiona, narodowość, miasto pochodzenia, a nawet jakimi językami się posługiwali.

Miejska Biblioteka Publiczna w Jastrzębiu-Zdroju poprzez Śląską Bibliotekę Cyfrową umożliwia czytelnikowi zapoznanie się z pierwszym polskim drukowanym łańciską czcionką kancjonałem i modli-

²⁸ *Viaticum Wratislaviense*, Venezia 1501, Biblioteka Śląska, sygn. 461389 I, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=28209>, 04.04.2014.

²⁹ *Modlitewnik* [rps], XV/XVI wiek, Książnica Cieszyńska, sygn. SZ DD VII 27, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=61978>, 04.04.2014.

³⁰ A. Rusnok, *Największa i najmniejsza książka*, art. cyt.

³¹ F. Petsch, *Ardor Divini Amoris seu Pius affectus in Anima Deo Sacrata* [rps], XVIII wiek, Książnica Cieszyńska, sygn. SZ DD VII 38, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=19713>, 05.04.2014.

tewnikiem na Śląsku Cieszyńskim. *Praca codzienna, coroczna i całowznowna...*³² autorstwa ks. Antoniego Janusza ukazała się w Cieszynie w 1858 roku. Biblioteka w Głubczycach udostępniła *Breviarium Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum...*, który ukazał się w roku 1896 w Ratyźbonie, Nowym Jorku i Cincinnati, w wydawnictwie Fryderyka Pusteta³³.

W Śląskiej Bibliotece Cyfrowej odnajdziemy też katechizmy. Książnica Cieszyńska udostępniła dwa rękopiśmienne katechizmy katolickie ułożone w formie pytań i odpowiedzi. Pierwszy w języku łacińskim³⁴, osiemnastowieczny, był spisany bądź jedynie używany przez opawskiego jezuitę Blasiusa Windlera (na k. 2 r. zachowała się nota rękopiśmienna „P. Blasii Windler filli oppav[iensis] conventus”). Drugi natomiast pochodzi już z wieku XIX i nosi tytuł *Mały Katechizm przetłomaczony przez Antoniego Giżę z niemieckiego na polski ięzyk roku 1807*³⁵. Zawiera dodatkowo kilkanaście modlitw oraz dwie pieśni.

Dwa katechizmy z kolekcji prywatnej prezentuje Biblioteka w Głubczycach: łaciński katechizm trydencki wydrukowany w Padwie w 1724 roku³⁶ oraz *Mały katechizm rzymsko-katolicki archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego*, wydany we Lwowie w 1929 roku³⁷.

³² A. Janusz, *Praca codzienna, coroczna i całowznowna każdego chrześcianina katolickiego, albo Książka modlitewna i kancyonał dla katolików, z różnych książek modlitewnych i spiewników zebrana*, wyd. 2, Cieszyn 1858, Miejska Biblioteka Publiczna w Jastrzębiu-Zdroju, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=22530>, 04.04.2014.

³³ *Breviarium Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, S. Pii V. Pontificis Maximi jussu editum, Clementis VIII. & Urbani VIII. et Leonis XIII. Auctoritate recognitum. Pars autumnalis*, Regensburg – New York – Cincinnati 1896, kolekcja prywatna, Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna Głubczyce, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=39929>, 04.04.2014.

³⁴ *Katechizm katolicki w języku łacińskim* [rps], XVIII wiek, Książnica Cieszyńska, sygn. SZ DD VIII 57, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=36797>, 04.10.2014.

³⁵ *Mały Katechizm, przetłomaczony przez Antoniego Giżę z niemieckiego na polski ięzyk w roku 1807* [rps], XIX wiek, Książnica Cieszyńska, sygn. SZ DD VIII 48, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=36503>, 10.10.2014.

³⁶ *Catechismus Ex Decreto SS. Concilii Tridentini Ad Parochos Pii V. Pont. Maximi Jussu Editus*, Padwa 1724, kolekcja prywatna, Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna Głubczyce, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=26719>, 10.10.2014.

³⁷ *Mały katechizm rzymsko-katolicki archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego*, wyd. 4, Lwów 1929, kolekcja prywatna, Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna Głubczyce, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=63833>, 04.04.2014.

W ŚBC zostały opublikowane relacje z podróży do Ziemi Świętej. W tej grupie zwraca uwagę *Reise in das gelobte Land* Hansa Tucher, wydrukowana w Augsburgu w 1486 roku³⁸. To inkunabuł przechowywany w Bibliotece Śląskiej, jedyny w Polsce egzemplarz tego wydania. Natomiast dzieło *Jerosolymitana Peregrinatio* Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła zostało udostępnione w trzech edycjach: niemiecki przekład, którego dokonał Laurentius Borkowsky, ukazał się w Moguncji w 1603 roku³⁹, edycja w języku łacińskim, z piękną miedziorytową stroną tytułową, została wydana na Węgrzech w 1753 roku⁴⁰, a polskie tłumaczenie pochodzi z roku 1847 z Wrocławia⁴¹.

Liczne są również prace z historii Kościoła, jak na przykład dzieło ks. Józefa Bilczewskiego, późniejszego arcybiskupa lwowskiego, poświęcone archeologii chrześcijańskiej⁴², oraz Lucjana Tatomira *Apostołowie słowiańscy ŚŚ Cyryl i Metody*⁴³. Opublikowany też został angielski przekład korespondencji papieża Grzegorza VII – dzieło ukazało się jako czternasty tom serii „Records of Civilisation. Sources and Studies” wydawanej przez Uniwersytet Columbia w Nowym Jorku⁴⁴.

Szczególnie ważne są dzieła poświęcone historii Kościoła na Śląsku. Dzięki publikacjom w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej można

³⁸ H. Tucher, *Reise in das gelobte Land*, Anton Sorg, Augsburg 1486, Biblioteka Śląska, sygn. 236167 III, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=39>, 04.04.2014.

³⁹ M. Radziwiłł, *Jüngst geschehene Hierosolymitanische Reyse vnd Wegfahrt des (...) Herrn Nicolai Christophori Radzivili (...). Auss Polischer Sprach in Latein versetzt (...) durch (...) Thomam Tretervm (...) Jetzund aber auss Lateinischer Sprach inn Teutsch verfasset durch Laurentium a Borkav*, Mainz 1603, Biblioteka Śląska, sygn. 223041 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=94484>, 04.10.2014.

⁴⁰ M. Radziwiłł, *Jerosolymitana peregrinatio illustrissimi principi Nicolai Christophori Radzivili (...) primum a Thoma Tretero (...) in latinum translata et Antverpiae escusa. Nunc demum sumptibus (...) Domini Stephani Kiss (...) recusa*, Győr 1753, Biblioteka Śląska, sygn. 224666 III, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=92571>, 04.10.2014.

⁴¹ M. Radziwiłł, *Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła pielgrzymka do Ziemi Świętej*, Wrocław 1847, Biblioteka Śląska, sygn. 27100 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=7579>, 04.10.2014.

⁴² J. Bilczewski, *Archeologia chrześcijańska wobec historii Kościoła i dogmatu*, Kraków 1890, Biblioteka Śląska, sygn. 17871 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=27684>, 10.10.2014.

⁴³ L. Tatomir, *Apostołowie słowiańscy śś. Cyryl i Metody. W tysiącną rocznicę śmierci św. Metodego*, Lwów 1885, Biblioteka Śląska, sygn. 56061 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=8927>, 10.10.2014.

⁴⁴ Grzegorz VII, *The Correspondence of Pope Gregory VII. Selected Letters from the Register*, New York 1932, Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego, sygn. 418426 II, <http://www.digital-silesia.eu/dlibra/docmetadata?id=68991>, 10.10.2014.

odnaleźć dzieła zarówno stare, jak i te najnowsze, zamieszczone dzięki zgodzie autorów i wydawców. Wiele informacji o dziejach Kościoła znajdziemy w pracach poświęconych historii różnych miast, jak np. *Von Breslau: Dokumentierte Geschichte und Beschreibung* Samuela Beniamina Klosego⁴⁵. Z cennego wydawnictwa redagowanego przez Hermanna Hoffmanna „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” biblioteka wirtualna udostępnia jak na razie tom pierwszy⁴⁶. Dostępne są jednak inne publikacje historyczne tego autora⁴⁷. Można się zapoznać z pracą Augusta Kastnera *Archiv für die Geschichte des Bisthums Breslau*⁴⁸, a także dziełami ks. Jana Chrzęszcza (opracowaniami historycznymi⁴⁹, książeczkami popularyzującymi świętych⁵⁰, modlitewnikami, zwłaszcza na czas wojny⁵¹). Publikowane są opracowania źródłowe, jak akta wizytacyjne (udostępnione przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu

⁴⁵ S.B. Klose, *Von Breslau. Dokumentierte Geschichte und Beschreibung. In Briefen*, t. 1-3, Wrocław 1781-1783, Biblioteka Śląska, sygn. 222001 I, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=3843>, 14.10.2014.

⁴⁶ „Archiv für schlesische Kirchengeschichte” t. 1, Wrocław 1936, pod red. H. Hoffmanna, Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego, sygn. BG 322525/1, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=2858>, 14.10.2014.

⁴⁷ M.in. H. Hoffmann, *Glogauer Bischöfe*, Wrocław 1927, Biblioteka Główna Uniwersytetu Opolskiego, sygn. s 3885, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=20410>, 14.10.2014; tenże, *Die katholische Kirchen in Neusalz und Rauden: eine Führung*, Wrocław 1935, Biblioteka Główna Uniwersytetu Opolskiego, sygn. s 3885, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=20310>, 14.10.2014.

⁴⁸ A. Kastner, *Archiv für die Geschichte des Bisthums Breslau*, t. 1: *Beiträge zur Geschichte des Bisthums Breslau von 1500 bis 1655*, Nysa 1858, Biblioteka Główna Uniwersytetu Opolskiego, sygn. s 3885, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=18267>, 14.10.2014.

⁴⁹ M.in. J. Chrzęszcz, *Geschichte der Stadt Krapitz*, Wrocław 1932, Biblioteka Śląska, sygn. 144767 II, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=9102>, 14.10.2014; tenże, *Kirchengeschichte Schlesiens für Schula und Haus*, Wrocław 1908, Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego, sygn. BG 542855, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=983>, 14.10.2014.

⁵⁰ Np. tenże, *Książeczka o św. Antonim z Padwy zawierająca Żywot świętego Antoniego oraz Nowennę jako też Nabożeństwo trzynasto-wtorkowe na cześć Jego z nauką o chlebie św. Antoniego*, wyd. 4 popr., Góra św. Anny 1910, Biblioteka Śląska, sygn. 214891 I, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=8411>, 14.10.2014.

⁵¹ Tenże, *Książeczka wojenna! Święty Boże! Święty mocny! Święty a nieśmiertelny! Zmiłuj się nad nami! Skuteczne modlitwy podczas wojny tak dla wojowników w polu walczących, jako też wszystkich wiernych...*, Góra św. Anny 1915, Biblioteka Śląska, sygn. 213065 I, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=9114>, 24.10.2014.

Opolskiego)⁵², a także dzieła poświęcone dziejom parafii, starsze⁵³ i nowe, między innymi wydane w serii „Jastrzębska Biblioteka Historyczna”⁵⁴.

Cenne źródła stanowią wydawnictwa pamiątkowe. Do takich należą m.in. prace wydane z okazji obchodów 400. rocznicy śmierci św. Jana z Dukli⁵⁵ we Lwowie i poświęcenia pomnika św. Jacka w Wilnie⁵⁶, a także opracowanie ks. Viktora Schmidta, proboszcza kościoła Mariackiego w Katowicach, przygotowane z okazji pięćdziesięciolecia parafii⁵⁷.

Udokumentowana została także działalność naukowa, literacka i katechetyczna księży śląskich, m.in. ks. Norberta Bonczyka⁵⁸, Jana

⁵² Akta wizytacji dekanatów bytomskiego i pszczyńskiego dokonanej w roku 1598 z polecenia Jerzego Kardynała Radziwiła, Biskupa Krakowskiego, wydał, wstępem i objaśnieniami opatrzył M. Wojtas, Katowice 1938, Biblioteka Główna Uniwersytetu Opolskiego, sygn. S 565, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=20224>, 16.10.2014.

⁵³ M.in. J. Langer, *Die katholische Pfarrkirche zu St. Stanislaus und St. Wenzeslaus in Schweidnitz. Festschrift zur Vollendung der Wiederherstellung der Kirche. Kurze kunstgeschichtliche Studie*, Świdnica 1909, Biblioteka Główna Uniwersytetu Opolskiego, sygn. 22 C 202, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=77639>, 14.10.2014; A. Nowak, *Geschichte der Pfarrei Groß Strehlitz in Oberschlesien*, Wielkie Strzelce 1924, Biblioteka Główna Uniwersytetu Opolskiego, sygn. S 4158, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=17853>, 14.10.2014.

⁵⁴ *Dzieje Parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Bziu na tle historii ziemi pszczyńskiej. Wydano w 710-lecie powstania miejscowości 1293-2003*, pod red. W. Lesiuk, E. Dawidejt-Jastrzębskiej, Opole – Jastrzębie-Zdrój 2003, Miejska Biblioteka Publiczna w Jastrzębiu-Zdroju, sygn. 147.278, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=21037>, 14.10.2014; *Dzieje Parafii Świętej Katarzyny w Jastrzębiu Górnym na tle historii Górnego Śląska. Wydano w 175. rocznicę budowy kościoła muranego 1825-2000*, pod red. W. Lesiuk, E. Dawidejt-Jastrzębskiej, Opole – Jastrzębie-Zdrój 2000, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=19497>, 14.10.2014.

⁵⁵ N. Golichowski, *Pamiętka uroczystości 400-letniej rocznicy śmierci Błogosł. Jana z Dukli zakonu oo. Bernardynów, odbytej we Lwowie i w innych klasztornych kościołach r. 1884*, Lwów 1886, Biblioteka Śląska, sygn. 55959 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=8684>, 10.04.2014.

⁵⁶ J. Kurczewski, *Pamiętka uroczystego poświęcenia pomnika i statuy Ś. Jacka w Wilnie na przedmieściu Pohulance 1843 r. 22 d. mies. sierpnia*, Wilno 1906, Biblioteka Śląska, sygn. 470788 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=5717>, 10.04.2014.

⁵⁷ V. Schmidt, *Fest-Schrift zur 50-jährigen Jubelfeier der katholischen St. Maria-Pfarrgemeinde in Kattowitz O.-S.*, Chorzów 1910, Biblioteka Śląska, sygn. 1100148 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=13882>, 10.04.2014.

⁵⁸ M.in. N. Bonczyk, *Książeczka jubileuszowa czyli Nauka o odpustach szczególnie o odpuszczeniu jubileuszowym oraz modlitwy przy odwiedzaniu kościołów w celu zyskania odpustu odmawiać się mające w roku 1881*, Wrocław 1881, Biblioteka Śląska, sygn. 213278 I, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=9998>, 10.04.2014.

Dzierżonia⁵⁹, ks. Jana Kudery (m.in. historia parafii myślowickiej⁶⁰), bł. ks. Emila Szramka⁶¹ i wielu innych.

Bardzo popularnymi pozycjami były żywoty świętych. Publikowane były edycje zbiorowe, jak dzieło ks. Piotra Jacka Pruszcza *Forteca monarchów*⁶² oraz tom żywotów świętych wydanych przez Karola Miarkę⁶³. Licznie też ukazywały się książeczki przybliżające poszczególne postacie: św. Jana z Dukli⁶⁴, św. Jadwigi⁶⁵, św. Jacka⁶⁶, św. Dominika⁶⁷ i innych. W Śląskiej Bibliotece Cyfrowej opublikowano też rękopiśmienny zbiór biografii świętych (niezachowany w całości) autorstwa Antoniego Cygana z Głogówka (1830-1895)⁶⁸.

⁵⁹ J. Dzierżon, *Theorie und Praxis des neuen Bienenfreundes, oder: Neue Art der Bienenzucht mit dem günstigsten Erfolge angewendet und dargestellt*, Karłowice 1848, Biblioteka Śląska, sygn. 755872 I, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=26458>, 10.04.2014; tenże, *Nowe udoskonalone pszczelnictwo księdza plebana Dzierżona w Katowicach [!] na Śląsku*, tł. J. Lompa, Piekary [po 1849], Biblioteka Śląska, sygn. 50360 I, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=875>, 10.04.2014.

⁶⁰ J. Kudera, *Historja Parafji Myślowickiej*, Myślowice 1934, Bractwo Gwarków ZG, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=56776>, 15.04.2014.

⁶¹ E. Szramek, *Jak dawniej budowano katedry. Pamiętka uroczystości poświęcenia kamienia węgielnego Katedry w Katowicach dnia 4 września 1932 r.*, Katowice 1932, Biblioteka Śląska, sygn. 144062 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=62314>, 10.04.2014; tenże, *Śląsk jako problem socjologiczny. Próba analizy*, Katowice 1934, Biblioteka Śląska, sygn. 138816 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=62296>, 10.04.2014.

⁶² P.J. Pruszcza, *Forteca monarchów y całego Królestwa Polskiego duchowna, z Żywotów Świętych tak już Kanonizowanych y Beatyfikowanych, jako też świętobliwie żyjących Patronów Polskich...*, Kraków 1737, Książnica Beskidzka, sygn. S-24, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=3834>, 10.05.2014.

⁶³ *Żywoty świętych Pańskich na wszystkie dnie roku podług (...) źródeł wyjętych z dzieł Ojców i Doktorów Kościoła św., opracowane podług księdza Piotra Skargi T.J., Ojca Prokopa, kapucyna, Ojca Bitschnaua, benedyktyna...*, wyd. 6 popr. i pomnożone, Mikołów – Warszawa 1910, Biblioteka Śląska, sygn. 568495 III, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=6145>, 10.04.2014.

⁶⁴ *Błogosławiony Jan z Dukli z nieprzebranej opatrności Boskiej hojnie łaski szafujący. Kraiów ruskich i stołecznego miasta Lwowa opiekun...*, Lwów 1832, Biblioteka Śląska, sygn. 55462 I, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=12111>, 10.04.2014.

⁶⁵ Np. H. Koszutski, *Żywoy świętej Jadwigi księżny szląskiej i polskiej, patronki Królestwa Polskiego*, Gniezno 1872, Biblioteka Śląska, sygn. 211970 I, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=100796>, 10.04.2014.

⁶⁶ M.in. A. Bzowski, *Thaumaturgus Polonus seu de vita et miraculis S. Hyacinthi Contessoris Ordinis FF. Praedicatorum...*, Wenezia 1606, Biblioteka Śląska, sygn. 223874 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=5633>, 10.05.2014.

⁶⁷ N. Jansenius, *Zywoy Wyznawce Świętego Dominika Zakonu Kaznodziejskiego fvnudatora...*, tł. F. Birkowski, Kraków 1626, Miejska Biblioteka Publiczna w Dąbrowie Górniczej, sygn. 4/1, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=797>, 10.04.2014.

⁶⁸ A. Cygan, *Żywoty S.S. Pańskich dla wszystkich Polaków* [rps], [Głogówek, przed 1895], XIX wiek, Biblioteka Śląska, sygn. R 59 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=69118>, 10.04.2014.

Ważnym elementem kultury są czasopisma, które dokumentują i ukazują dzieje Śląska i Kościoła. Śląska Biblioteka Cyfrowa udostępnia liczne roczniki czasopism śląskich, wśród nich także wydane dla potrzeb wiernych. To m.in. redagowany przez ks. Jana Alojzego Ficka „Tygodnik Katolicki. Pismo Towarzystwa Maryańskiego”, wydawany w Piekarach w latach 1848-1849⁶⁹. Pismo „Zdrowaś Marya”, redagowane przez ks. Rudolfa Lubeckiego, ukazywało się w Mikołowie⁷⁰. Natomiast „Szkółka Niedzielna” z 1837 roku była wydawana w Lesznie przez ks. T. Borowicza⁷¹.

We Wrocławiu od 1835 roku ukazywało się niemieckojęzyczne pismo „Schlesisches Kirchenblatt”, redagowane przez ks. Józefa Sauerera⁷². „Posłaniec Niedzielny dla Dyecezyi Wrocławskiej – zarazem organ Związku Św. Rodziny”⁷³ w języku polskim również wychodził we Wrocławiu, ale dopiero pod koniec wieku XIX: od grudnia 1894 do 1939 roku. Było to pismo wydawane z polecenia biskupa wrocławskiego, kard. Georga Koppa, a redagował je jezuita Augustyn Arndt (do 1918 roku). W ŚBC udostępniono roczniki 1894/1895-1897 oraz jedynie dwa numery z roku 1899 (nr 18 i nr 28). Publikacja Śląskiej Biblioteki Cyfrowej uzupełnia zasób zaprezentowany przez Dolnośląską Bibliotekę Cyfrową we Wrocławiu (tam są roczniki od 1898 roku, w roku 1899 brakuje zaś właśnie tych dwóch numerów)⁷⁴. Podobnie jest w przypadku „Schlesisches Kirchenblatt”⁷⁵. Jest to przykład współpracy bibliotek cyfrowych w Polsce.

⁶⁹ Biblioteka Śląska, sygn. 269071 I, 269076 I, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=11788>, 10.04.2014.

⁷⁰ „Zdrowaś Marya. Pisemko miesięczne poświęcone czci Najśw. Panny Maryi”, Mikołów 1885-1891, Biblioteka Śląska, sygn. 219830 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=66040>, 10.04.2014.

⁷¹ Miejska Biblioteka Publiczna w Dąbrowie Górniczej, sygn. DZS/KPr/Boc, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=10865>, 10.05.2014.

⁷² „Schlesisches Kirchenblatt. Eine Zeitschrift für Katholiken aller Stände, zur Beförderung des religiösen Sinnes”, Wrocław 1835-, Biblioteka Śląska, sygn. 219960 III, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=28059>, 10.04.2014.

⁷³ „Posłaniec Niedzielny dla Dyecezyi Wrocławskiej – zarazem organ Związku Św. Rodziny”, Wrocław 1894-, Biblioteka Śląska, sygn. 29959 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=12282>, 10.04.2014.

⁷⁴ Zob. „Posłaniec Niedzielny”, <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication?id=12093>, 30.10.2014.

⁷⁵ Biblioteka Śląska udostępnia dwadzieścia siedem roczników z lat 1835-1883, Dolnośląska Biblioteka Cyfrowa – cztery roczniki: 1839, 1843, 1847, 1852, <http://www.dbc.wroc.pl/publication/24662>, 30.10.2014.

Najważniejsze czasopismo diecezji katowickiej, „Gość Niedzielny”, jest udostępnione użytkownikom Śląskiej Biblioteki Cyfrowej niemal w komplecie⁷⁶. Można zapoznać się z numerami z lat 1923-2004 (z niewielkimi wyjątkami). Jest to cenne pismo, prezentuje bowiem bardzo szeroko życie Śląska i Kościoła na przestrzeni już ponad osiemdziesięciu lat. Zdigitalizowane zostały także liczne dodatki poświęcone dzieciom i młodzieży. Jako dodatki do „Gościa Niedzielnego” ukazywały się „Wiadomości Parafialne” z Wielkich Hajduk i Świętochłowic, także „Winnica Pańska. Organ Towarzystwa im. św. Jana Kantego”, jak również współczesny już „Azymut”. Odrębną publikacją grupową jest inny dodatek: „Mały Gość Niedzielny”⁷⁷. Udostępnione są numery z lat 1927-2000.

Wiele informacji ważnych dla wiernych na Śląsku przynosiły też kalendarze. Obecnie w wersji cyfrowej można poznać „Kalendarz Mariański” Karola Miarki. W ramach projektu Śląskiej Internetowej Biblioteki Zbiorów Zabytkowych⁷⁸ udostępniono czytelnikom roczniki z lat 1885-1939⁷⁹. Wśród innych ciekawych tytułów można wymienić „Kalendarz Franciszkański”, wydawany przez Ojców Franciszkanów w Panewnikach w latach 1934-1939⁸⁰, oraz „Kalendarz Ligi Katolickiej” na lata 1926-1940, który ukazywał się w Katowicach⁸¹. Natomiast „Kalendarz Matki Boskiej Piekarskiej” wydany nakładem Śląskiej Ligi Katolickiej jest dostępny tylko w edycji na rok 1936⁸².

⁷⁶ „Gość Niedzielny. Tygodnik dla Ludu Katolickiego Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego”, Katowice 1923-, Biblioteka Śląska, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=1226>, 10.10.2014.

⁷⁷ „Mały Gość Niedzielny. Poświęcony działwie śląskiej”, Katowice 1927-, Biblioteka Śląska, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=50196>, 10.10.2014.

⁷⁸ Projekt udostępnienia czytelnikom w wersji cyfrowej cennych dzieł piśmiennictwa o znaczeniu ponadregionalnym. Realizowany przez Bibliotekę Śląską w latach 2008-2013 z funduszy unijnych.

⁷⁹ „Kalendarz Maryański”, Mikołów 1885-1939, Biblioteka Śląska, sygn. 1855 III, 137436 II, 350059 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=14010>, 10.04.2014.

⁸⁰ „Kalendarz Franciszkański”, Katowice 1934-1939, Biblioteka Śląska, sygn. 49044 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=38311>, 10.10.2014.

⁸¹ „Kalendarz Ligi Katolickiej”, Katowice 1924-1939, Biblioteka Śląska, sygn. 49002 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=14005>, 10.10.2014.

⁸² „Kalendarz Matki Boskiej Piekarskiej”, Piekary Śląskie 1935, Biblioteka Śląska, sygn. 2344 II, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=11204>, 10.10.2014.

Świadectwem kultury Śląska są również pieśni. Zaprezentowano kilka śpiewników używanych na tym terenie. *Gottesdienstliche Lieder für die katholische Pfarrkirche in Beuthen O.S.*⁸³ to śpiewnik parafialny przygotowany przez ks. Józefa Szafranka dla kościoła w Bytomiu. Zawiera on pieśni mszalne i kościelne w języku niemieckim i polskim, niektóre też po łacinie. Ukazywały się również śpiewniki miejsc pielgrzymkowych, m.in. do sanktuariów w Wambierzycach⁸⁴ oraz do Piekar i na Górę św. Anny⁸⁵. Szczególnym zabytkiem obok modlitewnika zestawionego przez ks. J. Chrzęszcza *Książeczka wojenna!* jest śpiewnik pieśni nabożnych na czas wojny europejskiej, wydany w Górze św. Anny w 1915 roku⁸⁶. Teodor Cieplik wydał kilka tomów pieśni kościelnych przygotowanych na organy na różne okresy roku kościelnego⁸⁷.

W Śląskiej Bibliotece Cyfrowej możemy też odnaleźć przedstawienia graficzne. Ukazują one miejscowości, zabytki, kościoły, klasztory. Można więc obejrzeć album rysunków⁸⁸, a także fotografii⁸⁹ klasztoru jasnogórskiego, pocztówki archiwalne z katedry gnieźnieńskiej⁹⁰ oraz piękną kolorową pocztówkę litograficzną z Góry św. Anny⁹¹.

⁸³ J. Szafranek, *Gottesdienstliche Lieder für die katholische Pfarrkirche in Beuthen O.S.*, oprac. J. Schafranek, Bytom 1845, Biblioteka Śląska, sygn. 215089 I, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=9009>, 10.04.2014.

⁸⁴ *15 Wallfahrts-Lieder*, Albendorf [przed 1900], Biblioteka Śląska, sygn. 212111 I, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=6520>, 20.10.2014.

⁸⁵ *Pieśni pątnicze dla pątników do Wielkich Piekar i Świętej Anny*, Chorzów [po 1918], Biblioteka Śląska, sygn. 722454 I, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=33815>, 10.10.2014.

⁸⁶ *Pieśni nabożne w czasie Wojny Europejskiej roku 1914-1915*, Góra św. Anny 1915, Biblioteka Śląska, sygn. 213112 I. Na końcu reklamowany jest też modlitewnik ks. Chrzęszcza, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=33717>, 10.04.2014.

⁸⁷ T. Cieplik, *Zbiór pieśni religijnych ułożony na cztery głosy do grania na organach*, Bytom [przed 1939], Biblioteka Śląska, sygn. 217881 III, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=34098>, 10.10.2014.

⁸⁸ W. Dmochowski, B.T. Grabowski, *Widoki Częstochowy i Jasnej Góry z opisem*, Warszawa 1876, Biblioteka Główna Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, sygn. 126056-Ks. Zb.Spec., <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=8448>, 30.10.2014.

⁸⁹ *Album Jasnej Góry*, Warszawa [po 1900], Biblioteka Śląska, sygn. 11296 IV, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=4329>, 10.10.2014.

⁹⁰ *Katedra Gnieźnieńska. Album pocztówek*, Trier [ok. 1910], kolekcja prywatna, dig. Biblioteka Śląska, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=23834>, 10.04.2014.

⁹¹ *Gruss aus St. Annaberg*, Góra św. Anny [1911], Biblioteka Śląska, sygn. PA 1510, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=28760>, 10.04.2014.

Ciekawe są również archiwalne fotografie i pocztówki z Katowic, ukazujące przemiany, jakie następowały w mieście na przestrzeni lat. Z końca wieku XIX pochodzą fotografie Katowic autorstwa L.A. Lamchego⁹², wśród których jest również widok kościoła Mariackiego. Na pocztówkach archiwalnych oprócz kościoła Mariackiego⁹³ można zobaczyć dwie katedry katowickie: kościół Świętych Piotra i Pawła oraz projekt katedry Chrystusa Króla⁹⁴.

Trzeba wspomnieć, że w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej zostało udokumentowane nie tylko życie Kościoła katolickiego. Wiele jest również publikacji związanych z protestantyzmem. Książnica Beskidzka opublikowała niemieckojęzyczną Biblię w przekładzie Marcina Lutera⁹⁵, wydaną w Norymberdze w 1797 roku. Dostępne są opracowania poświęcone dziejom Kościoła ewangelickiego na Śląsku, jak np. Johanna Gottloba Worbsa *Die Rechte der evangelischen Gemeinden in Schlesien...*⁹⁶ czy też jednej parafii, np. Hermanna Lummerta *Chronik der Evangelischen Parochie Striegau seit 1741*⁹⁷.

Są tu także publikacje poświęcone judaizmowi. Uwagę na pewno zwrócą zeskanowane hebrajskie rękopisy pergaminowe: *Księga Estery*⁹⁸ ze zbioru ks. Szersznika oraz fragment Tory⁹⁹, udostępniony

⁹² L.A. Lamche, *Album von Kattowitz*, Katowice [ok. 1872], Biblioteka Śląska, sygn. G 4583 III, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/publication?id=288>, 10.10.2014.

⁹³ *Katowice. Kościół Panny Marii*. Kraków [1937-1939], Biblioteka Śląska, sygn. PA 137, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=32187>, 10.04.2014.

⁹⁴ *Katowice. Katedra*. Pocztówka, Kraków [1925-1936]. Na zdjęciu kościół Świętych Apostołów Piotra i Pawła pełniący funkcję katedry, Biblioteka Śląska, sygn. G 1547 III/170, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=28450>, 10.04.2014; *Katowice. Katedra pod wezwaniem Chrystusa Króla. Widok boczny*. Pocztówka, Katowice 1927, Biblioteka Śląska, sygn. PA 584. Projekt katedry, <http://www.digitalsilesia.eu/dlibra/docmetadata?id=51189>, 10.04.2014.

⁹⁵ *Biblia, das ist: die ganze Heil. Schrift Alten und Neuen Testamentes...*, tł. M. Luter, wstęp G.P. Mörl, Nürnberg 1797, Książnica Beskidzka, sygn. S-71, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=15094>, 04.10.2014.

⁹⁶ J.G. Worbs, *Die Rechte der evangelischen Gemeinden in Schlesien an den ihnen im 17. Jahrhunderte gewaltthätig genommenen Kirchen und Kirchengütern geschichtlich dargestellt*, Żary 1825, Biblioteka Główna Uniwersytetu Polskiego, sygn. śl. 1251, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=14526>, 10.10.2014.

⁹⁷ H. Lummert, *Chronik der Evangelischen Parochie Striegau seit 1741*, Strzegom 1876, Biblioteka Śląska, sygn. 129 II, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=58998>, 10.10.2014.

⁹⁸ *Księga Estery (Megillat Ester)* [rps], [1600-1900], Książnica Cieszyńska, sygn. SZ DD I 29, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=38559>, 10.10.2014.

⁹⁹ *Tora* [rps], Miejska Biblioteka Publiczna w Dąbrowie Górniczej, sygn. Starodruki, nr 18, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=90706>, 04.10.2014.

przez Bibliotekę w Dąbrowie Górniczej. Są też edycje starodrukowe dzieł poświęconych tradycji żydowskiej¹⁰⁰, opracowania prezentujące dzieje Izraelitów¹⁰¹ i wspólnot żydowskich¹⁰². Niezwykle wrażenie wywołuje czarno-biała fotografia przedstawiająca synagogę w Chorzowie podczas wyburzania w 1940 roku¹⁰³.

Możemy również odnaleźć materiały związane z islamem. Książnica Cieszyńska opublikowała dwa egzemplarze Koranu znajdujące się w Bibliotece Szersznika. Te piękne rękopisy niestety nie są kompletne. Pierwszy powstał w latach 1600-1800, brakuje w nim sury 1 i kilku kart¹⁰⁴. Drugi zawiera tylko końcową część Koranu¹⁰⁵. Jest też rękopis zawierający odpisy różnych tekstów o treści religijnej: fragmenty Koranu i hadisów oraz modlitwy¹⁰⁶. Jeden z fragmentów wpisał w Sarajewie Ibrahim, syn Husejna, 15 sefera 1181 roku hidżry, tj. 13 lipca 1767 roku. Rękopis podarował Bibliotece Szersznika w 1812 roku feldmarszałek baron Leopold von Trauttenberg, który brał udział w wojnie rosyjsko-tureckiej (1789-1792), w tym w oblężeniu Belgradu w 1789 roku.

Omówione zostały tu jedynie niektóre z licznych publikacji internetowych dokumentujących różne aspekty życia Kościoła. Śląska Biblioteka Cyfrowa jest przykładem efektywnej współpracy bibliotek i innych instytucji działających w różnych miastach Śląska. Udostępnione dzieła, których liczba stale rośnie, ukazują

¹⁰⁰ Moses Maimonides, *De jure pauperis et peregrini apud Judaeos*, tł. i oprac. H. Prideaux, Oxford 1679, Biblioteka Śląska, sygn. 230292 I, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=83632>, 10.11.2014.

¹⁰¹ M. Schlesinger, S. Spitzer, *Krotki rys historii Izraelitów od czasu zburzenia drugiej świątyni do czasów najnowszych*, Kraków 1883, Biblioteka Śląska, sygn. 21095 II, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=26351>, 10.11.2014.

¹⁰² Np. J. Cuhn, *Geschichte der Synagogen-Gemeinde Kattowitz O.-S.*, Katowice 1900, Biblioteka Śląska, sygn. 147322 II, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=7240>, 10.11.2014; J. Delowicz, *Gmina wyznania możeszowego w Żorach 1511-1940. Z badań nad historią miasta*, Żory 2002, Miejska Biblioteka Publiczna w Żorach, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=7526>, 10.11.2014.

¹⁰³ B. Gajdzik, *Synagoga w Chorzowie (ul. Wolności 12)*. Fotografia [1940], Biblioteka Śląska, sygn. G 8653 I, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=65915>, 10.11.2014.

¹⁰⁴ *Koran* [rps], [1600-1800], Książnica Cieszyńska, sygn. SZ DD VI 12, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=54167>, 10.11.2014.

¹⁰⁵ *Koran* [rps], [przed 1808], Książnica Cieszyńska, sygn. SZ DD V 29, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=28477>, 10.11.2014.

¹⁰⁶ Rękopis w języku arabskim i tureckim o treści religijnej, [1700-1800], Książnica Cieszyńska, sygn. SZ DD VI 12, <http://www.sbc.org.pl/dlibra/docmetadata?id=28478>, 10.11.2014.

pełniejszy obraz regionu, jego dziejów, dorobku, kultury, spraw religii i Kościoła – także w wymiarze lokalnym. Dzięki ŚBC wszyscy czytelnicy i badacze mogą coraz pełniej poznawać bogate dziedzictwo Kościoła.

CHURCH HERITAGE IN THE SILESIA DIGITAL LIBRARY

Digital libraries open access to digital copies of materials stored in libraries and other institutions: books, old prints, manuscripts, cartographies, graphics and leaflets. One of many Polish digital libraries using dLibra framework is the Silesian Digital Library launched in 2006. It involves sixty two institutions including libraries, higher education units, museums and archives. The library collection exceeded 100,000 items, many of which are related to faith and church issues. They are mainly included in *Religious* semi-section which contains 7,299 publications. The article presents some thematic groups from this collection together with selected publications. The editions of Bible, liturgical and prayer books, catechisms, pilgrimage accounts to the Holy Land, historical monographs, commemorative editions, publications by Silesian priests, lives of the saints, periodicals and graphics were described among them. The books related to other confessions (Protestantism, Judaism and Islam) were also mentioned.

IWONA GLEISNER¹

DZIEDZICTWO KULTUROWE KOŚCIOŁA W TARNOWSKIEJ BIBLIOTECE CYFROWEJ

Nieodłącznym elementem dziedzictwa kulturowego Kościoła jest jego bogata spuścizna piśmiennicza zarówno z zakresu nauk teologicznych, jak i humanistycznych. Wśród zachowanych dzieł znajduje się wiele bardzo cennych, unikatowych pozycji, wymagających szczególnej ochrony ze względu na ich wartość artystyczną, historyczną i naukową. Współcześnie problem ochrony piśmiennictwa nie dotyczy tylko zabezpieczania i konserwacji zbiorów, lecz polega również na skutecznym ich udostępnianiu w taki sposób, aby nie ulegały zniszczeniu². Dziedzictwo kulturowe jako dobro zbiorowe, owoc twórczego i przetwórczego wysiłku wielu pokoleń, winno być dostępne powszechnie, a współczesne możliwości technologiczne doskonale to ułatwiają. Dlatego dobrym rozwiązaniem tej kwestii jest digitalizacja oraz upowszechnianie tychże materiałów w formie cyfrowej, bez ograniczeń w zakresie dostępu i użytkowania. Zadania tego podejmują się współczesne biblioteki, które spełniając oczekiwania użytkowników, nie tylko gromadzą zasoby cyfrowe, lecz i uczestniczą w ich tworzeniu poprzez digitalizację zbiorów, wydawanie publikacji elektronicznych, a także współtworząc biblioteki cyfrowe.

¹ Gminna Biblioteka Publiczna im. Władysława Stanisława Reymonta w Wierchosławicach.

² *Dziedzictwo piśmiennicze*, <http://ekurs.wbpg.org.pl/index.php5?m=kurs,kurs&a=contents&id=178&kid=24>, 14.09.2014.

Zarówno wady, jak i zalety bibliotek cyfrowych były już przedmiotem wieloletnich dyskusji naukowców zajmujących się tym tematem. Trzeba jednak podkreślić, że największą wartością biblioteki cyfrowej jest możliwość zapoznania się z zasobami trudno dostępnymi poza nią lub wcześniej nieznanymi. Dużą rolę odgrywa to w przypadku materiałów źródłowych rozproszonych po świecie, do których nie ma możliwości bezpośredniego dotarcia. Zbiory cyfrowe stwarzają sposobność zaznajomienia się z wydawnictwami rzadkimi, niedostępnymi nawet w dużych bibliotekach oraz takimi, do których dostęp w bibliotekach tradycyjnych jest utrudniony ze względu na stosowane ograniczenia w dostępie do zbiorów najbardziej wartościowych³. Biblioteka cyfrowa pozwala użytkownikom na łatwe przeszukiwanie zbiorów z dowolnego miejsca i w dowolnych warunkach, bez konieczności korzystania z nich na miejscu, w czytelni określonej biblioteki. Przede wszystkim jednak biblioteka cyfrowa daje często jedyną wręcz możliwość dotarcia do materiałów rozproszonych po bibliotekach w całym kraju, a nawet za granicą. Na wiarygodność materiałów dostępnych w bibliotekach cyfrowych ma wpływ forma udostępniania tych materiałów w postaci zeskanowanej, która wiernie oddaje wygląd oryginału. Nierzadko kopia cyfrowa przedstawia lepszą jakość niż oryginał i w wielu przypadkach z powodzeniem może go zastąpić⁴.

Okres dynamicznego rozwoju bibliotek cyfrowych rozpoczął się na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Z roku na rok znacząco wzrasta liczba bibliotek oraz instytucji, które dołączają do tej społeczności, w tym europejskiej grupy tworzącej Europeanę⁵. Obecnie większość dużych bibliotek naukowych prowadzi systematyczną digitalizację swoich zbiorów. Największą dziś biblioteką cyfrową w Polsce jest Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona z zasobem niemal 309 tys. publikacji, tuż za nią plasuje się Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa i Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, liczące po-

³ J. Mazurek, *Polskie biblioteki cyfrowe w ocenie pracowników nauki*, „Przegląd Biblioteczny” 1 (2012), s. 63-64.

⁴ *Tamże*, s. 66-67.

⁵ Portal Biblioteki Europejskiej obejmuje dokumenty cyfrowe z różnych instytucji kultury i daje możliwość jednoczesnego przeszukiwania zasobów europejskiego dziedzictwa kulturowego, dostępnego w językach krajów Unii Europejskiej. Zob. <http://www.europeana.eu>, 14.09.2014.

nad 200 tys. dokumentów. Korzystanie z istniejących pełnotekstowych polskich źródeł internetowych ułatwia Federacja Bibliotek Cyfrowych (FBC), serwis utworzony przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe. FBC działa od czerwca 2007 roku i rejestruje ponad 100 bibliotek cyfrowych, łączna zaś liczba obiektów cyfrowych udostępnianych przez te biblioteki wynosi ponad 1 900 tys. publikacji, które można jednocześnie przeszukiwać za pomocą jednej wyszukiwarki. Serwis ten daje ponadto możliwość zapoznania się z wykazem ponad 50 tys. dokumentów, których digitalizacja jest planowana⁶.

Biblioteki cyfrowe są tworzone głównie przez biblioteki naukowe i duże instytucje kultury, lecz stopniowo dołączają do nich księżnice miejskie. Wśród nich znajduje się również Miejska Biblioteka Publiczna (MBP) im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie, która w lipcu 2010 roku uruchomiła Tarnowską Bibliotekę Cyfrową (TBC). W ciągu czterech lat funkcjonowania TBC wprowadziła do sieci 559 publikacji cyfrowych, które zostały zgromadzone w siedmiu kolekcjach tematycznych: „czasopisma”; „grafika, pocztówki, fotografia”; „listy”; „regionalia”; „stare druki”; „varia”; „wydawnictwa MBP”⁷. Nie ma więc wyodrębnionego zbioru dzieł stanowiących dziedzictwo kulturowe Kościoła, ale przy zasobie tej wielkości odnalezienie ich nie sprawia większych trudności.

Tarnowska Biblioteka Cyfrowa jest dostępna w Internecie⁸. Poruszanie się po niej jest bardzo proste, wyszukiwarka na stronie głównej pozwala na przeszukiwanie zasobów przy zastosowaniu różnych kryteriów, m.in.: autor, tytuł, wydawca, miejsce wydania, słowa kluczowe, typ zasobu, język itd. Wielkość kolekcji TBC nie jest może imponująca, lecz stanowi bezcenny materiał dla badaczy i warto zwrócić na nią uwagę, głównie ze względu na znaczenie zgromadzonych materiałów. Do końca sierpnia 2014 roku TBC odwiedziło ponad 1 040 tys. osób⁹.

Do dziedzictwa kulturowego Kościoła w zbiorach TBC trzeba zaliczyć przede wszystkim stare druki. Spośród 117 starodruków,

⁶ Federacja Bibliotek Cyfrowych, <http://fbc.pionier.net.pl/>, 14.09.2014.

⁷ Tarnowska Biblioteka Cyfrowa, <http://dlibra.biblioteka.tarnow.pl/dlibra>, 14.09.2014.

⁸ *Tamże*; oraz www.biblioteka.tarnow.pl, 14.09.2014.

⁹ *Tamże*.

które trafiły do biblioteki cyfrowej, najstarszym i najcenniejszym jest *Statut* arcybiskupa gnieźnieńskiego Jana Łaskiego z 1506 roku¹⁰, pierwszy polski drukowany zbiór ustaw polskich, mający charakter urzędowy, ozdobiony pięcioma okazałymi drzeworytami, wydany w oficynie Jana Hallera w Krakowie. Dzieło to jest ważne dla spuścizny Kościoła również z tego względu, że we wstępnej części zawiera najstarszy drukowany polski tekst poetycki – *Bogurodzicę*.

Fot. 1. J. Długosz, *Vita beatissimi Stanislai Cracoviensis episcopi*, Kraków 1511

Następny w kolejności chronologicznej jest *Żywot Stanisława, biskupa krakowskiego*¹¹, pierwszy utwór Jana Długosza wydany drukiem w 1511 roku w Krakowie, w oficynie Jana Hallera. Tekst za-

¹⁰ *Commune incliti Polonie Regni privilegium constitutionum...*, Kraków 1506.

¹¹ J. Długosz, *Vita beatissimi Stanislai Cracoviensis episcopi*, Kraków 1511.

wiera liczne legendy o życiu i działalności świętych, a także wielu wybitnych postaci historycznych.

Kolejne cenne publikacje to zbiory kazań Jakuba Wujka, znanego głównie z przekładu Biblii na język polski. Są to: *Postilla Catholica...*¹², dzieło wydane w Krakowie w 1584 roku, oraz jej skrócona, bardziej popularna wersja: *Postilla mniejsza...*¹³, w dwóch częściach, wydanych w Poznaniu w latach 1579-1580.

Inne wybitne dzieło z tego okresu to *O pochodzeniu i czynach Polaków ksiąg trzydzieści*¹⁴ biskupa warmińskiego Marcina Kromera, napisane kunsztowną łaciną klasyczną. W TBC znajduje się egzemplarz wydany w Bazylei w 1568 roku, a także polski przekład Marcina Błażowskiego z 1611 roku, pochodzący z krakowskiej drukarni Mikołaja Loba, zatytułowany *O sprawach, dziejach i wszystkich innych potocznościach koronnych polskich ksiąg XXX*¹⁵. Dostępne są również trzy prace teologiczne, w tym najsynniejsza *Censura Orientalis...*¹⁶ ks. Stanisława Sokołowskiego, teologa katolickiego, kaznodziei, teoretyka oratorstwa, uważanego za czołowego teologa polemistę XVI wieku.

Z dzieł siedemnastowiecznych należy wymienić historię Kościoła na Pomorzu (*Pommerische Kirchen Chronica*¹⁷), autorstwa luteranina Daniela Cramera, wydaną w Szczecinie w 1603 roku. Z 1608 roku pochodzi wydane w Krakowie *Zawstydzienie nowych arianow...*¹⁸ Piotra Skargi, jezuita, teologa, pisarza i kaznodziei, czołowego polskiego przedstawiciela kontrreformacji.

Z początku XVII wieku pochodzą również dzieje Kościoła, które spisał włoski kardynał Cesare Baronio, zwany też Baroniuszem¹⁹. W zbiorze brakuje jedynie pierwszego tomu jego *Roczników...*, wy-

¹² J. Wujek, *Postilla Catholica to iest Kazania na Ewangelie niedzielne y odświętne przez cały rok...*, Kraków 1584.

¹³ J. Wujek, *Postille mniejszey część pierwsza ozima...*, Poznań 1579; tenże, *Postille mniejszey część wtora letnia...*, Poznań 1580.

¹⁴ M. Kromer, *Martini Cromeri, De origine et rebvs gestis Polonorum libri XXX...*, Bazylea 1568.

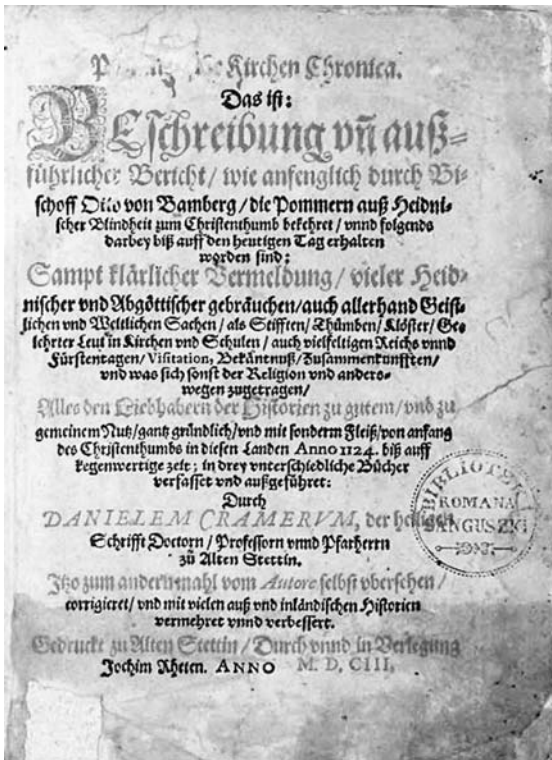
¹⁵ Tenże, *Marcina Kromera (...) O sprawach, dziejach y wszystkich inszych potocznościach koronnych polskich ksiąg XXX...*, Kraków 1611.

¹⁶ S. Sokołowski, *Censura Orientalis Ecclesiae*, Kraków 1582.

¹⁷ D. Cramer, *Pommerische Kirchen Chronica*, Szczecin 1603.

¹⁸ P. Skarga, *Zawstydzienie nowych arianow y wzywanie ich do pokuty, y wiary chrześcijańskiej*, Kraków 1608.

¹⁹ C. Baronio, *Annales ecclesiastici*, Kolonia 1609.

Fot. 2. D. Cramer, *Pommersche Kirchen Chronica*, Szczecin 1603

danych w Kolonii w 1609 roku. W TBC dostępne są także wydane w latach 1616-1624 prace Abrahama Stanisława Bzowskiego²⁰, historyka Kościoła, kontynuatora dzieła kardynała Baronia.

Kolejna ważna pozycja to pierwszy przekład włoskiego poematu *Jerozolima wyzwolona*²¹ Torquata Tassa dokonany przez Piotra Kochanowskiego. Wydany w Krakowie w 1618 roku stanowi jedno z najwybitniejszych polskich dzieł epoki. Z 1622 roku pochodzą kazania dominikanina Fabiana Birkowskiego²², uznawanego za najśłynniej-

²⁰ A.S. Bzowski, *Annalium ecclesiasticorum post (...) Caesarem Baronium...*, t. 13, Kolonia 1616; t. 14, Kolonia 1618; t. 16, Kolonia 1624.

²¹ T. Tasso, *Goffred abo Iervzaalem wyzwolona Torqvata Tassa*, Kraków 1618.

²² F. Birkowski, *R. P. Fr. Fabiani Bircovii S. T. Doct. Ord. Praedicator. s. Dominici Orationes ecclesiasticae...*, Kraków 1622.

szego polskiego kaznodzieję dawnej Polski zaraz po jezuitcie Piotrze Skardze. Jest to zbiór mów akademickich, pogrzebowych, polemicznych i świątecznych. Są one cennym źródłem do poznania myśli i życia codziennego epoki staropolskiej. Następnym wielkim dziełem tego okresu dostępnym w TBC jest herbarz *Orbis Polonus...*²³, najważniejsza praca dominikanina Szymona Okolskiego, wydany w trzech tomach w latach 1641-1645 w Krakowie.

Do najwybitniejszych przedstawicieli ludzi nauki w siedemnastowiecznej Polsce należał ks. Szymon Starowolski, który ogłosił drukiem kilkadziesiąt prac z różnych dziedzin wiedzy. W TBC znajdują się jego *Żywoty biskupów krakowskich*²⁴, wydane w Krakowie w 1655 roku. Przedstawił w nich opis diecezji krakowskiej (terytorium, zakony, spis kościołów parafialnych) oraz zawarł panegiryczne biografie pięćdziesięciu ośmiu biskupów krakowskich. Z drugiej połowy XVII wieku pochodzą m.in. żywoty świętych Dominika Frydrychowicza²⁵ oraz kazania Jana Krosnowskiego²⁶.

Z dzieł udostępniionych przez TBC, a wydanych w XVIII wieku do najciekawszych należy krakowskie wydanie z 1745 roku popularnego przewodnika po Krakowie *Kleynoty Stołecznego Miasta Krakowa...*²⁷, autorstwa siedemnastowiecznego pisarza dewocyjnego, Piotra Jacka Pruszcza. Zawiera on opis miasta Krakowa i kościołów, m.in. kościoła katedralnego na Zamku, kościoła Mariackiego oraz kościoła Świętej Trójcy (kościół Dominikanów) wraz z informacjami o znajdującej się w nim kaplicy św. Jacka. Należy wymienić również *Miasto święte...*²⁸ błogosławionej Marii od Jezusa z Agredy, wydane w 1732 roku w Drukarni Jezuitów w Lublinie. Autorka była przeoryszą klasztoru Franciszkanek w Agredzie (Hiszpania), mistyczką i wi-

²³ S. Okolski, *Orbis Polonus...*, Kraków 1641; tenże, *Orbis Poloni tomvs II*, Kraków 1643; tenże, *Orbis Poloni tomvs III*, Kraków 1645.

²⁴ S. Starowolski, *Vitae antistitum Cracoviensium per Simonem Starovolscium...*, Kraków 1655.

²⁵ D. Frydrychowicz, *S. Hyacinthvs Odrovasivs principalis hierarchicus vniversalis, regni Poloniae patronvs...*, Kraków 1688.

²⁶ J. Krosnowski, *Pochodnia słowa bozego w kazaniach niedzielnych całego roku...*, Lublin 1689.

²⁷ P.J. Pruszc, *Kleynoty stołecznego miastá Krakowa, albo Koscioly y co w nich iest widzenia godnego y znácznego*, Kraków 1745.

²⁸ María de Jesús de Ágreda, *Miasto święte niedościgłemi tajemnicami ubłogosławione...*, Lublin 1732.

zjonerką. Jej *Miasto...* jest owocem mistycznych objawień i zawiera obszerny opis życia Najświętszej Maryi Panny²⁹. Wśród publikacji z tego okresu dużą grupę stanowią kazania i mowy pogrzebowe, które weszły do kanonu uroczystych pochówków szlachty i magnaterii w XVIII wieku. W TBC znajdują się m.in. kazania i mowy Stanisława Szembeka³⁰, Adriana Serjewicza³¹, Auxentego Buczyńskiego³², Piotra Jacka Śliwickiego³³, Antoniego Wołłowicza³⁴, Antoniego Bieykowskiego³⁵ i Jędrzeja Tokarskiego³⁶.

Spośród wydawnictw dziewiętnastowiecznych na baczniejszą uwagę zasługują dwie pozycje. Są to: *Katedra krakowska na Wawelu*³⁷ biskupa Ludwika Łętowskiego, wydana nakładem autora, oraz dzieło Ludwika Kubali o Stanisławie Orzechowskim, kanoniku przemyskim, historyku, autorze pism politycznych i religijnych okresu renesansu, wydane we Lwowie w 1870 roku³⁸.

Grupę najczęściej przeglądanych i najlepiej ocenianych przez użytkowników publikacji stanowią wydawnictwa o tematyce regionalnej z XIX i XX wieku. Wśród nich należy wyróżnić pierwszą monografię Tarnowa autorstwa ks. Wincentego Balickiego, *Miasto Tarnów pod względem historycznym, statystycznym, topograficznym i naukowym*³⁹. Wydana w 1831 roku w nakładzie około 1 000 egzem-

²⁹ *Mistyczne Miasto Boże, czyli żywot Matki Boskiej*, http://sanctus.com.pl/szczegoly/78/mistyczne_miasto_boze_czyli_zywot_matki_boskiej, 14.09.2014.

³⁰ S. Szembek, *Zebranie kazan ná Wielką noc, Boże Narodzenie, uroczystości Najswiętszey Pánny, y niektorych świętych*, Braniewo 1726.

³¹ A. Serjewicz, *Zapłata zaciągnionego adamowego ná naturę ludzką długi przez Jezusa Chrystusa przy Męce swoiey wypelniona...*, Lwów 1727.

³² A. Buczyński, *Pamiec na smierc (...) Xiążęcia JMCI Jana Lubartowicza Sanguszka (...) od trzech rodzonych (...) Xiążąt Jchmciow Sanguszkow solennym pogrzebem okazana kazaniem pogrzebowym w kościele Zasławskim fundatorskim oo. Bernardynow*, Lublin 1776.

³³ P.J. Śliwicki, *Kazanie ná pogrzebie (...) Xiążęcia JMCI Pawła Karola Lubartowicza Sanguszka...*, Lublin 1751.

³⁴ A. Wołłowicz, *Droga do niesmiertelnosci, publicznych cnot torem (...) Xiążęcia JMCI Pawła Karola (...) Lubartowicza Sanguszka (...) znaczna...*, Lublin 1751.

³⁵ A. Bieykowski, *Kazanie ná pogrzebie (...) Xiążęcia JMCI Pawła Karola Lubartowicza Sanguszka...*, Lublin 1751.

³⁶ J. Tokarski, *Kazanie pogrzebne przy złożeniu serca (...) Xiążęcia JMCI Pawła Karola Lubartowicza Sanguszka...*, Lublin 1751.

³⁷ L. Łętowski, *Katedra krakowska na Wawelu*, Kraków 1859.

³⁸ L. Kubala, *Stanisław Orzechowski i wpływ jego na Rzeczpospolitę wobec reformacji XVI wieku. Rzecz historyczna*, Lwów 1870.

³⁹ W. Balicki, *Miasto Tarnów pod względem historycznym, statystycznym, topograficznym i naukowym*, Tarnów 1931.

plarzy, była uznawana przez współczesnych Balickiemu za najlepszy opis Tarnowa, książkę rzadką i wartościową. Pomimo stwierdzonych błędów i nieścisłości stanowi doskonałe źródło wiedzy, zwłaszcza o wydarzeniach z pierwszej połowy XIX wieku.

Związane z Tarnowem, tematycznie lub poprzez autora, są kolejne, już dwudziestowieczne publikacje, takie jak: *Egzorty niedzielne i świąteczne do młodzieży szkolnej* ks. Józefa Wątorka⁴⁰; biografia ks. Wojciecha Blaszyńskiego autorstwa ks. Jakuba Górki⁴¹; *Pierwszy Synod Diecezji Tarnowskiej*⁴², wydany w 1928 roku; *Egzorty do dzieci szkół powszechnych* ks. Józefa Koterbskiego⁴³, wydane przez znanego tarnowskiego drukarza Zygmunta Jelenia. Na uwagę zasługują również informatory diecezji tarnowskiej z roku 1904, 1922, 1927 i 1933⁴⁴. Z innych pozycji należy wymienić hymn ks. Franciszka Walczyńskiego *Na święto Trzeciego Maja*⁴⁵, nuty wydane w Tarnowie w 1928 roku. Warto dodać, że ks. Franciszek Walczyński należał do grupy polskich kompozytorów organowych, którzy na przełomie XIX i XX wieku stworzyli wiele dzieł religijnych, włączając się w nurt odnowy muzyki kościelnej⁴⁶.

W zasobie TBC znajdują się nie tylko dzieła drukowane, ale także maszynopisy tarnowskiego bibliofila Witolda Gryla⁴⁷, które mogą zainteresować zwłaszcza badaczy dziejów Tarnowa i regionu, może

⁴⁰ J. Wątorek, *Egzorty niedzielne i świąteczne do młodzieży szkolnej*, Tarnów 1912.

⁴¹ J. Górka, *Ks. Wojciech Blaszyński proboszcz w Sidzinie. Rys historyczny z dziejów diecezji tarnowskiej*, Tarnów 1914.

⁴² *Pierwszy Synod Diecezji Tarnowskiej*, Tarnów 1928.

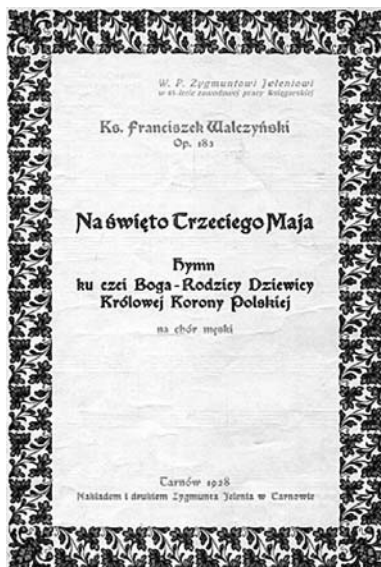
⁴³ J. Koterbski, *Egzorty do dzieci szkół powszechnych*, Tarnów 1932.

⁴⁴ *Directorium officii divini in dioecesi tarnoviensi a clero saeculari absolvendi, juxta rubricas breviarii et missalis romani ac decreta s. congregationis rituum ac norman Kalendarii perpetui a p. m. Pio PP. IX. a. 1858. pro hac Dioecesi approbati pro anno a nativitate domini 1905. concinnatum*, Tarnów 1904; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis Dioeceseos Tarnoviensis pro anno domini 1922*, Tarnów 1922; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis Dioecesis Tarnoviensis pro anno domini 1927*, Tarnów 1927; *Schematismus universi venerabilis cleri saecularis et regularis Dioecesis Tarnoviensis pro anno domini 1933*, Tarnów 1933.

⁴⁵ F. Walczyński, *Na święto Trzeciego Maja. Hymn ku czci Boga-Rodzicy Dziewicy Królowej Korony Polskiej na chór męski*, Tarnów 1928.

⁴⁶ B. Sawczyk, *Skarby Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie*, Tarnów 2008, s. 89.

⁴⁷ Witold Gryl (1919-2007), tarnowski bibliofil i społecznik, miłośnik i znawca Tarnowa, współzałożyciel i przewodniczący Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Miasta Tarnowa. Zob. *Gryl Witold*, w: *Encyklopedia Tarnowa*, Tarnów 2010, s. 144.

Fot. 3. F. Walczyński, *Na święto Trzeciego Maja*.

Hymn ku czci Boga-Rodzicy Dziewicy Królowej Korony Polskiej na chór męski,
Tarnów 1928

nie jako spuścizna Kościoła, ale jako przyczynek do jego dziejów, ludzi z nim związanych, czy też w ogóle kultury chrześcijańskiej. Są to m.in.: *Notatka z kazania ks. dr Jana Bochenka, wygłoszonego dnia 8 XI 1959 roku w katedrze, dot. m.in. omówienia nowej polichromii kościoła*⁴⁸; *Bazylika Katedralna w Tarnowie*⁴⁹; *Zawodna pamięć, czyli słów kilka na temat polichromii Juliana Krupskiego w katedrze tarnowskiej*⁵⁰; *Luźne notatki na temat cmentarza krzyskiego w Tarnowie*⁵¹ oraz *Soli Deo Gloria*⁵² na temat Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego w Tarnowie.

⁴⁸ W. Gryl, *Notatka z kazania ks. dr Jana Bochenka, wygłoszonego dnia 8 XI 1959 roku w katedrze, dot. m.in. omówienia nowej polichromii kościoła*, Tarnów 1959 [mps].

⁴⁹ Tenże, *Bazylika Katedralna w Tarnowie. Przewodnik recenzji mającej za przedmiot Dzieło Ks. Wł. Szczebaka usiłował dokonać W. Gryl*, Tarnów 1976/1977 [mps].

⁵⁰ Tenże, *Zawodna pamięć, czyli słów kilka na temat polichromii Juliana Krupskiego w katedrze tarnowskiej*, Tarnów 1984 [mps].

⁵¹ Tenże, *Luźne notatki na temat cmentarza krzyskiego w Tarnowie*, Tarnów 1997 [mps].

⁵² Tenże, *Soli Deo Gloria*, Tarnów 1995 [mps].

Na koniec należy wspomnieć o kolekcji obejmującej niewielką jak dotąd grupę pocztówek i fotografii z widokami Tarnowa i jego okolic. Niektóre z nich przedstawiają klasztory i kościoły, m.in. w Tarnowie, Zbylitowskiej Górze i Zawadzie.

Fot. 4. Poczтівka przedstawiająca kościół katedralny w Tarnowie

Oczywiście nie tylko wymienione pozycje spośród tych, które trafiły do Tarnowskiej Biblioteki Cyfrowej, dokumentują życie Kościoła. Wybór ten jednak pokazuje, że znaleźć w niej można zarówno wielkie dzieła, słynne w całym świecie, jak i mniej rozpowszechnione albo i zupełnie nieznane, równie ważne z punktu widzenia badaczy dziejów Kościoła. W miarę wzrostu zasobu TBC z pewnością pojawią się kolejne pozycje o tej tematyce, warto więc zastanowić się nad wyodrębnieniem osobnej kolekcji materiałów zaliczanych do dziedzictwa kulturowego Kościoła, co niewątpliwie ułatwiłoby poszukiwania zainteresowanym użytkownikom.

CULTURAL HERITAGE OF THE CHURCH IN TARNÓW DIGITAL LIBRARY

The contemporary protection of cultural heritage includes, among other factors, making valuable pieces of literature available in the digital form. Tarnów Digital Library, launched in March 2010, contains of 559 digital publications which have been divided into seven thematic collections: periodicals; graphics, postcards, photography; letters; regional artifacts and documents; old prints; miscellany and the Municipal Public Library publications. In this library stock there is a great number of works included in the cultural heritage of the Church, and numerous valuable old prints among them. This article includes printed materials published between 1506-1933 and typescripts from 1959 to 1997.

EWA OLSZOWY¹

BIBLIOTEKI KOŚCIELNE NA ŁAMACH „BIBLIOGRAFII ANALITYCZNEJ BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ. PIŚMIENICTWO ZAGRANICZNE”

Wstęp

W każdej dziedzinie nauki cennymi źródłami wiedzy o jej rozwoju i osiągnięciach są opracowania bibliograficzne. W przeszłości występowały w formie drukowanej, obecnie coraz częściej przyjmują postać elektronicznych baz danych. Przydatność tego rodzaju wydawnictw informacyjnych została zauważona m.in. przez naukowe bibliotekarstwo kościelne. Na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat ukazały się drukiem dokumentacje opracowane przez Władysława Andrzeja Pabina², Małgorzatę Janiak i Krystynę Bednarską-Ruszajową³ oraz Ryszarda Żmudę⁴. Publikacje o polskich bibliotekach

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² W.A. Pabin, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1901-1965*, „Studia Theologica Varsaviensia” 8,2 (1970), s. 349-368.

³ M. Janiak, K. Bednarska-Ruszajowa, *Archiwa i biblioteki kościelne w publikacjach polskich. Bibliografia*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (1997), s. 78-172; *Archiwa i biblioteki kościelne w publikacjach polskich. Materiałów do bibliografii ciąg dalszy*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (1999), s. 7-67.

⁴ R. Żmuda, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1980-1990*, „Saeculum Christianum” 8,2 (2001), s. 181-249; *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1991-2000*, „Saeculum Christianum” 11,1 (2004), s. 179-246; *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 2001-2005*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (2014), s. 165-220; *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 2006-2010*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2 (2014), s. 111-184.

kościelnych rejestrowane są ponadto w internetowych bazach danych z zakresu teologii i bibliotekoznawstwa: w Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych⁵ oraz w Polskiej Bibliografii Bibliologicznej⁶.

Wymienione spisy, niezależnie od swej formy, odnotowują jednak jedynie polskie piśmiennictwo. Aby zapoznać się z publikacjami zagranicznymi, badacze księgozbiorów kościelnych muszą sięgnąć do innych źródeł informacji z dziedziny bibliotekoznawstwa. Najważniejsze z nich stanowi „Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Piśmiennictwo zagraniczne” (dalej BABIN), opracowywana przez Bibliotekę Narodową w Warszawie od lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku⁷. Początkowo ukazywała się pod nazwą „Przegląd Piśmiennictwa o Książce” (1955-1968), a pod obecną funkcjonuje od 1969 roku. Do 2010 roku stanowiła samoistny drukowany dodatek kwartalny do „Przeglądu Bibliotecznego”. Od 2011 roku prezentowana jest w wersji elektronicznej jako baza danych w systemie MAK⁸ (opisy od 1990 roku) oraz jako serwis w formule blogu BABIN 2.0⁹, umożliwiający aktywne uczestnictwo użytkowników. Bibliografia zawiera analizy dokumentacyjne artykułów pochodzących z najbardziej reprezentatywnych zagranicznych czasopism naukowych z zakresu bibliotekoznawstwa oraz informacji naukowej. Obecnie jest to około 180 tytułów publikowanych w ośmiu językach, udostępnianych w Czytelnii Bibliologicznej Zakładu Dokumentacji Księgoznawczej Biblioteki Narodowej¹⁰.

Bibliografia ma układ klasowy, w obrębie działów i poddziałów opisy bibliograficzne zostały uszeregowane w porządku alfabetycz-

⁵ Elektroniczna Bibliografia Nauk Teologicznych, <http://www.fides.org.pl/cgi-bin/ebnt/makwww.exe>, 29.10.2014.

⁶ Polska Bibliografia Bibliologiczna (1995-), <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=12>, 29.10.2014.

⁷ W latach 1951-1954 ukazywał się „Przegląd Piśmiennictwa o Książce”, ponieważ jednak wydawany był w postaci powielanej w niewielkiej liczbie egzemplarzy, analizy ogłaszane na jego łamach nie zostały uwzględnione w niniejszym opracowaniu.

⁸ Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej (1990-), <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=15>, 29.10.2014.

⁹ BABIN 2.0. Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, <http://babin.bn.org.pl/>, 29.10.2014.

¹⁰ Katalogi i bibliografie. Bibliografie specjalne, Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, <http://www.bn.org.pl/katalogi-i-bibliografie/bibliografie-specjalne/bibliografia-analityczna-bibliotekoznawstwa-i-informacji-naukowej>, 29.10.2014.

nym. Wydawnictwo uzupełniają dwa indeksy: autorski i przedmiotowy, oraz wykaz wykorzystanych czasopism.

Przedmiotem podjętych badań jest przedstawienie, w jakim stopniu na łamach BABIN uwzględnia się tematykę kościelnych bibliotek oraz księgozbiorów. W tym celu przejrzano z autopsji wszystkie abstrakty z drukowanych numerów bibliografii za lata 1955-1989 (w sumie ponad 18 tys.), poszukując wszelkich informacji dotyczących zbiorów kościelnych¹¹. Lata 1990-2013 przeanalizowano natomiast na podstawie elektronicznej bazy danych oraz serwisu BABIN 2.0, posługując się hasłami przedmiotowymi: biblioteki kościelne, biblioteki klasztorne, biblioteki teologiczne, Biblioteka Watykańska.

Przeprowadzone analizy wykazały, że od 1957 roku zagadnienia bibliotek kościelnych pojawiły się w dwudziestu ośmiu adnotacjach i analizach dokumentacyjnych (dwadzieścia artykułów oraz osiem książek). Odnaleziono abstrakty powstały jako tłumaczenia publikacji wydanych w sześciu językach: angielskim (dwanaście), czeskim (trzy), francuskim (dwa), niemieckim (pięć), rosyjskim (dwa) i węgierskim (cztery) – zob. Aneks.

Większość z nich pochodzi z publikacji poświęconych wyłącznie badanej problematyce, w kilku zagadnienia księgozbiorów kościelnych są zaledwie wspomniane¹². Tak mała liczba opisów wśród ponad 24 tys. abstraktów opublikowanych na przestrzeni blisko sześćdziesięciu lat może wynikać z kilku przyczyn. Jedną z nich stanowią przyjęte przez redakcję zasady doboru i selekcji materiałów przy informowaniu o nowych tendencjach w bibliotekarstwie światowym. Jak pisał w latach siedemdziesiątych XX wieku Henryk Sawoniak: „Główną uwagę zwracano na zagadnienia ogólne, teorię, technikę, metodykę i organizację pracy bibliotecznej i informacyjnej, dlatego stosunkowo mało miejsca (zważywszy ponadto na niewielką objętość wydawnictwa) poświęcono zagadnieniom

¹¹ Wprawdzie każdy rocznik „BABIN” jest zaopatrzone w indeks przedmiotowy, jednak opieranie się wyłącznie na nim uznano za niewystarczające i zdecydowano się przejrzeć osobno każdą z analiz, co pozwoliło na odszukanie większej liczby publikacji.

¹² W bibliografii znajdują się także adnotacje wydawnictw zwartych omawiających historię bibliotekarstwa w danym kraju, w których z pewnością znajdują się wzmianki o bibliotekach kościelnych, jednakże z powodu braku danych w ich opisach nie wzięto ich pod uwagę w artykule.

historycznym, czytelnictwu, problemom wydawniczym”¹³. Obecnie do bibliografii nadal typowane są artykuły opisujące aktualne metody i doświadczenia w bibliotekarstwie, w tym m.in. kierunki zmian w technologii, problemy publikacji elektronicznych¹⁴ i bibliotek cyfrowych¹⁵.

Powojenne bibliotekarstwo kościelne – wprawdzie charakteryzujące się kilkusetletnią tradycją i bogatymi kolekcjami, jednak opóźnione we wdrażaniu nowoczesnych technologii i rozwiązań organizacyjnych (głównie ze względów finansowych lub braku wykwalifikowanego personelu) – mogło zatem wydawać się mniej atrakcyjne dla opracowujących bibliografię i stąd znalazło się na uboczu ich zainteresowań. Można przypuszczać, że tematyka zbiorów kościelnych była rzadko zamieszczana również ze względów ideologicznych, z powodu cenzury oraz prześladowań, jakie dotknęły biblioteki kościelne w krajach byłego bloku wschodniego. Zastanawia jednak fakt, że po 1990 roku, kiedy przestały istnieć przeszkody polityczne i w literaturze specjalistycznej wzrosła liczba publikacji o księżnicach kościelnych, w bibliografii uwzględniono jedynie dziewięć poświęconych im artykułów, a więc zdecydowanie mniej niż w latach 1955-1990.

Ze względu na małą liczbę opisów zdecydowano o zaprezentowaniu wszystkich tłumaczeń, starając się zachować podobny układ, jaki otrzymały w bibliografii. Większość ujęta została w dziale „Bibliotekarstwo (w poszczególnych krajach)” i „Bibliotekarstwo (rodzaje bibliotek)”. Pięć analiz pochodziło z działu poświęconego „Zbiorom specjalnym”, a po jednej zarejestrowano w dziale „Historia książki”, „Katalogi” i „Zawód”.

¹³ H. Sawoniak, „*Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej*”. *Geneza i rozwój wydawnictwa*, „Przegląd Biblioteczny” 3 (1977), s. 289.

¹⁴ Zob. H. Langer, A. Łakomy, *Problematyka książki elektronicznej na tamach „Bibliografii Analitycznej Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Piśmiennictwo Zagraniczne” (2000-2007)*, w: *Przestrzeń informacyjna książki*, pod red. J. Koniecznej, S. Kurek-Kokocińskiej, H. Tadeusiewicz, Łódź 2009, s. 97-109.

¹⁵ Katalogi i bibliografie. Bibliografie specjalne, Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, <http://www.bn.org.pl/katalogi-i-bibliografie/bibliografie-specjalne/bibliografia-analityczna-bibliotekoznawstwa-i-informacji-naukowej>, 29.10.2014.

Biblioteki kościelne w poszczególnych krajach

Najszerzej na łamach BABIN omówiono biblioteki kościelne na Węgrzech. Peter Sargeant przedstawił zarys historii tamtejszego bibliotekarstwa oraz aktualny stan sieci bibliotecznej, w której specjalną grupę stanowią biblioteki kościelne. Najzasobniejsze pod koniec lat siedemdziesiątych były biblioteki Kościoła katolickiego i Kościoła reformowanego¹⁶. Z kolei S. Katsányi, omawiając pięć typów bibliotek węgierskich (Biblioteka Narodowa, biblioteki publiczne, specjalne, szkół wyższych, szkolne), wspominał także o innych bibliotekach mających cenne zbiory i bogate tradycje, w tym o Bibliotece Arcybiskupstwa w Esztergom i Bibliotece Opactwa Benedyktynów w Pannonhalma¹⁷. Więcej miejsca kościelnym księżnicom poświęcił G. Kókay. Wśród trzydziestu dużych bibliotek kościelnych, które należały w większości do Kościoła katolickiego i Kościoła reformowanego, trzy zwróciły jego szczególną uwagę, w tym budapesztańskie: Narodowa Biblioteka Luterska i Narodowa Biblioteka Hebrajska, oraz zbiory Greckiego Ortodoksyjnego Kościoła Serbów w Szentendre. Scharakteryzował ponadto funkcjonowanie tzw. centrów zbiorów kościelnych (np. Narodowego Centrum Piśmiennictwa Katolickiego), które pośredniczyły między omawianymi bibliotekami a instytucjami państwowymi oraz ułatwiały świeckim uczonym dostęp do zasobów kościelnych. G. Kókay podkreślił też aktualne w latach osiemdziesiątych problemy, wskazując bezpieczeństwo zbiorów oraz brak miejsca na ich przechowywanie¹⁸.

Tragiczne losy bibliotek kościelnych i klasztornych na Węgrzech po II wojnie światowej przybliżył z kolei W. Györgyné oraz G. Wix. Pierwszy przedstawił sytuację bibliotek kościelnych w latach 1950-

¹⁶ MBł [Maria Błaziak], *Sargeant Peter, The Hungarian Library System. (System biblioteczny na Węgrzech). Journal of Librarianship. 1979 vol. 11 nr 4 s. 261-275, tab. bibliogr. 20 poz.*, „BABIN” 2 (1981), poz. 128.

¹⁷ MaM [Maria Miller], *Katsányi S., Un tour d'horizon sur les bibliothèques de Hongrie. (Wokół bibliotek węgierskich). Bulletin des Bibliothèques de France 1985, t. 30, nr 2 s. 164-168, „BABIN” 1 (1987), poz. 19.*

¹⁸ GS [Grażyna Smarzewska], *Kókay G., A magyarországi egyházi könyvtárak. Helyzetkép és gondok. (Biblioteki kościelne na Węgrzech – stan i problemy). Könyvtáros 1986, évf. 36, sz. 7, s. 381-385, „BABIN” 2/4 (1988), poz. 145.*

-1952, kiedy to zlikwidowano większość klasztorów i ich biblioteki. Ocalały jedynie dwie o znaczeniu historycznym: zakonu franciszkanów w Gyöngyös i cystersów w Zirc. Losem zbiorów kościelnych, które zostały uznane za własność państwa, zajęło się Państwowe Centrum Biblioteczne. Zbiory przekazane bibliotekom uczelnianym i naukowym często pozostawały nieopracowane i przechowywane w nieodpowiednich warunkach. Ponadto wiele z nich zaginęło lub uległo zniszczeniu. Dzięki staraniom bibliotekarzy Kościołowi zwrócono jedynie dzieła wydane po 1876 roku, niezbędne do pracy duszpasterskiej¹⁹.

Natomiast G. Wix ukazał działania polegające na niszczeniu i dewastacji bibliotek klasztornych oraz podał dane statystyczne dotyczące liczby przejętych kolekcji kościelnych. Z dwudziestu dwóch klasztorów zlokalizowanych na terenie Budapesztu zagarnięto ok. 100 tys. woluminów, a z ok. siedemdziesięciu pięciu – osiemdziesięciu innych klasztorów – 700 tys. W odpowiednim zabezpieczeniu zarekwirowanych zbiorów klasztornych niebagatelną rolę odegrał B. Köhalmi, który zajmował się bibliotekarstwem już w Węgierskiej Republice Rad w 1919 roku. Jego działania pozwoliły na ocalenie części zasobów. Przekazywał bowiem znacjonalizowane książki do bibliotek wiejskich (miały tam służyć podnoszeniu ich naukowego poziomu). Stamtąd kolekcje często trafiały do bibliotek składowych, a dalej – do bibliotek naukowych²⁰.

W kolejnym artykule przedstawiono historię i stan obecny bibliotek znajdujących się w szkołach zakładanych przez Kościoły na Węgrzech. Zasłużone działania dydaktyczne i wychowawcze Kościołów, które prowadziły biblioteki i szkoły, zostały przerwane po II wojnie światowej. Do lat pięćdziesiątych zlikwidowano wszystkie z 6 tys. funkcjonujących wcześniej zakładów edukacyjnych wraz z bibliotekami. Mimo że w 1992 roku otworzono ponownie 120 szkół, to z powodu trudności lokalowych i braku podstawowego wyposażenia bibliotek często jednak nie było lub dopiero je organizowano. Dla-

¹⁹ AN [Alina Nowińska], *Györgyné W.: A szerzetesi könyvtárak sorsa Magyarországon 1950-1952. (Biblioteki kościelne i klasztorne na Węgrzech w latach 1950-1952). Országos Széchényi Könyvtár 1997 nr 11 s. 1-68*, „BABIN” 1/2 (1999), poz. 26.

²⁰ AN [Alina Nowińska], *Wix G.: A szerzetesi könyvtárak sorsa. (Losy bibliotek klasztornych na Węgrzech). Magyar Könyvszemle 1993 vol. 109 nr 3 s. 306-324*, „BABIN” 2 (1995), poz. 103.

tego też podkreślono konieczność pomocy bibliotekom w nowych szkołach²¹.

Bibliografia dostarczyła również wielu informacji na temat bibliotek niemieckich. Teksty w publikacji wydanej z okazji 200-lecia powstania Hessischen Landesbibliothek Fulda zostały poświęcone dziejom klasztornych księgozbiorów w Fuldzie za czasów Karolingów i Ottonów oraz historii współczesnej Landesbibliothek od 1778 roku²². Natomiast L. Buzas w swojej książce opisującej historię i organizację niemieckich bibliotek średniowiecznych wspominał m.in. o bibliotekach kościelnych, w tym klasztornych²³. Dzięki kolejnemu abstraktowi można było poznać działania zachodniemieckiego Związku Bibliotek Kościelnych, który tworzyły biblioteki różnych wyznań. Dzięki swojemu powszechnemu charakterowi uzupełniały one sieć bibliotek publicznych. Z tekstu można się było także dowiedzieć o historii i aktualnym stanie gminnych bibliotek ewangelickich, o znacznej przydatności społecznej bibliotek katolickich, jak również o bibliotekach popularnego w Bawarii Stowarzyszenia św. Michała. Ponadto autor artykułu informował o rodzaju i zasięgu pomocy państwa dla publicznych bibliotek kościelnych w Bawarii²⁴. W BABIN odnotowano ponadto opublikowanie drugiego wydania informatora o bibliotekach kościelnych w RFN, w którym po raz pierwszy w kompleksowy sposób przedstawiono bibliotekarstwo Kościoła katolickiego²⁵.

²¹ AN [Alina Nowińska], Kovács M., *Egyházi iskolák, könyvtárak. Jelen, múlt és jövő. (Szkoły kościelne i ich biblioteki. Przeszłość, teraźniejszość, przyszłość). Könyvtári Figyelő 1993 vol. 39 nr 3 s. 238-243, „BABIN” 1/2 (1994), poz. 35.*

²² *Von der Klosterbibliothek zur Landesbibliothek. Beiträge z. 200 jährigen Bestehen der Hess. Landesbibliothek Fulda. (Od bibliotek klasztornych do bibliotek krajowych. Zbiór prac z okazji 200-lecia powstania Hess. Landesbibliothek Fulda). Hrsg. v. Arthur Brall. Stuttgart: Hiersemann 1978, XI, 503 s. Bibliothek des Buchwesens, Bd. 6. – Rec.: Zimmermann E., Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie 1979 H. 5 s. 398-400, „BABIN” 3 (1980), poz. 257.*

²³ Buzas Ladislaus: *Deutsche Bibliotheksgeschichte des Mittelalters. (Historia niemieckich bibliotek w średniowieczu). Wiesbaden: L. Reichert 1975, 191 s., 1 tabl. bibliogr. s. 150-173. 8°. Elemente des Buch- und Bibliothekswesens, B. 1. – Rec.: Marks E., Zentralblatt für Bibliothekswesen 1977 H. 7 s. 341; Trenkler E., *Biblos 1977 H. 2 s. 239-240, „BABIN” 4 (1978), poz. 5881.**

²⁴ HeW [Helena Wiącek], *Kirchliche Büchereiarbeit. (O pracy bibliotek kościelnych). Buch und Bibliothek 1982 Jg. 34, H. 5, s. 400-417, il., „BABIN” 2 (1985), poz. 124.*

²⁵ Reichert Franz Rudolf: *Handbuch der kirchlichen katholisch-theologischen Bibliotheken in der Bundesrepublik Deutschland und in West-Berlin. (Informator o bibliotekach klasztornych i katolicko-teologicznych w RFN i Berlinie Zachodnim). 2 neubearb. u. wesentl. erw. Aufl. erarb. und hrsg. von... Mit einer Beitrag über Katholische öffentliche Büchereien von Erich Ho-*

Kościelne biblioteki w Austrii reprezentował zaledwie jeden artykuł, w którym scharakteryzowano całokształt tamtejszego bibliotekarstwa (typy bibliotek, liczbę księgozbiorów oraz przygotowanie zawodowe bibliotekarzy). Wśród bibliotek kościelnych wymieniono parafialne oraz klasztorne, które w swoich zbiorach posiadały liczne i wartościowe rękopisy oraz starodruki²⁶.

Czeskich księgozbiorów dotyczyły trzy odnalezione prace. Pierwsza, autorstwa Vladislava Dokoupila, została poświęcona dziejom morawskich księgozbiorów klasztornych znajdujących się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Brnie²⁷. Planowana początkowo jako krótki przewodnik publikacja miała charakter naukowy i objęła m.in. historię zbiorów benedyktyńskich w Rajhradzie, kapucyńskich w Brnie i Znojmo, dominikańskich w Znojmo, franciszkańskich w Dačicach oraz zakonu pijarów w Mikulovie, jak również seminarium biskupiego w Brnie. Zbiory liczyły w latach siedemdziesiątych około 200 tys. woluminów, z czego aż połowę stanowiły starodruki.

K. Boldan omówił z kolei dzieje czeskich księgozbiorów klasztornych w 1950 roku, kiedy to zlikwidowano w Czechosłowacji większość klasztorów oraz ich biblioteki. Książki z tych kolekcji wyrzucano przez okno lub zrzucano bezpośrednio na ciężarówkę, ocalałe materiały przechowywano w nieodpowiednich warunkach. Część została przeznaczona na makulaturę, część trafiła do antykwariatów bądź do składnic dużych bibliotek, gdzie latami leżały nieopracowane²⁸.

Dzięki kolejnemu tekstowi można było poznać aktualną sytuację bibliotek dwudziestu sześciu Kościołów i wspólnot wyznaniowych działających współcześnie w Czechach. Artykuł powstał na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w 2004 roku w istnie-

dick. München: K. G. Saur 1979, 175 s. il. 8°. Arbeitsgemeinschaft Katholisch-Theologischer Bibliotheken. Veröffentlichungen der Arbeitsgemeinschaft Katholisch-Theologischer Bibliotheken. Nr 3, „BABIN” 3 (1981), poz. 319.

²⁶ ZS [Zofia Stasiewska], *Danton Periam J.: Austria, its libraries and librarianship. (Austria, jej biblioteki i bibliotekarstwo). Libri vol. 16: 1966 nr 3 s. 157-169, tabl. 2, bibliogr.*, „Przeгляд Piśmiennictwa o Książce” 3/4 (1967), poz. 506.

²⁷ *Dokoupil Vladislav: Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě Universitní knihovny v Brně. (Historia morawskich księgozbiorów klasztornych będących obecnie w posiadaniu Biblioteki Uniwersyteckiej w Brnie). Brno: Musejní Spolek v Brně, Universitní knihovna v Brně 1972 8°, ss. 380, tabl. 32, „BABIN” 1/2 (1974), poz. 2760.*

²⁸ AN [Alina Nowińska], *Boldan K: Klášterní knihovny 1950. (Biblioteki klasztorne w Czechosłowacji w 1950 roku). Čtenář 1990 R. 42 nr 5 s. 133-136, il.*, „BABIN” 1 (1991), poz. 20.

jących dwudziestu jeden bibliotekach i archiwach organizacji religijnych. Autorka podała informacje dotyczące statusu prawnego bibliotek, ich wielkości i tematyki posiadanych kolekcji, ponadto przedstawiła stan zatrudnienia, liczbę czytelników, stan komputeryzacji oraz współpracy krajowej i zagranicznej. Wszystkie placówki, za wyjątkiem Biblioteki Żydowskiego Muzeum w Pradze oraz Centralnej Biblioteki Katolickiej, nie miały statusu instytucji publicznych. Ogółem zatrudniały pięćdziesięciu pracowników, z czego zaledwie jedna piąta mogła się wykazać wyższym wykształceniem bibliotekoznawczym lub pokrewnym. Liczba zbiorów bibliotecznych sięgała od 350 woluminów do ponad 100 tys. Były to przeważnie publikacje z dziedziny historii i filozofii, zgodne tematycznie z profilem instytucji macierzystej. Odbiorcami usług tych księżnic byli zazwyczaj członkowie danego Kościoła, chociaż większość bibliotek dostępna była dla wszystkich zainteresowanych. Kilka z omówionych bibliotek uczestniczyło ponadto w budowie Centralnego Katalogu Czasopism Bibliotek Teologicznych, obejmującego opisy blisko 35 tys. tytułów krajowych i zagranicznych, a zarządzanego przez Bibliotekę Ewangelickiego Wydziału Teologii Uniwersytetu Karola w Pradze²⁹.

Białoruskie bibliotekarstwo kościelne przybliżyła praca poświęcona bibliotekom cerkiewnym. Cerkwie prawosławne odgrywały ważną rolę w gromadzeniu bezcennych dokumentów w okresie przedrewolucyjnym. Jednak po 1917 roku wszystkie ich biblioteki zostały zlikwidowane, a możliwość ponownego ich otwarcia zaistniała dopiero po 1988 roku w związku z obchodami 1000-lecia chrztu Rusi. Z dziewięćdziesięciu trzech księżnic funkcjonujących obecnie w diecezji mińskiej największe znajdują się w samym Mińsku, pozostałe natomiast są niewielkie i rozproszone. Zbiory biblioteczne służyły katechizacji, wsparciu osób duchownych i badań naukowych. W działalności bibliotek istotne było zdaniem autorki dotarcie do specjalnych grup użytkowników, książki były więc dostarczane osobom starszym i chorym do domów, organizowano też punkty wypożyczeń w domach dziecka i szpitalach. Wielkość kolekcji wynosiła średnio 8 tys. woluminów. Wśród aktualnych kierun-

²⁹ PŽ [Petr Žak], *Hejhálkova-Pišová M., Cirkve a náboženské společnosti v ČR a jejich knihovny. (Kościóły i wspólnoty wyznaniowe w Republice Czeskiej oraz ich biblioteki). Čtenář R. 58 (2006), č. 10, s. 325-328, tab., bibliogr. 18 poz., „BABIN” 1 (2007), poz. 13.*

ków działań tego typu bibliotek wskazano doskonalenie zasad gromadzenia i tworzenie katalogów. Podkreślono również współpracę z bibliotekami świeckimi oraz otrzymaną od nich pomoc: Biblioteka Narodowa przekazała bowiem do cerkiewnych księżnic sprzęt biblioteczny, a inne biblioteki – piśmiennictwo metodyczne³⁰.

Kościelne księgozbiory w Rumunii pojawiły się z kolei na łamach trzyczęściowego historycznego opracowania Corneliusa Dimy-Dragana, przedstawiającego dzieje oraz obecną sytuację tamtejszego bibliotekarstwa, książek i szkolnictwa zawodowego. Autor omówił m.in. powstałe w XII wieku klasztorne skrytoria, w których przepisywano księgi liturgiczne, najstarsze zabytki książki rękopiśmiennej, oraz założoną w 1693 roku bibliotekę klasztorną w Horezu. Podkreślił też, że pierwsza drukowana na Wołoszczyźnie książka (mszał w języku staro-cerkiewno-słowiańskim) ukazała się w klasztorze Dealu³¹.

Nowoczesność i sprawność organizacyjną bibliotekarstwa izraelskiego podkreślono w publikacji opisującej biblioteki specjalne w Izraelu, w tym Arabsko-Żydowską Bibliotekę Centralną w Hajfie i Bibliotekę Papieskiego Instytutu Biblijnego w Jerozolimie³². Amerykańskie biblioteki żydowskie (parafialne i przy synagogach) scharakteryzowano natomiast w pracy zbiorowej pod redakcją Johna Harveya. Wiele miejsca poświęcono ich bieżącej działalności (szczególnie w zakresie udostępniania) oraz kierunkom rozwoju³³.

Z kolei brytyjskie księżnice kościelne wzmiankowano przy opisie uruchomionego w 2003 roku programu Inspire zrzeszającego biblioteki z terenu Anglii, Szkocji, Walii oraz Irlandii Północnej. Poprzez stymulowanie współpracy bibliotek różnego typu (w tym kościel-

³⁰ AN [Alina Nowińska], *Meł'nik Urżińskaja, I. V.: Cerkovnye biblioteki: opyt vosstanovlenija w Belarusi i perspektivy razvitija. (Biblioteki cerkiewne na Białorusi: doświadczenia związane z ich tworzeniem i perspektywy rozwoju). Biblijatėchny Svet 2002, nr 2, s. 10-11, „BABIN” 3 (2003), poz. 114.*

³¹ HeW [Helena Wiącek], *Dima-Dragan Cornelius: Das rumänische Buch- und Bibliothekswesen. (Rumuńska książka i bibliotekarstwo). Biblos 1978 Jg. 27 H. 4 s. 350-373; 1979 Jg. 28 H. 1 s. 33-48; 1979 Jg. 28 H. 2 s. 119-132, „BABIN” 4 (1980), poz. 499.*

³² MaK [Maria Kuczyńska], *Foster Barbara: Israeli Special Libraries. (Izraelskie biblioteki specjalne). Special Libraries vol. 65: 1974 nr 3 s. 124-128, il., „BABIN” 2 (1975), poz. 3494.*

³³ *Church and Synagogue Libraries. (Biblioteki kościelne i przy synagogach). Ed. John Harvey. Metuchen, N. J.: Scarecrow 1980, 279 s. – Rec.: Kephart J. E., Library Journal 1980 nr 20 s. 2392, „BABIN” 3 (1981), poz. 286.*

nych) program ma służyć wsparciu permanentnego kształcenia obywateli i budowie społeczeństwa informacyjnego³⁴.

W BABIN zarejestrowano ponadto ukazanie się publikacji dotyczącej dziejów rosyjskich księgozbiorów klasztornych w XVI i XVII stuleciu³⁵ oraz międzynarodowego informatora o około 1 800 bibliotekach teologicznych³⁶.

Konserwacja księgozbiorów kościelnych i Biblioteka Watykańska

Zagadnienie bibliotek kościelnych pojawiło się również w kontekście konserwacji zbiorów, o czym świadczą publikacje stanowiące pokłosie konferencji. Podczas Sympozjum Stowarzyszenia Bibliotekarzy Nowego Jorku wygłoszono referat, w którym omówiono ratowanie zbiorów, m.in. na przykładzie pożaru w Bibliotece Teologicznego Seminarium Żydowskiego w Nowym Jorku w 1966 roku³⁷. Natomiast Biblioteka Watykańska z okazji swojego 500-lecia zorganizowała międzynarodowe kolokwium na temat konserwacji rękopisów i starych druków. Referaty wygłoszone w języku francuskim, włoskim, niemieckim i angielskim zostały ogłoszone drukiem³⁸.

³⁴ A. Nowińska, *Brytyjski program Inspire: wspieranie ustawicznego kształcenia przez dzielenie się zasobami bibliotecznymi*, <http://babin.bn.org.pl/?p=580>, 29.10. 2014.

³⁵ Kukuškina M.V.: *Monastyrskie biblioteki Russkogo Severa. Očerki po istorii knižnoj kul'tury XVI-XVII vv. (Biblioteki klasztorne Ruskiej Północy. Szkice z zakresu kultury książki XVI-XVII w.)*. Leningrad: „Nauka” 1977, 221, [3] s. 11 tabl. il. 4°. *Akademia Nauk SSSR, Leningrad. Otd.*, „BABIN” 4 (1978), poz. 5977.

³⁶ Ruoss G[eorge] Martin: *A World Directory of Theological Libraries. (Informator międzynarodowy o bibliotekach teologicznych)*. Metuchen, N. J.: Scarecrow 1968 8°, ss. 220, „BABIN” 2/3 (1970), poz. 943.

³⁷ HS [Henryk Sawoniak], *Preservation of Library Materials. A Symposium of the New York Library Association. (Ochrona materiałów bibliecznych. Sympozjum Stowarzyszenia Bibliotekarzy Nowego Jorku)*. *Special Libraries vol. 59: 1968 nr 8 s. 607-625, ilustr. bibliogr.*, „BABIN” 1 (1969), poz. 77.

³⁸ *Conservation et reproduction des manuscrits et imprimés anciens. Colloque international organisé par la Bibliothèque Vaticane à l'occasion de son Ve centenaire 21-24 octobre 1975. (Konserwacja i reprodukcja rękopisów i starodruków. Międzynarodowe kolokwium zorganizowane przez Bibliotekę Watykańską z okazji 500-lecia)*. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana 1976, 367, [1] s. 4°. *Studi e Testi*, 276. – Rec.: Döhn H., *Zentralblatt für Bibliothekswesen*. 1978 H. 8 S. 393-394; Gasnault P., *Bulletin des Bibliothèques de France* 1978 nr 1 s. *18-*19, „BABIN” 3 (1979), poz. 6580.

Problematyka zbiorów specjalnych Biblioteki Watykańskiej została omówiona w trzech artykułach. Dwa dotyczyły projektu sfilmowania rękopisów watykańskich dla Biblioteki Uniwersyteckiej w St. Louis, realizowanego w latach 1955-1957. Jeden pozytyw przekazano Bibliotece Watykańskiej, drugi natomiast zleciodawcy, negatyw zaś przechowywano w Stanach Zjednoczonych, w miejscu zabezpieczonym. Zachowano klasyfikację taką jak w Bibliotece Watykańskiej. Ponadto czytelnikom udostępniono indeksy i katalogi pełnych zbiorów watykańskich w formie mikrofilmowanej, fotostatycznej i drukowanej. Mikrofilmy obejmowały kopie rękopisów i kodeksów o różnorodnej treści, w tym listy i rękopisy Petrarki, św. Tomasza z Akwinu oraz kroniki średniowieczne. Zaznaczono, że w ten sposób umożliwiono amerykańskim uczonym dostęp do bezcennych zbiorów mających ogromne znaczenie dla naukowych badań historycznych³⁹.

Najwięcej informacji na temat Biblioteki Watykańskiej dostarcza praca autorstwa A.M. Piazzoniego, w której zostały zaprezentowane jej dzieje, sylwetki fundatorów i sponsorów oraz unikalna kolekcja manuskryptów. Zbiór obejmuje m.in. egipskie papiirusy, rękopisy Homera, Cycerona, Wergiliusza i Dantego oraz blisko 75 tys. tytułów z okresu średniowiecza i odrodzenia. Wiele miejsca w artykule poświęcono także współczesnym zadaniom biblioteki i realizowanym projektom. Zwrócono uwagę na konieczność zapewnienia lepszego dostępu do zbiorów za pomocą katalogów elektronicznych oraz udostępniania cyfrowych kopii, tworzenia opisów manuskryptów zgodnie z obecnymi kryteriami i normami. Pracę naukową badaczy mają ponadto ułatwić projekty konwersji kodeksów i tablic paleograficznych oraz wykorzystanie nowoczesnych technologii fotograficznych i komputerowych umożliwiających odczytanie zniszczonych fragmentów tekstu⁴⁰.

³⁹ WK [Wanda Krajewska], *John James V, Daly Lowrie J.: Vatican Library at St. Louis. (Biblioteka Watykańska w St. Louis). Library Journal Vol. 82: 1957 nr 7 s. 914-916, ilustr.*, „Przegląd Piśmiennictwa o Książce” 2/3, 1957, poz. 256; HS [Henryk Sawoniak], *McGarry Daniel D.: The Microfilming of the Vatican Manuscript Library. (Zmikrofilmowanie zbiorów rękopiśmiennych Biblioteki Watykańskiej). American Documentation. Vol. 9: 1958 nr 1 s. 50-58, ilustr.*, „Przegląd Piśmiennictwa o Książce” 1/2 (1959), poz. 179.

⁴⁰ MW [Małgorzata Waleszko], *Piazzoni A. M.: The Vatican Library and Its Manuscripts. Between the Past and the Future. (Biblioteka Watykańska i jej rękopisy. Między przeszłością*

Katalogi

Zaledwie jedna analiza w bibliografii dotyczyła katalogów tworzonych w bibliotekach kościelnych. Nadine Harkins przedstawiła podział katalogu krzyżowego w Bibliotece Centralnego Seminarium Baptystów w 1959 roku. Zmianę spowodowały względy oszczędnościowe i przewidywane ułatwienie w korzystaniu z tego narzędzia, czego dowiodła ankieta przeprowadzona później wśród studentów. Wprowadzono wiele odsyłaczy, a całość prac wykonał w ciągu tygodnia personel techniczny⁴¹.

Pracownicy bibliotek kościelnych

Wartościową pozycję stanowi tekst, w którym podjęto problem zawodu bibliotekarzy kościelnych, zagadnienie rzadko spotykane w profesjonalnym piśmiennictwie bibliotekarskim. Zaprezentowano wyniki badań przeprowadzonych w 1994 roku przez American Theological Library Association wśród jej 234 bibliotek członkowskich należących do ponad dwudziestu Kościołów. Wykazano, że na pełnym etacie zatrudniano średnio od jednej do sześciu osób; prawie jedna czwarta pracowników zajmowała stanowiska naukowo-badawcze, nieco więcej stanowiska administracyjne, natomiast jedna czwarta łączyła zadania naukowe i administracyjne. Blisko połowa ukończyła studia wyższe z zakresu bibliotekarstwa i informacji naukowej, a jedna piąta studia teologiczne. Większość respondentów oceniła swoje wynagrodzenie jako satysfakcjonujące, natomiast aż 90 proc. uznało swoją pracę za służbę społeczną, a nie tylko działalność usługową polegającą na udostępnianiu informacji. Do zalet wykonywanej pracy zaliczono m.in. jej wymiar duchowy i możliwość uczestnictwa

a przyszłością). *Alexandria* Vol. 15 (2003), nr 2, s. 121-133, bibliogr. 12 poz., „BABIN” 3/4 (2004), poz. 229.

⁴¹ JP [Janina Pelcowa], *Harkins Nadine: The Divided Catalog. A Study of the Catalog of Central Baptist Seminary. (Katalog podzielony; na przykładzie katalogu biblioteki Centralnego Seminarium Baptystów). Library Resources and Technical Services* vol 6: 1962 nr 3 s. 265-269, „Przegląd Piśmiennictwa o Książce” 1 (1963), poz. 41.

w życiu religijnym społeczności. Do zjawisk niepokojących bibliotekarze zaliczyli z kolei niskie fundusze przeznaczane na rozwój bibliotek oraz trudności w połączeniu teologii, bibliotekarstwa i automatyzacji. W artykule udowodniono także, że bibliotekarzy kościelnych (podobnie jak i pracowników innych bibliotek specjalistycznych, np. medycznych, prawniczych) cechowało oprócz specjalistycznego wykształcenia również wysokie poczucie misji społecznej i konieczności przestrzegania zasad zapisanych w zawodowym kodeksie etycznym⁴².

Zakończenie

Uwzględnione w BABIN abstrakty zdecydowanie nie pozwalają na poznanie aktualnej sytuacji bibliotek kościelnych na świecie. Nie są reprezentatywne ani dla historii, ani dla charakterystyki kościelnych zbiorów bibliotecznych. Sygnalizują jedynie pewne problemy, jakie w wybranych krajach dotyczyły bibliotek w przeszłości, oraz obecne trudności. Dlatego też można stwierdzić, że BABIN nie stanowi wystarczającego źródła informacji o zagranicznych pracach naukowych poświęconych omawianej tematyce. W celu ich przeglądu należy zatem korzystać z zagranicznych baz bibliograficzno-abstraktowych z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (przykładowo z bazy Library and Information Science Abstracts – LISA) bądź z wydawnictw informacyjnych rejestrujących wyłącznie piśmiennictwo dotyczące bibliotek kościelnych.

Aneks

Liczba abstraktów i języki publikacji oryginalnych na łamach „Przeglądu Piśmiennictwa o Książce”, „Bibliografii Analitycznej Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Piśmiennictwo zagraniczne” oraz serwisu BABIN 2.0

⁴² AN [Alina Nowińska], Karp R.S., Keck A. J.: *Theological Librarianship: Toward a Profile of a Profession. (Bibliotekarstwo teologiczne i kościelne. Próba określenia profilu zawodowego bibliotekarzy). College and Research Libraries 1996 vol. 57 nr 1 ss. 35-41, tab., bibliogr. 35 poz., „BABIN” 2 (1996), poz. 147.*

Rocznik	Język						Abstrakty
	angielski	czeski	francuski	niemiecki	rosyjski	węgierski	
1955							
1956							
1957	1						1
1958							
1959	1						1
1960							
1961							
1962							
1963	1						1
1964							
1965							
1966							
1967	1						1
1968							
1969	1						1
1970	1						1
1971							
1972							
1973							
1974		1					1
1975	1						1
1977							
1978				1	1		2
1979			1				1
1980				2			2
1981	2			1			3
1982							
1983							
1984							
1985				1			1
1986							
1987			1				1
1988						1	1
1989							
1990							
1991		1					1
1992							
1993							
1994						1	1
1995						1	1
1996	1						1

Rocznik	Język						Abstrak- ty
	angielski	czeski	francuski	niemiecki	rosyjski	węgierski	
1997							
1998							
1999						1	1
2000							
2001							
2002							
2003					1		1
2004	1						1
2005							
2006							
2007		1					1
2008							
2009							
2010							
2011	1						1
2012							
2013							
Suma	12	3	2	5	2	4	28

Źródło: Opracowanie własne.

CHURCH LIBRARIES ON THE PAGES OF „BIBLIOGRAFIA ANALITYCZNA BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ. PIŚMIENNICTWO ZAGRANICZNE”

„Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej. Piśmiennictwo zagraniczne” is the main source of information in Poland about international research developed in the field of library and information science. The aim of the article was to investigate whether publications concerning Church libraries are also being involved in the bibliography. The printed volumes of bibliography, electronic database available at: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=15> and the site BABIN 2.0 <http://babin.bn.org.pl/> were analyzed. 28 abstracts from articles and monographs which raise ecclesiastical collections issues, recorded in the bibliography in the years 1955-2013, were presented.

BARBARA KOŁODZIEJ, GABRIELA ŁĄCKA¹

WDRAŻANIE SYSTEMU KOMPUTEROWEGO PROLIB W BIBLIOTECĘ TEOLOGICZNEJ UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH ZARYS PROBLEMATYKI

1. Historia komputeryzacji Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach została utworzona w 2001 roku na bazie Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego. Komputeryzacja Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach (WŚSD) sięga roku 1993, kiedy to nastąpiła automatyzacja procesów bibliotecznych. Wybór systemu komputerowego był wówczas podyktowany rodzajem i możliwościami posiadanego sprzętu komputerowego, celami realizowanymi przez bibliotekę, a także wielkością jej zbiorów. Niewątpliwie głównym powodem zastosowania krajowego systemu MAK (Małe Automatyczne Kartoteki) były niskie koszty zakupu w porównaniu z systemami zagranicznymi, których ceny były kilkakrotnie wyższe. Biblioteka WŚSD, podobnie jak większość bibliotek kościelnych w Polsce, należała do powstałej 1995 roku Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Głównym celem federacji było popieranie rozwoju i współpracy zrzeszonych w niej bibliotek. Dla potrzeb automatyzacji i katalo-

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

gowania zbiorów federacja zalecała swoim członkom zastosowanie systemu MAK².

Działania automatyzacji procesów bibliotecznych objęły trzy etapy. Pierwszy krok polegał na skomputeryzowaniu bazy książek i przygotowaniu wydruku kart katalogowych (stworzono komputerowy katalog książek, czasopism i dysertacji). Kolejnym etapem była komputeryzacja pozostałych funkcji biblioteki: akcesji, gromadzenia i prac administracyjno-biurowych. Trzeci etap dotyczył wdrożenia prac bibliotecznych z wykorzystaniem nowych technik komputerowych (katalogi online, strony WWW, księgarnie i hurtownie internetowe)³.

Po utworzeniu w 2001 roku Wydziału Teologicznego Biblioteka WŚSD została przekształcona w Bibliotekę Teologiczną⁴ (BT) Uniwersytetu Śląskiego i wpisała się w strukturę środowiska akademickiego jako jedna z największych bibliotek specjalistycznych pod względem liczebności księgozbioru oraz interdyscyplinarności literatury. Zgodnie z umową zawartą pomiędzy władzami uczelni a Kurią Metropolitalną w Katowicach księgozbiór Biblioteki WŚSD został udostępniony Wydziałowi Teologicznemu i Uniwersytetowi Śląskiemu z zachowaniem prawa własności Kościoła do całego księgozbioru⁵. Biblioteka Teologiczna jako jedyna w sieci bibliotecznej UŚ zachowała dotychczasowy system MAK, w którym pracowała do września 2013 roku.

W 2010 roku biblioteka przeszła z zapisu formatu danych MARC-BN na rzecz systemu MARC21 (Machine Readable Cataloguing [for] 21st Century)⁶. Format ten umożliwił kopiowanie do katalogu

² Więcej na temat komputeryzacji: J. Szulc, *Automatyzacja Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (1998), s. 83-91; też: *Opracowanie rzeczowe zbiorów w WŚSD w Katowicach*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (1997), s. 216-220; K. Gonet, *Komputeryzacja bibliotek i możliwości jej wpływu na procesy gromadzenia księgozbiorów w bibliotekach kościelnych. Zarys problematyki*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 62 (1993), s. 257; B. Warząchowska, *Wyrosta z dobrego drzewa*, „Gazeta Uniwersytecka” 6 (2002), s. 26-27.

³ J. Szulc, *Automatyzacja Biblioteki...*, art. cyt., s. 83-84.

⁴ Biblioteka Teologiczna została powołana na mocy Zarządzenia nr 54/2001 z dnia 28 września 2001 roku Rektora Uniwersytetu Śląskiego w sprawie powołania Biblioteki Wydziału Teologicznego.

⁵ B. Warząchowska, *Działalność Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 39,2 (2006), s. 438-445.

⁶ D. Reich, *MARC21 – Nowe zasady wypełniania pól i podpól*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2006), s. 74-103.

biblioteki rekordów bibliograficznych powstałych wcześniej w katalogach centralnych NUKAT lub KARO⁷. Wdrożenie nowego formatu wymagało gruntownego przeszkolenia bibliotekarzy, które odbyło się w Bibliotece Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu dzięki uprzejmości pracowników tamtejszej biblioteki i w ramach współpracy Federacji FIDES. Dzięki instalacji modułu FIDSERW, obsługującego protokół Z 39/50, zasoby BT były widoczne w wyszukiwarce FIDKAR, były również dostępne dla innych wyszukiwarek pracujących w tym międzynarodowym standardzie⁸.

Biblioteka Teologiczna, działając w systemie biblioteczo-informacyjnym UŚ, powinna dostosować swój program komputerowy do istniejącego w całej sieci UŚ oprogramowania PROLIB. Zastosowanie nowego systemu miało sprostać rosnącym wymaganiom użytkowników i oczekiwaniom bibliotekarzy, co jednocześnie miało podnieść jakość usług informacyjnych i bibliotecznych na Uniwersytecie Śląskim. W kwietniu 2013 roku rozpoczęły się spotkania dotyczące wdrożenia systemu PROLIB w BT. Rozmowy toczyły się pomiędzy pracownikami Departamentu Gromadzenia i Opracowania Zbiorów Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej (dalej CINiBA), przedstawicielami firmy Max Elektronik, a także pracownikami Biblioteki Teologicznej.

2. System komputerowy PROLIB – krótka charakterystyka

Kompleksowy System Zarządzania Biblioteką PROLIB jest zintegrowanym, profesjonalnym oprogramowaniem pozwalającym na pełną automatyzację procesów bibliotecznych związanych z gromadzeniem, opracowaniem, wyszukiwaniem i udostępnianiem dokumentów. System ten zapewnia kontrolę wypożyczeń, czytelników i zbiorów, a także umożliwia bibliotecze udostępnianie własnych katalogów (poprzez tekstowy lub graficzny moduł OPAC) w Interne-

⁷ K. Gonet, *FIDKAR – a co to jest?*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2004), s. 5-10.

⁸ A. Jurek, *Komputeryzacja Biblioteki Teologicznej. Stan obecny i perspektywy rozwoju*, w: *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce: historia i współczesność*, pod red. H. Olszara i B. Wąrzachowskiej, Katowice 2009, s. 105.

cie. Program gwarantuje przyjazny i jednolity sposób komunikacji z użytkownikiem, który dodatkowo jest wspierany systemem podpowiedzi, pracę w konfiguracji klient – serwer, zachowanie norm międzynarodowych oraz standardów bibliotecznych i informatycznych, niezależność sprzętową i systemową, pełne zabezpieczenie systemu i bazy danych. PROLIB ma budowę modułową, której wszystkie elementy tak współpracują ze sobą, aby uniknąć podwójnych kartotek i wielokrotnego wprowadzania danych. We wszystkich modułach i zbiorach jest zapewnione łatwe edytowanie, dodawanie i usuwanie rekordów, a wszelkie zmiany dokonane w jednym rekordzie powodują odpowiednie zmiany w rekordach z nim związanych w trybie online. Moduły podstawowe, takie jak: Katalogowanie wydawnictw zwartych, wydawnictw ciągłych i czasopism, Wypożyczalnia, Katalog OPAC, Administrator, pozwalają na pełną automatyzację procesów bibliotecznych⁹.

Biblioteka Teologiczna, znajdując się w sieci bibliotecznej UŚ, korzysta z modelu wielobibliotecznego. Model tego typu jest zalecany dla grupy współpracujących bibliotek, które chcą mieć jedną instalację systemu i wspólną bazę rekordów bibliograficznych oraz oddzielne (wyodrębnione logicznie) bazy zasobu czytelników i historii wypożyczeń. Poszczególne biblioteki mają u siebie stacje robocze i łączą się z bazą systemu PROLIB przez Internet. Bazy zasobu i czytelników umieszczone na głównym serwerze są odrębnymi, logicznymi bazami każdej z bibliotek. Dzięki zastosowaniu modelu wielobibliotecznego czytelnik ma możliwość przeszukiwania całej bazy oraz rezerwacji i zamawiania książek, a także innych dokumentów we wszystkich bibliotekach, w których jest zapisany. Statusy czytelników, statystyki, wypożyczalnie fizyczne i magazyny są różne w poszczególnych bibliotekach, a bibliotekarz posiada uprawnienia tylko we własnej placówce. Parametry systemu, tj.: znaki miejsca, raporty, słowniki w księgach akcesyjnych i inwentarzowych, a także sprzęt komputerowy w postaci drukarek i czytników może być natomiast odrębny dla każdej biblioteki¹⁰.

⁹ E. Woźniak, *Kompleksowy system zarządzania biblioteką PROLIB*, <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib10/prolib.html>, 15.06.2014.

¹⁰ *Model wielobiblioteczny*, <http://www.prolib.pl/PROLIB?id=95183&p1=62284>, 29.12.2014.

3. Wdrożenie systemu PROLIB – szkolenia pracowników

W kwietniu 2013 roku, zgodnie z harmonogramem zajęć przygotowanym przez pracowników CINIbA, rozpoczęto cykl szkoleń, w których uczestniczyli wszyscy pracownicy BT (w tym informatyk). Szkolenia obejmowały opracowanie formalne i rzeczowe wydawnictw zwartych¹¹ i ciągłych¹², a także wprowadzanie danych do katalogu NUKAT¹³. Podczas zajęć szczegółowo przedstawiono tworzenie rekordów kartoteki haseł wzorcowych (dla autorów, serii, instytucji, hasło typu autor-tytuł i tytuł ujednolicony) oraz rekordów bibliograficznych dla wydawnictw zwartych i ciągłych. Kolejny blok szkoleń obejmował tworzenie haseł w języku haseł przedmiotowych KABA. Po zakończonej części teoretycznej pracownicy BT mieli możliwość przeprowadzenia ćwiczeń praktycznych, których celem było kopiowanie opisów bibliograficznych z katalogu NUKAT do bazy PROLIB. Dalszy etap szkoleń pozwolił na zapoznanie się z obsługą modułu gromadzenia zbiorów (wydawnictw zwartych i ciągłych), jak też opanowanie techniki wprowadzania danych do inwentarza. Szkolenia obejmowały łącznie osiemdziesiąt godzin, natomiast oddzielnie w dwóch grupach pracowniczych zapoznano się z pracą wypożyczalni systemu PROLIB. Szczegółowe zagadnienia obejmowały sposoby zapisu czytelnika do bazy (tradycyjnie i online), pracę z danymi osobowymi czytelnika, dokonywanie wypożyczeń, zwrotów i prolongat.

Przed rozpoczęciem pracy w module wypożyczalni przygotowano zbiór instrukcji w formie papierowej oraz dostępnych online (www.bt.us.edu.pl) na stronie internetowej BT. Instrukcje zawierają niezbędne informacje dotyczące zasad zamawiania i wypożyczania zbiorów. Koniecznością stało się również zakupienie czytników do legitymacji studenckich i kart pracowniczych pełniących funkcję

¹¹ *Format MARC21 rekordu bibliograficznego dla książki*, Warszawa 2012.

¹² *Format MARC21 rekordu bibliograficznego dla dokumentu ciągłego*, Warszawa 2007.

¹³ NUKAT jest katalogiem centralnym zbiorów polskich bibliotek naukowych i akademickich. Od lipca 2002 roku biblioteki te wprowadzają do NUKAT dane o swoich bieżących i starszych nabytkach. Na końcu każdego opisu dokumentu wyszukanego w bazie NUKAT znajduje się lista nazw bibliotek udostępniających ten dokument, a kliknięcie nazwy biblioteki pozwala sprawdzić dostępność publikacji w danej bibliotece, http://centrum.nukat.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=59&Itemid=3, 29.12.2014.

kart bibliotecznych oraz podjęcie działań długofalowych mających na celu modernizację sprzętu komputerowego spełniającego wymagania systemowe pozwalające na sprawną pracę w systemie PROLIB.

4. Konwersja danych bibliotecznych

Po wstępnych rozmowach i ustaleniach pomiędzy bibliotekarzami UŚ i firmą Max Elektronik zarządzającą systemem PROLIB wytyczono główne zadania w celu wykonania konwersji zbiorów BT. Zlecenie konwersji obejmowało zbiory rekordów w postaci bazy książek, bazy czasopism i bazy czytelników. Przed przystąpieniem do konwersji próbnej danych z baz MAK do systemu PROLIB pracownicy biblioteki musieli uporządkować bazy według zaleceń firmy Max Elektronik. Po przeprowadzonych analizach baz danych biblioteka otrzymała dokumentację zawierającą ustalenia dotyczące poszczególnych podpól, które miałyby podlegać konwersji, i takich, których konwersja nie obejmuje.

4.1. Konwersja bazy książek

W przypadku bazy książek konwersji planowano poddać tylko opisy skrócone dokumentów wraz z pełnym opisem danych egzemplarza (pole 923). Inne dane nie miały podlegać konwersji (także te rekordy, które nie posiadały w MAK pól 245 i 923). Przede wszystkim należało ujednoczyć sposoby nabycia (kupno, wymiana, dary) na obecnie stosowane w systemie PROLIB. Kluczową sprawą było także uporządkowanie lokalizacji (miejsca fizycznego przechowywania książki w zbiorach BT). Przed konwersją uporządkowano dane inwentarzowe wyróżniające pięć ksiąg inwentarzowych, zgodne ze źródłem dostarczenia dokumentu oraz jego rodzajem. Obecnie w systemie PROLIB funkcjonują księgi inwentarzowe dla książek nabywanych przez Kurię Metropolitalną w Katowicach, książek nabywanych przez Uniwersytet Śląski, nut i podręczników oraz zamkniętego księgozbioru kurialnego „D”. Dla poszczególnych rodzajów zbiorów (książek, podręczników, nut) należało określić odpowiedni czas ich wypożyczenia oraz w możliwie najkrótszym terminie usunąć z bazy dotychczasowego katalogu MAK ubytki. Również najpełniej, jak to

możliwe, starano się wyeliminować wszelkie błędne zapisy danych (omyłkowo wpisane w niewłaściwe pola lub podpola).

4.2. Konwersja bazy czasopism

Baza czasopism została przekonwertowana do bazy czasopism Biblioteki Głównej UŚ/AE. Scaleniu uległy rekordy czasopism z numerem ISSN (pole 022) oraz z tytułem (pole 245/a). Jeśli wartości w polach 022 i 245 były takie same w bazie MAK oraz w bazie czasopism systemu PROLIB, to opis bibliograficzny nie podlegał konwersji, a tylko zasób (pola 852 i 866) został podłączony do rekordu prolibowego. Dodatkowo przekonwertowano pole 035, w którym znajdują się numery kontrolne rekordów skopiowanych z NUKAT, i jeśli wartości w bazie MAK i PROLIB były identyczne, zasoby MAK zostały dodane do rekordów w PROLIB. Jeśli wartości w polach 022, 035 i 245 były różne, rekordy nie zostały scalone, a opisy czasopism weszły do bazy czasopism systemu PROLIB w postaci nieautoryzowanej, wymagającej dalszego opracowania. Wszystkie hasła przedmiotowe (pola 600-655) występujące w opisach czasopism po konwersji będą systematycznie zamieniane przez bibliotekarzy na język haseł przedmiotowych KABA. W zaleceniach konwersji dotyczących czasopism określono także pole z lokalizacją dla czasopism – BTL Magazyn Czasopism.

4.3. Konwersja bazy czytelników

Dane czytelników w dotychczasowej bazie w oprogramowaniu MAK należało uzupełnić o numer PESEL, który jest podstawowym elementem identyfikującym czytelnika. Pracownicy BT uzupełnili ten numer w danych wszystkich studentów studiów dziennych, zaocznych, doktoranckich, podyplomowych oraz pracowników naukowych WTL. Czytelników korzystających ze zbiorów bibliotecznych BT podzielono na określone grupy (statusy), które dopasowano do statusów stosowanych w CINiBA. Również formę zapisu wydziałów, uczelni oraz tzw. czytelników spoza uczelni należało dostosować do standardów, które wypracowała biblioteka macierzysta UŚ.

Wszystkie bieżące wypożyczenia zostały przekonwertowane zgodnie ze stanem faktycznym, dokonano jedynie zbiorczego przedłużenia terminu zwrotu wszystkich wypożyczonych dokumentów, aby czytelnicy mogli mieć czas na zapoznanie się z nowymi zasa-

dami funkcjonowania systemu oraz sposobami zamawiania, wypożyczenia, prolongowania i zwrotu książek. Przed rozpoczęciem roku akademickiego 2013/2014 pracownicy BT przygotowali zestaw instrukcji dostępnych zarówno w formie papierowej, jak i online, pozwalających sprawnie poruszać się po sieciowym systemie informacyjno-bibliotecznym UŚ. Instrukcje te dotyczyły m.in. sposobu zamawiania i wyszukiwania książek w BT.

5. Zalety i wady wdrażanego systemu

Wprowadzenie komputeryzacji usprawniło pracę w bibliotece i pozwoliło na szybszą drogę książki, począwszy od jej zakupu, poprzez opracowanie, a skończywszy na udostępnianiu. Stało się to możliwe dzięki przystąpieniu do współpracy z katalogiem NUKAT i możliwością kopiowania dowolnej liczby opisów bibliograficznych¹⁴. Biblioteka Główna Uniwersytetu Śląskiego w listopadzie 2000 roku, jako pierwsza z grupy bibliotek użytkujących system PROLIB, podjęła współpracę z Centrum Formatów i Kartotek Haseł Wzorcowych, jednocześnie współtworząc Centralną Kartotekę Haseł Wzorcowych (CKHW). W 2002 roku rozpoczęła współkatalogowanie w katalogu centralnym NUKAT, zyskując prawo do kopiowania nieograniczonej liczby gotowych rekordów bibliograficznych do katalogu lokalnego¹⁵. Dzięki temu pracownicy BT, korzystając z bazy katalogu NUKAT, mają ułatwione zadanie podczas opracowania tak nowości, jak i pozycji starszych (wpływających do BT drogą wymiany lub darów, a także istniejących już w zbiorach i podlegających obecnie retrokonwersji). Baza NUKAT wzrasta bardzo dynamicznie: w styczniu 2008 roku osiągnęła 1 mln opisów, w 2011 roku przekroczyła 2 mln, według statystyk podawanych przez Centrum NUKAT stan na dzień 31 grudnia 2013 roku wyniósł ponad 3,5 mln opisów¹⁶.

Podstawową zasadą stosowaną w systemie PROLIB jest oparcie wszystkich procedur bibliotecznych, bibliograficznych i informa-

¹⁴ A. Majcherek, *Rozwój systemu bibliotecznego PROLIB w bibliotekach Uniwersytetu Śląskiego*, w: *Biblioteka otwarta. Wczoraj i jutro Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego*, pod red. M. Kycler i D. Pawelec, Katowice 2008, s. 49-59.

¹⁵ M. Waga, *PROLIB a NUKAT*, „Przegląd Biblioteczny” 3-4 (2004), s. 279.

¹⁶ *Raport roczny z wykonania zadania: Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny Nukat*, http://centrum.nukat.edu.pl/images/stories/file/sprawozdania/spub_2013.pdf, 29.12.2014.

cyjnych na jednej bazie danych, co powoduje, że informacja wprowadzona w jednym miejscu systemu staje się od razu widoczna i dostępna we wszystkich jego modułach. Wprowadzenie zmiany w jednym miejscu systemu powoduje aktualizację informacji we wszystkich powiązanych z nią rekordach, wszystkie operacje odbywają się w trybie online¹⁷. Znacznie skraca się czas opracowywania dokumentów i szybciej są one dostępne dla czytelników z równoczesnym umożliwieniem obserwacji wszystkich etapów drogi książki. PROLIB daje możliwości sporządzania różnorodnych statystyk, zestawień, raportów i wydruków, eliminuje wiele pracochłonnych czynności.

Jeśli chodzi o udostępnianie, to automatyzacja wyeliminowała całkowicie papierowe rewersy, skrócił się czas oczekiwania na zamawianą pozycję. Usprawniono czynności wypożyczalni dostarczającej szybko informacje o dokumencie, jego dostępności i lokalizacji (miejscu przechowywania). Czytelnik może równocześnie samodzielnie zamawiać, rezerwować i prolongować dokumenty, mając bezpośredni dostęp do swojego konta bibliotecznego. Bibliotekarz za pomocą legitymacji studenckiej ma możliwość szybkiej identyfikacji użytkownika i uzyskania informacji dotyczących terminu dostępności wypożyczanych książek, a także automatyczne naliczanych zadłużeń za nieterminowy zwrot. Bibliotekarz ma również wgląd w historię czytelnika i dokumentu. System wykorzystuje pocztę elektroniczną, wysyłając do czytelników automatyczne e-maile z przypomnieniem o terminie zwrotu książki. Użytkownicy mają również ułatwiony dostęp do informacji, przeglądając bowiem katalog OPAC, od razu wiedzą, w ilu egzemplarzach i w których bibliotekach znajduje się poszukiwana pozycja.

System nie jest również pozbawiony wad, do których należą trudności z wyszukiwaniem pozycji w katalogu OPAC WWW, np. przy wpisaniu nazw z drobnymi błędami (użycie *e* zamiast *ę*) system nie prezentuje haseł sąsiednich, jedynie informację o braku wydania. Znacznym utrudnieniem jest również to, że PROLIB jako program komercyjny limituje licencje, czyli liczbę jednoczesnego wejścia pracownika biblioteki do systemu, a każda kolejna licencja generuje koszty finansowe.

¹⁷ *Możliwości systemu a efekty informatyzacji*, <http://www.prolib.pl/PROLIB?id=107731&p1=62284>, 29.12.2014.

Od września 2014 roku rozpoczęliśmy pracę w nowym module wypożyczalni graficznej, która stanowi uzupełnienie systemu PROLIB o interfejs graficzny. Z poziomu wypożyczalni możliwa jest rejestracja przepływu dokumentu lub zakresu dokumentów między magazynami a wypożyczalnią lub innymi działami biblioteki, np. opracowaniem, co skutkuje pojawieniem się w katalogu OPAC informacji o dostępności danego egzemplarza. Praca w graficznym module wypożyczalni daje także możliwość zainicjowania i przeprowadzenia procesu ubytkowania książek ze względu na różne czynniki poprzez opcję „przekazanie dokumentów do ubytku”. Mamy nadzieję, że wersja graficzna systemu dodatkowo usprawni pracę bibliotekarzy, a zwłaszcza wypożyczalni, co niewątpliwie będzie miało pozytywny wpływ na zadowolenie czytelników. Rok pracy w systemie PROLIB przebiegał bezawaryjnie, co świadczy również o stabilności programu. Można przypuszczać, iż ciągłe rozwijanie systemu i dostosowywanie go do zmieniających się potrzeb sprawi, że stanie się on przyjazny dla wszystkich użytkowników korzystających z Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego.

THE IMPLEMENTATION OF THE COMPUTER SYSTEM PROLIB IN THE THEOLOGICAL LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE. AN OUTLINE OF THE PROBLEM

The paper covers the main issues concerning library system used in the Theological Library of the University of Silesia in Katowice (previously the Library of the Higher Silesian Theological Seminary). In the first part the history of library computerization was presented. The second part of the article describes the stages of implementation of computer system PROLIB which is used by all University of Silesia libraries. The characteristics and description of the system primary functions were given, then staff trainings and stages of conversion of the data sets (books, periodicals and readers) were analyzed in depth. In the end the most important advantages and disadvantages of PROLIB system were summarized.

AGATA MUC¹

„WIADOMOŚCI FARY ŚW. BARBARY” TYGODNIK PARAFII ŚW. BARBARY W CHORZOWIE

Dynamika zmian, jakie nastąpiły na początku lat dziewięćdziesiątych w Polsce, widoczna była także na polu działalności wydawniczej, w tym i prasowej. Wolność słowa, samodzielność inicjatyw i ogromne potrzeby w nadrabianiu opóźnień będących spadkiem po epoce socjalistycznej spowodowały wyjątkowe ożywienie wydawnicze, czego przejawem był znaczny wzrost liczby tytułów katolickich. Na jego intensywność i kształt najważniejszy wpływ wywarła rosnąca samodzielność społeczności lokalnej oraz wynikające z niej coraz większe zainteresowanie najbliższym otoczeniem, środowiskiem, w którym człowiek porusza się na co dzień. Pośród przykładów dobrze ilustrujących te zjawiska było pojawienie się wielu nowych tytułów prasy parafialnej. Wzmoczoną aktywność wydawniczą odnotowano wśród parafii archidiecezji katowickiej², co szczególnie dobrze widać na przykładzie jednego z miast tego obszaru – Chorzowa. W obrębie dekanatu chorzowskiego znajdowało się dziewięć parafii i każda z nich podjęła inicjatywę

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² J. Czech, *Współczesna prasa katolicka w Polsce* (praca licencjacka obroniona w 2010 roku na Uniwersytecie Łódzkim), http://prasaparafialna.pl/czytelnia/prace_naukowe/wspolczesna_prasa_katolicka_w_polsce, 29.12.2014.

drukowania własnego pisma³. Większość gazetek z tego obszaru, podobnie jak w pozostałych regionach Polski, miała charakter biuletynów informacyjnych z rozbudowanymi działami ogłoszeń duszpasterskich i harmonogramem nabożeństw. Pod względem informacyjnym do najbardziej rozbudowanych należały „Wiadomości Fary św. Barbary”, które do chwili obecnej wydaje parafia pod wezwaniem św. Barbary⁴.

Powstanie i rozwój gazety

Pierwszy numer czasopisma chorzowskiej parafii św. Barbary – wówczas miesięcznika zatytułowanego „Na Farze w Barbarze” – ukazał się 7 maja 1995 roku. Pismo redagowane pod opieką ks. Piotra Kuczery przez młodzież oazową charakteryzowała prostota edytorska przejawiająca się brakiem fotografii i koloru, a na oprawę graficzną składały się jedynie schematyczne rysunki oraz ryciny. Łącznie wydano sześć numerów w formacie A5, każda po osiem czarno-białych stron. Od numeru siódmego redaktorem naczelnym został ks. proboszcz Stanisław Juraszek, który przeobraził miesięcznik w tygodnik, zmieniając tytuł na obecny: „Wiadomości Fary św. Barbary”. W ten sposób gazeta miała nawiązywać do dorobku młodszego miesięcznika oraz do tradycji z okresu przedwojennego, kiedy to w parafii ukazywały się dwujęzyczne (wydawane po polsku i niemiecku) „Wiadomości Parafjalne. Kościół św. Barbary w Królewskiej Hucie”⁵.

³ J. Kurek, M.J. Witkowski, *Prasa w Chorzowie w latach 1989-2000 (materiały do bibliografii)*, „Zeszyty Chorzowskie” 5 (2000), s. 245-246.

⁴ Parafia św. Barbary w Chorzowie została założona w 1851 roku i obecnie liczy 9 tys. parafian. Por. <http://www.archidiecezja.katowice.pl/index.php/dekanaty-i-parafie/43-archidiecezja/parafie/993-chorzow-witej-barbary>, 29.12.2014.

⁵ „Wiadomości Parafjalne. Kościół św. Barbary w Królewskiej Hucie” powstały z inicjatywy ks. Józefa Gawliny i były wydawane w latach 1932-1940. Od 1933 roku kierował piśmie ks. Jan Brandys. Por. S. Juraszek, *Z krańców ziemi... Słowo o ks. arcybiskupie Józefie Gawlinie*, w: *Żywe kamienie i kamyczki. Szkice z dziejów parafii św. Barbary w Chorzowie*, pod red. S. Juraszka, Chorzów 2003, s. 10; H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000, s. 616.

Rocznik III Cena 5 groszy.

WIADOMOŚCI PARAFIALNE

PARRAMTLICHE NACHRICHTEN

KOŚCIOŁA ŚW. BARBARY W KRÓL. HUCIE DER ST. BARBARAKIRCHE IN KRÖL. HÜTTE

Dnia 7-go stycznia 1934. Nr. I Den 7. Januar 1934

Administracja i Redakcja: Katolicki Urząd Parafjalny św. Barbary w Król. Hucie — Telefon 12-61 — P. K. O. 103.374

Ogłoszenia.

- Dziś w święto Trzech Króli kolekta na misję.
- Zamówienia ławek będziemy aż do 20. I. przyjmować. W tym tygodniu od poniedziałku do piątku od godziny 9-tej do 11-tej.
- W rózę Franciszek Jaworski (ul. Wandy 43) brakuje jednego członka. Zgłosić się można u przełożonego.
- W rózę 280 (Gertruda Nowak, ul. 3-go Maja 66) brakuje 1 członkini. Zgłosić się można u przełożonej.
- W niedzielę na sumie zgubio pewne dziecko w kościele szauł. Znalazcę szauła uprasza się oddać go w sakrystji.

Vermeldungen.

- Heute, am Feste der Hl. 3 Könige ist Kollekte für die Missionen.
- Die Bankplätze werden bis zum 20. I. vergeben. In dieser Woche von Montag bis Freitag von 9 bis 11 Uhr.

Porządek nabożeństw.

Gottesdienstordnung.

Poniedziałek — Montag, 8. 1. 1934.
6,00: † Georg, Bernhard Dobrzyński, oerl. Seelen um Hilfe in ein bez. Anliegen.
6,30: An. † Rozalja Poloczek — kond., S.
7,15: † Johanna Wasser — III Orden.
7,45: † członków Z. Z. P. — Związek Metalowców — kond.

Wtorek — Dienstag, 9. 1. 1934.
6,00: †† z Areobr. M. B. Poceleszenia, kond.
6,30: An. † Ryszard Starnowski — kond.
7,15: roczne dziecię, Kolarczyk.
7,45: z. hl. Antonius, Götli, Vors. für Familie Dobrzyński, Kowalski u. Hetiduk, auf eine bes. Meinung.

Środa — Mittwoch, 10. 1. 1934.
6,00: † Marja Rlamerek i pokr.
6,30: An. † Angela Krzywoń.
7,15: An. † Marie Kozioł — kond.
7,45: † Jan, Adolf Juraszek.

Czwartek — Donnerstag, 11. 1. 1934.
6,00: † Dominik Kowol, u. den Mietern des Hauses — kond.
6,30: Anna Ferda — błog.
7,15: Waleśka Koniczek, (60 urodz.)
7,45: (RR) Panchyrz Anna, Szczepański Teresa.

Piątek — Freitag, 12. 1. 1934.
6,00: † Fritz, Berta u. Eltern Ring, Weronika u. Kazimier Stabrowski, arme Seelen.
6,30: (RR) Ciosek Józefa, Cierpiot Marja.
7,15: int. Areobr. Oblicza Pana Jezusa.
7,45: An. Józef Jonik i pokr.

Sobota — Sonnabend 13. 1. 1934.
6,00: (RR) Niewolnik Rozalja, Torha Florentyna.
6,30: (RR) Kukuta Anna, Joniec Paulina.
7,15: An. † Antonte Mrossek, Eltern u. Verw. biders — kond.
7,45: An. † Herman [Teodor Hese.

Niedziela — Sonntag, 14. 1. 1934.
5,45: int. Nauwak — srebrne wesela — bt.
7,00: int. Rotler — Jahrbkind.
8,00: int. Kongresu Ch. D.
9,00: Parochialmesse.
10,30: Małgorzata Trójca — roczne dziecko

Pieśni — Lieder.
14. 1. 34
Zbiór kolend.

Zapowiedzi — Aufgebote.

Piotr, Paweł Gajda, handlarz, ul. 3-go Maja 43 i Agnieszka Mucha, Huta Hubertusa 7.
Paweł Ogermann, hutnik, ulica Graniczna 4 i Elżbieta Kalus, ul. Mieleckiego 36.

Śluby — Eheschliessungen.

Bolesław Gronowski z Bertą Małek.

Chrzty — Taufen.

Joachim, Helmuth Gemsa. — Alfred, Teofil Springer. — Józef, Stefan Panic. — Krysta, Marja Krummer. Agnieszka, Marja Orszulik. — Ernestyna, Lucja Kowolik. — Andrzej,

Piotr Sznajderski. — Aleksander, Jan Klencz

Pogrzeby — Begräbnisse.

Marja Frania (75 lat), ulica Styczynskiego 49. — Walenty Stokosza (76 lat), ul. Karola Miarki 10.

Porządek kolendowania.

Poniedziałek:
I. ul. Bytomska — lewa strona od ulicy 3-go Maja.
II. ul. Styczynskiego — lewa strona począwszy od ul. 3-go Maja (strona szkoły)
III. ul. Styczynskiego — lewa strona począwszy od ul. Granicznej.

Wtorek:
I. ul. Styczynskiego — prawa strona począwszy od ul. Kingi.
II. ul. Styczynskiego — prawa strona począwszy od ul. Granicznej.
III. ul. Styczynskiego (2 domy), ulica Kingi 1 ul. Szybowa.
IV. Hołubki.

Środa:
I. ulica Wandy obydwie strony.

Czwartek:
I. Szarlotciniec.

Ordnung des Kolende-Ungangs.

Montag:
I. ul. Bytomska — linke Seite von der ul. 3-go Maja.
II. ul. Styczynskiego — linke Seite von der ul. 3-go Maja (Schule).
III. ul. Styczynskiego — rechte Seite von der ul. Graniczna.

Dienstag:
I. ul. Styczynskiego — rechte Seite von der ul. Kingi (ungerade Zahlen).
II. ul. Styczynskiego — linke Seite von der ul. Graniczna (ungerade Zahlen).
III. ul. Styczynskiego (2 Häuser) ul. Kingi und ul. Szybowa.
IV. Hołubki.

Mittwoch:
I. ul. Wandy beide Seiten.

Donnerstag:
I. Szarlotciniec.

Fot. 1. „Wiadomości Parafjalne. Kościół św. Barbary w Królewskiej Hucie”
— strona tytułowa z 7 stycznia 1934 roku

Parafia p.w.Św.Barbary

Nr 1

07.05.1995 r.

TEMAT MIESIĄCA

Miesiąc maj jest poświęcony Maryi Dziewicy. To właśnie Ją w tym miesiącu stawia się na pierwszym miejscu. Matkę Boga i naszą Matkę. Tym sposobem mamy tę samą Matkę co Bóg. Jest to dla nas wierzących ogromny dar. To Ona pierwsza może sprawić, że nasze życie będzie udane w Chrystusie. To właśnie Maryja wraz z Jezusem nie przestaje działać w świecie. Jako wierna Oblubienica Ducha Świętego, znaczy swoim wiecznym TAK najmniejsze przejawy łaski swego Syna. Jej wstawiennictwo u Boga ma ogromną moc. Pamiętajmy jednak, że nie modlimy się do Maryi, lecz przez Jej wstawiennictwo. W tym miesiącu szczególnie oddajemy cześć Matce Bożej w Nabożeństwach Majowych. Dlatego też chcemy w nich uczestniczyć z głęboką wiarą i radością, pamiętając o tym, żeby na każdym kroku naszego życia mówić Jej: Zdrowaś Maryjo!

(Karina Zagórna)

Fot. 2. Strona tytułowa „Na Farze w Barbarze”
z 7 maja 1995 roku

Redaktor naczelny, ks. Juraszek, w artykule programowym zamieszczonym na pierwszej stronie odmienionego pisma wyjaśniał, że farą zwykło nazywać się na Śląsku tylko dom zamieszkiwany przez księży, tymczasem nazwa ta oznacza najstarszy w danym mieście kościół. Skoro więc kościół św. Barbary jest najstarszą katolicką budowlą sakralną w Chorzowie, jest zatem kościołem farnym. Wpisana w tytuł gazety misja jest zatem nie tylko odwołaniem do tradycji prasy wychodzącej na terenie parafii, ale również nieustannym przypominaniem tożsamości wspólnoty tworzonej przez wiernych Kościoła. Dalej ks. Juraszek jasno sformułował cel i misję gazety, która miała przede wszystkim ożywić życie parafialne, stając się „przedłużeniem głosu z ambony”, pragnął, aby była swego rodzaju kroniką życia parafialnego oraz integrowała wspólnotę⁶.

Zmianie tytułu i częstotliwości ukazywania się towarzyszyła również zmiana wyglądu gazetki. Zwiększono nie tylko jej format (do B5) i objętość (kolejne numery liczyły od dwunastu do szesnastu stron), lecz udoskonalono także szatę graficzną przez wprowadzenie koloru, zastosowanie profesjonalnego łamania i offsetowej techniki druku. Na widoczną poprawę estetyki gazety wpłynęło powierzenie składu i łamania „Wiadomości” Centrum Usług Drukarskich w Chorzowie. Ponadto tygodnik został zarejestrowany w Narodowym Ośrodku ISSN podlegającym Bibliotece Narodowej i uzyskał międzynarodowy znormalizowany numer wydawnictwa ciągłego (ISSN 1426-3610), co dzięki obowiązującym przepisom umożliwiło bardziej korzystne rozliczanie usług drukarskich⁷.

Kolorową wersję pisma wydawano do stycznia 2010 roku, by powrócić wówczas do skromniejszej, czarno-białej szaty graficznej oraz mniejszego formatu. Zmianom podlegał także nakład pisma, a jego wysokość zmieniała się nie tylko na przestrzeni lat, ale także w obrębie jednego roku. Najczęściej nakład był zależny od miesiąca i kolejnych świąt przypadających w roku liturgicznym (np. Boże Narodzenie, Wielkanoc, Zesłanie Ducha Świętego, Boże Ciało, Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny), ważnych uro-

⁶ S. Juraszek, *Drodzy Parafianie!*, „Wiadomości Fary św. Barbary” 7 (1995), s. 1.

⁷ P. Zaczkowski, *Moje czytanie „Wiadomości”...*, „Wiadomości Fary św. Barbary” 35/100 (1997), s. 5-6.

Nr 35 100 • Rok III • 31 sierpnia 1997 r.

Wiadomości

Fary Św. Barbary

ISSN 1426-3610

100

Ewangelia: Mk 7,1-8.14-15.21-23

Słuchajcie Mnie, wszyscy, i zrozumiećcie! Nic nie wchodzi z zewnątrz w człowieka, co mogłoby uczynić go nieczystym; lecz co wychodzi z człowieka, to czyni człowieka nieczystym. Z wnętrza bowiem, z serca ludzkiego pochodzą złe myśli.

31 sierpnia 1997
XXII Niedziela Zwykła

Fot. 3. Wydanie jubileuszowe (nr 100) „Wiadomości Fary św. Barbary” z 31 sierpnia 1997 roku

Wiadomości Fary Św. Barbary

ISSN 1426-3610

Nr 45/1000 • Rok XX • 9 listopada 2014 r.

**ŚWIĘTO ROCZNICY POŚWIĘCENIA BAZYLIKI LATERAŃSKIEJ/
11 LISTOPADA – ŚWIĘTO NIEPODLEGŁOŚCI**

-
- BAZYLIKA NA LATERANIE – S. 4
 - OSIEM BŁOGOSŁAWIEŃSTW. CZ. IV – S. 5
 - PLAN ODWIEDZIN DUSZPASTERSKICH – S. 10 I 11
-

Ewangelia: J 2, 13-22

Zbliżała się pora Paschy żydowskiej i Jezus udał się do Jerozolimy. W świątyni napotkał tych, którzy sprzedawali woły, baranki i gołębie, oraz siedzących za stołami bankierów. Wówczas sporządziwszy sobie bicz ze sznurków, powypędzał wszystkich ze świątyni, także baranki i woły, porzrzucał monety bankierów, a stoły powywracał. Do tych zaś, którzy sprzedawali gołębie, rzekł: „Weźcie to stąd, a nie róbcie z domu mego Ojca targowiska”.

Fot. 4. Najnowszy numer (nr 1000) „Wiadomości Fary św. Barbary” z 9 listopada 2014 roku

czystości odbywających się w kościele (np. odpust, peregrynacja obrazu). Niewątpliwie najwięcej egzemplarzy drukowano z okazji wspomnianych świąt liturgicznych, gdyż frekwencja wiernych na nabożeństwach odprawianych w tych dniach bywa większa aniżeli w niedziele i tym samym więcej jest potencjalnych czytelników nabywających gazetkę. W dwudziestoletniej historii „Wiadomości” ich nakład wahał się od 250 do 900 egzemplarzy. W ostatnich kilku latach odnotowano wyraźne zmniejszenie nakładu, co może być spowodowane pojawieniem się wersji elektronicznej pisma. Początkowo (tj. od 2001 roku) wydanie cyfrowe gazetki było dostępne tylko na stronie internetowej parafii, natomiast obecnie można ją czytać za pośrednictwem Śląskiej Biblioteki Cyfrowej⁸. Ta nowa forma publikacji została zauważona już w 2002 roku, podczas II Katolickiego Sympozjum Wirtualnego w Legnicy, gdzie wskazano na stronę internetową tygodnika jako jedną z siedmiu najbardziej interesujących w Polsce⁹.

Od sierpnia 2005 roku w parafii nastąpiła zmiana proboszcza, pełniącego jednocześnie funkcję redaktora naczelnego, którym został ks. Zygmunt Błaszczok. Ze stopki redakcyjnej wynika, że w zespole gazety obok proboszcza pracowali wszyscy księża wikariusze, z których jeden pełnił funkcję redaktora odpowiedzialnego (czy precyzyjnie: prowadzącego) konkretnego wydania lub był sekretarzem redakcji. Można to uznać za naturalne przedłużenie relacji między kapłanami pracującymi w parafii. Dopełnieniem takiego podziału jest obecność w zespole „Wiadomości” młodzieży z Ruchu Światło-Życie. Uczestnicy Oazy zarówno odpowiadają za rozprowadzanie gazety, jak i uczestniczą w przygotowaniu tekstów do publikacji. Jedną z najważniejszych korzyści istnienia tygodnika jest zatem współpraca duchownych i osób świeckich (młodzieży) przy kształtowaniu gazety jako formy przekazu wartości duchowych¹⁰.

⁸ W Śląskiej Bibliotece Cyfrowej dostępnych jest większość numerów z lat: 2004, 2007-2014. Zob. <http://www.sbc.org.pl/dlibra/publication?id=39615&tab=3>, 29.12.2014.

⁹ S. Juraszek, *W połowie drogi do tysiąca*, „Wiadomości Fary św. Barbary” 14/500 (2005), s. 15.

¹⁰ P. Zaczkowski: *Moje czytanie „Wiadomości”...*, „Wiadomości Fary św. Barbary” 3/120 (1998), s. 11.

Od 1995 roku w przygotowywanie kolejnych numerów „Wiadomości” angażowało się wielu ludzi, były to osoby zarówno duchowne, jak i świeckie, związane z parafią oraz pochodzące spoza jej obszaru. Pełny wykaz nazwisk zamieszczanych w stopce redakcyjnej od początku funkcjonowania pisma można odnaleźć w załączniku.

Podczas dwudziestoletniej historii gazety najbardziej stały i niezmienny jej element stanowiła winieta. Obok znaku plastycznego wiążącego się z kościołem św. Barbary i osobą patronki, usytuowanego w lewym górnym rogu strony tytułowej, winieta zawiera tytuł gazety drukowany zawsze podobną czcionką, oznaczenie kolejnego numeru, datę wydania oraz numer ISSN. Początkowo na pierwszej stronie stanowiącej okładkę czasopisma zamieszczano także teksty artykułów. Z czasem jednak, kiedy „Wiadomości” rozwijały się pod względem edytorskim i zaczęto dołączać więcej materiałów ilustracyjnych na coraz lepszym poziomie, grafika przeważała nad tekstem. Obecnie strona tytułowa stanowi rodzaj graficzno-literackiego znaku streszczającego przesłanie nadchodzącej niedzieli. Najczęściej redakcja zamieszcza tu krótki przekaz w postaci fragmentu z Ewangelii lub komentarza do niej, cytatu wybitnej osoby (pisarza, teologa, świętego). Oczywiście wśród informacji na pierwszej stronie znajdowały się i takie, z których czytelnik dowiadywał się o ważnych wydarzeniach w parafii. Zdarza się, że tekst rozpoczyna ozdobny inicjał: litera odróżniająca się od innych wielkością, kolorem, zdobnością, co podkreśla wartość słowa. Dopelnieniem tekstu na stronie tytułowej zawsze jest obraz w postaci ilustracji lub zdjęcia¹¹. Najczęściej świecką niejako datę wpisaną w winietę gazety uzupełnia celowo przewyższająca ją wysokością i wyróżniająca się kolorem liter data z kalendarza kościelnego, przypominająca o przeżywanym aktualnie święcie katolickim¹². Od 2010 roku na stronie tytułowej redakcja rozpoczęła także zamieszczanie skróconego spisu treści, sygnalizując zawartość tematyczną numeru oddawanego do rąk czytelnika.

¹¹ P. Zaczkowski: *Moje czytanie „Wiadomości”...*, art. cyt., s. 11.

¹² Tenże, *Moje czytanie „Wiadomości”...*, „Wiadomości Fary św. Barbary” 35/100 (1997), s. 5.

Tematyka poruszana na łamach tygodnika

Systematyczna lektura kolejnych numerów „Wiadomości Fary św. Barbary” pokazuje, że ich zawartość materiałowa jest bardzo zróżnicowana i zmienia się na przestrzeni kolejnych lat funkcjonowania czasopisma. Zmiany w składzie osobowym redakcji, spowodowane m.in. przychodzeniem do parafii kolejnych wikariuszy, wywierały wpływ nie tylko na wygląd gazetki, ale także na zawartość tematyczną. Aczkolwiek należy zaznaczyć, że układ pisma nie jest przypadkowy i rządzi nim konsekwentna, graficzna i merytoryczna zasada redagowania.

Od początku najbardziej stałym elementem pod względem wartości i układu pozostaje strona tytułowa oraz ostatnia, zawierająca teksty pieśni wykonywanych w czasie Mszy Świętych. Oto jak komentuje taki formalny podział redaktor katowickiego „Gościa Niedzielnego”, Piotr Zaczkowski: „Przesłanie niedzieli przekazuje w gęstym skrócie strona tytułowa. Ostatnia przypomina to, dzięki czemu nasze uczestnictwo w niedzielnej Mszy Świętej staje się bardziej rzeczywiste. [Teksty pieśni] (...) pełnią rolę swoistej, znaczącej klamry – spoiwa między początkiem a końcem gazety”¹³. Okładka „Wiadomości” dzięki swej niezmienności pozostaje niejako znakiem rozpoznawczym tygodnika.

Natomiast wewnątrz tygodnika wypełniają teksty, które można pogrupować w trzech blokach tematycznych: wypowiedzi o charakterze teologicznym, historycznym oraz aktualne wydarzenia z życia Kościoła i parafii. Prezentacja treści odbywa się najczęściej za pomocą takich gatunków dziennikarskich, jak artykuły, sprawozdania, wywiady, wiersze, listy oraz fotoreportaże. Obok materiałów o charakterze opisowym ważne miejsce w periodyku zajmują elementy ilustracyjne w postaci rysunków i zdjęć. Czasopismo jest kierowane do szerokiego grona odbiorców. Co ciekawe, w niektórych numerach pojawiały się także strony adresowane specjalnie dla dzieci (w rubrykach zatytułowanych *Łamigłówa* oraz *Konkursy dla dzieci*).

¹³ P. Zaczkowski: *Moje czytanie „Wiadomości”...*, „Wiadomości Fary św. Barbary” 36/100 (1997), s. 5.

„Wiadomości” najczęściej miejsca poświęcają aktualnym wydarzeniom w Kościele i w parafii. Każdy numer zawiera bieżące wiadomości duszpasterskie na temat Mszy Świętych odprawianych w kościele, liturgii nadchodzącego tygodnia, intencji mszalnych, kolekty oraz zapowiedzi przedślubnych. Tego rodzaju informacje zamieszczano w rubrykach, których tytuły ulegały zmianom: *Ogłoszenia duszpasterskie*, *Ogłoszenia parafialne* lub *Porządek nabożeństw*. Redakcja publikuje także wiadomości niezwiązane bezpośrednio z parafią, lecz odnoszące się do życia w archidiecezji katowickiej (np. cykl artykułów na temat II Synodu Archidiecezji Katowickiej) lub istotnych dla miasta i regionu (dominuje tu tematyka kulturalna i społeczna).

Parafianie są na bieżąco informowani nie tylko o zaplanowanych uroczystościach, ale także o tym, co już się wydarzyło. W 1996 roku pojawił się cykl materiałów publikowanych z okazji 100-lecia drugiej konsekracji kościoła parafialnego. Wówczas zaprezentowano cały wachlarz wypowiedzi na temat tego ważnego dla wspólnoty jubileuszu. Obok publikacji wyprzedzających tę uroczystość (szkiców o historii kościoła) pojawiły się materiały relacjonujące same obchody. Numer stanowiący zaproszenie na Mszę Świętą z okazji 100-lecia wyróżniał się spośród innych szatą graficzną (został wydrukowany w kolorze, na papierze kredowym) oraz znacznie większym nakładem (1,5 tys. egzemplarzy)¹⁴. Najwartościowszą jego częścią była dokumentacja (w tym fotograficzna) stanowiąca nie tylko pamiątkę dla współczesnych uczestników wydarzenia, lecz również niezwykle cenny przyczynek źródłowy dla przyszłych historyków parafii.

Podobny walor miały materiały wydawane w rocznym cyklu (od grudnia 2002 roku do końca 2003 roku) z okazji obchodów 150-lecia konsekracji i erygowania parafii św. Barbary. Okładki wszystkich numerów poświęconych temu wydarzeniu wyróżniał specjalny znak graficzny w kształcie koła z napisem: „150 lat parafii 1852-2002”. Redakcja starała się szczegółowo pokazać bogatą historię parafii oraz kościoła, jak również systematycznie przybliżała czytelnikom sylwetki tutejszych duchownych (np. ks. bp. Józefa Gawliny). Obok

¹⁴ Por. „Wiadomości Fary Św. Barbary” 43/60 (1996), s. 12.

tekstów historycznych, opatrzonych tytułem *Zdarzyło się w parafii...*, umieszczano reprodukcje starych fotografii dokumentujących bogate dzieje najstarszego kościoła katolickiego w Chorzowie oraz ludzi z nim związanych. Jednocześnie zespół redakcyjny wielokrotnie zwracał się do parafian z prośbą o wypożyczenie do skopiowania fotografii lub innych dokumentów na temat życia parafii św. Barbary. Odzew i zaangażowanie czytelników były na tyle znaczące, że redakcji udało się zgromadzić pokaźny zbiór materiałów źródłowych. Ukoronowaniem tych działań było wydanie w 2003 roku książki zatytułowanej *Żywe kamienie i kamyczki. Szkice z dziejów parafii św. Barbary w Chorzowie*, pracy zbiorowej pod redakcją ks. proboszcza Stanisława Juraszka.

Obok tekstów historycznych tygodnik systematycznie prezentuje sprawozdania z bieżącego życia wspólnoty. Najczęściej drukowane są w formie kalendarium wydarzeń rozgrywających się na terenie parafii lub dotyczących osób z nią związanych. Często ilustracją kalendarium bywają fotoreportaże zawierające zdjęcia z poszczególnych uroczystości, imprez lub spotkań, takich jak np. Wczesna i I Komunia Święta, procesja Bożego Ciała, jasełka, wyjazdy pielgrzymkowe, a nawet poważniejsze prace remontowe przeprowadzane na terenie kościoła itp. Aktualności parafialne to nie tylko kalendarium, lecz także niezwykle starannie przygotowane raporty ze stanu kościelnych finansów oraz spraw gospodarczych wspólnoty. Redakcja nie unika również zamieszczania statystyk odzwierciedlających poziom życia religijnego w parafii.

Dzięki licznym sprawozdaniom czytelnicy dowiadują się także o istnieniu i działalności poszczególnych wspólnot i grup parafialnych działających na terenie parafii św. Barbary. Podczas dwudziestu lat ukazywania się tygodnika wielokrotnie prezentowane były: Akcja Katolicka, Dzieci Maryi, Franciszkański Zakon Świeckich, Grupa Jana Pawła II, młodzieżowy Ruch Światło-Życie, róża Żywego Różańca, zespół Caritas oraz ministranci. Publikowanie tego rodzaju materiałów, najczęściej przygotowywanych przez osoby świeckie, pokazuje, że: „gazeta jest najlepszą okazją do rozmowy nie tylko księży z wiernymi, ale i wiernych z innymi wiernymi”¹⁵. W ten spo-

¹⁵ S. Juraszek, *Wyjść ku innym*, „Wiadomości Fary św. Barbary” 38/209 (1999), s. 7.

sób „Wiadomości” nie tylko informują, lecz także realizują zadania formacyjne oraz integracyjne we wspólnocie, stanowiące podstawowy element misji każdej gazety parafialnej¹⁶.

Obok funkcji ewangelizacyjno-formacyjnych oraz integracyjnych redakcja „Wiadomości” konsekwentnie zamieszcza materiały o charakterze edukacyjnym. Odbywa się to za pośrednictwem tekstów duszpasterskich i historycznych, a także dzięki artykułom traktującym o pielęgnowaniu tradycyjnej kultury ludowej na Górnym Śląsku, o obchodzeniu świąt Bożego Narodzenia, Wielkanocy i Bożego Ciała. Podobne zadania spełniają przekazy odnoszące się do różnych problemów społecznych i zagrożeń współczesnego życia. Edukowaniu miały służyć niezwykle starannie przygotowane cykle monograficznych artykułów o sektach (z 2002 roku) czy też o chorobie alkoholowej (z 1998 roku).

W dwudziestoletniej ich historii na łamach „Wiadomości” poruszano tak wiele tematów, że nie sposób ich wszystkich w tym miejscu przytoczyć, można je jedynie zasygnalizować. Z pewnością decydujący głos na temat doboru prezentowanych treści należał do redaktora naczelnego oraz zespołu przygotowującego gazetę. Jednak od początku ukazywania się pisma redakcja systematycznie zachęcała czytelników do włączenia się w prace redakcyjne. Zdarzyło się nawet, że pod koniec 2007 roku opublikowano ankietę, w której poproszono o ocenę poszczególnych rubryk oraz podanie własnych propozycji tematów¹⁷. Następnie w jednym z kolejnych numerów opublikowano jej wyniki wraz z krótkim komentarzem. Z badania ankietowego wynikało, że największym zainteresowaniem wśród respondentów cieszyły się artykuły poświęcone życiu parafii, ogłoszenia parafialne, informacje z życia Kościoła oraz rozważania słowa Bożego. Obok pozytywnych opinii redakcja opublikowała także uwagi krytyczne, które dotyczyły m.in. za wysokiej ceny tygodnika, zbyt małego formatu i liczby stron¹⁸. Natomiast

¹⁶ D. Świtała-Trybek, „Z życia parafii”, czyli o współczesnych gazetkach parafialnych (uwagi wprowadzające), „Rudzki Rocznik Muzealny” 2003, s. 77-78.

¹⁷ Redakcja, *Ankieta czytelnicza gazetki „Wiadomości Fary św. Barbary”*, „Wiadomości Fary św. Barbary” 52/642 (2007), s. 11.

¹⁸ *Taż*, *Gazetkę czytam od dechy do dechy, trzymać tak dalej!*, „Wiadomości Fary św. Barbary” 2/644 (2008), s. 10.

ogólna ocena czasopisma dokonana przez czytelników była pozytywna. O popularności tygodnika wśród członków wspólnoty parafialnej św. Barbary pisał także pierwszy redaktor naczelny gazetki, ks. Juraszek: „O tym, jak bardzo jest czytany, przekonują różne redakcyjne wpadki i lapsusy – wystarczy literówka w nazwisku, aby ktoś od razu poczuł się osobiście zobowiązany do sprostowania”¹⁹.

Gazeta zyskała uznanie także poza obszarem parafii oraz Chorzowa. W 1998 roku, podczas trzeciej edycji konkursu zatytułowanego *Nasza gazetka*, zorganizowanego przez Miejskie Centrum Kultury w Mysłowicach, „Wiadomości” zostały laureatem nagrody specjalnej przyznanej przez redakcję „Gościa Niedzielnego”. Jury uznało, że czasopismo zasługuje na takie wyróżnienie przede wszystkim „za podejmowanie tematów związanych z życiem parafii, konsekwencję graficzną oraz wytrwałość w redagowaniu pisma”²⁰. Dodatkowo periodyk otrzymał pozytywne recenzje na łamach katowickiej edycji „Gościa Niedzielnego”, gdzie prezentowano wiele tego rodzaju inicjatyw. Tak o „Wiadomościach” pisał Piotr Zaczekowski: „są jednym z ciekawszych «zdarzeń prasowych» w archidiecezji. (...) Gazeta wspólnoty św. Barbary potwierdza, że prasa parafialna może być kroniką tworzoną tyleż w obrębie konkretnego kościoła, co i na progu uniwersalnego Domu Bożego. Zaświadcza o tej odrębności i jedności”²¹.

Analiza zawartości poszczególnych numerów „Wiadomości Fary św. Barbary” pokazała, że zespół redakcyjny konsekwentnie realizuje cel i misję czasopisma wytyczone w artykule programowym pierwszego redaktora naczelnego, ks. Stanisława Juraszka. Gazeta stała się nie tylko kroniką życia parafialnego, ale i lokalnej społeczności. Akcenty religijne często łączyły się z aspektami życia społeczno-obyczajowego parafian. „Wiadomości” wyróżnia spośród innych

¹⁹ S. Juraszek, *W połowie drogi do tysiąca*, „Wiadomości Fary św. Barbary” 14/500 (2005), s. 15.

²⁰ M.R., *Konkurs „Nasza gazetka” rozstrzygnięty*, „Wiadomości Fary św. Barbary” 29/148 (1988), s. 11.

²¹ (zet) [Piotr Zaczekowski], *Parafialna kronika*, „Katowicki Gość Niedzielny” 40 (1997), s. 18.

gazet parafialnych bogactwo informacji oraz różnorodność tematyczna zamieszczanych tekstów, dzięki czemu w przyszłości mogą stanowić znakomity materiał dotyczący praktyk religijnych i kondycji moralnej społeczności lokalnej, a także ważne źródło do badań nad historią parafii i regionu.

Załącznik

Wykaz osób zamieszczonych w stopce redakcyjnej „Wiadomości Fary św. Barbary” do listopada 2014 roku:

Adamkiewicz Zuzanna	Moj Aleksandra
Błaszczok Zygmunt, ks.	Moj Tomasz
Bojdoł Jerzy	Owczarek Antoni, ks.
Cioska Andrzej, ks.	Pierończyk Jan
Danch Mirosław	Piper Łukasz
Długajczyk Marek, ks.	Podlejski Zygmunt, ks.
Gawleński Krystian, ks.	Skóra Ireneusz, ks.
Halemba Aneta	Sorotowicz Aleksandra
Harnasz Michał, ks.	Stankała Marta
Hinda Andrzej, ks.	Szostok Damian, ks.
Jadasz Jacek, ks.	Tomala Romuald
Juraszek Stanisław, ks.	Tront Zdzisław, ks.
Kajdan Krzysztof, ks.	Trunk Tomasz, ks.
Kawka Edward	Wacławiak Teresa
Kępowicz Adam, ks.	Walczyński Michał
Kołodziejczyk Agata	Wawszczak Marta
Kopczyk Tomasz, ks.	Węgorz Grzegorz, ks.
Kotula Andrzej, ks.	Wilk Krystian
Krais Helena	Zaczkowski Piotr
Krais Łukasz	
Kroker Robert, ks.	
Książek Irena	
Larysz Piotr, ks.	
Mikołajczyk Paweł	
Mazur Katarzyna	

**„WIADOMOŚCI FARY ŚW. BARBARY”
THE WEEKLY OF THE SAINT BARBARA PARISH
IN CHORZÓW**

The rapid growth of Catholic publications, among them the parish press, took place in Poland after 1989. Numerous new titles published by various parishes emerged in Archdiocese of Katowice. In the 1990s each parish community in deanery of Chorzów was editing its own periodical. „Wiadomości Fary św. Barbary” published by the Saint Barbara Parish in Chorzów since 1995 distinguishes itself by size and variety of content. In the article the origins and development of the weekly were described. The technical and content analysis of published materials was carried out as well.

Ks. HENRYK OLSZAR¹

DUSZPASTERSTWO BIBLIOTEKARZY ARCHIDIECEZJI KATOWICKIEJ NA TLE WSPÓŁCZESNEGO DUSZPASTERSTWA SPECJALISTYCZNEGO W ARCHIDIECEZJI KATOWICKIEJ

Wstęp

Dwudziestego piątego marca 1992 roku w wyniku powstania nowych struktur administracyjno-organizacyjnych Kościoła w Polsce została utworzona archidiecezja katowicka². Decyzja Ojca Świętego Jana Pawła II doceniła żywotność lokalnego Kościoła na Górnym Śląsku³. Nowy podział, dokonany na przełomie stuleci, usprawnił pełnienie misji w Chrystusowej wspólnotcie, a obecnie nadal służy budzeniu wiary, nadziei i miłości w sercach ludzkich. Biskupi katowicki, prezbiterzy i diakoni starają się w swojej posłudze być jak najbliżej wiernych⁴. Wielu duszpasterzy zaangażowało się w walkę

¹ Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² *Dekret o ustanowieniu i określeniu granic nowych diecezji i prowincji kościelnych w Polsce oraz przynależności metropolitarnej poszczególnych diecezji*, „Wiadomości Diecezjalne (Katowickie)” (dalej: WDK) 60,3 (1992), poz. 38 i 37, s. 118.

³ D. Zimoń, *Przemówienie w katedrze Chrystusa Króla w uroczystość Zwiastowania Pańskiego* (25 III 1992), WDK 60,3 (1992), poz. 29, s. 118.

⁴ *List pasterski Episkopatu Polski zapowiadający nową organizację administracji kościelnej w Polsce z 11-12 III 1992 r.*, WDK 60,3 (1992), poz. 35, s. 113.

z plagami społecznymi i działalność charytatywną, w pracę z osobami wykluczonymi i poszkodowanymi⁵. Poszukują oni wciąż nowych relacji międzyludzkich, opartych na darze, dzieleniu się i bezinteresowności⁶.

Diecezjalne ruchy i wspólnoty modlitewne oraz stowarzyszenia religijne

Archidiecezja katowicka obejmuje teren o powierzchni 2 332,52 km², który znajduje się na obszarze Polski najbardziej zurbanizowanym i uprzemysłowionym. Jest tu aż dwadzieścia osiem miast i 108 sołectw, które zajmują odpowiednio 57 proc. i 43 proc. jej powierzchni. Żyje w nich 1 450 tys. katolików⁷, zamieszkałych w 319 parafiach miejskich (75 proc.) i wiejskich (25 proc.), przydzielonych do trzydziestu czterech dekanatów⁸. Znakomita większość z nich (91 proc.) deklaruje się jako głęboko wierzący lub wierzący, 55 proc. zaś praktykuje systematycznie⁹.

Zaledwie 8 proc. wiernych z całej zbiorowości mieszkańców archidiecezji¹⁰ znalazło swoje miejsce i bierze aktywny udział w dziewiętnastu katolickich ruchach i wspólnotach modlitewnych: Apostolacie Maryjnym, Arcybractwie Serca Pana Jezusa, Bractwie Żywego Różańca, Bractwie Trzeźwości, Drodze Neokatechumenalnej, Dziele Maryi – Ruchu Focolari, Eucharystycznym Ruchu Młodych, Franciszkańskim Zakonie Świeckich, Katolickiej Odnowie w Duchu Świętym, Legionie Maryi, Ruchu Dzieci Maryi, Ruchu Duchowości Małżeńskiej Equipes Notre-Dame, Ruchu Rodzin Nazaretańskich, Ruchu Szensztackim, Ruchu Światło-Życie,

⁵ Schematyzm Archidiecezji Katowickiej, Katowice 2011, s. 58-59, 72-78, 85.

⁶ D. Zimoń, *Słowo arcybiskupie do uczestniczek pielgrzymki kobiet i dziewcząt*, WDK 77,8 (2009), poz. 89, s. 439.

⁷ Informator 2011. Konferencji Episkopatu Polski, Warszawa 2011, s. 167.

⁸ Dekanaty i parafie, <http://www.archidiecezja.katowice.pl/>, 11.05.2014.

⁹ D. Zimoń, *Kościół na Górnym Śląsku. Archidiecezja katowicka*, w: *Progrediamur oportet in spe. 20-lecie bulli Jana Pawła II „Totus Tuus Poloniae populus”*. Księga jubileuszowa dedykowana Jego Ekscelencji Arcybiskupowi Józefowi Kowalczykowi, Metropoliecie Gnieźnieńskiemu, Prymasowi Polski, z okazji Złotego Jubileuszu Kapłaństwa, pod red. A. Mazurka, Warszawa 2012, s. 209.

¹⁰ Tamże.

Spotkaniach Mażeńskich, Świeckim Zakonie Karmelitów Bosych, Wspólnocie Chrystusa Zmartwychwstałego „Galilea” i Wspólnocie Życia Maryi „Magnificat”¹¹, a także w osiemnastu stowarzyszeniach religijnych: Akcji Katolickiej, Dziele Biblijnym, Grupach Modlitwy św. Ojca Pio, Katolickim Stowarzyszeniu „Civitas Christiana”, Katolickim Stowarzyszeniu Kolejarzy Polskich, Katolickim Stowarzyszeniu Lekarzy Polskich, Katolickim Stowarzyszeniu Młodzieży, Katolickim Stowarzyszeniu Pielęgniarek i Położnych Polskich, Katolickim Związku Akademickim „Gaudeamus”, Klubie Inteligencji Katolickiej, Stowarzyszeniu Apostolstwa Bożego Miłosierdzia „Faustinum”, Stowarzyszeniu Farmaceutów Polskich, Stowarzyszeniu Matki Boskiej Patronki Dobrej Śmierci, Stowarzyszeniu Rodzin Katolickich, Stowarzyszeniu św. Filipa Nereusza, Stowarzyszeniu „Wspólnota Dobrego Pasterza”, Stowarzyszeniu Wspólnoty „Emmanuel” i Wspólnocie Zjednoczenia Apostolstwa Katolickiego¹².

Nauczanie papieskie

W 1991 roku w Olsztynie św. Jan Paweł II powiedział: „Rozwinięto się w Kościele polskim duszpasterstwo specjalistyczne i zawodowe. Niejeden człowiek umocnił się dzięki temu w swojej wierze oraz odnalazł środowisko, które żyje naprawdę wiarą; niejeden mógł dzięki temu włączyć się w jakieś wspólne myślenie i działanie w duchu chrześcijańskim, to znaczy w myślenie i działanie przeniknięte wiarą i modlitwą. Podobno duszpasterstwo specjalistyczne przeżywa dzisiaj pewien kryzys, ale kryzys ten może być także kryzysem wzrostu, może stanowić szansę odnalezienia się na nowo: porzucenia tego, co przestarzałe, a szukania tego, co lepsze i głębsze. Starajmy się (...) tę szansę rozpoznać i jej nie zmarnować”¹³.

¹¹ *Katolickie ruchy, stowarzyszenia i wspólnoty modlitewne w Archidiecezji Katowickiej*, pod red. P. Kurzeli, Katowice 2010, s. 7-98.

¹² *Tamże*, s. 99-151.

¹³ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Liturgii Słowa skierowana do przedstawicieli laikatu (Olsztyn, 6 czerwca 1991 r.)*, nr 5, w: tenże, *Dzieła zebrane*, t. 9: *Homilie i przemówienia z pielgrzymek – Europa*, cz. 1: *Polska*, Kraków 2008, s. 519.

Na znaczenie duszpasterstwa środowiskowego i specjalistycznego zwracał uwagę także papież emeryt Benedykt XVI. W 2005 roku powiedział on do biskupów polskich, przybyłych na spotkanie z nim do Rzymu: „W minionym wieku (...) rozwinęły się w Kościele różnorakie ruchy stawiające sobie za cel ewangelizację. (...) Obok ruchów kościelnych istnieją różnorakie środowiska ludzi świeckich, którzy zrzeszają się na danym terytorium, albo też ze względu na wykonywany zawód i zwracają się do biskupów o wdrożenie duszpasterstwa specjalistycznego, odpowiadającego ich rzeczywistości”¹⁴.

Duszpasterstwa stanowe i specjalistyczne w Kościele katowickim

Arcybiskupi katowiccy nie byli obojętni na postulaty Ojca Świętego. W 2014 roku na terenie archidiecezji katowickiej swoją działalność rozwijały duszpasterstwa służby liturgicznej: ministrantów, nadzwyczajnych szafarzy Komunii św. i organistów. Obok nich istniały duszpasterstwa stanowe: młodzieży, osób konsekrowanych i osób żyjących w stanie wolnym oraz specjalistyczne: akademickie, Apostolstwa Chorych (pomaga chorym przeżywać cierpienie w sposób twórczy), chorych (w domach, szpitalach, hospicjach), głuchoniemych, harcerzy, hodowców gołębi pocztowych, honorowych dawców krwi, kombatanatów, mniejszości niemieckiej w Katowicach, Multimedialnego Studium Formacji Biblijnej „Biblicum Śląskie”, myśliwych, niepełnosprawnych, „Solidarności” Regionu Śląsko-Dąbrowskiego, osób uzależnionych, Państwowego Ratownictwa Medycznego, pielgrzymów, przewodników turystycznych, pszczelarzy, Sekretariatu Górnictwa i Energetyki Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”, Społecznych Ruchów i Organizacji Ekologicznych, sportowców, Śląskiego Związku Chórów i Orkiestr, Środowisk Samorządu Terytorialnego, więzienne, więźniów politycznych i organizacji niepodległościowych, Zakonu Bożogrobców, Związku Górnośląskiego, Związku Polskich Kawalerów Maltańskich, Zakonu

¹⁴ Benedykt XVI, *Przemówienie do biskupów polskich podczas wizyty „ad limina Apostolorum” (Watykan, 17 grudnia 2005 r.)*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/benedykt_XVI/prz/, 19.03.2013.

Rycerzy Kolumba, żeglarzy i ratowników wodnych rejonu Rybnika. Realizowany jest również projekt „Światło w familoku”, skierowany do osób żyjących w środowisku robotniczym, zwłaszcza w osiedlach familoków w Rudzie Śląskiej – w dzielnicach: Ożegów, Nowy Bytom i Czarny Las, w Katowicach – w dzielnicy Załęże, w Chorzowie – w dzielnicy Chorzów-Batory, a w Świętochłowicach – w dzielnicy Lipiny. W Katowicach swoje duszpasterstwo specjalistyczne mają również Bibliotekarze i Pracownicy Informacji Bibliotecznej¹⁵.

Powstanie Duszpasterstwa Bibliotekarzy w Katowicach

Bibliotekarze z Katowic jako grupa społeczno-zawodowa rozpoznali swoją szansę, o której mówił św. Jan Paweł II, i jej nie zmarnowali, wdrażając ją w życie 10 sierpnia 1999 roku, we wspomnienie św. Wawrzyńca, diakona i męczennika¹⁶. Z inicjatywą utworzenia Duszpasterstwa Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej wystąpił katowicki Zarząd Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, mający wtedy swoje biuro w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej przy ul. Ligonia 5/7. Grupę inicjatywną zawiązały następujące osoby: Krystyna Wołoch, Sylwia Błaszczuk i Wiesława Szlachta. Osoby te miały na celu ratowanie autorytetu kierownictwa Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej, które wtedy znalazło się w tarapatkach dalekich od etyki tego zawodu¹⁷, a także pozyskanie kapelana, który celebrowałby Eucharystię w intencji bibliotekarzy w kaplicy Cudownego Obrazu na Jasnej Górze w czasie ich corocznej pielgrzymki, organizowanej od 1997 roku przez Mariana Skomrę, emerytowanego bibliotekarza z Gdańska. W rozmowach z Arcybiskupem Katowickim pośredniczył ks. Tadeusz Czakański, opiekun Biblioteki Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach¹⁸.

Drugiego sierpnia 1999 roku arcybiskup Zimón mianował opiekunem duszpasterstwa ks. Henryka Olszara, ówczesnego wikariusza

¹⁵ *Schematyzm archidiecezji katowickiej*, Katowice 2013, s. 21-27.

¹⁶ Zaangażowanie Kościoła katowickiego w sprawy bibliotekarzy datowane jest od roku 1996, w czym wielkie zasługi położyła prof. dr hab. Maria Pawłowiczowa.

¹⁷ Rozmowa autora z Ewą Feluks (Biblioteka Śląska w Katowicach) z 14 marca 2013 roku.

¹⁸ Rozmowa z Bożeną Szczykałą (Biblioteka Śląska w Katowicach) z 14 marca 2013 roku.

przy parafii św. Józefa Robotnika w Katowicach-Józefowcu¹⁹. Z punktu widzenia historycznego możemy mówić o pierwszym w Polsce – po 1992 roku – takim duszpasterstwie specjalistycznym, gdyż inicjatywa utworzenia Duszpasterstwa Bibliotekarzy Archidiecezji Gdańskiej, druga z rzędu, została zrealizowana dopiero 29 marca 2003 roku dzięki akceptacji i poparciu abp. Tadeusza Gocłowskiego²⁰.

Spotkania robocze

Pierwsze spotkanie robocze zarządu i kapelana odbyło się 9 września 1999 roku o godzinie 9:30 we wspomnianej wyżej Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej, w pokoju 105. Ustalono wtedy datę archidiecezjalnego jubileuszu bibliotekarzy: Mszy Świętej celebrowanej 6 stycznia 2000 roku w krypcie katedry pw. Chrystusa Króla w Katowicach, połączonej z opłatkami, a także datę kolejnej pielgrzymki do Częstochowy (21 maja 2000 roku), zorganizowanej po raz pierwszy przez oddział śląski duszpasterstwa bibliotekarzy²¹.

Rok Jubileuszowy 2000 obfitował w zawiązywanie relacji osobowych bibliotekarzy w ramach ich duszpasterstwa. W uroczystość Objawienia Pańskiego, 6 stycznia 2000 roku, bibliotekarze spotkali się na opłatku w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Katowicach i wysłuchali pogadanki ks. Tadeusza Czakańskiego na temat: *Życie i dzieło patrona wszystkich bibliotekarzy – św. Wawrzyńca* oraz na Mszy Świętej w krypcie katedry, w trakcie której przemawiał abp Damian Zimón²².

Drugiego kwietnia 2000 roku wspólnota bibliotekarzy odwiedziła drewniany kościół pw. św. Wawrzyńca w Chorzowie, gdzie uczestniczyła w nabożeństwie gorzkich żali i Mszy Świętej²³. Dwudziestego

¹⁹ Dekret abpa Damiana Zimonia z 2 sierpnia 1999 r., w: Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej (dalej: DBAK), *Kronika* [mps w posiadaniu autora].

²⁰ G. Miętkiewicz, *Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Gdańskiej*, „*Librorum Amator*” 1,1 (2003), s. 6.

²¹ *Pismo Grupy Inicjatywnej do Kustosza Sanktuarium Matki Bożej na Jasnej Górze w Częstochowie z 2 listopada 1999 r.*, w: DBAK, *Kronika*. Por. „*Niedziela*” 19 (2000), s. 13.

²² Relacja pisemna Janiny Bąk (Biblioteka Parafialna św. Wawrzyńca w Mikołowie) z 10 stycznia 2000 roku.

²³ *Tamże*.

pierwszego maja 2000 roku odbyła się pielgrzymka śląskich bibliotekarzy. Dwudziestego czwartego października 2000 roku bibliotekarze zorganizowali kolejne spotkanie w ramach duszpasterstwa już w Bibliotece Śląskiej w Katowicach, gdzie wysłuchali referatu swojego kapelana na temat: *Udział duchowieństwa śląskiego w pracach Towarzystwa Czytelní Ludowych*²⁴. W czasie drugiego spotkania opłatkowego (6 stycznia 2001 roku) zaprezentowano hymn Duszpasterstwa Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej, sławiący męczeństwo za wiarę św. Wawrzyńca²⁵.

W latach 2001-2014 spotkania opłatkowe bibliotekarzy odbywały się w „Benedyktynie”, czyli sali wykładowej należącej do Biblioteki Śląskiej w Katowicach przy placu Europy 1, oraz w kaplicy klasztornej Zgromadzenia Sióstr Maryi Niepokalanej w Katowicach przy ul. Krasińskiego 21.

Centralnym punktem pielgrzymowania bibliotekarzy na Jasną Górę jest Msza Święta o godzinie 11, celebrowana w kaplicy Cudownego Obrazu. Od 2003 roku duszpasterze bibliotekarzy: ks. Henryk Olszar z Katowic i ks. Maciej Kwiecień z Gdańska, dzielą między siebie trud wygłaszania homilii transmitowanych przez Radio Jasna Góra²⁶. Zachęcają przedstawicieli środowisk bibliotekarskich z różnych stron Polski do tworzenia duszpasterstwa na własnym terenie²⁷. Od momentu gdy zaczęły się ukazywać informacje i zaproszenia w czasopismach bibliotekarskich oraz sprawozdania w prasie lokalnej i ogólnopolskiej, pielgrzymów bibliotekarzy zaczęło przybywać²⁸.

Pielgrzymki na Jasną Górę obfitowały również w wiele wydarzeń godnych wspomnienia. Dwudziestego szóstego maja 2002 roku słowo do bibliotekarzy skierował kard. Joseph Ratzinger – jedna z najwybitniejszych postaci współczesnego Kościoła katolickie-

²⁴ Spotkanie w Bibliotece Śląskiej, w: DBAK, *Kronika*.

²⁵ J. Nowacka, *Opłatek bibliotekarzy*, w: DBAK, *Kronika*; A. Chrapek, *Opłatek – symbol wspólnoty ludzi w Jezusie Chrystusie*, w: DBAK, *Kronika*; J. Nowacka, *Nieście światłość wiary*, w: DBAK, *Kronika*; *Spotkanie opłatkowe (6 I 2007)*, w: DBAK, *Kronika*; *Spotkanie opłatkowe (6 I 2009)*, w: DBAK, *Kronika*; *Z opłatkiem w rękę (5 I 2011)*, w: DBAK, *Kronika*.

²⁶ Zob. „Niedziela” nr 22 z 3 czerwca 2001 roku.

²⁷ *Pielgrzymka bibliotekarzy*, <http://www.radiojasangora.pl/index/>, 19.03.2013.

²⁸ Zob. „Bibliotekarz” 5 (2002), s. 32; por. B. Warząchowska, *Duszpasterstwo Bibliotekarzy*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2003), s. 202.

go, a w latach 2005-2013 papież Benedykt XVI. Przybył on na Jasną Górę w dniu prymicji biskupa radomskiego Zygmunta Zimowskiego oraz w przededniu dwudziestopięciolecia otrzymania sakry biskupiej. W homilii wygłoszonej do wszystkich zebranych osobne słowa skierował do bibliotekarzy, łącząc metaforyczne słowo Boże ze słowem pisanym. Podkreślał, że jedno i drugie pozostawia po sobie ślad, zarysowuje się w sercu i pamięci każdego, kto mógł je rozpoznać. Wskazał też na Maryję jako wzór dla bibliotekarzy. Akcentował to, że Maryja stoi na straży Słowa wcielonego – bibliotekarze stoją nieustannie na straży słowa pisanego i drukowanego. Maryja przekazywała Słowo poprzez miłość – bibliotekarze przekazują miłość do słowa i kultury oraz spełniają rolę służebną względem nauki²⁹. Do ciekawych przeżyć należała rozmowa z arcyksięciem Ferdynandem von Habsburgiem oraz z ambasadorem Niemiec w Polsce, Frankiem Elbe (2001), podziwianie 7 tys. inkunabułów zgromadzonych w jasnogórskiej Bibliotece Druków Starych (2001), zwiedzanie wystawy obrazów Jerzego Dudy-Gracza zatytułowanej *Golgota Jasnogórska* (2002). Osiemnastego maja 2003 roku pielgrzymowanie zostało uświetnione występem chóru żeńskiego „Tota Anima” Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. kard. Augusta Hlonda z Mysłowic-Wesołej w ramach koncertu zatytułowanego *Wszystko ma swój czas* (na podstawie Księgi Koheleta w tłumaczeniu Czesława Miłosza)³⁰.

Bibliotekarze z Katowic realizowali spotkania w plenerze z cyklu „W naszej archidiecezji poznajemy kościoły pw. św. Wawrzyńca”. Czternastego października 2001 roku udali się do Rudy Śląskiej-Wirku³¹. Dwudziestego pierwszego kwietnia 2002 roku gościli w Mikołowie na zaproszenie Biblioteki Parafialnej, działającej przy parafii św. Wojciecha. W Domu Katechetycznym mogli porozmawiać z Jadwigą Krawczyk – nestorką bibliotekarzy śląskich. Przekazała zgromadzonym swoje spostrzeżenia o pracy bibliotekarskiej, która może stać się prawdziwą pasją³². Dwudziestego czerwca 2010

²⁹ Taż, *Bibliotekarze – strażnicy słowa u Maryi*, „Gość Niedzielny” 24 (2002), s. 23; B. Holeczek, *Kazanie wygłosił kardynał Ratzinger*, w: DBAK, *Kronika*.

³⁰ *IV Ogólnopolska Pielgrzymka Bibliotekarzy*, w: DBAK, *Kronika*; *VI Ogólnopolska Pielgrzymka Bibliotekarzy*, w: DBAK, *Kronika*.

³¹ *Bibliotekarze poszukują św. Wawrzyńca*, w: DBAK, *Kronika*.

³² T. Bątkiewicz, *Przybyli do Mikołowa*, w: DBAK, *Kronika*.

roku przebywali w Kuźni Rybnickiej, gdzie uczestniczyli we Mszy Świętej w drewnianej świątyni pw. św. Wawrzyńca³³.

Dwudziestego piątego czerwca 2006 roku bibliotekarze z Katowic udali się na Mszę Świętą do pustelni kamedułów na krakowskich Bielanach. Następnie nawiedzili klasztor Benedyktynów w Tyńcu, gdzie uczestniczyli w nieszporach³⁴. Z kolei 1 lipca 2007 roku przybyli do sanktuarium św. Jacka w Kamieniu Śląskim. Po drodze zwiedzili kompleks pałacowy w Pławniowcach pod Gliwicami³⁵. Dwudziestego szóstego stycznia 2011 roku grupa bibliotekarzy z Katowic zwiedziła Muzeum Organów Śląskich w Akademii Muzycznej im. Karola Szymanowskiego w Katowicach. Najcenniejsze eksponaty przedstawił z niezwykłą pasją prof. Julian Gembalski³⁶.

W gmachu Biblioteki Śląskiej w Katowicach odbywały się spotkania z zaproszonymi gośćmi. Dwudziestego drugiego listopada 2001 roku ks. Marian Wandrasz przedstawił wykład pt. *Komunikacja międzyludzka w rodzinach ze szczególnym uwzględnieniem komunikacji między bibliotekarzem a czytelnikiem*³⁷. Z kolei 26 listopada 2003 roku ks. Antoni Bartoszek wygłosił prelekcję na temat: *Pokusza eutanazji a godność umierania*³⁸. Dwudziestego pierwszego maja 2005 roku do Biblioteki Śląskiej przybyli bibliotekarze z Pomorza, zrzeszeni w Duszpasterstwie Bibliotekarzy w Gdańsku. W czasie spotkania z miejscowymi bibliotekarzami podjęli dyskusję o etyce bibliotekarza (ks. Henryk Olszar) i duchowości bibliotekarza (ks. Maciej Kwiecień) oraz próbowali odpowiedzieć na pytanie: „Czy książka religijna jest do zbawienia potrzebna?” (Marian Skomro), a także podzielili się refleksjami na temat etyki bibliotekarza (Jan Malicki)³⁹. Czternastego maja 2009 roku w „Benedyktynce” bibliotekarze spotkali się na promocji książki ks. Rudolfa Broma pt. *Naucz-*

³³ *Wyjazd do Kuźni Rybnickiej*, w: DBAK, *Kronika*.

³⁴ *Wyjazd do Krakowa*, w: DBAK, *Kronika*.

³⁵ *Pielgrzymka do Sanktuarium św. Jacka w Kamieniu Śląskim*, w: DBAK, *Kronika*.

³⁶ *Spotkanie z prof. Julianem Gembalskim w Muzeum Organów Śląskich w Akademii Muzycznej w Katowicach*, w: DBAK, *Kronika*.

³⁷ *Spotkanie z ks. Marianem Wandraszem*, w: DBAK, *Kronika*.

³⁸ *Spotkanie z ks. Antonim Bartoszkim*, w: DBAK, *Kronika*.

³⁹ *Spotkanie z Bibliotekarzami Pomorza*, w: DBAK, *Kronika*.

nie pasterskie biskupa katowickiego Stanisława Adamskiego (1930-1967) (Katowice 2009)⁴⁰.

Bibliotekarze brali udział w konferencjach naukowych zorganizowanych przez środowisko bibliotekarzy w auli Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach: 24 kwietnia 2013 roku – *Jedność w różnorodności. Współpraca bibliotek akademickich* oraz 17 maja 2014 roku – *Bibliotekarze w służbie człowieka i książki*⁴¹.

Od 2006 roku bibliotekarze śląscy zrzeszeni w duszpasterstwie spotykają się wraz ze swoim duszpasterzem w okresie Adwentu i Wielkiego Postu na Mszy Świętej, celebrowanej w ich intencji w kaplicy Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach przy ul. Jordana 19⁴². Szesnastego października 2011 roku w katedrze pw. Chrystusa Króla w Katowicach byli świadkami wręczenia nagrody Lux ex Silesia, przyznanej przez członków kapituły profesorowi Janowi Malickiemu, dyrektorowi Biblioteki Śląskiej⁴³. Dwunastego listopada 2012 roku w tej samej świątyni uczestniczyli w jubileuszu dziewięćdziesięciolecia Biblioteki Śląskiej⁴⁴.

Uświęcanie miejsca pracy

Działalność Duszpasterstwa Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej opiera się na idei teologicznej, w myśl której pracę zawodową należy pojmować jako rzeczywistość do uświęcania i uświęcającą. Zaangażowanie religijne może i powinno służyć doskonaleniu pracy bibliotekarskiej. Udział w duszpasterstwie umożliwia pogłębienie formacji intelektualnej bibliotekarzy i wspiera codzienną służbę i pomoc użytkownikowi biblioteki⁴⁵.

⁴⁰ *Spotkanie bibliotekarzy z ks. dr. Rudolfem Bromem*, w: DBAK, *Kronika*.

⁴¹ Rozmowa autora z Bogumiłą Warząchowską (Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach) z 8 maja 2014 roku.

⁴² *Spotkanie z 12 czerwca 2006 r.*, w: DBAK, *Kronika*; *Spotkanie z 23 września 2007 r.*, w: DBAK, *Kronika*; *Spotkanie adwentowe z 11 grudnia 2008 r.*, w: DBAK, *Kronika*; *Spotkanie z 19 marca 2010 r.*, w: DBAK, *Kronika*; *Msza św. i nabożeństwo Drogi Krzyżowej (29 III 2012)*, w: DBAK, *Kronika*; *Spotkanie z 14 marca 2013 r.*, w: DBAK, *Kronika*.

⁴³ *Prof. Jan Malicki laureatem nagrody „Lux ex Silesia”*, w: DBAK, *Kronika*.

⁴⁴ *Jubileusz 90-lecia Biblioteki Śląskiej w Katowicach*, w: DBAK, *Kronika*.

⁴⁵ M. Skomro, *Duszpasterstwo bibliotekarzy w Gdańsku – po co?*, „Bibliotekarz” 5 (2004), s. 21.

Osoby zaangażowane w działalność Duszpasterstwa Bibliotekarzy starają się pozyskać i zaprosić do współpracy ludzi ze wszystkich typów bibliotek: od parafialnych, szkolnych, pedagogicznych, publicznych, miejskich i gminnych przez branżowe i specjalistyczne aż po uczelniane wszystkich typów. Tworzą oni grupę około dwudziestu – trzydziestu osób angażujących się w różnorodne przedsięwzięcia⁴⁶.

Program realizowany jest w kilku formach:

- spotkania opłatkowe;
- doroczna pielgrzymka na Jasną Górę w Częstochowie w trzecią niedzielę maja;
- pielgrzymowanie do miejsc związanych ze św. Wawrzyńcem, patronem bibliotekarzy;
- zwiedzanie bibliotek z cennymi zbiorami;
- zwoływanie konferencji naukowych i udział w sesjach naukowych poświęconych problemom bibliotekarskim;
- udział w drodze krzyżowej i Eucharystii połączonej z konferencją ascetyczną w Wielkim Poście.

Zakończenie

Od 2007 roku Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej posiada swoją stronę internetową: <http://www.bs.katowice.pl/inne/duszpasterstwo>. W 2014 roku dzięki przychyłności prof. Jana Malickiego, dyrektora Biblioteki Śląskiej, i zaangażowaniu dr Bogumiły Warząchowskiej, ukazała się książka pt. *Duszpasterstwo Bibliotekarzy. W służbie człowieka i książki*⁴⁷, zawierająca wspomnienia, homilie oraz relacje z pracy duszpasterskiej wśród bibliotekarzy archidiecezji katowickiej oraz ich wspólnego z bibliotekarzami z archidiecezji gdańskiej majowego wędrowania do Częstochowy.

Pielgrzymowanie bibliotekarzy i formacja codzienna stwarzają okazję do stawiania pytań dotyczących ich wiary: Jak ma wyglądać ich praca? Jaki ma być bibliotekarz XXI wieku?

⁴⁶ J. Kubik, *Pobożnie i nie tylko*, „Gość Niedzielny” nr 11 z 12 marca 2006 roku.

⁴⁷ Pod redakcją Jana Malickiego, Henryka Olszara i Bogumiły Warząchowskiej (Katowice 2014, ss. 193).

Bibliotekarze w archidiecezji katowickiej patrzą w przyszłość z nadzieją. I chociaż wielu z nich widzi na Górnym Śląsku jedynie „siedlisko nowoczesności, istny obraz futurystyczny”⁴⁸, to dostrzec musi również dyskurs o wartościach skupiony wokół miłości, szacunku i otwarcia na bliźniego, o których od lat pamięta się na Górnym Śląsku. To nadal bibliotekarskie *status quo*. To również *conditio sine qua non* działalności Duszpasterstwa Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej, realizowanej od 5 394 dni⁴⁹.

THE PASTORAL CARE OF THE LIBRARIANS IN ARCHDIOCESE OF KATOWICE IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY ARCHDIOCESAN SPECIAL PASTORAL CARE

The pastoral care of the librarians in Archdiocese of Katowice was launched in 1999. Its aim is to integrate the community of librarians around chaplain assigned by Archbishop of Katowice and joint formational meetings, annual pilgrimage to Jasna Góra as well as the organization of scientific conferences. The thing that matter the most is to construct the discourse of values and opening to another person.

⁴⁸ S. Żeromski, *Snobizm i postęp*, Warszawa – Kraków 1926, s. 72.

⁴⁹ W dniu 17 maja 2014 roku.

RYSZARD ŻMUDA¹

KATALOG ROZPRAW DOKTORSKICH I HABILITACYJNYCH O BIBLIOTEKACH KOŚCIELNYCH W POLSCE ZA LATA 1952-2012

Treść: Wstęp. Wykaz skrótów: sigła zakonów, wyrazy typowe, inne skróty. Katalog dysertacji. 1. Habilitacje. 2. Doktoraty. Instytucje sprawcze dysertacji. Promotorzy rozpraw doktorskich. Indeks.

Wstęp

Biblioteki stanowią ważne zaplecze naukowe i dydaktyczne rozwoju nauki, kultury, oświaty i sztuki. Gromadzą, opracowują, przechowują i udostępniają wydawnictwa zwarte i ciągłe oraz zbiory specjalne. Jako skarbnice i świątynie wiedzy posiadają bardzo cenne zasoby, są niezbędne dla uczonych, nauczycieli akademickich, wykładowców, studentów, doktorantów i innych czytelników.

Książnice kościelne oprócz tradycyjnych funkcji odgrywają również istotną rolę w misji ewangelizacyjnej Kościoła powszechnego. Przechowują inkunabuły, starodruki, rękopisy, dzieła naukowe i literaturę budującą. Służą duchowieństwu, wiernym i różnym badaczom.

Pragnąc zaprezentować użytkownikom informacji naukowej *Stan badań o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945-2014*, sporządziłem – wspólnie z innymi autorami – kilka spisów biblio-

¹ Biblioteka Uniwersytetu Medycznego w Łodzi.

graficznych, w których zarejestrowano liczne publikacje² oraz prace dyplomowe³. Sądzę, że te wydawnictwa informacyjne będą pomocne w kwerendach z zakresu bibliotekoznawstwa, historii, teologii oraz innych dziedzin humanistycznych.

W *Katalogu rozpraw doktorskich i habilitacyjnych*, który obejmuje lata 1952-2012, zarejestrowano sześćdziesiąt trzy pozycje, w tym sześć habilitacji: pierwsza była ks. prof. dr. hab. Józefa Mandziuka (1985), ostatnia ks. dr. hab. Jana Bednarczyka (2008), i pięćdziesiąt siedem doktoratów: pierwszy prof. dr. hab. Karola Głombiowskiego (1952), a ostatni dr Bogumiły Warząchowskiej (2011). Prawdopodobnie stanowi to ok. 80 proc. dysertacji, które bezpośrednio dotyczą bibliotek kościelnych w naszym kraju. Różnorodne informacje o księżnicach zawierają również rozprawy doktorskie i habilitacyjne poświęcone różnym instytucjom kościelnym, w tym seminariom duchownym i uczelniom akademickim.

Zgromadzone materiały opracowano na dziewiętnastu wydziałach trzynastu szkół wyższych w następujących miejscowościach: w Katowicach – UŚ, Krakowie – PAT, UJ, Lublinie – KUL, Łodzi – UŁ, Poznaniu – UAM, Toruniu – UMK, Warszawie – ATK, PWT, UKSW, UW i Wrocławiu – PWT, UW. Stanowią dorobek naukowy i dydaktyczny wymienionych uczelni.

Promotorami było trzydziestu ośmiu profesorów, w tym czterem duchownych: biskup, księża, zakonnicy (bernardyn, paulin) i dwudziestu czterech świeckich⁴.

² W.A. Pabin, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1901-1965*, „Studia Theologica Varsaviensia” 2 (1970), s. 344-368; R. Żmuda, *Bibliografia piśmiennictwa o polskich bibliotekach kościelnych za lata 1969-[2010]*, „Studia Theologica Varsaviensia” 2 (1981), s. 245-284; „Saeculum Christianum” 2 (2001), s. 181-249; 1 (2004), s. 179-246; „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (2014), s. 165-220; 2 (2014), s. 111-184; tenże, *Materiały do bibliografii o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945-2014*, <http://www.fides.org.pl/>, 26.01.2015; M. Janiak, K. Bednarska-Ruszajowa, *Archiwa i biblioteki kościelne w publikacjach polskich bibliografii*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (1997), s. 78-172; 1 (1999); s. 7-67.

³ R. Żmuda, *Materiały do katalogu rozpraw doktorskich i habilitacyjnych oraz prac licencjackich i magisterskich o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945-2014*, <http://digital.fides.org.pl/dlibra>, 26.01.2014.

⁴ Autorami dysertacji i promotorami doktoratów byli wybitni uczeni, kierownicy i pracownicy katedr uniwersyteckich, rektorzy uczelni, dziekani wydziałów, dyrektorzy instytutów, archiwów i bibliotek naukowych, znani i wysoko oceniani pracownicy książki. Niestety, wielu z nich osiągnęło wiek emerytalny albo nie ma ich już wśród nas.

Słowa wdzięczności i uznania należą się uczonym, którzy na swoich seminariach doktoranckich podjęli interesującą tematykę bibliotek kościelnych. Warto również, aby w przyszłości ich następcy rozważyli możliwość kontynuacji tej problematyki, zwłaszcza że w tej kwestii jest jeszcze dużo do zrobienia.

Tematyka dysertacji dotyczyła bibliotek: kapitulnych, katedralnych, kolegiackich, parafialnych, seminariów duchownych, (z Gdańska-Oliwy, Pelplina i Tarnowa), uczelni akademickich (Lublin – KUL, Warszawa – ADRzK), zakonów i zgromadzeń zakonnych: męskich (benedyktynów, bernardynów, bonifratrów, cystersów, dominikanów, franciszkanów, jezuitów, kanoników regularnych, kapucynów, kartuzów, norbertanów, paulinów i werbistów), oraz żeńskich (benedyktynek, cysterek i klarysek), księgozbiorów prywatnych duchowieństwa (księżę, biskupów, kardynałów, prymasów, zakonników), zasobów bibliotecznych (antyfonarzy, graduałów, rękopisów, starodruków), jak też historii książki i innych aspektów bibliologii.

Zrąb główny *Katalogu* podzielono na dwie części: 1. Habilitacje, 2. Doktoraty, w obrębie których wprowadzono układ alfabetyczny według nazwisk autorów. Opis bibliograficzny obejmuje: numer pozycji, nazwisko i imię autora, tytuł, podtytuł rozprawy habilitacyjnej i doktorskiej, miejscowość, rok kalendarzowy, instytucję sprawczą dysertacji (nazwę uczelni i wydziału), rodzaj rozprawy, stopień naukowy, imię i nazwisko promotora oraz w miarę możliwości sygnaturę.

Spisami pomocniczymi są: *Wykaz skrótów wyrazów typowych i innych* oraz *Indeks krzyżowy*, który zawiera w układzie alfabetycznym nazwiska (autorów i promotorów), nazwy geograficzne, hasła przedmiotowe i słowa kluczowe, w tym popularne nazwy zakonów i zgromadzeń zakonnych (męskich i żeńskich), rodzaje i zasoby bibliotek. Liczby po hasłach indeksowych wskazują numer pozycji w *Katalogu*.

Przy opracowywaniu *Katalogu* wykorzystano źródła drukowane, rękopiśmienne i elektroniczne: archiwów uczelnianych, bibliotek uniwersyteckich i instytutów lub katedr bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w naszym kraju⁵.

⁵ *Katalog prac naukowych powstałych na uczelniach katolickich w Polsce 1980-1982: prace habilitacyjne, doktorskie, licencjackie, magisterskie*, pod red. J. Adamskiego, Lublin 1984; *toż*, 1983-1986, Lublin 1989; *Katalog prac dyplomowych wyższych uczelni katolickich w Polsce 1987-1995: prace habilitacyjne, doktorskie, licencjackie, magisterskie*, cz. 1-2, Lublin 2000;

Od 2013 roku nastąpiła zmiana wymagań związanych z postępowaniem habilitacyjnym⁶.

W następnym numerze 2 (41) półrocznika „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” za 2015 rok planowana jest kontynuacja spisu bibliograficznego pt: *Katalog prac licencjackich o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1945-2014*, a w następnym roku: *Katalog prac magisterskich o bibliotekach kościelnych w Polsce 1945-2014*. Natomiast w pierwszym kwartale 2015 roku w bibliotece wirtualnej Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES zostaną udostępnione dokumenty elektroniczne obejmujące publikacje i prace dyplomowe poświęcone bibliotekom kościelnym w Polsce z drugiej połowy XX wieku i czternastu lat trzeciego tysiąclecia.

WYKAZY SKRÓTÓW

Sigła zakonów

- CSNJ – Congregatio Sororum a Sanctissimo Nomine Iesu sub protectione Beatae Mariae Virginis Auxilii Christianorum
OFM – Ordo Fratrum Minorum
OSPPE – Ordo Fratrum Sancti Pauli Primi Eremitae
SJ – Societas Jesu
SVD – Societas Verbi Divini

Habilitacje i doktoraty uzyskane na wydziałach nauk kościelnych w Polsce 1987-2004, pod red. C. Rychlickiego, Płock 2005; *Wykaz prac doktorskich i magisterskich wykonanych w instytucjach (zakładach) bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w roku 1981-[1988]*, „Rocznik Biblioteczny” 26 (1982) – 38 (1990). Należy zobaczyć także strony internetowe: FIDKAR – katalog prac dyplomowych w bibliotekach kościelnych (<http://fidkar.fides.org.pl>), archiwów i bibliotek uczelnianych oraz instytutów, katedr i zakładów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej w Polsce. Promotorzy też posiadają dysertacje swoich doktorantów.

⁶ *Ustawa z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytułach naukowych oraz stopniach i tytułach w zakresie sztuki*, Dz.U. 2003, nr 65, poz. 595; 2005, nr 164, poz. 1365; 2010, nr 96, poz. 620 i nr 182, poz. 1228; 2011, nr 84, poz. 455; *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 22 września 2011 roku w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzania czynności w przewodach doktorskich, w postępowaniu habilitacyjnym oraz postępowaniu o nadanie tytułu profesora*, Dz.U. 2011, nr 204, poz. 1200; *Seminarium w cyklu „Awanse naukowe”: Uwarunkowania prawne i organizacyjne postępowań habilitacyjnych*, 11 marca 2014 roku, Warszawa 2014.

Wyrazy typowe

abp	– arcybiskup
bp	– biskup
cz.	– część
doc.	– docent
dr	– doktor
hab.	– habilitowany
kard.	– kardynał
ks.	– ksiądz
o.	– ojciec
prof.	– profesor
prom.	– promotor
r.	– rok
reg.	– region
s.	– siostra
sygn.	– sygnatura
t.	– tom
woj.	– województwo

Inne skróty

ADRzK	– Akademia Duchowna Rzymsko-Katolicka
ATK	– Akademia Teologii Katolickiej
KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
PWT	– Papieski Wydział Teologiczny
UAM	– Uniwersytet Adama Mickiewicza
UJ	– Uniwersytet Jagielloński
UKSW	– Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
UŁ	– Uniwersytet Łódzki
UMK	– Uniwersytet Mikołaja Kopernika
UŚ	– Uniwersytet Śląski
UW	– Uniwersytet Warszawski
UWr	– Uniwersytet Wrocławski

KATALOG DYSERTACJI

1. Habilitacje

1. BEDNARCZYK Jan: *Ewangelizacyjna rola bibliotek parafialnych w Archidiecezji Krakowskiej*. Kraków 2008. Papieska Akademia Teologiczna. Wydział Teologiczny. Rozprawa habilitacyjna

2. MANDZIUK Józef: *Karol Franciszek Neander biskup suffragan wrocławski (1626-1693) i jego księgozbiór*. Warszawa 1985. Akademia Teologii Katolickiej. Wydział Teologiczny. Rozprawa habilitacyjna

3. MARSZAŁSKA Jolanta M[ałgorzata]: *Biblioteka opactwa Cystersów w Szczyrzycu do końca XIX stulecia. Dziedzictwo wieków*. Warszawa 2007. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Wydział Nauk Historycznych i Społecznych. Rozprawa habilitacyjna

4. PIDŁYPCZAK-MAJEROWICZ Maria: *Biblioteki i bibliotekarstwo zakonne na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w XVII-XVIII wieku*. Wrocław 1996. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Rozprawa habilitacyjna.

5. TONDEL Janusz: *Biblioteka zamkowa (1529-1568) księcia Albrechta Pruskiego w Królewcu*. Wrocław 1992. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Rozprawa habilitacyjna (Toruń – UMK)

6. WAŁKÓWSKI Andrzej: *Skryptoria cystersów filiacji portyjskiej na Śląsku do końca XIII wieku*. Wrocław 1998. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Rozprawa habilitacyjna

2. Doktoraty

7. ADAMCZUK Arkadiusz: *Iluminowany rękopis Concordia discordantium canonum Gracjana (ms 1) w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Prawo i obraz*

w *miniaturstwie średniowiecznym*. Lublin 2006. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Nauk Humanistycznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Urszula Małgorzata Mazurczak. Sygn. 44429

8. ADAMKO Rastislav: *Rękopisy liturgiczne biblioteki kapitulnej w Spiskiej Kapitule. Studium liturgiczno-źródłoznawcze. Edycja tekstu*. T. 1-2. Lublin 2002. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Teologii. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Zbigniew Wit. Sygn. 57558

9. BANACKA Marianna: *Działalność biskupa Andrzeja Stanisława Kostki Żaluskiego na polu kultury artystycznej*. Warszawa 2002. Uniwersytet Warszawski. Wydział Historyczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Kowalczyk. Sygn. 54/1-3 DR

10. BRODA Michał: *Średniowieczna biblioteka klasztoru cystersów w Henrykowie*. Wrocław 2007. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Rościśław Żerelik. Sygn. AU 501/2

11. CHMIELECKI Tymon Tytus: *Dwutomowy graduał cysterski ms. 118 i 119 z Biblioteki Seminarium Duchownego w Pelplinie w świetle polskiej i europejskiej tradycji liturgiczno-muzycznej: studium źródłoznawcze*. Warszawa 1992. Akademia Teologii Katolickiej. Wydział Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Pikulik. Sygn. D 138

12. DĄBEK Stanisław Franciszek: *Wielogłosowy repertuar rękopiśmiennych kancjonałów klasztoru Panien Benedyktynek w Staniątkach (1586-1758)*. Lublin 1984. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Karol Mrowiec. Sygn. T.d. 475

13. DERDA Tomasz: *Papirusy greckie z klasztoru w Naqlun*. Warszawa 1994. Uniwersytet Warszawski. Wydział Historyczny. Rozprawa doktorska. Promotor: dr hab. Jan Winnicki. Sygn. WH – dr 3 688

14. GŁOMBIEWSKI Karol: *Biblioteka Franciszkanów w Nysie w świetle inwentarza z roku 1678*. Łódź 1952. Uniwersytet Łódzki. Wydział Humanistyczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr Jan Muszkowski.

15. GÓRNIAK Agnieszka: *Weneckie Missale Romanum z XVII wieku w zbiorach polskich bibliotek kościelnych i ich konserwatorska ocena*. Katowice 2004. Uniwersytet Śląski. Wydział Filologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Leonard Ogierman. Sygn. DrBG 2252

16. GRZEBIEŃ Ludwik: *Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce od XII do XVIII wieku*. Lublin 1971. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: doc. dr hab. Stanisław Librowski. Sygn. T. d. 239

17. GWIOŹDZIK Jolanta: *Biblioteka panien benedyktynek łacińskich we Lwowie*. Wrocław 2000. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Zbigniew Żmigrodzki (Katowice – UŚ). Sygn. 111 D

18. HAJDUKIEWICZ Leszek: *Księgozbiór i zainteresowania bibliofilskie Piotra Tomickiego na tle jego działalności kulturalnej*. Kraków 1960. Uniwersytet Jagielloński. Wydział Filozoficzno-Historyczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr Henryk Barycz. Sygn. Dokt. 31/60

19. HINZ Edward: *Średniowieczne graduaty cysterskie z Biblioteki Seminarium Duchownego w Pelplinie: studium muzykologiczne*. Lublin 1972. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr Józef M. Chomiński. Sygn. T. d. 2252

20. JAROSZEWICZ Zoja: *Kultura książki staroobrzędowców w Polsce*. Warszawa 1987. Uniwersytet Warszawski. Wydział Historyczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Barbara Bieńkowska. Sygn. 33/1,2 Dr

21. JASIEWICZ Jan Jerzy: *Antyfonarz cysterski z Biblioteki Gdańskiego Seminarium Duchownego w Oliwie w świetle tradycji liturgiczno-muzycznej polskiej i europejskiej: studium źródłoznawczo-muzykologiczne*. Warszawa 1994. Akademia Teologii Katolickiej. Wydział Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Pikulik. Sygn. D 176

22. JAŹDŹEWSKI Konstanty Klemens: *Książka w klasztorze cystersów w Lubiążu na tle dziejów konwentu do 1642 roku: przyczynek do historii kultury monastycznej na Dolnym Śląsku*. Wrocław 1985. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filozoficzny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Kazimiera Maleczyńska. Sygn. 74 D

23. KLIMEK Mariusz: *Antyfonarz cysterski ms. L. 10 z Biblioteki Seminarium Duchownego w Pelplinie w świetle tradycji liturgiczno-muzycznej polskiej i europejskiej: studium źródłoznawczo-muzykologiczne*. Warszawa 2001. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Wydział Nauk Historycznych i Społecznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Pikulik. Sygn. D. 470

24. KOŁODZIEJCZAK Zenon: *Antyfonarz „De sanctis” z Biblioteki Kolegiaty w Łasku w świetle tradycji liturgiczno-muzycznej polskiej i europejskiej: studium źródłoznawczo-muzykologiczne*. Warszawa 1994. Akademia Teologii Katolickiej. Wydział Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Pikulik. Sygn. D 188

25. KOMOROWSKI Eugeniusz: *Biblioteka Konwentu Benedyktynów na Świętym Krzyżu i jej udział w kulturze regionu kieleckiego*. Wrocław 1977. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filozoficzny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr Bronisław Kocowski. Sygn. 53 D

26. KWIATKOWSKA Wiesława: *Średniowieczne księgozbiory franciszkanów i dominikanów toruńskich jako świadectwo ich kultury umysłowej i możliwość oddziaływania na środowisko mieszczańskie*. Toruń 1992. Uniwersytet Mikołaja Kopernika. Wydział Human-

styczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Antoni Cza-charowski. Sygn. 37DR

27. LEC Zdzisław: *Biblioteka Kolegium oo. Jezuitów w Świdnicy Śląskiej w latach 1629-1776*. Wrocław 1987. Papieski Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: doc. dr hab. Józef Mandziuk. Sygn. A1289

28. LENART Emilian: *Bernardyńskie rękopisy liturgiczne w Polsce od drugiej połowy XV do końca XVII wieku. Cz. 1. Analiza liturgiczno-źródłoznawcza. Cz. 2. Katalog rękopisów*. Lublin 1986. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: doc. dr hab. Romuald Rak. Sygn. T. d. 500

29. ŁOBOZEK Maksymilian Marcin: *Archiwum i biblioteka bonifratrów w Cieszynie*. Warszawa 1995. Papieski Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Ludwik Królik. Sygn. BL/SD: dr-008

30. MAJEWSKI Andrzej: *Arcybiskup Henryk Förster (1853-1881) i jego księgozbiór*. Warszawa 1996. Akademia Teologii Katolickiej. Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Józef Mandziuk. Sygn. D.256

31. MANDZIUK Józef: *Dzieje Biblioteki Parafialnej w Nysie*. Warszawa 1974. Akademia Teologii Katolickiej. Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Hieronim Eugeniusz Wyczawski. Sygn. 105604

32. MOSKAL Tomasz: *Biblioteki parafialne w archidiakonacie sandomierskim w XVIII wieku. Cz. 1. Charakterystyka księgozbiorów. Cz. 2. Inwentarze księgozbiorów*. Lublin 2004. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Teologii. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Anzelm Romuald Weiss. Sygn. 45067

33. NIEGOWSKI Krzysztof: *Antyfonarz krakowski Ms. 48 w świetle tradycji europejskiej*. Warszawa 2000. Uniwersytet Kardynała Ste-

fana Wyszyńskiego. Wydział Nauk Historycznych i Społecznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Pikulik. Sygn. D. 398

34. NIERZWICKI Krzysztof: *Biblioteki kartuzji kaszubskiej „Raj Maryi” oraz jej konwentów filialnych w Berezie Kartuskiej i Gidlach*. Wrocław 2000. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Janusz Tondel (Toruń – UMK). Sygn. 114 D

35. NIR Roman: *Naukowe biblioteki kościelne w Polsce po 1945 roku*. Lublin 1974. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Stanisław Li-browski. Sygn. T. d. 291

36. NOREL Jerzy: *Graduał ms. 31V5B z Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku w świetle polskiej i europejskiej tradycji liturgiczno-muzycznej: studium źródłoznawcze*. Warszawa 2005. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Wydział Nauk Historycznych i Społecznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Pikulik. Sygn. D858

37. NOWAK Adam: *Biblioteka opactwa benedyktynów tynieckich w zbiorach Biblioteki Seminarium Duchownego w Tarnowie*. Wrocław 1970. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Antoni Knot. Sygn. 17 D

38. OBREŃBSKI Andrzej: *Piotr Dunin-Wolski i jego biblioteka*. Kraków 1988. Uniwersytet Jagielloński. Wydział Filologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr Tadeusz Ulewicz. Sygn. Dokt. 18/88

39. PAWLUK Henryk: *Melchior Kardynał Diepenbrock książę biskup wrocławski (1845-1853) i jego księgozbiór*. Wrocław 1982. Pa-pieski Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Wincenty Urban. Sygn. A 818

40. PAWŁOWICZ Weronika: *Księgozbiory polskiego duchowień-stwa katolickiego na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku (do 1939 r.)*.

Katowice 2005. Uniwersytet Śląski. Wydział Filologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Irena Socha. Sygn. DrBG 2311

41. PIDŁYPCZAK Maria: *Książka w działalności zakonu bazylianów w Koronie i na Litwie*. Wrocław 1982 Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Maria Przywecka-Samecka. Sygn. 68 D

42. PIENIO Zdzisław: *Biblioteka oo. Kapucynów w Prudniku*. Wrocław 1990. Papieski Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Józef Mandziuk. Sygn. A-1472

43. PIETRZKIEWICZ Iwona: *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI wieku*. Wrocław 2000. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Maria Piđłypczak-Majerowicz. Sygn. 109 D

44. PONIATOWSKI Stanisław: *Biblioteka kapituły łowickiej do końca XVIII wieku*. Warszawa 1995. Akademia Teologii Katolickiej. Wydział Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Marian Banaszak. Sygn. D195

45. RYŁ Jadwiga: *Biblioteka katedralna w Gnieźnie do połowy XVIII wieku*. Poznań 1973. Uniwersytet Adama Mickiewicza. Wydział Nauk Humanistycznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr Włodzimierz Dworzaczek. Sygn. 301106 III

46. SKALSKI Paweł: *Biblioteka klasztoru paulinów w Krakowie na Skalce do połowy XIX wieku*. Warszawa 2003. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Wydział Nauk Historycznych i Społecznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Janusz Zbudniewek. Sygn. D597

47. SOK Janusz: *Graduał ms. 2a z Biblioteki Sióstr Klarysek ze Starego Sącza w świetle tradycji polskiej i europejskiej*. Warszawa 2004. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Wydział Nauk

Historycznych i Społecznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Pikulik. Sygn. D 686

48. SOKOŁOWSKI Piotr: *Feliks Zapłata SVD (1914-1981). Życie i twórczość*. Warszawa 2003. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Władysław Kowalak. Sygn. D 581

49. SOWULEWSKA Halina: *Polskie graduaty norbertańskie w świetle europejskich tradycji muzycznych*. Warszawa 1983. Akademia Teologii Katolickiej. Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Pikulik. Sygn. D 028

50. SZADY Joanna: *Księgozbiory parafialne w prepozyturze wiślickiej w II połowie XVIII wieku*. Lublin 2006. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Nauk Humanistycznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Stanisław Litak. Sygn. 36880

51. SZCZOTKA Marian: *Graduał ms. 205 z Biblioteki Klarysek Krakowskich w świetle polskiej i europejskiej tradycji liturgiczno-muzycznej: studium źródłoznawcze*. Warszawa 1993. Akademia Teologii Katolickiej. Wydział Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Pikulik. Sygn. D 152

52. SZELIŃSKA Wacława: *Biblioteki profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w XV i w początkach XVI wieku*. Kraków 1964. Uniwersytet Jagielloński. Wydział Filozoficzno-Historyczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Henryk Barycz. Sygn. Dokt. 64/64

53. SZWEJKOWSKA Helena: *Biblioteka klasztoru cysterek w Trzebnicy*. Łódź 1961. Uniwersytet Łódzki. Wydział Filologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr Helena Więckowska. Sygn. 218

54. SZYLKIN Bogusław: *Graduał ms. 61 n z Biblioteki Kapitułnej we Wrocławiu w świetle polskiej i zachodnioeuropejskiej trady-*

cji liturgiczno-muzycznej: studium źródłowe. Warszawa 1996. Akademia Teologii Katolickiej. Wydział Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Jerzy Pikulik. Sygn. D221

55. ŚCIBOR Józef: *Chorał cystersów w świetle ich traktatów muzycznych XII wieku.* Lublin 1973. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Józef M. Chomiński. Sygn. T. d. 271

56. ŚWIERK Alfred: *Średniowieczna biblioteka klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Żaganiu.* Wrocław 1964. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filozoficzno-Historyczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Ewa Maleczyńska. Sygn. 4 D

57. TAFIŁOWSKI Piotr: *Działalność kulturalna prymasa Jana Łaskiego.* Warszawa 2005. Uniwersytet Warszawski. Wydział Historyczny. Rozprawa doktorska. Promotor prof. dr hab. Edward Potkowski. Sygn. 69 Dr

58. WALCZAK-NIEWIADOMSKA Agata: *Księgozbiór i zamiłowania bibliofilskie księdza Jana Sobczyńskiego w świetle jego działań społecznych i kulturalnych.* Wrocław 2006. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz (Łódź – UŁ). Sygn. 132 D

59. WALKOWIAK Aleksander: *Biblioteka kolegiacka w Głogowie w okresie średniowiecza.* Wrocław 1995. Papieski Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Józef Swastek. Sygn. A-2103

60. WARZĄCHOWSKA Bogumiła: *Książka, prasa i biblioteka w działalności Kościoła katolickiego w województwie Śląskim (1922-1939).* Katowice 2011. Uniwersytet Śląski. Wydział Filologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Irena Socha. Sygn. DrBG 3184

61. WILEJSZYS Barbara: *Biblioteka Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie.* Warszawa 1967. Uniwersytet War-

szawski. Wydział Historyczny. Rozprawa doktorska. Promotor: doc. dr Ksawery Świerkowski. Sygn. 8 Dr

62. ZAWADZKA Krystyna: *Studia nad bibliotekami klasztornymi dominikanów na Śląsku (1239-1810)*. Wrocław 1979. Uniwersytet Wrocławski. Wydział Filozoficzny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr Antoni Knot. Sygn. 60 D

63. ZBUDNIEWEK Janusz: *Kopiarze dokumentów zakonu paulinów w Polsce do końca XVII wieku*. Lublin 1974. Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wydział Teologiczny. Rozprawa doktorska. Promotor: prof. dr hab. Stanisław Librowski. Sygn. T. d. 286

Instytucje sprawcze dysertacji

Katowice

Uniwersytet Śląski
– Wydział Filologiczny

Kraków

Papieska Akademia Teologiczna
– Wydział Teologiczny

Uniwersytet Jagielloński
– Wydział Filologiczny
– Wydział Filozoficzno-Historyczny

Lublin

Katolicki Uniwersytet Lubelski
– Wydział Nauk Humanistycznych
– Wydział Teologiczny

Łódź

Uniwersytet Łódzki
– Wydział Humanistyczny
– Wydział Filologiczny

Poznań

Uniwersytet Adama Mickiewicza
– Wydział Nauk Humanistycznych

Toruń

Uniwersytet Mikołaja Kopernika
– Wydział Humanistyczny

Warszawa

Akademia Teologii Katolickiej
– Wydział Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych
– Wydział Teologiczny

Papieski Wydział Teologiczny

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
– Wydział Nauk Historycznych i Społecznych
– Wydział Teologiczny

Uniwersytet Warszawski
– Wydział Historyczny

Wrocław

Papieski Wydział Teologiczny

Uniwersytet Wrocławski
– Wydział Filologiczny
– Wydział Filozoficzny
– Wydział Filozoficzno-Historyczny
– Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych

Promotorzy rozpraw doktorskich

Ks. prof. dr hab. Marian Banaszak, Warszawa – ATK/UKSW
Prof. dr Henryk Barycz, Kraków – UJ
Prof. dr hab. Barbara Bieńkowska, Warszawa – UW
Prof. dr hab. Antoni Czacharowski, Toruń – UMK

- Prof. dr Józef M. Chomiński, Lublin – KUL
Prof. dr Włodzimierz Dworzaczek, Poznań – UAM
Prof. dr hab. Antoni Knot, Wrocław – UW
Prof. dr Bronisław Kocowski, Wrocław – UW
Ks. prof. dr hab. Władysław Kowalak SVD, Warszawa – UKSW
Ks. prof. dr hab. Jerzy Kowalczyk, Warszawa – UW
Ks. prof. dr hab. Ludwik Królik, Warszawa – PWT
Ks. prof. dr hab. Stanisław Librowski, Lublin – KUL
Ks. prof. dr hab. Stanisław Litak, Lublin – KUL
Ks. prof. dr hab. Józef Mandziuk, Warszawa – ATK/UKSW
Prof. dr hab. Ewa Maleczyńska, Wrocław – UW
Prof. dr hab. Kazimiera Maleczyńska, Wrocław – UW
Prof. dr hab. Urszula Małgorzata Mazurczak, Lublin – KUL
Ks. prof. dr hab. Karol Mrowiec, Lublin – KUL
Prof. dr Jan Muszkowski, Łódź – UŁ
Prof. dr hab. Leonard Ogierman, Katowice – UŚ
Prof. dr hab. Maria Piśtypczak-Majerowicz, Wrocław – UW
Ks. prof. dr hab. Jerzy Pikulik, Warszawa – ATK/UKSW
Prof. dr hab. Edward Potkowski, Warszawa – UW
Prof. dr hab. Maria Przywecka-Samecka, Wrocław – UW
Ks. dr hab. Romuald Rak, Lublin – KUL
Prof. dr hab. Irena Socha, Katowice – UŚ
Ks. prof. dr hab. Józef Swastek, Wrocław – PWT
Doc. dr Ksawery Świerkowski, Warszawa – UW
Prof. dr hab. Hanna Tadeusiewicz, Łódź – UŁ
Prof. dr hab. Janusz Tondel, Toruń – UMK
Prof. dr Tadeusz Ulewicz, Kraków – UJ
Bp prof. dr hab. Wincenty Urban, Wrocław – PWT
Ks. prof. dr hab. Anzelm Weiss, Lublin – KUL
Prof. dr Helena Więckowska, Łódź – UŁ
Dr hab. Jan Winnicki, Warszawa – UW
Prof. dr hab. Zbigniew Wit, Lublin – KUL
Ks. prof. dr hab. Hieronim Eugeniusz Wyczawski OFM, Warszawa – ATK/UKSW
O. prof. dr hab. Janusz Zbudniewek OSPPE, Warszawa – UKSW
Prof. dr hab. Rościsław Żerelik, Wrocław – UW
Prof. dr hab. Zbigniew Żmigrodzki, Katowice – UŚ

Indeks

- Adamczuk Arkadiusz 7
 Adamko Rastislav 8
 Akademia Duchowna Rzymsko-Katolicka 61
 Albrecht Pruski 5
 Antyfonarze 21, 23, 24, 33
 Archidiecezja Krakowska 1
 Archiwa 29
 Archidiaconaty 32
 Arcybiskupi 30
 Banacka Marianna 9
 Banaszak Marian, ks. prom. 44
 Barycz Henryk, prom. 18, 52
 Bednarczyk Jan, ks. 1
 Benedyktyni 25, 37
 Benedyktynki 12, 17
 Bereza Kartuska 34
 Bernardyni 28
 Bibliofile 18, 58
 Biblioteki kościelne: kapitulne 8, 44, 54, 60; katedralne 45; kolegiackie 24, 59; parafialne 1, 31, 32, 50; seminariów duchownych: Gdańsk-Oliwa 21, Pelpin 11, 19, 23, Płock 36, Tarnów 37; uczelni akademickich: Lublin – KUL 7, Warszawa – ADRzK 61; zakonów i zgromadzeń zakonnych 4, 13; męskich instytutów życia konsekrowanego: bazylianów 41, benedyktyków 25, 37, bernardynów 28, bonifratrów 28, cystersów 10, 11, 19, 21, 22, 23, 55, dominikanów 26, 62, franciszkanów 14, 26, jezuitów 16, 27, kanoników regularnych 43, 56, kapucynów 42, kartuzów 34, paulinów 46, 63; żeńskich instytutów życia konsekrowanego: benedyktynek 12, 17, cysterek 53, klarysek 47, 51, innych 5
 Bieńkowska Barbara, prom. 20
 Biskupi 9, 18, 38, 39
 Bonifratrzy 29
 Broda Michał 10
 Chmielecki Tymon Tytus 11
 Chomiński Józef M., prom. 19, 53
 Cieszyn 29
 Cysterki 44
 Cystersi 3, 6, 10, 11, 19, 21, 22, 23, 55
 Czacharowski Antoni, prom. 26
 Dąbek Stanisław Franciszek 12
 Derda Tomasz 13
 Diepenbrock Melchior, kard. 39
 Doktoraty 7-63
 Dominikanie 26, 62
 Dunin-Wolski Piotr, bp 38
 Dworzaczek Włodzimierz, prom. 45
 Europa 11, 21, 24, 33, 36, 47, 49, 51, 54
 Ewangelizacja 1
 Förster Henryk, abp 30
 Franciszkanie 14, 26
 Gidle 34
 Głogów 59
 Głombowski Karol 14
 Gniezno 45
 Gracjan 7
 Graduały 11, 16, 36, 43, 47, 49, 54
 Grecja 13
 Grzebień Ludwik SJ 16
 Górniak Agnieszka 15
 Gwioździk Jolanta 17
 Habilitacje 1-6
 Hajdukiewicz Leszek 18
 Henryków 10
 Hinz Edward 19
 Inwentarze 14, 32
 Jaroszewicz Zoja 20
 Jasiewicz Jan Jerzy 21
 Jażdżewski Konstanty Klemens 22

- Jezuici 16, 27
Kancjonały 12
Kanonicy regularni 37, 47
Kapituły 8, 44, 54, 60
Kapucyni 42
Kardynałowie 39
Kartuzi 34
Katalogi 28
Kielce – region 25
Klaryski 47, 51
Klimek Mariusz 23
Knot Antoni, prom. 37, 62
Kocowski Bronisław, prom. 25
Kolegiaty 24, 59
Kołodziejczak Zenon 24
Komorowski Eugeniusz 25
Kopiarze 63
Kowalczyk Jerzy, prom 9
Kowalak Władysław SVD, prom. 48
Kra k ó w 1, 33, 43, 51, 52; – Skałka 46;
– archidiecezja 1
Kr ó l e w i e c 5
Królik Ludwik, ks. prom. 29
Książka 19, 41, 60
Księgozbiory prywatne duchowieństwa
2, 18, 30, 38, 39, 40, 48, 58
Kwiatkowska Wiesława 26
Lec Zdzisław, ks. 27
Lenart Emilian 28
Librowski Stanisław, ks. prom. 16, 35, 63
Litak Stanisław, ks. prom. 50
Liturgia 8, 11, 16, 21, 23, 24, 28, 35, 36,
43, 54, 63
Litwa 41
Lubią ż 22
Lublin 7
Lwów 17
Łask 24
Łaski Jan, prymas 57
Łobozek Maksymilian Marcin 29
Łowicz 44
Majewski Andrzej 30
Maleczyńska Ewa, prom. 56
Maleczyńska Kazimiera, prom. 22
Mandziuk Józef, ks. 2, 31, prom. 27,
30, 42
Marszalska Jolanta M[ałgorzata] 3
Mazurczak Urszula Małgorzata, prom.
7
Moskal Tomasz 32
Mrowiec Karol, ks. prom. 12
Mszały 15
Muszkowski Jan, prom. 14
Muzykologia 11, 19, 21, 23, 24, 36, 43,
49, 54, 55
Naqlun 13
Neander Karol Franciszek bp 2
Niegowski Krzysztof 33
Nierzwicki Krzysztof 34
Nir Roman, ks. 35
Norbertanie 49
Norel Jerzy 36
Nowak Adam 37
Nysa 14, 31
Obrębski Andrzej 38
Ogierman Leonard, prom 15
Papyrusy 13
Parafie 1, 31, 32, 50
Paulini 7, 46, 63
Pawluk Henryk 39
Pawłowicz Weronika 40
Pelpin 11, 19, 23
Pidłypczak-Majerowicz Maria 4, 41,
prom. 43
Pienio Zdzisław 43
Pietrzekiewicz Iwona 43
Pikulik Jerzy, ks. prom. 11, 20, 23, 24,
33, 47, 49, 51, 54
Płock 36
Polska 4, 5, 11, 15, 16, 20, 21, 23, 24,
28, 35, 36, 47, 49, 51, 54, 63
Poniatowski Stanisław 44

- Potkowski Edward, prom. 57
 Prasa 60
 Prudnik 42
 Prymasi 57
 Przywecka-Samecka Maria, prom. 41
 Rak Romuald, ks. prom. 28
 Rękopisy 7, 8, 12, 28
 Rył Jadwiga CSNJ 45
 Sandomierz, archidiakoniat 32
 Seminaria duchowne: Gdańsk-Oliwa 21; Pelpin 11, 19, 23; Tarnów 37
 Skalski Paweł 46
 Skryptoria 6
 Sobczyński Jan, ks. 58
 Socha Irena, prom. 40, 60
 Sok Janusz 47
 Sokołowski Piotr 48
 Sowulewska Halina 49
 Spisz 8
 Staniątka 12
 Staroobrzędowcy 20
 Swastek Józef, ks. prom. 59
 Szady Joanna 50
 Szczotka Marian 51
 Szczyrzyc 3
 Szelińska Waława 52
 Szwejkowska Helena 53
 Szyłkin Bogusław 54
 Ścibor Józef 55
 Śląsk 6, 62; – Dolny 22; – Górny 40, woj. 60
 Świdnica Śląska 27
 Świerk Alfred 56
 Świerkowski Ksawery, prom. 61
 Święty Krzyż 25
 Tadeusiewicz Hanna, prom. 58
 Tańkowski Piotr 57
 Tarnów 37
 Tomicki Piotr, bp 18
 Tondel Janusz 5, prom. 34
 Toruń 26
 Trzebnica 53
 Tynieć 37
 Ulewicz Tadeusz, prom. 38
 Urban Wincenty, bp prom. 39
 Walczak-Niewiadomska Agata 58
 Walkowiak Aleksander 59
 Wałkowski Andrzej 6
 Warszawa 61
 Warząchowska Bogumiła 60
 Weiss Anzelm, ks. prom. 32
 Wenecja 15
 Werbiści 48
 Więckowska Helena, prom. 53
 Wilejszys Barbara 61
 Winnicki Jan, prom. 13
 Wiślica 50
 Wit Zbigniew, prom. 8
 Wrocław 2, 39, 54
 Wyczawski Hieronim Eugeniusz OFM, prom. 31
 Zakony i zgromadzenia zakonne: 4, 13; – męskie instytuty życia konsekrowanego: benedyktyni 25, 37, bernardyni 28, bonifratrzy 29, cystersi 3, 6, 10, 11, 19, 21, 22, 23, 55, dominikanie 26, 62, franciszkanie 14, 26, jezuici 16, 27, kanonicy regularni 37, 47, kapucyni 42, kartuzi 34, norbertanie 49, paulini 7, 46, 63, werbiści 48; – żeńskie instytuty życia konsekrowanego: benedyktynki 12, 17, cysterki 44, klaryski 47, 51
 Załuski Andrzej Stanisław Kostka, bp 9
 Zapłata Feliks SVD 48
 Zawadzka Krystyna 62
 Zbudniewek Janusz OSPPE 63, prom. 46
 Źródłoźnawstwo 8, 11, 21, 23, 24, 28, 36, 51, 54
 Żagań 56
 Żerelik Rościśław, prom. 10
 Żmigrodzki Zbigniew, prom. 17

THE CATALOGUE OF PHD THESES AND HABILITATION DISSERTATIONS ABOUT CHURCH LIBRARIES IN POLAND FOR THE YEARS 1952-2012

In Poland, church libraries play an important role in the evangelization of the universal Church. The presented catalogue includes six habilitation dissertations and fifty seven PhD theses. The subject of interest were different types of libraries: chapter, cathedral, collegiate, parish, seminaries, of academic institutions, religious orders and congregations of men and women as well as clergy private collections and various library resources. The issuing bodies of the dissertations were nineteen faculties and thirteen higher education institutions. The doctoral advisors were thirty eight professors including fourteen clergymen and twenty four secular.

KOMUNIKATY

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 21 (2015) nr 1 (40), s. 229-238
ISSN 1426-3777

ELIZA LUBOJAŃSKA, EWA OLSZOWY¹

Z WIZYTĄ WE WSCHODNIEJ SŁOWACJI WYJAZD SZKOLENIOWY DO PRESZOWA W RAMACH PROGRAMU ERASMUS

Ważnym aspektem działalności Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach jest współpraca krajowa oraz zagraniczna, prowadzona w zakresie wymiany najnowszej literatury teologicznej. W 2011 roku dzięki nawiązanym wcześniej kontaktom pracowników naukowych Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego z Uniwersytetem Preszowskim w Słowacji do grona kooperantów Biblioteki Teologicznej dołączyła Biblioteka Wydziału Teologii Greckokatolickiej Uniwersytetu Preszowskiego. Efektywna współpraca prowadzona zarówno na polu naukowym, jak i bibliotecznym sprawiła, że zdecydowaliśmy wybrać z oferty programu Erasmus właśnie Bibliotekę Uniwersytetu w Preszowie.

Preszów (Prešov), położony w historycznym regionie Szarysz, we wschodniej części Słowacji, jest jednym z największych miast kraju, trzecim pod względem wielkości. Pierwsze wzmianki o mieście pochodzą z XIII wieku, pod koniec którego miasto było lokowane na prawie spiskim. W 1374 roku Ludwik Węgierski nadał miejscowości status wolnego miasta królewskiego, co wiązało się z licznymi ulgami oraz przywilejami. Na przestrzeni wieków Preszów stał się jednym z ważniejszych centrów handlowych regionu

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

określanym jako „mały Wiedeń” lub „mały Lipsk”. Miasto zamieszkiwali przedstawiciele różnych wyznań religijnych, czego świadectwem są zachowane zabytki pochodzące z różnych epok: późnogotycki kościół parafialny św. Mikołaja, franciszkański kościół św. Józefa, kaplice i kościół Świętego Krzyża na Kalwarii, greckokatolicki kościół katedralny pw. św. Jana Chrzciciela, kościół ewangelicki Świętej Trójcy, prawosławny kościół św. Aleksandra Newskiego oraz synagoga ortodoksyjna. W rejonie urokliwej starówki znajdują się ponadto inne perły architektoniczne miasta: pałac Rakoczego, renesansowy Ratusz oraz budynek byłego kolegium ewangelickiego. Obecnie miasto jest siedzibą biskupstwa greckokatolickiego, prawosławnego i ewangelickiego.

Rozwój szkolnictwa wyższego w Preszowie nastąpił po II wojnie światowej, kiedy to w 1952 roku do miasta przeniesiono Oddział Zamiejscowy Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Słowackiego w Koszycach, a po krótkim okresie jego funkcjonowania ustanowiono Wydział Filologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Bratysławie oraz Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Preszowie. W 1958 roku Wydział Filologii został włączony do Wydziału Filozoficznego, który stał się fundamentem pod koszycki Uniwersytet Pavla Jozefa Šafárika². W skład tworzącego się uniwersytetu wszedł od 1990 roku Wydział Teologii Prawosławnej, działający w Preszowie od 1950 roku, oraz nowo powstały Wydział Teologii Greckokatolickiej. W 1997 roku, po dyskusjach na Uniwersytecie Šafárika oraz w Parlamencie Republiki Słowackiej, z wydziałów mających siedzibę w Preszowie utworzono nową uczelnię: Uniwersytet Preszowski.

Uczelnia jest trzecim co do wielkości uniwersytetem w Słowacji (po Uniwersytecie Komeńskiego³ w Bratysławie i koszyckim Uniwersytecie Šafárika). Kształcenie odbywa się na ośmiu wydziałach: Filozoficznym (Filozofická fakulta), Nauk Humanistycznych i Przyrodniczych (Fakulta humanitných a prírodných vied), Opieki Zdrowotnej (Fakulta zdravotníckych odborov), Teologii Prawosławnej (Pravoslávna bohoslovecká fakulta), Teologii Greckokatolickiej (Gréckokatolícka teologická fakulta), Zarządzania (Fakulta mana-

² Pavel Jozef Šafárik (1795-1861) – słowacki filolog, poeta i historyk.

³ Jan Ámos Komenský (1592-1670) – czeski pedagog, filozof, myśliciel protestancki.

Fot. 1. Rektorat Uniwersytetu Preszowskiego

żmentu), Pedagogicznym (Pedagogická fakulta) i Sportu (Fakulta športu). Studia prowadzone są na trzech stopniach: licencjackim, magisterskim i doktorskim. Oprócz oferty edukacyjnej uniwersytet zapewnia studentom możliwość uczestnictwa w różnego typu zajęciach artystycznych, takich jak: chóry, grupy taneczne i teatralne, oraz w zajęciach dodatkowych, związanych z uniwersyteckim radiem, gazetą albo telewizją studencką.

Uniwersytet należy do różnych stowarzyszeń, m.in. do Konferencji Rektorów Państw Naddunajskich, Stowarzyszenia Europejskich Uniwersytetów i Narodowej Konferencji Rektorów oraz Europejskiego Stowarzyszenia Uniwersytetów, jest również współzałożycielem Porozumienia Środkowo-Wschodnich Uniwersytetów Europejskich i Uniwersytetu EMUNI.

W 2011 roku Uniwersytet Preszowski otrzymał jako jedyny uniwersytet słowacki Narodową Nagrodę Republiki Słowackiej za jakość w kategorii C3 (inne organizacje sektora publicznego).

Centrum naukowym, informacyjnym oraz bibliograficznym uczelni jest Biblioteka Uniwersytetu Preszowskiego. Jej początki

Fot. 2. Budynek uniwersytetu, w którym mieści się również biblioteka

sięgają 1949 roku, kiedy założono Bibliotekę Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Słowackiego w Koszycach. W 1952 roku zbiory biblioteczne w liczbie ponad 4 tys. woluminów zostały przeniesione do Preszowa. Obecnie strukturę księżnicy stanowi Biblioteka Centralna oraz dwie biblioteki wydziałowe: Biblioteka Wydziału Opieki Zdrowotnej i Wydziału Teologii Prawosławnej oraz Biblioteka Wydziału Greckokatolickiego. Studenci i pracownicy pozostałych wydziałów korzystają ze zbiorów Biblioteki Centralnej.

Obecnie zasoby biblioteczne wynoszą 307 tys. woluminów. Rocznie przybywa ponad 5 tys. dokumentów. W 1999 roku dzięki otrzymaniu dofinansowania z Fundacji A. Mellona na potrzeby biblioteki zaimplementowano zintegrowany system biblioteczny ALEPH. Biblioteka obsługuje w ciągu roku blisko 8 tys. użytkowników, liczba wypożyczeń wynosi 175 tys. na miejscu i 92 tys. na zewnątrz. Dostępnych jest sześć czytelni (z czego dwie czytelnie baz danych) z 300 miejscami do pracy. Czytelnie odwiedza ponad 60 tys. czytelników. Roczne nakłady na bibliotekę to 300 tys.

Fot. 3. Czytelnia Główna w Bibliotece Uniwersyteckiej

euro, z czego około 59 tys. przeznaczonych jest na zakup publikacji. O doborze określonych pozycji do zakupu w dużej mierze decydują pracownicy naukowcy, zwłaszcza w bibliotekach wydziałowych, jednakże sam proces zakupu i katalogowania zbiorów przebiega w Bibliotece Centralnej. W instytucji tej zatrudnionych jest trzydziestu czterech pracowników, z czego trzydziestu zawodowych bibliotekarzy. Istotny jest fakt, że na stanowiskach bibliotekarskich zatrudniane są osoby posiadające wykształcenie stricte bibliotekarskie, tj. ukończone studia bibliotekoznawcze przynajmniej na poziomie licencjackim. Jak wynikało z rozmów z pracownikami, podczas kształcenia przyszłym adeptów bibliotekarstwa stawiane są wysokie wymagania, studia kończą się egzaminem z kilku wybranych przedmiotów oraz obroną pracy.

Warty podkreślenia jest udział biblioteki w popularyzacji różnych dziedzin kultury poprzez organizację około pięćdziesięciu wydażeń kulturalnych rocznie, w tym rozmaitych wystaw artystycznych i koncertów. O skali i znaczeniu przygotowanych imprez świadczy

ich grafik zaplanowany z rocznym wyprzedzeniem. Wielu artystów zabiega o możliwość prezentacji swojej twórczości, gdyż stanowi to dla nich doskonałe narzędzie promocji własnej działalności. Ponadto ksiąźnica organizuje co roku około dwudziestu szkoleń z zakresu edukacji informacyjnej, a we współpracy ze Słowacką Biblioteką Narodową w Martin – metodyczne seminarium zawodowe Dni Bibliotek Naukowych. Pracownicy uczestniczą również w projektach i przedsięwzięciach mających na celu usprawnienie usług biblioteczno-informacyjnych, digitalizacji, dotyczących wyszukiwania źródeł informacji itp.

Książnica jest członkiem różnego rodzaju organizacji branżowych: Stowarzyszenia Bibliotek Słowackich, Stowarzyszenia Bibliotekarzy Słowackich, uczestniczy także w tworzeniu Zbiorczego Katalogu Bibliotek Czeskich – CASLIN.

Biblioteka uniwersytecka w Preszowie wyróżnia się doskonałą organizacją pracy w zakresie rejestracji dorobku pracowników uczelni. Istnieją odpowiednie dyrektywy prawne zatwierdzone przez rektora uczelni⁴, które obligują pracowników do złożenia w dziale bibliograficznym całych publikacji (w przypadku książek) bądź ich kopii.

Od 1997 roku biblioteka tworzy bazę publikacji pracowników uniwersytetu, w której zarejestrowano ponad 3 mln publikacji (z rocznym przyrostem około 3 300 tekstów). Ponadto co roku publikuje się drukowaną bibliografię publikacji pracowników uczelni. Gromadzenie dorobku pracowników uniwersytetu prowadzi się z niezwykłą starannością. Na każdym wydziale wybrana jest jedna osoba, która współpracuje z biblioteką w zakresie dokumentowania dorobku i wyjaśniania wszelkich wątpliwości. Dostarczanie prac odbywa się indywidualnie, ponieważ autor zobowiązany jest do wypełnienia formularza, w którym zaznacza kategorię publikacji, wykorzystywaną później w procesie parametryzacji. Najwyżej klasyfikowane są monografie wydane w wydawnictwach zagranicznych. Dokumentowane są zarówno prace naukowe, jak i działalność artystyczna. Bibliotekarze odpowiedzialni są także za sporządzanie

⁴ Prešovská univerzita v Prešove, *Smernica o registrácii publikačnej činnosti a umeleckej činnosti*, <http://www.pulib.sk/web/data/pulib/subory/stranka/epc-smernica-pu-2013.pdf>, 28.11.2014.

analiz cytowań publikacji naukowych pracowników uczelni. Corocznie na stronie internetowej biblioteki zamieszczane są wykazy publikacji dla wszystkich wydziałów uniwersyteckich.

W procesie rejestracji dorobku pracowników uczelni bibliotekarze korzystają z własnego programu stworzonego we współpracy bibliotekarzy z działem informatycznym uniwersytetu, gdyż moduł bibliograficzny oferowany w systemie ALEPH nie był w stanie sprostać wszystkim wymaganiom. Możliwości generowania różnego rodzaju zestawień parametrycznych i raportów były w nim ograniczone.

Do zadań pracowników ksiąźnicy należy również digitalizacja publikacji pracowników. Od 2004 roku tworzona jest Biblioteka Cyfrowa zawierająca pełne teksty publikacji pracowników uczelni, obecnie jest to ponad 300 dokumentów. Zdigitalizowane prace są wysyłane do Biblioteki Narodowej w Martin, gdzie powstaje wspólna baza publikacji naukowych w Słowacji. Na uwagę zasługuje fakt, że na uczelniach słowackich przeprowadzana jest szczegółowa weryfikacja studenckich prac dyplomowych, polegająca na ich sprawdzeniu programem antyplagiatowym w bibliotece. Kolejno są one wysyłane drogą elektroniczną do Biblioteki Narodowej, skąd student otrzymuje potwierdzenie oryginalności publikacji, po czym może przystąpić do obrony pracy.

Biblioteka zapewnia szeroki dostęp do informacji elektronicznej w postaci jedenastu pełnotekstowych baz danych z różnych dyscyplin: ACM – Association for Computing Machinery, Art Museum Image Gallery, Gale Virtual Reference Library: Art, IEEE/IET Electronic Library, Knovel Library, ProQuest Central, Reaxys, Science Direct, SpringerLink, Wiley Online Library, Scopus, Web of Knowledge. Z zasobów elektronicznych korzystają głównie pracownicy naukowci.

W czasie pobytu miałyśmy okazję odwiedzić także biblioteki wydziałowe. Jedną z nich to nowoczesna Biblioteka Wydziału Teologii Greckokatolickiej (Książnica Gréckokatolíckiej teologickej fakulty). Wydział ten jest spadkobiercą Akademii Teologicznej założonej przez biskupa Preszowa, Mikuláša Tótha, w 1880 roku, a jego misją jest naukowe i teologiczne przygotowanie do kapłaństwa oraz do pełnienia innych funkcji kościelnych. Najcenniejszą część zbiorów

biblioteki stanowi licząca 10 tys. woluminów kolekcja Jana Kovaca. Księgozbiór, obejmujący w głównej mierze starodruki, jest aktualnie w opracowaniu. Biblioteka gromadzi znaczną liczbę książek i czasopism zagranicznych, w tym wiele polskich wydawnictw informacyjnych z zakresu teologii. Zbiory pozyskiwane są przede wszystkim w drodze darów i wymiany międzybibliotecznej.

Specyficzne połączenie dyscyplin charakteryzuje bibliotekę wspólną dla dwóch wydziałów: Teologii Prawosławnej i Ochrony Zdrowia. Literatura teologiczna oraz publikacje dotyczące medycyny i zdrowia udostępnia się w jednej czytelni, przy czym zbiory te są odrębnie uszeregowane. W bibliotece znajduje się także zamknięty księgozbiór starodruków, w większości z historii, językoznawstwa, literatury pięknej, głównie w języku niemieckim, rosyjskim i węgierskim. Książki te pochodzą z różnych bibliotek, wiele z nich opatrzone znakami własnościowymi.

Podczas wizyty w Preszowie miałyśmy również okazję odwiedzić dwie biblioteki innego typu. Pierwszą z nich była Biblioteka Seminarium Prawosławnego. Jego historia sięga 1948 roku, kiedy to w Karlovych Varach powstało seminarium duchowne, następnie przeniesiono je do Pragi. Z biblioteki korzystają głównie klerycy i duchowni prawosławni, chociaż placówka jest otwarta dla wszystkich. Czytelnicy mają swobodny dostęp do księgozbioru uporządkowanego w układzie rzeczowym. Mankamentem placówki jest brak katalogu online, a co za tym idzie – brak informacji o zasobie dla szerszego grona użytkowników.

Najbardziej interesująca okazała się wizyta w Miejskiej Bibliotece Naukowej (Štátna vedecká knižnica). Stało się to za sprawą obecności bibliotekarki polonistki, która zapoznała nas z dziejami i specyfiką księgozbioru bibliotecznego. Książnica powstała w 1952 roku, zbiory były początkowo ulokowane w historycznym budynku pałacu Klobušických, kolejno w budynku kolegium ewangelickiego, a ostatecznie znalazły swoje miejsce w centrum miasta przy ul. Hlavnej. Strukturę organizacyjną tworzą: dział bibliograficzny, dział służb biblioteczno-informacyjnych, ochrony zbiorów, gromadzenia i opracowania zbiorów oraz ekonomiczno-techniczny. W bibliotece funkcjonują dwie czytelnie: studiów słowiańskich i dokumentów hi-

storycznych. Placówka jest skomputeryzowana, funkcjonuje w niej system biblioteczny VIRTUA.

Biblioteka gromadzi publikacje z zakresu nauk humanistycznych, społecznych, przyrodniczych, sztuk plastycznych, literatury pięknej, literatury rusko-ukraińskiej oraz zbiory regionalne. Licznie reprezentowane są dzieła w różnych językach słowiańskich oraz w języku węgierskim i niemieckim. W działalności biblioteki na podkreślenie zasługuje rozpoczęte już w 1956 roku opracowywanie dokumentów oraz bibliografii historycznych, jak również bibliografii specjalnych: rusko-ukraińskiej oraz bibliografii pedagogicznej. W latach 1961-1995 biblioteka zarządzała także zbiorami historycznymi ewangelickich bibliotek kościelnych w Preszowie oraz biblioteki diecezjalnej Kościoła greckokatolickiego.

Instytucja udostępnia swoje zbiory wszystkim zainteresowanym. Należy podkreślić, że biblioteka ma w swoich zbiorach około 20 tys. starych druków oraz wiele rękopisów, z których każdy może korzystać bez podawania uzasadnienia. Kilka z nich miałyśmy okazję zobaczyć, np. niemieckie wydanie Nowego Testamentu (*Das Neue Testament*) z komentarzami Marcina Lutera z 1572 roku oraz *Atlas świata (Atlas novum)* z 1638 roku, opracowany przez holenderskiego podróżnika i kartografa, Johannesesa Janssona.

Wizyta w bibliotekach preszowskich umożliwiła nam wymianę doświadczeń oraz zapoznanie się z organizacją i funkcjonowaniem słowackich bibliotek naukowych. Miałyśmy możliwość zaznajomienia się zarówno z kilkoma wyjątkowo cennymi zbiorami teologicznymi, jak i nowoczesnymi rozwiązaniami w pracy bibliotekarza naukowego. Ponadto poznałyśmy specyfikę akademickiego bibliotekarstwa słowackiego. Ciekawym według nas rozwiązaniem stosowanym w Bibliotece Uniwersyteckiej w Preszowie jest elastyczny czas pracy. Bibliotekarze mają możliwość indywidualnego dostosowania godzin pracy, a codzienna ewidencja rejestrowana jest w systemie elektronicznym i w ciągu miesiąca norma pracy pracownika musi zostać wypracowana.

Na Słowacji nie podejmuje się w takiej skali jak w Polsce działań mających na celu pozyskiwanie pieniędzy na budowę bibliotek, pracownicy mają bardziej ograniczone możliwości publikacji własnego

dorobku, gdyż repertuar periodyków bibliotecznych nie jest tak szeroki jak w Polsce.

Podczas pobytu ujęła nas serdeczność, z jaką zostaliśmy przyjęte, chęć dzielenia się zdobytą wiedzą i doświadczeniem oraz miła atmosfera panująca wśród bibliotekarzy. Wszystko to sprawiło, że wyjazd w ramach programu Erasmus był nie tylko cennym doświadczeniem zawodowym, ale i okazją do nawiązania nowych kontaktów.

ALICJA KUBERKA¹

POSZUKIWANIE FUNDUSZY NA KONSERWACJĘ ZASOBÓW BIBLIOTECZNYCH

Wprowadzenie

W dobie chrześcijaństwa gromadzenie księgozbiorów i materiałów archiwalnych stanowi o poziomie cywilizacji i kulturze danego narodu. Pomimo działań wojennych i zawirowań trudnej historii kraju zgromadzono w Polsce cenne i ważne pod względem naukowym, historycznym i artystycznym zbiory biblioteczne. Wartość tych kolekcji autorka komunikatu obserwuje podczas częstych realizacji konserwatorskich. W pracy zawodowej konserwatora zauważa się także, że to przede wszystkim instytucje kościelne, takie jak zakony, biblioteki, archiwa i muzea, zgromadziły w swych zasobach dziedzictwo niezwykle interesujące i cenne dla historii kultury całego narodu. Niestety, stan zachowania tych zbiorów nie zawsze jest stabilny i zadowalający. Można zaobserwować bezustanne postępowanie procesu degradacji cennego dziedzictwa kultury, w tym zbiorów bibliotecznych: rękopisów, inkunabułów, starych druków, druków ulotnych. Zjawisko to może powstrzymać tylko podjęcie prac konserwatorskich, często na skalę masową. Sytuacja ta dotyczy zwłaszcza zbiorów niestabilnych, w tym kolekcji pochodzących z XIX i XX wieku, które ulegają chemicznemu zakwaszeniu, oraz porażonych przez grzyby i owady ca-

¹ Przedsiębiorstwo Alto-Protekt.

łych magazynów zawierających przekrój zabytkowych woluminów od średniowiecza do czasów nowożytnych. Częstym zjawiskiem jest również fakt sporadycznego stosowania profilaktyki w postaci odkażania i czyszczenia zbiorów wraz z magazynami. Stan taki spowodowany jest przede wszystkim trudnościami finansowymi, z jakimi borykają się w kraju wszystkie instytucje sektora kultury. Ponadto w sektorze tym panuje niska świadomość możliwości pozyskiwania funduszy zewnętrznych.

Aby zaradzić wspomnianym problemom, poniżej przedstawiono praktyczną stronę (schemat aplikacyjny) przygotowania się instytucji lub właściciela zbiorów bibliotecznych do uzyskania zewnętrznego współfinansowania prac konserwatorskich w bibliotece.

Przykład schematu aplikacyjnego

- A. Diagnozowanie problemu
- B. Planowanie systemowe
- C. Ustalenie programów i kosztorysu prac
- D. Ustalenie programów – mechanizmów finansowania
- E. Realizacja

W pierwszym etapie postępowania należy zdiagnozować problemy, z jakimi trzeba się będzie zmierzyć. Często jest tak, że problem jest trudny do rozpoznania z uwagi na brak ewidentnych objawów zewnętrznych, jak np. porażenie przez grzyby pleśniowe. Stąd zadanie to powinno się przeprowadzić na podstawie wywiadu i oględzin konserwatorskich (badań wstępnych). W ramach tych działań należy ustalić jakościowy i ilościowy stan zachowania zbiorów. W tym celu wypełnia się ankietę, która będzie zawierać m.in. następujące dane:

1. Ilość zbiorów
2. Czas powstania
3. Rodzaj budowy oprawy i stan zachowania
4. Rodzaj budowy bloku i stan zachowania
5. Materiały towarzyszące i stan zachowania
6. Główne czynniki degradacji

7. Inne uszkodzenia

8. Zalecenia konserwatorskie ze wskazaniem niezbędnych procesów konserwatorskich i renowacyjnych

Jeżeli badany zasób stanowi duży zbiór, to podawane wartości powinny być uśredniane. W takiej sytuacji zaleca się poprzestanie tylko na sprawach niezbędnych. Przykładowo zdiagnozowano problem kwaśnego papieru. Należy wtedy ustalić, które zbiory mogą być poddane masowemu odkwaszaniu, a które konserwacji manualnej. Wiąże się z tym inne koszty i problemy technologiczne. Rozwiązanie takie jest możliwe po przeprowadzeniu wyżej określonej analizy stanu zachowania zbiorów.

Kolejnym działaniem jest planowanie systemowe. Skoro znany jest już stan zachowania zbiorów i ustalono najpilniejszy zakres prac, należy rozważyć plan wieloletni. Plan ten powinien być przygotowany logicznie w taki sposób, aby przykładowo zbiory poddane konserwacji wracały do czystych i stabilnych miejsc przechowywania. W innym przypadku działania i wysiłki konserwatorskie mogą nie spełnić swojej roli i ich pozytywne efekty znikną w ciągu krótkiego czasu. Dlatego też zaleca się systemowe rozwiązywanie problemu. Istnieją biblioteki zdolne do jednoczesnego interweniowania zarówno w dziedzinie konserwacji zbiorów, jak i infrastruktury: równolegle przeprowadzają remont i dezynfekcję magazynu. Możliwości takie zdarzają się jednak rzadko. Dlatego też w planowaniu systemowym powinno się rozważyć rozwiązania realne i optymalne. Istnieją rozwiązania pozwalające na to, aby zdezynfekowane zbiory wróciły do magazynu, który uległ skażeniu. Autorka stosuje wiele takich rozwiązań. Przykładem tego jest sprawdzony system prac w ramach tzw. bezpiecznych paczek. Zbiory po odkażeniu pakowane są w barierowe paczki, które nie ulegają oddziaływaniu zewnętrznych czynników degradacji. Opakowania takie autorka wprowadziła w Polsce i stosuje najczęściej w przypadku prac interwencyjnych. Powyższy przykład wskazuje na możliwość planowania systemowego z ograniczonym budżetem. Innym przykładem planowania systemowego może być realizowanie prac kompleksowych, w tym przypadku jednak należy pozyskać znacznie większe środki finansowe.

Po etapie obejmującym: A – diagnozowanie problemu i B – planowanie systemowe, powinno nastąpić C – ustalenie programu i kosztorysu prac. Program prac musi być spójny z punktem A i B. Na tym etapie ważne jest, by zadania z tego zakresu wykonywał ten sam konserwator we współpracy z bibliotekarzem. Starając się o finansowanie zewnętrzne w ramach programów pomocowych, można wykonać kosztorys prac inwestorski lub ofertowy. W przypadku kosztorysu inwestorskiego przyszły beneficjent szacuje środki potrzebne do realizacji zadania. Jest to dość ryzykowne, gdyż zdarza się niekiedy niedoszacowanie zadania. Kosztorys ofertowy przygotowuje specjalista z danej dziedziny, który powinien być świadomy braku precyzji takich działań.

Mając już świadomość potrzeb realizacyjnych i finansowych, trzeba przejść do zasadniczego działania, jakim jest D – ustalenie programów – mechanizmów finansowania. W chwili opracowywania tego tematu autorka poddała weryfikacji stan faktyczny. Rozpoznaniu poddano realia, poszukiwano zaś odpowiedzi na pytanie: Gdzie i w jakim zakresie biblioteka lub inna instytucja kościelna gromadząca przedmioty dziedzictwa kulturowego może poszukiwać pomocy, aby uzyskać współfinansowanie projektów konserwacji zbiorów bibliotecznych.

Mechanizmów pomocowych jest wiele. Nie wszystkie jednak są powszechnie dostępne dla instytucji kościelnych. Niektóre programy, w tym rządowe, dostępne są tylko dla instytucji, których organizatorem jest jednostka państwowa.

Aby jednak konkretnie odpowiedzieć na to pytanie, poniżej przedstawiono problem wyjęty z własnego warsztatu konserwatorskiego autorki². Na etapie pilnego poszukiwania finansowania interwencyjnych prac konserwatorskich, polegających przede wszystkim na stabilizacji stanu zachowania i zatrzymaniu procesów degradacji dużego księgozbioru, rozpoczęto weryfikowanie wszelkich możliwości pomocy. Ustalono, że biblioteka może starać się o pomoc finansową u organizacji samorządowych, wojewódzkich, ministerialnych i unijnych. Część możliwości aplikacyjnych, jak np.

² Do tekstu załączono slajdy wystąpienia z informacjami praktycznymi.

projekty UE, wymaga wysokich nakładów lub udziału partnerów. Ustalono zatem, że poszukiwania będą dotyczyć raczej programów krajowych. Krajowe programy z reguły trwają rok, czasem zdarza się, że projekt trwa dwa lata. W takiej sytuacji powrócono do programowania systemowego. Przystępując do tego zadania, wzięto pod uwagę większy zakres zadaniowy niż tylko problemy wyodrębnione podczas procesu wstępnego, tj. A – diagnozowanie problemu, B – planowanie systemowe, C – ustalenie programu. Zauważono zatem potrzebę regularnej weryfikacji wszystkich dostępnych programów pomocowych wraz z ich zakresami finansowania i kwalifikacją środków przyznanych na współfinansowanie przez jednostkę pomocową.

Ponieważ kalendarz konkursów na kolejny rok aplikacyjny zaczyna się przeważnie we wrześniu roku poprzedniego, przyjęto następującą kolejność aplikacyjną, w której umieszczono zadania konserwatorskie:

1. Wrzesień (opcjonalnie styczeń): złożenie wniosków o przystąpienie do programów związanych z upowszechnianiem nauki
2. Październik: złożenie wniosków o przystąpienie do programów związanych z konserwacją zabytków
3. Listopad: złożenie wniosków o przystąpienie do programów związanych z digitalizacją, infrastrukturą, organizacją wystaw
4. Luty:
 - a) wyniki powyższych konkursów
 - b) rozpoczęcie ubiegania się o pomoc jednostek samorządowych
5. Czerwiec – lipiec: podpisanie umów i rozpoczęcie prac konserwatorskich
6. Wrzesień – październik (kolejny rok): zakończenie prac i rozpoczęcie wyżej opisanej procedury.

Bezpośrednią i pośrednią pomoc finansową na konserwację można uzyskać od Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, samorządu terytorialnego (gmina, powiat) lub regionalnego (województwo) Urzędu Ochrony Zabytków. Mogą to być programy mające w tytule jako cel podstawowy prace konserwacyjne, mogą to być projek-

ty związane z upowszechnianiem dóbr kultury, np. z digitalizacją, organizacją wystawy lub przygotowaniem wirtualnego muzeum. Często gminy posiadają pieniądze przeznaczone na ogólnie pojętą kulturę i ogłaszają konkursy tematyczne, lub też ich nie ogłaszają – wtedy zaś należy kierować zapytania bezpośrednio do urzędników odpowiedzialnych za sektor kultury. Składając wnioski, należy pamiętać, że w ramach innych projektów, nawet w zakresie digitalizacji lub też poprawy infrastruktury instytucji kultury, można przeprowadzić prace konserwatorskie przy zbiorach lub odkazić porażony magazyn.

Wracając do przykładu praktycznego: biblioteka diecezjalna może skorzystać pod pewnymi warunkami z programów pomocowych wyżej wymienionych instytucji. Przykładowo w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego można składać wnioski dotyczące konserwacji zbiorów, digitalizacji, organizacji wystaw, rozwoju infrastruktury, np. remontów. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego przyznaje finansowanie na projekty związane z nauką, co nie wyklucza podjęcia prac konserwatorskich obejmujących zbiory biblioteczne. Samorządy tworzą programy w ramach ogłaszanych co roku konkursów, można też składać indywidualne wnioski dotyczące danego tematu. Wojewódzkie Urzędy Ochrony Zabytków również posiadają fundusze na realizację prac konserwatorskich, obejmujących jednak tylko zbiory wpisane do rejestru zabytków. Należy podkreślić, że w szczególnych przypadkach istnieje możliwość składania wniosków również o pokrycie wkładu własnego. Trzeba więc wskazać, że istnieje możliwość uzyskania całkowitego pokrycia finansowania realizacji zadania w ramach objęcia zbiorów bibliotecznych pracami konserwatorskimi.

Po uzyskaniu finansowania następuje ostatni etap procesu: E – realizacja zadania. Ten etap prac obejmuje sprawy pozornie proste. Realizacja przebiega sprawnie, gdy program prac został dobrze przygotowany i przyjęto realne terminy. Tak jednak bywa rzadko, zwłaszcza że często otrzymuje się dofinansowanie niższe od wnioskowanego. Wtedy realizację poprzedza skomplikowany proces ponownego weryfikowania według punktów procesu, tj.:

A – diagnozowania problemu, B – planowania systemowego, C – ustalania programów i kosztorysów prac. Zdarza się również, że proces podpisania umowy staje się zadaniem wydłużonym w czasie, lecz aby dostać pomoc, trzeba składać wnioski. Autorka życzy powodzenia.

Informacje praktyczne dla przyszłego beneficjenta

Dotacje, granty, dofinansowania prac konserwatorskich
– podział ze względu na jednostki przyznające
(stan z września 2014 roku)

Ryc. 1. Zestawienie

Polska

- **KULTURA +**
<http://www.nina.gov.pl/instytut/programy/artykuł/2011/06/26/wieloletni-program-rzadowy-kultura->
- **MKiDN** - www.mkidn.gov.pl
- **MNiSW** czyli **DUNy** - www.nauka.gov.pl/dzialalnosc-upowszechniajaca-nauke/
- **WKZ**
- **Samorządy: urząd marszałkowski, powiat, miasto-gmina,**

Dr Alicja Kuberka

Tel. 602 22 11 49, info@altoprotekt.com, www.altoprotekt.com
ul. Zamknięta 4, 05-140 Gąsiorowo

Ryc. 2. Rozwinięcie: linki do programów dotacyjnych

Polska

- **KULTURA +**
<http://www.nina.gov.pl/instytut/programy/artykuł/2011/06/26/wieloletni-program-rzadowy-kultura->

1. **DIGITALIZACJA**
2. **INFRASTRUKTURA BIBLIOTEK**

TERMIN - BĘDZIE OGŁOSZONY b.r.
Beneficjent: 1) Państwowe instytucje kultury, których organizatorem jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
2) Samorządowe instytucje kultury oraz samorządowe instytucje kultury współprowadzone przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
3) Archiwa Państwowe.

Dr Alicja Kuberka

Tel. 602 22 11 49, info@altoprotekt.com, www.altoprotekt.com
ul. Zamknięta 4, 05-140 Gąsiorowo

Ryc. 3. Rozwinięcie: linki do programów dotacyjnych (cd.)

Polska

- **MKiDN** - www.mkidn.gov.pl

Dziedzictwo kulturowe

- Ochrona zabytków
- Wspieranie działań muzealnych
- Kultura ludowa
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą
- Ochrona zabytków archeologicznych
- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego

Rozwój infrastruktury kultury

- Infrastruktura kultury
- Infrastruktura szkolnictwa artystycznego
- Infrastruktura domów kultury

Dr Alicja Kuberka

**Tel. 602 22 11 49, info@altoprotekt.com, www.altoprotekt.com
ul. Zamknięta 4, 05-140 Gąsiorowo**

Ryc. 4. Rozwinięcie: linki do programów dotacyjnych (cd.)

<http://www.funduszeuropejskie.gov.pl> - Portal Funduszy Europejskich

<http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse.php> - MKiDN

<http://www.funduszeuropejskie.gov.pl> - Serwis Informacyjny Ministerstwa Rozwoju Regionalnego dot. Funduszy Strukturalnych

<http://www.funduszeonline.pl/> - Serwis Internetowy firmy Smartlink dot. możliwości pozyskiwania funduszy na różnorodne przedsięwzięcia

<http://www.llp.org.pl/> - Program Uczenie się przez całe życie

<http://www.program-kultura.eu/> - Program Kultura

<http://www.mediadeskpoland.eu/> - Program Media

<http://ec.europa.eu/europeaid> - Europejski Fundusz Rozwoju (na rzecz państw nie należących do UE)

Dr Alicja Kuberka

**Tel. 602 22 11 49, info@altoprotekt.com, www.altoprotekt.com
ul. Zamknięta 4, 05-140 Gąsiorowo**

Ryc. 5. Linki do programów dotacyjnych UE

http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/2014_2020/Strony/glowna.aspx

Dr Alicja Kuberka

Tel. 602 22 11 49, info@altoprotekt.com, www.altoprotekt.com
ul. Zamknięta 4, 05-140 Gąsiorowo

Programy na lata 2014-2020:

- Infrastruktura i Środowisko
- Inteligentny Rozwój
- Wiedza Edukacja Rozwój
- Pobka Cyfrowa
- Pobka Wschodnia
- Pomoc Techniczna
- Europejska Współpraca Terytorialna i Europejski Instrument Sąsiedztwa
- Programy Regionalne

Ryc. 6. Linki do programów dotacyjnych UE (cd.)

EWA STAŃCZYK¹

TARNOWSKA BIBLIOTEKA CYFROWA IDEA – POWSTANIE – ZASÓB

Idea TBC

Tarnowska Biblioteka Cyfrowa (TBC) jest projektem Miejskiej Biblioteki Publicznej (MBP) im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie.

TBC nie jest dużą biblioteką i podobnie jak wiele bibliotek cyfrowych ma dość wyraźny charakter regionalny. Udostępniane w niej materiały są starannie dobierane i wyselekcjonowane. Podstawę zasobów TBC stanowią zbiory dwóch działów MBP: Działu Starych Druków i Książki XIX-wiecznej oraz Centrum Wiedzy o Tarnowie i Regionie.

W Dziale Starych Druków i Książki XIX-wiecznej przechowywane są druki polskie i obce pochodzące z okresu od XVI do XVIII wieku, książki dziewiętnastowieczne, muzykalia z XVIII-XX wieku, kartografia z XVIII-XIX wieku oraz fragmenty archiwum rodowego książąt Sanguszków z Gumnisk, głównie w postaci korespondencji. Zbiór historyczny działu obejmuje ok. 4 tys. jednostek. Najcenniejszą część księgozbioru zabytkowego stanowią stare druki z XVI wieku. Jest to nieliczna grupa obiektów (dwadzieścia osiem tytułów), jednak reprezentująca m.in. najważniejsze polonika piśmiennicze i typograficzne tego okresu. Najstarszym drukiem jest *Statut* Jana Łaskiego z 1506 roku. Z pozostałych autorów szesnastowiecznych

¹ Miejska Biblioteka Publiczna im. Juliusza Słowackiego w Tarnowie.

należy wymienić Jakuba Wujka, Marcina Bielskiego, Jana Długosza, Bartosza Paprockiego i innych. Ciekawą grupę stanowią również druki z XVII i XVIII wieku, charakteryzujące się szerokim zakresem tematycznym i językowym. Obok druków w języku łacińskim w zbiorach znajdują się również dzieła w języku angielskim, niemieckim, francuskim, polskim i włoskim. Najliczniejszą grupę zbiorów tego działu stanowią książki i czasopisma z XIX i początku XX wieku (ok. 3 tys. woluminów). Stare druki oraz publikacje dziewiętnastowieczne pochodzą głównie z tzw. księgozbiorów podworskich regionu tarnowskiego, włączonych po II wojnie światowej do zbiorów MBP. Część wydawnictw dziewiętnastowiecznych pochodzi z biblioteki Towarzystwa Szkoły Ludowej, które to w 1908 roku powołało do życia Miejską Bibliotekę Literacko-Naukową w Tarnowie.

Część zbiorów z przełomu XIX i XX wieku przechowuje się również w dziale gromadzącym materiały regionalne, tj. w Centrum Wiedzy o Tarnowie i Regionie.

Tak cenne i często unikatowe zbiory wymagają ochrony i szczególnej troski. Stąd też narodził się pomysł stworzenia biblioteki cyfrowej. Przed przystąpieniem do jej budowy określono kilka głównych celów projektu. Są to: ochrona, zabezpieczenie przed zniszczeniem i archiwizacja zbiorów historycznych oraz wydawnictw z XIX i pierwszej połowy XX wieku, upowszechnienie narodowego i regionalnego dziedzictwa kulturowego, ułatwienie dostępu do zbiorów, a także popularyzacja zbiorów historycznych i regionalnych.

Powstanie TBC

Początki digitalizacji zbiorów w MBP sięgają lat pięćdziesiątych XX wieku. Wówczas to na stronie internetowej biblioteki zamieszczono elektroniczne wersje publikacji pracowników MBP o tematyce regionalnej, a w 2003 roku digitalizacji poddano dwa tarnowskie czasopisma z XIX wieku: „Pogoń” i „Unię”, które zostały udostępnione na płytach CD-ROM i na stronie internetowej MBP. Sam zaś projekt Tarnowska Biblioteka Cyfrowa został zrealizowany w 2010 roku w ramach programu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Zasoby cyfrowe. Priorytet 1. Digitalizacja

materiałów bibliotecznych”. Projekt obejmował: zakup serwera bazy danych i sprzętu komputerowego umożliwiającego udostępnianie zdigitalizowanych zbiorów przez Internet, zakup i instalację oprogramowania do budowy bibliotek cyfrowych dLibra oraz digitalizację zbiorów wykonaną przez firmę zewnętrzną.

Zeskanowano wówczas 117 starych druków (34 871 skanów) oraz 249 pozycji książek i czasopism z XIX i XX wieku (26 580 skanów), które dodatkowo zostały poddane procesowi OCR (rozpoznawania znaków). Skompresowane kopie archiwalne plików w bezstratnym formacie TIFF przechowywane są na macierzy dyskowej, natomiast pliki w formacie DjVu i PDF na płytach DVD. Zeskanowane pliki zostały udostępnione w bibliotece cyfrowej głównie w formacie DjVu, nieliczne zaś w formacie PDF. Tarnowska Biblioteka Cyfrowa została uruchomiona 15 lipca 2010 roku, a już 21 września 2010 roku jej zasoby udostępniono przez Federację Bibliotek Cyfrowych. W roku następnym, 1 lutego, po raz pierwszy zasoby TBC można było przeszukiwać przez portal Europeana.

Zasób TBC

Od 2010 roku do TBC dodawane są kolejne dokumenty, jednak już nie na taką skalę jak w pierwszej fazie realizacji projektu. Do 10 września 2014 roku łącznie dodano 559 obiektów i odnotowano 1 015 521 odwiedzin w bibliotece.

Do zasobów biblioteki cyfrowej oprócz wydawnictw niepodlegających ochronie prawem autorskim są dodawane również publikacje, które tej ochronie podlegają. Tego typu publikacje udostępnia się na podstawie umów licencyjnych podpisywanych zarówno z instytucjami, jak i z osobami prywatnymi. Do tej pory podpisano umowy m.in. z Zakładami Azotowymi, Tarnowskim Towarzystwem Kulturowym, panią Małgorzatą Kądziołą – córką tarnowskiego bibliofila i miłośnika Tarnowa, inż. Witolda Gryla, i z innymi podmiotami.

Kolekcja główna Tarnowskiej Biblioteki Cyfrowej została podzielona na kilka kategorii według kryteriów formalno-rzeczowych:

- czasopisma,
- grafika, pocztówki, fotografia,

- listy,
- regionalia,
- stare druki,
- varia,
- wydawnictwa MBP.

Podział ten nie jest ostateczny. Może on ulec modyfikacji lub rozszerzeniu w zależności od zasobów lub kolekcji, które zostaną w przyszłości pozyskane do TBC.

W 2013 roku w MBP został wdrożony system biblioteczny SOWA, który daje możliwość powiązania opisów katalogowych w katalogu OPAC z zasobami bibliotek cyfrowych. Obecnie wprowadza się do katalogu OPAC odsyłacze do elektronicznych wersji publikacji w TBC.

Plany rozwoju TBC

W ostatnim kwartale 2013 roku w Dziale Starych Druków i Książki XIX-wiecznej wydzielono i wyremontowano pomieszczenie z przeznaczeniem na pracownię digitalizacji. Pracownia dysponuje komputerem, monitorem 32-calowym do obróbki plików graficznych oraz dwoma skanerami A4, z czego jeden jest przystosowany do skanowania książek. W przyszłości pracownia ma zostać wyposażona w skaner do formatu A2 z możliwością skanowania bez docisku, co jest szczególnie istotne w przypadku pracy ze starymi drukami. Własna pracownia digitalizacji daje szansę na przyspieszenie prac i realizację planu rozwoju TBC. Najważniejsze założenia na najbliższą przyszłość to dalsza digitalizacja zbiorów MBP, tj. starych druków i wydawnictw regionalnych, zbiorów kartograficznych z XVII-XIX wieku, zbiorów muzycznych z XVIII-XIX wieku oraz archiwaliów bibliotecznych. Cały czas są też czynione zabiegi o nawiązanie współpracy z kolejnymi instytucjami i osobami prywatnymi, których publikacje mogłyby zostać umieszczone w Tarnowskiej Bibliotece Cyfrowej.

ELŻBIETA SŁOŃ¹

OBECNOŚĆ KSIĄŻEK JANA XXIII I O JANIE XXIII W BIBLIOTEKACH KIELECKICH

Dzień 27 kwietnia 2014 roku był dniem szczególnym dla całego świata chrześcijańskiego. Wtedy to właśnie w Watykanie na placu Świętego Piotra odbyła się uroczystość religijna, podczas której kanonizowano dwóch błogosławionych papieży: Jana Pawła II i Jana XXIII. Jan Paweł II jest bliski sercu wielu Polaków. Znane są szczegóły jego biografii, jego mowy, homilie, encykliki, można było też obejrzeć filmy zarówno dokumentalne, jak i fabularne na temat jego życia, duchowości, świętości. Co jednak przeciętny polski katolik wie o Janie XXIII? Można założyć, że niewiele, a już na pewno mniej niż o Papieżu Polaku. W niniejszym artykule autorka ma zamiar sprawdzić, na ile kieleckie biblioteki są w stanie zaspokoić zainteresowanie czytelników osobą Jana XXIII.

Jan XXIII zasiadał na papieskim tronie w latach 1958-1963². Nie były to rządy długie, lecz wiele znaczące dla całego Kościoła katolickiego, a także w dużym stopniu dla całego świata. Wystarczy wspomnieć słowa Jana XXIII: „wszyscy jesteście braćmi bez względu na religię, zwyczaje, tradycje czy pozycję społeczną”³. Angelo Giuseppe

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach.

² Z. Zieliński, *Jan XXIII, Angelo Giuseppe Roncalli*, w: *Encyklopedia katolicka*, pod red. E. Gryglewicz, t. 7, Lublin 1997, k. 835.

³ A. Hatch, *Człowiek imieniem Jan*, Warszawa 1970, s. 110.

pe Roncalli okazał się człowiekiem niezwykłym. Żył w surowych warunkach. Mówił: „Wyrosłem w atmosferze samowystarczalnej, błogosławionej biedy, która ma bardzo małe wymagania”⁴. Nie bał się wielkich wyzwań, o czym świadczy chociażby zwołanie II Soboru Watykańskiego w 1962 roku. Drugim – a właściwie w porządku chronologicznym pierwszym – przykładem jego odwagi był wybór papieskiego imienia. Ostatni papież o imieniu Jan kierował Kościołem w latach 1316-1334⁵. Potem nastąpiły lata niewoli awiniońskiej i Kościołem próbowało rządzić dwóch, a nawet trzech papieży. Wtedy właśnie pojawił się Jan XXIII, będący antypapieżem pizańskim w latach 1410-1415⁶. Była to postać dość kontrowersyjna. Zanim został osobą duchowną, „przez całe lata był piratem na Morzu Śródziemnym”⁷. Po zakończeniu urzędowania został „aresztowany i osadzony w więzieniu”⁸. Inne źródło podaje, że „14 maja 1415 sobór suspendował w funkcjach papieskich Jana XXIII, a 29 maja złożył z urzędu za skandaliczne prowadzenie się (podobno w czasach, gdy był legatem, uwiódł 200 kobiet), symonię i krzywoprzysięstwo”⁹. Trzeba więc było aktu niezwykłej odwagi, by przyjąć identyczne imię jak ów pizański antypapież. Ale Roncalli się nie uląkł. Przyjął imię Jan XXIII i całkowicie przyćmił swego imiennika osobowością, wiarą, sercem i uporem w poprawianiu świata. Nie był jednak postacią papierową. Wiele osób przekonało się, że miał ogromne poczucie humoru. Za przykład mogą tu posłużyć jego słowa: „Przezytałem dokładnie cały Stary oraz Nowy Testament i nie mogłem w nim znaleźć ani jednego słowa, które by wskazywało, że papież musi jadać sam. Toteż nie będę robił tego więcej”¹⁰.

⁴ A. Hatch, *Człowiek imieniem Jan*, dz. cyt., s. 26.

⁵ J. Wierusz-Kowalski, *Poczet papieży*, Warszawa 1985, s. 114-116; R. Fischer-Wollpert, *Leksykon papieży*, Kraków 1990, s. 119-120; R.P. McBrien, *Leksykon papieży. Pontyfikaty od Piotra Apostoła do Jana Pawła II*, Warszawa 2003, s. 165-166. W tych samych opracowaniach można zapoznać się z informacjami na temat Jana XXIII.

⁶ S.A. Bogaczewicz, *Jan XXIII, Baldassare Cossa (Coscia)*, w: *Encyklopedia katolicka*, dz. cyt., k. 834.

⁷ *Antypapież Jan XXIII*, http://tradycja.wikia.com/wiki/Antypapie%C5%BC_Jan_XXIII, 15.10.2014.

⁸ S.A. Bogaczewicz, *Jan XXIII*, art. cyt., k. 835.

⁹ *Antypapież Jan XXIII*, art. cyt.

¹⁰ A. Hatch, *Człowiek imieniem Jan*, dz. cyt., s. 187.

Jan XXIII to postać ciekawa, dlatego warto czytać jego dzieła i zapoznawać się z wiadomościami na jego temat. Autorka artykułu podjęła się sprawdzenia, czy czytelnicy kieleckich bibliotek mają możliwość dotarcia do książek o świętym papieżu. W tym celu przejrzano internetowe katalogi Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego (BWSD) w Kielcach, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Witolda Gombrowicza (WBP), Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego (BU UJK), Miejskiej Biblioteki Publicznej (MBP) oraz Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej (PBW). Przeglądano hasła autorskie i przedmiotowe. Nie wzięto pod uwagę katalogu Politechniki Świętokrzyskiej ze względu na specyficzny profil jej zbiorów; nie uwzględniono także bibliotek prywatnych szkół wyższych, do których z kolei czytelnicy spoza uczelni mają utrudniony dostęp, a czasem w ogóle nie mają do nich dostępu. Pierwszego przeglądu katalogów dokonano 1 maja, drugiego – 18 sierpnia 2014 roku.

Pierwszego maja 2014 roku w katalogu BWSD odnaleziono czterdzieści jeden woluminów. Papież Jan XXIII napisał osiem encyklik: *Ad Petri cathedram* (1959), *Sacerdotii nostri primordia* (1959), *Grata recordatio* (1959), *Princeps pastorum* (1959), *Mater et Magistra* (1961), *Aeterna Dei sapientia* (1961), *Paenitentiam agere* (1962) oraz *Pacem in terris*¹¹. W księgozbiorze biblioteki znajdują się dwie, te najbardziej znane i znaczące, i to w kilku wydaniach: *Mater et Magistra* i *Pacem in terris*. Tekstów pozostałych encyklik alumni mogą poszukać w BWSD, w polskim wydaniu „L'Osservatore Romano”. Spośród czterdziestu jeden książek dwadzieścia jeden to teksty Jana XXIII. Najwięcej jest wśród nich encyklik, można jednak odnaleźć i kazania, *Dziennik duszy* (Kraków 2000) oraz wybór myśli. Pozostałe pozycje (dwadzieścia) mają charakter przedmiotowy. Są tu zarówno omówienia encyklik, jak i biografie papieża, wspomnienia o nim, omówienie jego poglądów na różne tematy, nie tylko religijne, ale też np. społeczne. Można tu także znaleźć nawiązania do II Soboru Watykańskiego. Wymieńmy dla przykładu książkę *Ojciec Jan XXIII* Władysława Kluza, *Sobór*

¹¹ Z. Zieliński, *Jan XXIII, art. cyt.*, k. 835-837; *Encykliki Jana XXIII*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_XXIII, 02.05.2014.

i zjednoczenie Hansa Künga oraz *Przyjaciel Boga i ludzi* kard. Stefana Wyszyńskiego. Podczas kolejnego przeglądania katalogu odnaleziono tylko jeden dodatkowy tytuł i nie była to nowość wydawnicza. Chodzi tu o *Niedościgły wzór i niezrównany przykład* podarowany bibliotece przez ks. prof. Józefa Kudasiewicza¹².

W przypadku WBP¹³ przy pierwszym przeszukiwaniu natrafiono na pięć tytułów: wszystkie miały charakter przedmiotowy. Dotyczyły zarówno biografii papieża, jak i jego poglądów na wiele spraw, nie tylko z dziedziny teologii. Już po niespełna czterech miesiącach księgozbiór wzbogacił się o kolejne cztery pozycje, wydane w 2014 roku¹⁴. Można pokusić się o stwierdzenie, że WBP zareagowała właściwie na wydarzenia dziejące się w świecie i zapewniła czytelnikom książki, które mogą zaspokoić ich ciekawość oraz pomóc w różnego rodzaju pracy o charakterze naukowym.

W BU UJK¹⁵ znajduje się stosunkowo obszerny księgozbiór związany z osobą Jana XXIII. Przy pierwszym przeglądaniu katalogu natrafiono na dwadzieścia pozycji, z czego trzy autorstwa świętego papieża. Książek o charakterze przedmiotowym jest siedemnaście, co w porównaniu z dwudziestoma w BWSD może robić wrażenie. Przeciętny czytelnik, niestety, ma do nich utrudniony dostęp wiążący się z niskimi na szczęście opłatami. Klerycy z WSD w Kielcach mogą jednakże na podstawie umów międzyuczelnianych korzystać z księgozbioru BU UJK na takich samych zasadach jak studenci uniwersytetu, a więc mają możliwość wypożyczania książek na zewnątrz, co z pewnością jest dla nich ogromnym ułatwieniem. Inni czytelnicy muszą zadowolić się korzystaniem z czytelni. Przy drugim przeszukiwaniu katalogu zasób dotyczący Jana XXIII się nie zmienił.

W MBP¹⁶ można skorzystać z katalogu internetowego wszystkich filii bibliotecznych działających w mieście. Okazało się jednak, że

¹² *Niedościgły wzór i niezrównany przykład. Jan XXIII – Jan Paweł II*, Kraków 2009.

¹³ *Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Witolda Gombrowicza w Kielcach. Katalog biblioteki*, <http://webmak.wbp.kielce.pl/webmak/wyszukiwanie.html>, 01.05.2014, 18.08.2014.

¹⁴ M. Balon, *Święty Jan XXIII*, Kraków 2014; *Kanonizacja wszech czasów. Św. Jan Paweł II, św. Jan XXIII*, Kraków 2014; *Święci papieże. Kanonizacja Jana Pawła II i Jana XXIII*, Kraków 2014; M. Wielek, *Radość i uśmiech. Jan Paweł II i Jan XXIII*, Kraków 2014.

¹⁵ *Biblioteka Uniwersytecka w Kielcach. Katalog Aleph*, <https://lib.ujk.edu.pl/ALEPH/>, 01.05.2014, 18.08.2014.

¹⁶ *Miejska Biblioteka Publiczna w Kielcach. Przeglądamy katalog centralny książek*, <http://www.mbp.kielce.pl/ini.php?katalog=1&indeks=2>, 01.05.2014, 18.08.2014.

ani podczas pierwszego, ani drugiego przeszukiwania nie odnaleziono żadnej pozycji związanej z Janem XXIII.

Nieco lepiej przedstawia się sytuacja w PBW¹⁷. Zarówno przy pierwszym, jak i drugim przeglądaniu katalogu odnaleziono jedynie trzy książki. Wszystkie z nich miały charakter przedmiotowy. Nie były to pozycje biograficzne. Dotyczyły społeczno-politycznej doktryny Kościoła za pontyfikatu Jana XXIII oraz jego działalności społecznej.

Reasumując: kielecki czytelnik ma możliwość zapoznania się z tekstami papieża Jana XXIII oraz z opracowaniami na jego temat. Wprawdzie tylko jedna biblioteka w mieście zareagowała na kanonizację kard. Roncallego¹⁸, ale przeciętny czytelnik nie powinien mieć trudności z dotarciem do interesujących go publikacji. Nie zawsze będzie mógł wypożyczyć je do domu, ale za to ma możliwość korzystania z nich w czytelnich odpowiednich bibliotek, do których skierują go katalogi internetowe. Należy oczywiście mieć świadomość, że część książek powtórzy się w kilku bibliotekach, jednak wiele z nich można znaleźć tylko w jednej z omawianych placówek. Jeśli wiedza zawarta w wydawnictwach zwartych okaże się dla czytelnika zbyt uboga, zawsze może posłużyć się artykułami z czasopism, do których najłatwiej będzie mu dotrzeć poprzez bibliografię.

A warto poznać osobę i myśl świętego papieża Jana XXIII. Jak bowiem mówił o nim dr Arthur Ramsey, arcybiskup Canterbury, głowa Kościoła anglikańskiego, tuż przed śmiercią świętego: „Jest on tym, mówiąc słowami Biblii, dobrym człowiekiem, napełnionym Duchem Świętym i wiarą. Jest jednym z tych, których Duch Święty w kształcie języków ognia obdarzył darem widzenia – widzenia jedności wszystkich chrześcijan – oraz ciepłem miłości obejmującej całą ludzkość, daleko i blisko. Jest człowiekiem, który żyje i umiera w bliskości Boga i sam spala się, w miarę jak płomień miłości Bożej go napełnia”¹⁹.

¹⁷ *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Kielcach. Katalogi i bazy online. Książki*, <http://www.pbw.kielce.pl/index.php?id=131&id2=130>, 01.05.2014, 18.08.2014.

¹⁸ Mowa tu o WBP, gdzie liczba pozycji związanych z Janem XXIII wzrosła o 80 proc.; wprawdzie operuje się tu niewielkimi liczbami, ale jest to wzrost znaczący.

¹⁹ A. Hatch, *Człowiek imieniem Jan*, dz. cyt., s. 297.

Bazy wydawane przez American Theological Library Association

Baza bibliograficzna ATLA Religion Database zawiera informacje na temat studiów biblijnych, religii świata, historii Kościoła oraz religii w kontekście społecznym. Baza jest uznanym indeksem w zakresie literatury religioznawczej i teologicznej. Baza liczy ponad 1,8 miliona rekordów bibliograficznych w ponad 60 językach. Zawiera ponad 660 tys. opisów artykułów z 1.776 czasopism (593 indeksowanych na bieżąco), ponad 266 tys. opisów esejów z ponad 19 tys. prac zbiorowych, ponad 602 tys. opisów recenzji książek i rosnącą liczbę opisów źródeł multimedialnych. Większość zawartości obejmuje okres od 1908 roku do dziś, a dzięki projektowi retrospektywnego indeksowania opisy wybranych tytułów sięgają wstecz do daty ich oryginalnej publikacji. Baza jest ważnym źródłem dla badaczy i studentów teologii oraz nauk społecznych, historii i humanistyki.

Baza pełnotekstowa ATLA Religion Database with ATLASerials łączy podstawowy indeks artykułów z czasopism, recenzji książek i kolekcji esejów z kolekcją online ATLA, zawierającą czołowe czasopisma z zakresu religioznawstwa i teologii. Prawie 497 tys. artykułów elektronicznych i recenzji książek z ok. 300 czasopism dostępnych jest w pełnym tekście. Biblioteki w Polsce mające dostęp do pakietu baz EBSCO w ramach licencji krajowej mają dostęp do części czasopism indeksowanych w *ATLA Religion Database*. Istnieje możliwość dołączenia do konsorcjum krajowego i zakupienia prenumeraty pełnej bazy *ATLA Religion Database with ATLASerials* korzystając z dofinansowania Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Baza pełnotekstowa ATLA Historical Monographs Collection składa się z dwóch serii, które łącznie zawierają 29 tys. tytułów z zakresu religii i teologii. Cała kolekcja obejmuje ponad 10 milionów stron i jest podstawowym źródłem informacji dla uczelni, które mają programy studiów w dziedzinie historii, teologii, socjologii, nauk politycznych i wielu innych dyscyplinach.

ATLA Historical Monographs Collection: Series 1 (1300s–1893) zawiera publikacje z okresu od XIII w. do Światowego Parlamentu Religii w 1893 roku, przy czym większość publikacji pochodzi z XIX wieku. Ten historyczny okres obejmuje czasy wielkich zmian doktrynalnych, społecznych i organizacyjnych. W tym okresie religia stanowiła nierozłączną część istoty życia społecznego, politycznego i ekonomicznego i historycy badający różne dziedziny życia znajdują tu bezcenny materiał istotny z punktu widzenia ich badań. Kolekcja obejmuje szeroki zakres materiałów. Użytkownik znajdzie w niej też wiele tomów dokumentujących proces odtwarzania języków używanych w czasach biblijnych, a także dokładny obraz powstającego zainteresowania i rosnącej wiedzy na temat języków biblijnych w XIX w., która stanowi obecnie ważne podstawy do badań nad tymi językami. Baza zawiera też tytuły w językach aramejskim, arabskim, greckim, hebrajskim i syryjskim.

ATLA Historical Monographs Collection: Series 2 (1894–1922) zawiera tytuły wydane od 1894 do 1922 roku. Umożliwia badaczom poznanie i zrozumienie myśli i praktyk religijnych w XIX i XX stuleciu oraz wzrastające w tym czasie zainteresowanie religiami wschodu i rdzennych mieszkańców Ameryki. Kolekcja obejmuje publikacje opisujące ruchy ewangeliczne, debaty dotyczące relacji pomiędzy nauką a religią, biografie XIX-wiecznych teologów, książki o roli kobiet w Kościele.

Więcej informacji: <https://www.atla.com/products/Pages/default.aspx>

BARBARA KOŁODZIEJ, ELIZA LUBOJAŃSKA¹

ROK RODZINY W METROPOLII GÓRNOŚLĄSKIEJ

WYSTAWA PRZYGOTOWANA PRZEZ BIBLIOTEKĘ TEOLOGICZNĄ UNIwersytetu ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH

Od maja do listopada 2014 roku w budynku Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego była prezentowana wystawa: *Rok Rodziny w Metropolii Górnośląskiej*. Rozpoczął się on 1 grudnia 2013 roku, w pierwszą niedzielę Adwentu, natomiast zakończył się 28 grudnia 2014 roku, w Niedzielę Świętej Rodziny. Inspiracją skłaniającą do przygotowania ekspozycji dotyczącej problematyki rodziny było ustanowienie przez Organizację Narodów Zjednoczonych roku 2014 Międzynarodowym Rokiem Rodziny, a także ogłoszenie Roku Rodziny we wspólnym liście pasterskim biskupów metropolii górnośląskiej, zatytułowanym *Rodzina miłością wielką*². W liście zwrócono uwagę na liczne wyzwania stojące przed współczesnymi rodzinami, zwłaszcza związane ze stanem wiary i sytuacją społeczno-ekonomiczną rodzin górnośląskich.

Kolejną okolicznością zachęcającą do opracowania ekspozycji była międzyuczelniana konferencja naukowa *Radość i cierpienie w rodzinie*, która odbyła się 13 maja 2014 roku w budynku Wydziału

¹ Biblioteka Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² *Rodzina miłością wielką. List pasterski biskupów diecezjalnych metropolii górnośląskiej ogłaszający Rok Rodziny w metropolii*, „Wiadomości Archidiecezjalne (Katowice)” 12 (2013), s. 558-561.

Teologicznego. Konferencja zgromadziła wielu zainteresowanych, wystawa okazała się zatem znakomitym uzupełnieniem wygłoszonych referatów.

Na materiał wystawienniczy przygotowany przez pracowników Biblioteki Teologicznej składały się publikacje książkowe, czasopisma, dokumenty życia społecznego i dysertacje znajdujące się w zbiorach bibliotecznych. W przygotowanych gablotach starano się zaprezentować tak dobraną literaturę, aby odzwierciedlała ona aktualne zagadnienia dotyczące zarówno zagrożeń rodziny, jak i prawidłowego jej funkcjonowania.

Fot. 1. Plakat promujący wystawę

W pierwszej gablocie, zatytułowanej *Dokumenty Kościoła*, zamieszczono nauczanie związane z problematyką małżeństwa i rodziny. Zaprezentowano następujące dokumenty papieskie: encyklikę *Evangelium vitae* Jana Pawła II, encyklikę o małżeństwie *Casti connubii* papieża Leona XIII, adhortację posynodalną *Familiaris consortio* Jana Pawła II, List apostolski o godności i powołaniu kobiety *Mulieris dignitatem* Jana Pawła II, jego *List do rodzin* oraz monu-

mentalne dzieło: katechezy środowowe *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*. Najliczniejszą grupę stanowiły jednak dokumenty Papieskiej Rady ds. Rodziny: *Donum vitae. Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia i o godności jego przekazywania, Ludzka płciowość. Prawda i znaczenie* oraz zbiór dokumentów *W trosce o dobro małżeństwa i rodziny*.

Należy podkreślić, że na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach od 2009 roku są prowadzone studia na kierunku nauki o rodzinie. W okresie kilku lat dydaktyki i prowadzonych badań powstało wiele naukowych publikacji pracowników macierzystego wydziału, a także prace o charakterze interdyscyplinarnym. Wybrane spośród nich pozycje zamieszczono w drugiej gablocie, zatytułowanej *Pracownicy WTL UŚ o rodzinie*. Kilka z prezentowanych książek wydano w ramach serii „Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego”. Problematyka poruszana w pracach koncentruje się wokół zagadnień teologii rodziny: *Rodzina w trosce o życie – Kościół w trosce o rodzinę*, przygotowania do małżeństwa: *Pomoc w dojrzewaniu do miłości, małżeństwa i rodziny* autorstwa ks. Henryka Krzysteczki, wychowania: *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, a także zagadnień prawnych: *Istotne elementy małżeństwa* autorstwa ks. Andrzeja Pastwy.

Oprócz pracowników naukowych również doktoranci oraz studenci zamieszczają prace dotyczące omawianego zagadnienia w pracach zbiorowych, seriach i czasopismach. Zaprezentowano je na ekspozycji w kolejnej gablocie: *Studenci WTL UŚ o rodzinie*. Prace te dotyczą zagadnień małżeństwa i rodziny z punktu widzenia różnych dyscyplin teologicznych. Jedną z nich omawia zagadnienie *Wartości czystości przedmałżeńskiej w świetle twórczości Wandy Póltawskiej*. Kolejną dotyczy zagrożeń rodziny w encyklice *Casti connubii* oraz ich aktualności w nauczaniu Jana Pawła II. Aktywna działalność studentów przejawia się w uczestnictwie w pracach Studenckiego Koła Naukowego Nauk o Rodzinie „Pro”. Znajduje ona swoje odzwierciedlenie w kolejnej zbiorowej publikacji: *Grunt to rodzina*, przedstawiającej problematykę rodziny w aspekcie teologicznym i psychologicznym.

Prekursorską działalność badawczą w zakresie teologii małżeństwa i rodziny w Polsce prowadzono w Instytucie Studiów nad Rodziną powstałym w Łomiankach, którego kontynuatorem jest Wydział Studiów nad Rodziną UKSW. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku oraz na początku kolejnego stulecia na uniwersytetach powstało kilka wydziałów teologicznych, na których podjęto równoległe badania w tej dyscyplinie. Na wystawie nie mogło zabraknąć czołowych prac polskich badaczy, które w wyborze zatytułowano *Badania nad rodziną w Polsce*. Zaprezentowano tutaj m.in. *Bibliografię małżeństwa i rodziny 1945-1989*, a także kilka publikacji wydanych z okazji jubileuszów Instytutu Studiów nad Rodziną. Na uwagę zasługuje również obszerna praca powstała w Instytucie Nauk o Rodzinie KUL pod tytułem: *Wartość i dobro rodziny*.

Najnowsze efekty badań naukowych większości dyscyplin przedstawia się w pierwszej kolejności na łamach prestiżowych czasopism specjalistycznych. Także pracownicy naukowcy zajmujący się naukami o rodzinie mają do dyspozycji kilkanaście tytułów, których na ekspozycji nie można było pominąć. Zamieszczono je w kolejnej gablocie opatrzonej nazwą *Czasopisma związane z rodziną*. Oprócz tytułów ściśle naukowych tj. „Studia nad Rodziną”, „Family Forum” i „Roczniki Nauk o Rodzinie”, uwzględniono także periodyki popularyzatorskie o charakterze duszpasterskim: „Sprawy Rodziny”, formacyjnym: „Tak Rodzinie”, jak też ogólnym: „Charaktery”, „Wychowawca”.

W gablocie szóstej zaprezentowano publikacje autorów polskich i obcych, ukazujące miejsce i rolę współczesnej rodziny w Kościele. Wspólnota rodzinna jest filarem Kościoła, ponieważ to ona odpowiada na pierwsze zadawane przez dzieci pytania związane z wiarą. Rytuały i zwyczaje panujące w naszych rodzinach są ważnym elementem życia religijnego każdej chrześcijańskiej wspólnoty, stąd obecność w gablocie pozycji podejmujących tematy obyczajów i obrzędów rodzinnych oraz wzorów religijnych przekazywanych z pokolenia na pokolenia. Ekspozycję poszerzono także o publikacje kard. Józefa Glempa: *Rodzina drogą Kościoła* oraz *Rodzina w nauce kardynała Stefana Wyszyńskiego. Aspekt pedagogiczny*. Miłość ludzka dzięki spotkaniu z miłością Boga tworzy małżeństwa

Fot. 2. Czasopisma związane z rodziną

chrześcijańskie żyjące w duchu Kościoła. O teologii małżeństwa i rodziny traktuje modelowy podręcznik Augusta Sarmienta *Małżeństwo chrześcijańskie. Podręcznik teologii małżeństwa i rodziny*, który również pokazano na omawianej wystawie.

Interdyscyplinarność zagadnień traktujących o rodzinie, a w szczególności podkreślenie obecności tematyki rodzinnej w obrębie nauk społecznych odzwierciedla kolejna gablota, zatytułowana *Nauki społeczne o rodzinie*. Rodzina polska na przełomie wieków, u progu trzeciego tysiąclecia, oraz przyszłość rodziny – to tylko niektóre wątki podejmowane przez publikacje tutaj zaprezentowane. Jak pogodzić pracę z prowadzeniem domu i wychowywaniem dzieci? Czy możliwy jest dialog we współczesnych nam rodzinach? – to kwestie, na które z pewnością znajdziemy odpowiedzi w licznie zgromadzonych publikacjach wydawanych w serii „Sympozja” oraz „Psychologia i Formacja”.

Rodzina w nauczaniu Jana Pawła II to ostatnia część prezentowanej ekspozycji. Starano się w niej ukazać wielowymiarową troskę Jana Pawła II o rodzinę. Cały pontyfikat Papieża był naznaczony nie

tylko wspieraniem rodziny, ale także – kiedy to było konieczne – wręcz batalią o rodzinę. Nieprzypadkowo więc w prezentowanej gablocie można znaleźć publikację *Jan Paweł II – Papież Rodziny*. Pod takim bowiem hasłem przeżywano XII Dzień Papieski w 2012 roku. Prace licencjackie i magisterskie powstałe na Wydziale Teologicznym UŚ, przedstawiające tematykę małżeńską i rodzinną w świetle dokumentów papieskich, są istotnym elementem dopełniającym prezentowaną tematykę ostatniej gabloty.

Warto nadmienić, że tematyka prezentowanej wystawy, jej charakter i sposób ujęcia wybranych zagadnień dotyczących małżeństwa i rodziny – wszystko to uświetniło również przeżywanie kolejnego już, VII Metropolitalnego Święta Rodziny, które dzięki współpracy śląskich miast, prorodzinnych organizacji społecznych i stowarzyszeń lokalnego Kościoła ma możliwość odbywać się corocznie, promując rodzinę i jej wartości.

Wystawa *Rok Rodziny w Metropolii Górnośląskiej* była okazją do zaprezentowania bogatego dorobku piśmienniczego, gromadzonego przez lata w Bibliotece Teologicznej, co świadczy o tym, że sprawy rodziny są tematem inspirującym i żywym. Ci wszyscy, którzy nie mogli bezpośrednio zwiedzać wystawy, mieli możliwość obejrzenia całej ekspozycji na stronie domowej Biblioteki Teologicznej³.

³ Biblioteka Teologiczna. Uniwersytet Śląski w Katowicach, www.bt.us.edu.pl, 15.12.2014.

RECENZJE

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 21 (2015) nr 1 (40), s. 265-268
ISSN 1426-3777

RENATA DULIAN¹

„ŚWIĘCI UŚMIECHNIĘCI” SERIA WYDAWNICTWA ŚWIĘTEGO WOJCIECHA, POZNAŃ 2010-2014

Dyrektorium katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce w paragrafie 77 stwierdza, że: „Kult świętych i błogosławionych Kościoła powinien wiązać się z katechezą wyjaśniającą znaczenie świętości w życiu chrześcijanina. Należy dołożyć wszelkich starań, aby wierni znali żywoty świętych, zwłaszcza swoich patronów, patronów parafii, diecezji i Polski. Prowadzone w Kościele polskim procesy beatyfikacyjne i kanonizacyjne winny być popularyzowane przez katechezę”². Wydawnictwo Święty Wojciech (Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha w Poznaniu) wydaje książki dla dzieci w serii „Święci Uśmiechnięci”, przedstawiającej sylwetki świętych. Postacie świętych przedstawia się dzieciom w sposób wierszowany, który przybliża ich młodym czytelnikom. Autorką i ilustratorką książek z tej serii jest Eliza Piotrowska, historyk i krytyk sztuki, tłumaczka z języka włoskiego, która mieszka w Brazylii. W tej serii ukazały się książki:

1. *Święty Jan Bosko* – o założycielu zgromadzenia salezjanów i salezjanek

2. *Święta Urszula Ledóchowska* – o założycielce Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego, zwanych popularnie urszulankami szarymi

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

² Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, nr 77, Kraków 2002, s. 62.

3. *Święty brat Albert* – o założycielu Zgromadzenia Braci Albertynów Trzeciego Zakonu Świętego Franciszka Posługujących Ubogim (1888 rok) i sióstr albertynek (1891 rok)

4. *Święta Faustyna Kowalska* – o apostołce Bożego Miłosierdzia, która w swoim *Dzienniczku* napisała, że otrzymała polecenie od Pana Jezusa, by szerzyć kult Miłosierdzia Bożego, oraz postarała się o namalowanie obrazu Jezusa Miłosiernego na podstawie doznanego objawienia. Została beatyfikowana w Rzymie 18 kwietnia 1993 roku, kanonizowana zaś 30 kwietnia 2000 roku przez Ojca Świętego Jana Pawła II

5. *Święty Mikołaj z Miry* – o prawdziwym biskupie Miry. Autorka demaskuje lansowane współcześnie w mediach postacie mikołajów – dużych czerwonych krasnali, przyjeżdżających na reniferach z Laponii

6. *Święty Jan Paweł II*

Książka o Janie Pawle II przedstawia postać polskiego Papieża:

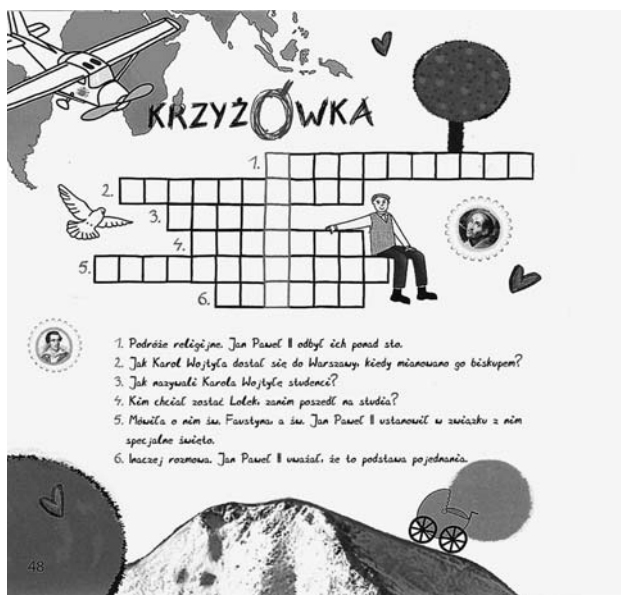
„Zawsze gdy się rodzi dziecko,
A w nim dusza jasna, czysta,
Jest szczęśliwy i wzruszony
Bóg poeta,
Bóg artysta.
Patrząc, jak się staje człowiek,
Jak swą wolę z Bożą spleta,
To dla Boga Stworzyciela
Najpiękniejszy spektakl świata.

* * *

Mieszkał Lolek w Wadowicach,
Małopolskim mieście, w którym
Współistniały z sobą zgodnie
Różne wiary i kultury.
Miał starszego brata Edka,
Który leczyć pragnął ludzi,
Mamę, którą bardzo kochał,
Tatę, z którym się nie nudził”.

Na końcu książki zamieszczona jest krzyżówka.

Książki z serii „Święci Uśmiechnięci” zostały podarowane Bibliotece Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II przez Wydawnictwo Świętego Wojciecha (Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha). W klasyfikacji przedmiotowej w języku KABA książki są sklasyfikowane jako „Literatura chrześcijańska dla dzieci – 1990-”. Natomiast w klasyfikacji biblioteki UPJPII stworzonej na użytek wolnego dostępu do książek KDK T1.10.8, czyli „Teologia – katechetyka – literatura religijna dla dzieci i młodzieży”. Książki z serii „Święci Uśmiechnięci” są ciekawą i oryginalną formą ewangelizacji wśród najmłodszych. „Katecheza jest częścią (...) ewangelizacji, jej treść nie może być inna aniżeli ta, która jest właściwa całej i integralnej ewangelizacji: to samo orędzie – Dobra Nowina zbawienia – raz, a nawet sto razy usłyszane i przyjęte całym sercem, jest w kate-

chezie bezustannie odkrywane przez rozważanie i systematyczne badanie”³. Książki z serii „Święci Uśmiechnięci” są poetyckim przedstawieniem sylwetek świętych dzieciom. Lektura godna polecenia bibliotekom m.in. parafialnym, szkolnym, gminnym, wojewódzkim, pedagogicznym, do czytania dzieciom i wnukom, a także specjalistom w dziedzinie literatury dla dzieci i młodzieży czy też katechetom. Książki są wydawane w ciekawej szacie graficznej, a ilustrowała je sama autorka tekstów.

³ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska Catechesi tradendae*, nr 26.

SPRAWOZDANIA

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 21 (2015) nr 1 (40), s. 269-271
ISSN 1426-3777

MAGDALENA FLORIANOWICZ¹

KONFERENCJA NAUKOWA Z OKAZJI DWUDZIESTOPIĘCIOLECIA KORONACJI PIETY SKRZATUSKIEJ

Koszalin, 8 czerwca 2013 roku

Ósmego czerwca 2013 roku pracownicy Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie wzięli udział w konferencji naukowej poświęconej dwudziestopięcioleciu koronacji Piety Skrzatuskiej. Osiemnastego września 2013 roku w diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej obchodzono srebrny jubileusz tego wydarzenia. Konferencja została zorganizowana w Wyższym Seminarium Duchownym w Koszalinie przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego i Wydział Duszpasterski Kurii Biskupiej w Koszalinie. W imieniu bp. Edwarda Dajczaka gości przywitał ks. dr Krzysztof Włodarczyk, dyrektor Wydziału Duszpasterskiego.

Prelegentami byli duchowni zarówno ze środowiska diecezjalnego, jak i spoza niego. Spotkanie składało się z dwóch części: historycznej i mariologicznej. Część historyczną rozpoczął o. prof. Janusz Zbudniewek OSPPE z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie referatem pt. *Rola sanktuariów maryjnych w Polsce*. Prelegent przybliżył termin „sanktuarium”, który pojawia się niemal we wszystkich religiach świata. Ponadto wymienił najstarsze dzieła sztuki z wizerunkiem Najświętszej Maryi Panny od średniowiecza do czasów nowożytnych, m.in. freski, obrazy, figury, rzeźby. Zwrócił uwagę na to, że problematyka promowania i rozwoju

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie.

sanktuariów maryjnych jest ważnym zadaniem w działalności Kościoła powszechnego i nie mniejszym lokalnego.

Kolejny mówca, ks. dr Jarosław Wąsowicz SDB, przedstawił referat pt. *Sanktuarium skrzatuskie pod opieką salezjanów do 1972 roku*. Przybliżył historię Skrzatusza jako sanktuarium: miejsce kultu maryjnego, parafię i posługę duszpasterską salezjanów. Przejęcie administracji przez salezjanów w parafii pw. Wniebowzięcia NMP w Skrzatuszu nastąpiło 19 października 1952 roku. Oznaczało to stabilizację posługi duszpasterskiej oraz rozwój ruchu pielgrzymkowego do sanktuarium, czego głównie z powodu braków personalnych nie mogli wówczas zapewnić duchowni diecezjalni. Na tzw. ziemiach odzyskanych 28 czerwca 1972 roku ustanowiono nową organizację kościelną, wraz z którą rozpoczął się dla Kościoła nowy etap historii. Skrzatusz stał się jedynym sanktuarium diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej, w którym w 1972 roku ówczesny ordynariusz, bp Ignacy Jeż, wprowadził odpust diecezjalny przypadający w niedzielę najbliższą wspomnienia Matki Boskiej Bolesnej.

Ks. dr Tadeusz Ceynowa z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego (WTUS) wygłosił kolejny wykład o tematyce historycznej pt. *Skrzatusz – sanktuarium diecezji koszalińsko-kołobrzesckiej*. Prelegent przybliżył historię sanktuarium Matki Boskiej Skrzatuskiej, jego powstanie, zabytki, koszty renowacji. Najważniejszym jego elementem był kult Piety Skrzatuskiej, której uroczystości koronacyjne odbyły się 17 i 18 września 1988 roku. Podczas wykładu wyświetlono prezentację z fotografiami pokazującymi działalność pielgrzymkową i duszpasterską w sanktuarium.

Drugą część, mariologiczną, rozpoczął ks. dr Bogusław Kochaniewicz OP z Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu referatem pt. *Mater Dolorosa w teologicznej refleksji Jana Pawła II*. Powołując się na papieskie nauczanie z lat 1979-2003, ukazał Matkę Jezusa u stóp krzyża, dramat tej Niewiasty pełnej godności, lecz z sercem rozdartym bólem. Prelegent przedstawił wyniki przeprowadzonych badań, które wyodrębniły pięć zasadniczych wątków pojawiających się w papieskiej interpretacji: pierwszy to uczestnictwo Maryi w cierpieniu Jej Syna, drugi to wiara Służebnicy Pańskiej, trzeci to uczestnictwo Maryi w dziele zbawczym Syna, czwarty to ustanowienie duchowego macierzyństwa

Matki Pana, piąty to nauczycielska rola Maryi w Kościele. Autor wystąpienia podsumował analizę wnioskiem, że Maryja została przedstawiona jako Ta, która wstawia się za nami, wyprasząc wszelkie potrzebne łaski, umożliwiające niesienie codziennego krzyża.

Kolejnym prelegentem był ks. dr hab. Krzysztof Wojtkiewicz z WTUS z wykładem pt. *Maryjny wzorzec odnowy wiary narodu polskiego według Prymasa Stefana Wyszyńskiego*. Przedstawił wielkość osoby kard. Stefana Wyszyńskiego, który został nazwany Prymasem Tysiąclecia dzięki swej niezłomnej postawie wiary wobec komunistycznego programu ateizacji i sowietyzacji narodu polskiego. Prymas stworzył koncepcję permanentnej maryjnej katechezy narodowej i kościelnej, opartej na idei Maryi, Matki Bożej, Matki Jezusa Chrystusa, która jest aktualna po dziś dzień.

Ostatni referat pt. *Uczestnictwo Maryi w kenozie i wywyższeniu Chrystusa a sens ludzkiego cierpienia* wygłosił ks. dr hab. Janusz Bujak z WTUS. Maryja, współcierpiąc z ukrzyżowanym Jezusem, stała się Współodkupicielką, a Jej wywyższenie jest ściśle związane z wywyższeniem Jezusa Chrystusa. Prelegent zauważył niezwykłą zależność między Jezusem Chrystusem a Maryją, czego wyrazem jest obecność świąt maryjnych, np. wspomnienie Niepokalanego Serca NMP wypada zaraz po uroczystości Najświętszego Serca Pana Jezusa, a święto Matki Boskiej Skrzatuskiej, Pani Bolesnej – 15 września, po święcie Podwyższenia Krzyża Świętego, które wypada 14 września.

Konferencja naukowa z okazji dwudziestopięciolecia koronacji Piety Skrzatuskiej okazała się wydarzeniem bardzo interesującym. Należy zauważyć, że treści przedstawione na konferencji nie skupiły się tylko wokół tematu Matki Boskiej Skrzatuskiej i samego Skrzatusza. Prelegenci omawiali fenomen Maryi i sanktuariów maryjnych w bardzo szerokim kontekście. Ostatnim punktem spotkania była dyskusja, w której słuchacze chętnie wzięli udział. Spotkanie zakończył ks. dr Krzysztof Włodarczyk podsumowaniem i podziękowaniami za przygotowanie i udział w tym wydarzeniu.

Warto wspomnieć, że obchodzona w 2013 roku dwudziesta piąta rocznica koronacji Matki Boskiej Skrzatuskiej zaowocowała podjęciem inicjatywy wydawania „Rocznika Skrzatuskiego” pod redakcją ks. dr. Tadeusza Ceynowy. Pierwszy tom wydano na wrześniowe uroczystości odpustowe.

GABRIELA ŁĄCKA¹

KSZTAŁCENIE USTAWICZNE BIBLIOTEKARZY, CZYLI JAK POSZERZAĆ PERSPEKTYWY INDYWIDUALNEGO ROZWOJU

KONFERENCJA – Katowice, 17 kwietnia 2014 roku

Kształcenie ustawiczne bibliotekarzy, czyli jak poszerzać perspektywy indywidualnego rozwoju to temat konferencji, która odbyła się 14 kwietnia 2014 roku w Centrum Informacji Naukowej i Bibliotece Akademickiej w Katowicach w ramach XXX Forum Bibliotekarzy.

Organizatorem spotkania był Zarząd Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych przy Zarządzie Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Katowicach. W konferencji uczestniczyli bibliotekarze szkół wyższych, bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych, a także pracownicy naukowcy i studenci Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zarówno program, jak i wystąpienia prelegentów miały przybliżyć zebrany zagadnienia związane z poszerzaniem perspektyw rozwoju indywidualnego poprzez podnoszenie kwalifikacji pracowniczych. Uroczystego otwarcia konferencji i powitania zgromadzonych uczestników dokonał dyrektor Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej w Katowicach, prof. dr hab. Dariusz Pawelec. Dziękując uczestnikom za liczne przybycie, wyraził uznanie dla organizatorów i zaproszonych gości za podjęcie ważnego tematu, jakim jest kształcenie bibliotekarzy. W opinii dyrektora Pawelca indywidualny rozwój pracowników biblioteki i stałe doskonalenie się kadry pracowniczej

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

ma niewątpliwie znaczący wpływ na poziom procesów bibliotecznych oraz zaspokojenie informacyjnych, naukowych i dydaktycznych potrzeb użytkowników. Pogratulował jednocześnie jubileuszu Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych przy zarządzie okręgowym w Katowicach, która w 2014 roku obchodzi dziesięciolecie swego istnienia.

Moderatorem spotkania była Sylwia Błaszczyk, przewodnicząca Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich w Katowicach, która po powitaniu uczestników seminarium zaprezentowała sylwetki prelegentów i tematy ich wystąpień.

Referat dr hab. Anny Tokarskiej, dyrektora Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego (IBiIN UŚ) pt. *Działalność Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach na rzecz środowiska bibliotekarskiego* przedstawiła dr hab. Katarzyna Tauć, zastępca dyrektora IBiIN UŚ w Katowicach. Na tle czterdziestoletniej historii instytutu prelegentka wskazała kierunki jego rozwoju, nastawione na budowanie współpracy ze środowiskiem bibliotecznym. Jako najbardziej istotne wymieniła: kształtowanie kadry naukowej oraz kierunków badań IBiIN z uwzględnieniem obecności w nich bibliotekarzy praktyków, a także tworzenie kierunków studiów (w tym podyplomowych), zaspokajających aktualne potrzeby bibliotekarzy. Podkreśliła także udział pracowników IBiIN w radach naukowych bibliotek, redakcjach czasopism i grantach bibliotecznych oraz współpracę z organizacjami bibliotekarskimi, m.in. w Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich (SBP), w Polskim Towarzystwie Informacji Naukowej (PTIN) i w Polskim Towarzystwie Biblioterapeutycznym (PTB).

Kontynuując temat organizacji studiów i edukacji bibliotekarzy, prof. dr hab. Elżbieta Gondek (IBiIN) nawiązała w swoim wystąpieniu do początków powstawania akademickich ośrodków kształcenia bibliologicznego i porównała ich ofertę dydaktyczną. Zwróciła uwagę na konsekwencje wynikające z dostosowywania programów kształcenia do standardów europejskich, a także z wprowadzonej w Polsce „deregulacji” zawodu bibliotekarza. W dalszej części spotkania dr Agnieszka Łakomy (IBiIN) szczegółowo omówiła program nowego kierunku: informacja w instytucjach e-społeczeństwa, który znajdzie się w ofercie instytutu w roku akademickim 2014/2015.

Zagadnienie *Zarządzania projektowego w bibliotece na przykładzie organizacji konferencji naukowej* przybliżyła słuchaczom Bogu-

miła Urban, dyrektor Biblioteki Wydziału Zamiejscowego w Chorzwie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu. Prelegentka skoncentrowała się na wyjaśnieniu pojęcia zarządzania projektowego i zarządzania procesowego, a także wyjaśniła różnice między tymi procesami. Następnie, analizując poszczególne fazy projektu, na przykładzie zarządzania projektowego przedstawiła szczegółowy plan organizacji konferencji naukowej w bibliotece. Według Bogumiły Urban na sukces dobrze zorganizowanej konferencji naukowej największy wpływ mają ludzie, czyli dobry zespół biblioteczny, który wspólnie dąży do tego samego celu, a pracownicy pomagają sobie nawzajem. Ponadto ważnym czynnikiem według prelegentki jest dobór odpowiedniego tematu, który zainteresuje i spełni oczekiwania uczestników. W usprawnieniu organizacji, wyeliminowaniu ewentualnych błędów oraz analizie ryzyka pomocne zdaniem referentki jest zastosowanie diagramu Ishikawy. Podsumowując wykład, Bogumiła Urban stwierdziła, że choć organizowanie konferencji naukowych nie należy do podstawowych zadań bibliotek akademickich, to jednak wzbogaca ofertę rozwoju kompetencji bibliotekarzy i ich dorobek naukowy, podnosi prestiż bibliotekarza oraz poprawia jego wizerunek.

Kolejna prelegentka, Ewa Grabarska z Biblioteki Uniwersytetu Wrocławskiego, w referacie *Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich pomysłem na aktywizację środowiska pracowników bibliotek* przedstawiła uczestnikom konferencji inicjatywę dolnośląskich bibliotekarzy, którzy w lipcu 2008 roku utworzyli Korporację Bibliotekarzy Wrocławskich. Autorka omówiła okoliczności powstania stowarzyszenia, inicjatywy wydawnicze, a także współpracę z pokrewnymi instytucjami w regionie. W ciągu sześciu lat istnienia korporacja zorganizowała wiele konferencji i seminariów naukowych dotyczących aktualnej tematyki, m.in.: funkcjonowania bibliotek cyfrowych, współpracy ogólnopolskiej i regionalnej bibliotek naukowych Wrocławia, a także prawa autorskiego w bibliotekach cyfrowych. Na uwagę zasługuje również strona internetowa stowarzyszenia², na której są udostępniane m.in. materiały z konferencji w wersji pełnotekstowej. Od 2003 roku ukazuje się seria „Z Problemów Bibliotek Naukowych Wrocławia” prezentująca problemy wrocławskiego środowiska bibliotekarskiego. Niewątpliwym atutem serii jest różnorodność tematyki

² Korporacja Bibliotekarzy Wrocławskich, <http://bibliotekarze.kbw.wroc.pl/>, 02.02.2014.

poszczególnych tomów, których do tej pory ukazało się jedenaście. Zdaniem Ewy Grabarskiej, prezesa korporacji, inicjatywa wrocławskich bibliotekarzy zmierzająca do utworzenia silnego i wpływowego środowiska wyróżniającego się aktywnością, profesjonalizmem i etyką zawodową oraz dążenie do wypracowania i promowania standardów etyki życia zawodowego została w pełni zrealizowana.

Maria Kycler z Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej w Katowicach w referacie „*Bibliotheca Nostra*” jako inicjatywa samokształcenia bibliotekarzy akademickich zaprezentowała uczestnikom spotkania okoliczności powstania czasopisma „*Bibliotheca Nostra*”, będącego wspólną inicjatywą wydawniczą Biblioteki Głównej Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach, Uniwersytetu Śląskiego oraz Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przy Zarządzie Okręgu w Katowicach. Na uwagę zasługuje silne skonsolidowanie środowiska śląskiego, które najaktywniej zaangażowało się w tworzenie kwartalnika, co ma niewątpliwie ścisły związek z działalnością i inicjatywami Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych. W opinii Marii Kycler w ostatnich latach obserwuje się większą liczbę artykułów autorstwa bibliotekarzy spoza Śląska, co pozwala wnioskować, że periodyk nabiera charakteru ogólnopolskiego.

Przykład aktywizacji pracowników biblioteki ze społecznością lokalną omówiła Anna Obrzut z Politechniki Gliwickiej w Gliwicach. W wystąpieniu *Kulturotwórcza rola biblioteki akademickiej w środowisku lokalnym na przykładzie Nocy Naukowców w Bibliotece Głównej Politechniki Śląskiej* przybliżyła uczestnikom konferencji organizację i przebieg prac związanych z zaangażowaniem się pracowników Biblioteki Politechniki Śląskiej w przygotowanie Nocy Naukowców. Impreza ta gromadzi corocznie kilkaset osób w różnym wieku. Według autorki w świadomości osób biorących udział w Nocy Naukowców biblioteka zmieniła swój wizerunek. Stała się miejscem interdyscyplinarnym, gdzie wzajemnie uzupełniają się działania dotyczące różnych dziedzin nauki. Mając na względzie interdyscyplinarność i otwartość na różne formy aktywności, organizatorzy są przekonani, że organizacja takich imprez przyczynia się do wyrabiania nawyku i kształtowania umiejętności korzystania z dobrodziejstw nowoczesnych technologii i podnosi tym samym rangę biblioteki oraz jej pracowników jako swoistych pośredników w przekazywaniu wiedzy.

Zagadnienie *Rozwój indywidualny a tradycyjne i innowacyjne formy podnoszenia kwalifikacji* zreferowały słuchaczom: Alina Jemiołek, Izabela Jurczak i Jagoda Szostak z Biblioteki Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu. Prelegentki starały się odpowiedzieć na pytanie, dlaczego warto się szkolić, jakie podjąć kroki oraz co nas ogranicza, a co staje się dla nas wyzwaniem. Wskazały również na coraz popularniejsze szkolenia i kursy online. W ich opinii duże zainteresowanie tą formą szkoleń sprawia, że coraz więcej bibliotekarzy zaczyna uzupełniać lub nawet zastępować instytucjonalne szkolenia i kursy doształcające narzędziami internetowymi. Atrakcyjność tych aplikacji polega w dużej mierze na tym, że są darmowe, nie wymagają rezerwowania stałych terminów na naukę, a także umożliwiają nawiązywanie wzajemnych kontaktów i wspomagają stały rozwój zawodowy. Prelegentki zaproponowały szeroką ofertę szkoleń i kursów branżowych znajdujących się w stałej ofercie Biblioteki Narodowej, a także inicjatywę Otwartej Platformy edukacyjnej EBIB z kursami e-learningowymi dla bibliotekarzy. Ponadto zwróciły uwagę na Program Rozwoju Bibliotek, który prowadzi Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Fundacja upowszechnia nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne (ICT), działa na rzecz ułatwiania mieszkańcom małych miejscowości dostępu do informacji, wiedzy, kultury i edukacji oraz inspirowa i zachęca do współpracy. Podobnie funkcjonuje program Biblioteka+, który pozwala na aktywizację bibliotek i realizację ciekawych pomysłów dzięki otrzymywanym grantom. Oprócz szkoleń branżowych zapoznaliśmy uczestników spotkania z szeroką propozycją szkoleń organizowanych przez niepubliczne szkoły wyższe w regionie (Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu, Wyższa Szkoła Bankowa w Dąbrowie Górniczej, Wyższa Szkoła Bankowa w Chorzowie, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa w Katowicach).

Po wypowiedziach wszystkich prelegentów wywiązała się interesująca dyskusja z aktywnym udziałem zaproszonych gości, w ramach której prof. Gądek z IBiIN zaprezentowała drugi kierunek studiów: informacja w instytucjach e-społeczeństwa, który znajdzie się w ofercie instytutu w roku akademickim 2014/2015.

Na zakończenie forum w ramach podsumowania wystąpiła przewodnicząca sekcji, Sylwia Błaszczyk, by w imieniu swoim oraz organizatorów podziękować za owocne spotkanie – przede wszystkim prelegentom, których wystąpienia zachęciły do dyskusji.

Z ŻYCIA FEDERACJI

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 21 (2015) nr 1 (40), s. 277-280
ISSN 1426-3777

KATARZYNA MATERSKA¹

BETH (BIBLIOTHÈQUES EUROPÉENNES DE THÉOLOGIE) WE WROCŁAWIU

Wrocław, 6-10 września 2014 roku

Czterdzieste trzecie Walne Zgromadzenie Stowarzyszenia Europejskich Bibliotek Teologicznych BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie) w 2014 roku gościło na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu. To okazja wyjątkowa dla polskiego środowiska, gdyż ostatnie takie spotkanie odbyło się w Polsce szesnaście lat temu². Przedstawiciele organizacji i bibliotek teologicznych z piętnastu krajów Europy oraz przewodnicząca American Theological Library Association (ATLA) ze Stanów Zjednoczonych przybyli do Wrocławia w dniach 6-10 września na zaproszenie Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES³. Wśród ponad trzydziestu delegatów krajowych stowarzyszeń w tym roku po raz pierwszy licznie pojawili się bibliotekarze z Europy Środkowo-Wschodniej: Czech, Węgier, Rumunii i Polski. W zamierzeniu organizatorów temu właśnie miała służyć lokalizacja wydarzenia we Wrocławiu.

¹ Biblioteka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

² Poprzednie i zarazem pierwsze zgromadzenie BETH w Polsce odbyło się w Krakowie w dniach 12-18 września 1998 roku. Było ono zorganizowane w imieniu FIDES przez Papieską Akademię Teologiczną w Krakowie z okazji 600-lecia Wydziału Teologicznego Akademii Krakowskiej.

³ Federacja FIDES została przyjęta do BETH w 1995 roku, po oficjalnym erygowaniu jej przez Konferencję Episkopatu Polski, i obecnie jest jednym z dwunastu członków zwyczajnych BETH. Przewodniczący Zarządu FIDES co roku bierze udział w zgromadzeniach ogólnych BETH; za: *Bibliotekarze teologiczni z Europy we Wrocławiu*, <http://www.fides.org.pl/>, 20.01.2015.

Przewodni temat obrad: *Conserving and Protecting Library Collections for the Future: The Experience of Central and Eastern Europe* (*Konserwacja i zachowanie zbiorów bibliotecznych dla przyszłych pokoleń w kontekście doświadczeń Europy Środkowo-Wschodniej*) stał się dobrą okazją do lepszego rozpoznania środowiska i efektów pracy bibliotek teologicznych wschodniej i zachodniej Europy, nawiązywania kontaktów (każdy z uczestników krótko przedstawiał siebie i bibliotekę, jaką reprezentuje), wymiany doświadczeń i rozmów o wspólnych projektach.

Obrady toczyły się w sali Senatu gościnnego Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Słowem powitalnym z uczestnikami spotkania podzielił się abp Józef Kupny. Podkreślił ważną funkcję, jaką bibliotekarze teologiczni spełniają w swoich środowiskach, mówiąc: „trudno wyobrazić sobie uprawianie bez bibliotek teologii – dyscypliny naukowej, która jest namysłem nad Bożym Objawieniem, jakie dotarło do nas przez Logos – Słowo Wcielone”⁴.

W czasie kilkudniowych obrad toczyły się inspirujące dyskusje, odbyło się kilka ciekawych wykładów i prezentacji⁵. Dzięki wystąpieniu polskich prelegentek: bibliotekarek z Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, reprezentującej FIDES, uczestnicy Walnego Zgromadzenia mieli okazję zapoznania się z bibliotekami teologicznymi w Polsce. Przedstawiono biblioteki: Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Ponadto krótko scharakteryzowano biblioteki wydziałów teologicznych uniwersytetów: w Opolu, Poznaniu, Olsztynie, Katowicach, Toruniu i Szczecinie (prezentacja Agaty Muc). Z dużym zainteresowaniem spotkał się przegląd Ewy Olszowy i Elizy Lubojańskiej *Ecclesiastical Library Periodicals*, w którym autorki omówiły trzy polskie periodyki: „Nasza Przeszłość”, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” oraz „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. Polską aktywność i dorobek na tym polu uczestnicy konferencji ocenili bardzo wysoko. Dopełnieniem obrazu tego, co dzieje się w Polsce, była prezentacja Marcina Werli, kierownika zespołu bibliotek cyfro-

⁴ Abp Józef Kupny, *Słowo do uczestników 43. Walnego Zgromadzenia Stowarzyszenia Europejskich Bibliotek Teologicznych*, http://theo.kuleuven.be/apps/press/beth/files/2012/11/2014BETH_00Abp_to_BETH_pl.pdf, 20.01.2015.

⁵ Prezentacje i wystąpienia: <http://theo.kuleuven.be/apps/press/beth/member-pages/papers/>, 20.01.2015.

wych Poznańskiego Centrum Superkomputerowo-Sieciowego, który skupił się na polskich regionalnych bibliotekach cyfrowych będących bazą procesu cyfrowego scalania rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturalnego za pomocą Federacji Bibliotek Cyfrowych.

Uczestnicy konferencji zapoznali się także z rozwojem różnych produktów informacyjnych, przede wszystkim teologicznych baz danych. Na ten temat głos zabrał prof. Mathieu Lamberigts (Leuven) i Chris VandenBorre (Brepols) w wystąpieniu *New Index Religiosus*. Martin Faßnacht (Tybinga) omówił doświadczenia swojej biblioteki w pracy z IxTheo, a Gregg Taylor zaprezentował nowe produkty ATLA.

Rene Steunenbergh, przedstawiciel OCLC, swój referat pt. *Theology Library Collections Shared Solutions* poświęcił włączaniu bibliotek w środowisko komunikacji naukowej w kontekście globalnej sieci danych. Zaaapelował o poszerzanie zakresu wzajemnej współpracy bibliotek w ramach konsorcjów oraz o efektywniejsze eksponowanie bibliotecznych kolekcji w sieci, co wiąże się z dalszą ewolucją zarządzania metadanymi bibliotecznymi.

Także prezentacja firmy De Gruyter pozwoliła na poznanie najbardziej aktualnej oferty tego wydawcy w dziedzinie teologii i religii.

Włoska firma Schult'z Grup, zarządzająca ryzykiem m.in. w muzeach, archiwach i bibliotekach, nakreśliwszy zakres możliwych zagrożeń w bibliotekach, próbowała zachęcić bibliotekarzy do skorzystania z wypracowanych standardów zarządzania ryzykiem dla tego typu placówek. Prof. Luigi Pastorelli, przedstawiciel tej firmy, wygłosił inspirujący wykład na temat teorii ryzyka.

Szczepan Kasiński (Gnyszka Fundraising Advisors) w swoim wystąpieniu o *fundraisingu* zachęcał bibliotekarzy do budowania relacji w szeroko pojętym środowisku działania biblioteki i zdobywania funduszy właśnie drogą *fundraisingu*. Swoją wypowiedź ilustrował ciekawymi przykładami.

Oczywiście nie zabrakło dorocznego sprawozdania BETH i podkreślenia wagi projektów edukacyjnych, takich jak GlobeTheoLib oraz Relindial.

Nie można nie wspomnieć o bardzo udanej sesji wyjazdowej do Krzeszowa, która odbyła się w niedzielę, 7 września, połączonej z prezentacją Biblioteki Sióstr Benedyktynek i jej zdigitalizowanych zbiorów zamieszczonych w Bibliotece Cyfrowej Diecezji Legnickiej. Interesującym punktem programu było także zwiedzanie Kościoła

Pokoju w Świdnicy i wysłuchanie informacji berlińskiego muzykologa, dr. Stephana Aderholda, o norweskim projekcie ratowania i opracowania zbiorów archiwum parafii ewangelickiej w Świdnicy⁶. Dopełnieniem programu konferencji poza salą obrad była wizyta we wtorek, 9 września, w Bibliotece Ossolineum w celu zapoznania uczestników z realizowanym tam projektem digitalizacji części zbiorów, która pozostała po wojnie we Lwowie.

Stowarzyszeniowe rozmowy toczyły się do późnych godzin wieczornych, także w hotelu, czego przykładem mogą być propozycje firmy Schult'z Grup oraz dyskusja *The Scarcity of Books* kierowana przez Istvána Pásztoriego-Kupána (Kluż-Napoka) oraz Agnes Bálint (Debreczyn).

Prezydent BETH, Geert Haarmany, w podsumowaniu wrocławskiego spotkania powiedział: „Dla naszego stowarzyszenia największą wartość mają zawsze relacje międzypersonalne i nawiązywanie kontaktów międzynarodowych i to stanowi o sukcesie tej konferencji. Mogliśmy być razem, co jest dla nas bardzo ważne, a także poznać wielu nowych ludzi”⁷.

Mówiąc o sukcesie konferencji, koniecznie trzeba złożyć ukłon w stronę ks. Jerzego Witczaka, przewodniczącego FIDES, głównego i niestrudzonego organizatora, pośrednika w kontaktach z zagranicznymi gośćmi, który zadbał o wszelkie szczegóły spotkania⁸. Podziękowania należą się także władzom BETH w składzie: przewodniczący Geert Haarmany, wiceprzewodniczący ks. Marek A. Rostkowski OMI, sekretarz Carol Reekie oraz członek zarządu Svein Helge Birkeflet. Swoją rolę w sukcesie niewątpliwie mieli też i sponsorzy: firmy: De Gruyter, Schult'z Group oraz OCLC.

Jak zawsze powodzenie i klimat konferencji zależały od samych uczestników. O tym, że Walne Zgromadzenie, jak też pobyt we Wrocławiu stały się dla nich bardzo pozytywnym i niezapomnianym przeżyciem, przekonują fotorelacje zamieszczone na stronie internetowej BETH oraz nawiązane kontakty.

⁶ *Bibliotekarze teologiczni z Europy w Świdnicy*, <http://www.luterskaenklawa.pl/blog/2014/09/10/bibliotekarze-teologiczni-z-europy-w-swidnicy/>, 20.01.2015.

⁷ Wystąpienie Geerta Haarmaniego, http://www.pwt.wroc.pl/media/beth2014_harmanny.mp3, 20.01.2015.

⁸ Podsumowanie ks. Jerzego Witczaka, http://www.pwt.wroc.pl/media/beth2014_witczak.mp3, 20.01.2015.

Ks. JERZY WITCZAK¹

SPRAWOZDANIE Z PRACY ZARZĄDU I PRZEWODNICZĄCEGO FEDERACJI FIDES ZA OKRES OD 4 WRZEŚNIA 2013 DO 15 WRZEŚNIA 2014 ROKU

1. Zarząd pracował w składzie wybranym 4 września 2013 roku, podczas XIX Walnego Zgromadzenia we Wrocławiu: przewodniczący – ks. Jerzy Witczak (Biblioteka PWT, Wrocław), zastępca przewodniczącego – Bogumiła Warząchowska (Biblioteka Teologiczna, Katowice), skarbnik – ks. Wacław Umiński CM (Biblioteka Księżych Misjonarzy, Kraków), sekretarz – ks. Tomasz Garwoliński (Biblioteka WSDMW „Hosianum” i Wydziału Teologii UWM, Olsztyn), członek zarządu – ks. Andrzej Jakóbczak (Biblioteka Diecezjalna, Sandomierz). Zarząd odbył dwa posiedzenia: 13-14 lutego 2014 roku w Warszawie oraz 15 września 2014 roku w Tarnowie (przed Walnym Zgromadzeniem). Poza tym zarząd kontaktował się drogą elektroniczną i telefoniczną. Członkowie zarządu pracowali nad redagowaniem i wydaniem dwóch numerów czasopisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. Ks. J. Witczak pełnił funkcję administratora serwisów informacyjnych federacji.

2. Aktualnie federacja liczy formalnie osiemdziesięciu pięciu członków. Do FIDES w roku sprawozdawczym zostały przyjęte trzy biblioteki: WSD Archidiecezji Krakowskiej, Instytutu Filozoficzno-Teologicznego im. Edyty Stein w Zielonej Górze i WSD Zakonu Braci Mniejszych Prowincji św. Franciszka z Asyżu we Wronkach.

¹ Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu.

Zrezygnowała z członkostwa Biblioteka Międzyzakonnego Wyższego Instytutu Katechetycznego w Krakowie. Niestety, kilka kolejnych bibliotek od długiego czasu nie opłaca składek i nie kontaktuje się z federacją. Mimo upoważnienia poprzedniego Walnego Zgromadzenia zarząd nie skreślił jeszcze tych bibliotek. Spośród nich nadrobiła zaległości Biblioteka Papieskich Dzieł Misyjnych w Warszawie.

3. Zarząd Federacji od 2012 roku przejął wydawanie czasopisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” i stanowi jednocześnie jego redakcję. Redaktorem naczelnym jest dr B. Warząchowska, sekretarzem redakcji ks. T. Garwoliński. Korektę i skład nadzorował ks. J. Witczak. Druk i dystrybucja zostały zorganizowane przez o. G. Filipiuka OFMCap. W 2014 roku wydano dwa kolejne numery biuletynu „Fides”, liczące łącznie 547 stron. Warto przypomnieć, że jest on obecnie czasopismem recenzowanym.

4. Podstawowym celem statutowym federacji jest zbudowanie jednolitego systemu komputerowego i wspólnej bazy katalogowej bibliotek kościelnych oraz umożliwienie szerokiego i łatwego dostępu do informacji katalogowej i bibliograficznej. Realizując ten cel, na utrzymywanie, uaktualnianie i poszerzanie centralnego serwisu informacyjnego FIDES, w tym Księgozbioru Wirtualnego oraz Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych, zarząd pozyskał z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego środki finansowe na działalność upowszechniającą naukę w 2013 roku w wysokości 15 tys. zł, przy wkładzie własnym 5 tys. zł. Z tych środków zakupiono i uruchomiono w listopadzie 2013 roku nowy serwer w miejsce starego, działającego już prawie dziesięć lat. Na nowy serwer przeniesiono wszystkie usługi informacyjne i katalogowe, to jest strony WWW, FIDKAR FIDES, bazy MAK (w tym EBNT) oraz testową instalację EBNT w systemie Koha. Od czerwca 2014 roku działa na nim również katalog wspólny FIDES. W 2014 roku został również złożony wniosek o dofinansowanie do MNiSW, ale do tej pory brak decyzji ministerstwa.

5. Po zakończeniu w 2013 roku prac studyjnych nad systemem Koha zarząd podjął decyzję o rozpoczęciu działań zmierzających do utworzenia centralnego katalogu bibliotek kościelnych, działającego w tym systemie. Dwudziestego dziewiątego listopada 2013 roku, na spotkaniu zorganizowanym w Bibliotece Księży Misjonarzy w Kra-

kowie przedstawiciele ośmiu bibliotek FIDES postanowili utworzyć wspólny katalog. Katalog będzie utrzymywany na serwerze FIDES w systemie Koha na zasadzie: jeden opis – wiele zasobów. Dla haseł formalnych będzie wykorzystywana Centralna Kartoteka Haseł Wzorcowych NUKAT, natomiast opracowanie rzeczowe ma być zgodne z Językiem Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Od początku zaplanowano nawiązanie współpracy z katalogiem centralnym NUKAT. W spotkaniu uczestniczyły biblioteki: AWSD w Białymstoku, Księży Misjonarzy w Krakowie, Prowincji Bernardynów w Krakowie, WSD w Legnicy, Diecezjalna w Sandomierzu, Bobolanum w Warszawie, WSD Diecezji Warszawsko-Praskiej i PWT we Wrocławiu. Ponieważ do funkcjonowania katalogu oraz przeniesienia danych z systemu MAK potrzebna jest praca wykwalifikowanego informatyka, zarząd podjął starania o zgodę władz zakonnych na zatrudnienie w początkowym okresie o. Janusza Kaczmarka OP, który jest propagatorem systemu Koha w Polsce i twórcą centralnego katalogu bibliotek dominikańskich. Dwudziestego siódmego maja 2014 roku, po uzyskaniu aprobaty Prowincjała Polskiej Prowincji Zakonu Kaznodziejskiego przewodniczący podpisał porozumienie z przeorem klasztoru Dominikanów w Krakowie, o. Michałem Mitką, w sprawie współpracy z o. J. Kaczmarkiem. Niemal natychmiast rozpoczęły się prace nad migracją do Koha katalogu Biblioteki PWT we Wrocławiu jako inicjującej projekt, i w ich efekcie już 14 czerwca nowy katalog centralny FIDES rozpoczął swe działanie. Następnie 9 lipca 2014 roku w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie odbyło się spotkanie ks. Jerzego Witczaka i o. Janusza Kaczmarka OP z kierownictwem Centrum NUKAT, na którym omówiono zasady współpracy bibliotek kościelnych włączających się do katalogu FIDES z katalogiem centralnym NUKAT. Postanowiono, że poszczególne biblioteki będą oddzielnie podejmować decyzję o współpracy i podpisywać umowę z NUKAT. W efekcie podjętych działań już 17 lipca zasoby Biblioteki PWT we Wrocławiu zaczęły być widoczne w katalogu NUKAT, a następną biblioteką włączoną do systemu Koha i do katalogu NUKAT została Biblioteka Księży Misjonarzy w Krakowie (22 lipca 2014 roku). Aktualnie trwają prace nad włączeniem do wspólnego katalogu Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu. Szczegóły dotyczące realizowanego projektu zawiera osobna prezentacja.

6. W dalszym ciągu ważnym dziełem Federacji FIDES jest Elektroniczna Bibliografia Nauk Teologicznych. Baza powstaje z opisów otrzymywanych z Zakładu Bibliografii Zawartości Czasopism Biblioteki Narodowej oraz tworzonych przez niektóre biblioteki Federacji FIDES. Ponadto federacja zamówiła wykonanie brakujących opisów bibliograficznych na podstawie umów o dzieło w ramach umowy z MNiSW z 2013 roku. Opracowaniem całości bazy zajmował się ks. Jerzy Witczak. Obecnie w bibliografii znajdują się opisy zawartości 198 tytułów czasopism (przybyło siedem) i 465 prac zbiorowych (przybyło pięćdziesiąt osiem). Baza zawiera m.in. pełną bibliografię czasopisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. Liczba wszystkich opisów przekroczyła już 90 tys., a w ciągu roku przybyło ok. 6,5 tys. nowych. Wyrażamy wdzięczność Bibliotece Narodowej za stałą współpracę i bezpłatne przekazywanie nowych opisów w cyklu miesięcznym.

7. Do Księgozbioru Wirtualnego FIDES w ciągu roku od poprzedniego Walnego Zgromadzenia dodano tylko dwadzieścia nowych publikacji. Obecnie BC FIDES liczy 1 478 publikacji. Nie jest to duża liczba w porównaniu z innymi bibliotekami cyfrowymi w Polsce. Biblioteki członkowskie federacji w małym stopniu korzystają z możliwości publikowania swoich zbiorów we wspólnej bibliotece cyfrowej. Aktualnie jedynym redaktorem biblioteki cyfrowej jest ks. Jerzy Witczak, który umieszcza wszystkie publikacje i ich metadane na serwerze.

8. Cały czas trwały też bieżące prace związane z utrzymaniem multiwyszukiwarki FIDKAR FIDES. W związku z rozpoczęciem tworzenia centralnego katalogu FIDES, jak również z rozwojem EBNT wyszukiwarka FIDKAR będzie zmieniać stopniowo swój charakter, będzie się zmniejszała liczba baz objętych wyszukiwaniem. W sekcji bibliotek kościelnych prezentuje swoje bazy czterdzieści jeden instytucji, w tym trzydzieści dziewięć należących do FIDES. Spośród nich dziewiętnaście bibliotek korzysta bezpłatnie z serwera federacji, w tym szesnaście posiada na naszym serwerze swoje strony z katalogami. Niektóre biblioteki mają kłopoty z zachowaniem ciągłości dostępu online, zwłaszcza z działaniem aplikacji Fidserw, przez co ich bazy nie są widoczne w wynikach wyszukiwania. Trzeba było niestety wyłączyć na stałe Bibliotekę Bobolanum ze wzglę-

du na trwałą utratę połączenia. Ks. J. Witczak aktualizuje również na serwerze FIDES bazy przesyłane przez biblioteki członkowskie. Niestety, niektóre biblioteki bardzo dawno nie aktualizowały swoich katalogów.

9. Utrzymywany był – i w miarę możliwości czasowych aktualizowany – serwis WWW federacji. Ponadto federacja posiada własną stronę na portalu społecznościowym Facebook, a liczba osób nią zainteresowanych stale się zwiększa.

10. Nadal była prowadzona dystrybucja bazy MAK zawierającej hasła formalne CKHW NUKAT. Jest ona utrzymywana w systemie Linux i raz w miesiącu eksportowana do MAK. Obsługą bazy CKHW zajmuje się o. Janusz Kaczmarek OP z Krakowa, a tworzeniem z niej bazy MAK – ks. J. Witczak. Kopię bazy w postaci spakowanego archiwum samodzielnie pobiera z serwera FIDES około dwudziestu zainteresowanych bibliotek. Połowę odbiorców stanowią biblioteki spoza federacji. Również słownik JHPBN jest dostępny w postaci spakowanej bazy MAK na naszym serwerze w cyklu miesięcznym.

11. Piętnastego listopada 2013 roku w siedzibie MNiSW w Warszawie ks. J. Witczak, jako przewodniczący FIDES, wziął udział w spotkaniu poświęconym problematyce dostępu do informacji o zebranych w polskich instytucjach obiektach dziedzictwa kulturowego na potrzeby prowadzenia badań naukowych. Spotkanie zostało zorganizowane przez Departament Strategii MNiSW oraz Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe. Dziewiątego grudnia 2013 roku B. Warząchowska uczestniczyła w sympozjum Ośrodka ABMK w Lublinie zorganizowanym z okazji wydania 100. tomu czasopisma „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” i wygłosiła referat pod tytułem: „*Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych*” – dokumentacja, informacja, edukacja. Trzydziestego pierwszego stycznia 2014 roku od dyrektora Biblioteki Narodowej nadeszła prośba o przekazanie informacji o bibliotekach kościelnych do powstającego *Raportu o stanie bibliotek w Polsce 2012*. Przewodniczący FIDES przekazał opracowane materiały, a następnie otrzymał od dyr. Tomasza Makowskiego szczególne podziękowanie z datą 13 czerwca 2014 roku: „za zaangażowanie i wkład wniesiony w udostępnianie oraz zgromadzenie niezbędnych danych potrzebnych do opracowania Raportu”. Siedemnastego maja 2014 roku ks. J. Witczak uczestniczył we Wro-

ciałwii w obradach Kolegium Dziekanów Wydziałów Teologicznych w Polsce, na których zaprezentował działalność federacji.

12. Na zaproszenie przewodniczącego FIDES w dniach 6-10 września 2014 roku 43. Walne Zgromadzenie BETH odbyło się we Wrocławiu. Panie: Agata Muc, Ewa Olszowy i Eliza Lubojańska, z Biblioteki Teologicznej UŚ w Katowicach przygotowały dwie prezentacje: o polskich bibliotekach na wydziałach teologicznych oraz o kościelnych czasopismach bibliotekarskich. Federację reprezentował ks. Jerzy Witczak i p. Katarzyna Materska (dyr. Biblioteki UKSW w Warszawie), w części obrad uczestniczyła p. Bogumiła Warząchowska.

Tarnów, 15 września 2014 roku

BP ANDRZEJ JEŻ¹

XX WALNE ZGROMADZENIE FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES – HOMILIA

**Tarnów, Wyższe Seminarium Duchowne,
15 września 2014 roku**

Drodzy uczestnicy spotkania Federacji Bibliotek Kościelnych!

Kiedy mówimy o bibliotekach kościelnych, wychodzimy zazwyczaj od najważniejszego dla nas zbioru ksiąg, jakim jest Biblia. Biblia sama w sobie stanowi wyjątkową i najważniejszą bibliotekę. Na jej zbiorze wyrosły później liczne komentarze i opracowania, będące księgami w służbie Księgi *par excellence*.

Liturgia słowa, którą przeżywamy podczas każdej Eucharystii, to uprzywilejowany moment, w którym Biblia zaprasza nas do wejścia w swój fascynujący świat. Liturgia słowa ma swoje starożytne korzenie, o czym możemy się przekonać, słuchając dzisiejszego pierwszego czytania z Księgi Nehemiasza. Historia tej księgi rozgrywa się w V wieku przed Chrystusem, po okresie wygnania babilońskiego, kiedy Izraelici wracają do swojej ojczyzny. Jednym z głównych bohaterów tamtych czasów był Ezdrasz, kapłan i pisarz, który poprowadził pierwszy pochód około 2 tys. rodaków, mających odbudować Jerozolimę i zniszczoną świątynię.

Ezdrasz przynosi księgę Prawa i czyta ją wobec wszystkich, mężczyzn i kobiet. Czyni to na specjalnym podwyższeniu, z dodaniem objaśnienia. Uszy wszystkich, jak pisze autor, zwrócone były

¹ Diecezja tarnowska.

ku księdze Prawa (Ne 8,3). Można sobie wyobrazić atmosferę skupienia, milczenie, które panowało wówczas na placu świątynnym, i jeden głos, który wybrzmiewał w tej ciszy. I Ezdrasz czytał, czytał niezamordowanie od rana aż do południa. Nikt się nigdzie nie spieszył, nikogo słuchanie nie męczyło. Ci, którzy przeszli długą drogę niewoli, wiedzieli już, że nie mają się dokąd spieszyć. Wielu z nich utraciło wszystko podczas upadku Jerozolimy, wielu zaryzykowało wszystko, wracając do niej. Byli jak zmęczeni drogą wędrowcy, którym wreszcie dane jest zatrzymać się i pić długo, bez pośpiechu. Z nowym smakiem pili ze źródła słowa Bożego, które zapomniane i niesłyszane przez lata znów do nich powracało.

Kiedy zaś kapłan Ezdrasz wznosił swoje ręce do błogosławieństwa, lud upadł na twarz i oddał pokłon. Izrael oddał pokłon księdze Prawa. Oddał pokłon samemu Bogu obecnemu w swoim słowie.

Jezus, Słowo Wcielone, przemawia do nas podczas każdej Eucharystii. Możemy pytać samych siebie: Czy towarzyszy nam podobne poruszenie serc? Ileż napięcia towarzyszyło pojawieniu się Jezusa w synagodze w Nazarecie! Kiedy powstał, aby czytać Pismo, zawisły na Nim spojrzenia wszystkich zgromadzonych. Odczytał fragment mesjański z Księgi Izajasza o Słudze Jahwe, na którym spoczął Duch Pana, który przywraca wzrok niewidomym, ogłasza wolność uwięzionym, obwołuje rok łaski. Kiedy zwinął księgę i usiadł, oczy wszystkich wciąż były w Nim utkwione. Oczekiwali wyjaśnienia. Słowo Boże na ten dzień mówiło właśnie o Nim. Mieszkańcy Nazaretu, a wraz z nimi i my oczekujemy tylko jednego wyznania Jezusa: „To o Mnie mówi prorok Izajasz, Ja jestem oczekiwany Mesjaszem”. Tymczasem Jezus wypowiada tylko enigmatyczne zdanie: „Dziś spełniły się te słowa Pisma, któreście słyszeli” (Łk 4,21). W jaki sposób się spełniły?

Kiedy zaczynamy się wczytywać w tekst Ewangelii św. Łukasza, zauważamy, że więcej jest w nim niepokojących pytań niż pewników. Dopiero kiedy te pytania zaczynamy sobie głośno zadawać, odkrywamy, czym jest rzeczywiście słowo Boże. Nie ma w nim nic z chłodnej pewności nieożywionego tekstu. Słowo to głos Boga, to stojąca za nim żywa Osoba, która chce nas prowadzić. Jezus, Odwieczne Słowo, nigdy nie daje gotowych odpowiedzi na pytania o swoją obecność, miłość, o nasze powołanie, sens życia i celowość

trudnych doświadczeń. Chce nas raczej do nich doprowadzić, chce, abyśmy je odkryli, zaprasza nas we wspólną drogę. Jego słowa, krok po kroku, nabierają coraz bardziej realnych kształtów. Niedługo po wydarzeniu w Nazarecie także On wyruszy w wędrówkę, w czasie której da się poznać jako prorok uzdrawiający i głoszący w mocy Ducha słowo Boże.

W przywołanym tekście Ewangelista Łukasz zanotował także pewien szczegół, który na pozór może wydawać się nieistotny: po odczytaniu tekstu Izajasza Jezus, „zwinąwszy księgę, oddał ją słudze” (4,20). Są czynności służebne przy czytaniu księgi, ale są to równocześnie czynności symboliczne. Tylko Jezus mógł otworzyć tę księgę, ażeby wyjaśnić jej prawdziwy sens. Każdy inny nauczyciel mógłby jedynie rozwinąć zwój, odczytać tekst i podać słuchaczom swój komentarz. Czym innym natomiast jest wydobycie prawdziwego sensu czytanego tekstu. Tylko Jezus jako Pan dziejów człowieka i świata może odsłonić najgłębszy sens każdej ludzkiej historii, może także nam pomóc odczytać sens tego wszystkiego, czym zapisywana jest codziennie księga naszego życia.

Wielkie biblioteki świata przechowują najcenniejsze wydania Pisma Świętego, reguł monastycznych, biografie wielkich ludzi, tomy zapisu dziejów ludzkości. Mamy jednak świadomość, że również życie każdego chrześcijanina może stać się bardzo cennym sposobem przechowywania słowa Bożego. Wiara rodzi się ze słuchania słowa Bożego i przyjmowania go za normę życia. A zatem życie chrześcijanina będące naśladowaniem Chrystusa staje się żywą egzegezą słowa Bożego.

Po odczytaniu tekstu Jezus oddaje z powrotem księgę słudze. Na zakończenie liturgii w synagodze umieszczano ją na powrót w świętej szafie. Trzeba bowiem będzie odczytywać to słowo także w każdym następnym pokoleniu. Słowo Boże ma swoje *hodie*, które wypełnia się także na naszych oczach.

Aby usłyszeć, zrozumieć i przyjąć treść słowa Bożego, trzeba się zatrzymać jak wędrowiec, który dotarł do źródła. Dobrze jest pić bez pośpiechu. Dopiero wówczas czuć smak słowa. Trzeba zanurzyć się w ciszy, która należy do istoty życia chrześcijańskiego. Cisza jest elementem konstytutywnym życia duchowego, nauki, biblioteki, czytelnicy i laboratorium. Zauważamy, że istnieje ścisły związek między ciszą a czytaniem, między milczeniem, ciszą – i mówieniem. Intuicyjnie

wyczuwamy, czy ten, kto przemawia, posiadał sztukę milczenia, gdyż milczący ma zazwyczaj do przekazania więcej treści niż słów.

Droży pracownicy bibliotek kościelnych!

Przestrzeń waszej codziennej pracy jest środowiskiem obcowania ze słowem, przede wszystkim tym spisanim. W wasze ręce – podobnie jak kiedyś w ręce sługi w synagodze nazaretańskiej – zostały powierzone różne księgi. Są one dla nas źródłem wiedzy: zarówno tej objawionej przez Boga, jak i tej będącej wynikiem refleksji ludzkiego rozumu. Wszystkie one dokumentują w jakimś zakresie rozmaite dziedziny nauki, sztuki i historii. Biblioteka kościelna stara się obejmować to, co nazwano w tradycji katolickiej przekazem dwóch ksiąg. „Bóg zostawił nam dwie księgi – księgę Biblii i księgę natury” – są to słowa Galileusza, które kilka lat temu przywoływał także papież Benedykt XVI.

Rola pracowników bibliotek – gdy się pójdzie szlakiem odczytanej dzisiaj ewangelii i Księgi Nehemiasza – polega na ciągłym otwieraniu, udostępnianiu, przechowywaniu i strzeżeniu zgromadzonych ksiąg dla kolejnych czytelników i następnych pokoleń. Osobiście wierzę, że książka zawsze będzie używana w takiej czy innej formie, gdyż kultura obrazkowa nie jest w stanie zastąpić wielowymiarowości słowa. Bez książek, bez tego materialnego przekazu słowa nie byłoby ludzkiej kultury, cywilizacji i ludzkich dziejów.

W *Księdze henrykowskiej* ręką notariusza Konrada zostały zapisane następujące słowa: „Ponieważ jedno pokolenie mija, a drugie nadchodzi i nic stałego nie ma pod słońcem, zapobiegliwa pomysłowość dawnych ludzi postanowiła uwiecznić czyny śmiertelników przy pomocy odpowiednich świadków i spisywania dokumentów”. Dzięki „zapobiegliwej pomysłowości” wielu pokoleń kronikarzy, pisarzy i bibliotekarzy usiłujących chronić przeszłość przed zapomnieniem możemy po latach sięgać do nieprzebranego skarbcza wiedzy.

Droży pracownicy bibliotek!

W poemacie *Rzecz o wolności słowa* Cyprian Kamil Norwid napisał:

„Przyszła nareszcie chwila ciszy uroczystej.

Stało się – między ludzi wszedł Mistrz wiekuisty.

I do historii, która wielkich zdarzeń czeka,

Dołączył biografię każdego człowieka”.

Życzę wam, aby wasze biografie nie tylko wzbogacały się o kolejne dokonania, owoce pracy, zrealizowane pomysły i projekty, lecz przede wszystkim, by wasza biografia była pisana w obecności Słowa Wcielonego. Wrażliwość na obecność Boga w Jego słowie oraz emocje, z jakimi przeżywa się spotkanie z Nim, ułatwia wam waszą profesję. Słowo Boże to słowo życia, które wydobywa najgłębszy sens naszej egzystencji. W duchu treści przekazanych nam przez dzisiejsze czytania biblijne przyjmijmy to Słowo jako Osobę, Odwieczny Logos, jako Towarzysza naszej ziemskiej wędrówki. Niech osobiste doświadczenie Jego obecności pomaga wam w codziennej pracy, a także w budzeniu w sercach innych pragnienia czerpania ze źródła odwiecznego Słowa. Amen.

Ks. ANDRZEJ JAKÓBCZAK¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES

Tarnów, 15-17 września 2014 roku

1. Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES spotkał się w Wyższym Seminarium Duchownym w Tarnowie przed Walnym Zgromadzeniem i w trakcie jego obrad w dniach 15-17 września 2014 roku. Obecni byli: ks. Jerzy Witczak (przewodniczący), p. Bogumiła Warząchowska (zastępca przewodniczącego) i ks. Andrzej Jakóbczak (członek zarządu). Ks. Wacław Umiński (skarbnik) był nieobecny z powodu choroby, a ks. Tomasz Garwoliński (sekretarz) – z powodu pielgrzymki do Ziemi Świętej. W związku z nieobecnością sekretarza protokół sporządził ks. Andrzej Jakóbczak.

2. Ks. Jerzy Witczak zapoznał z treścią sprawozdania z działalności zarządu i Federacji FIDES, które później zostało przedstawione podczas Walnego Zgromadzenia.

3. Zarząd przyjął do federacji cztery nowe biblioteki: Instytutu Filozoficzno-Teologicznego im. Edyty Stein w Zielonej Górze, Wyższego Seminarium Duchownego Zakonu Braci Mniejszych prowincji św. Franciszka z Asyżu we Wronkach, Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Krakowskiej oraz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

¹ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu.

4. Obecni członkowie zarządu (ks. Jerzy Witczak, p. Bogumiła Warząchowska, ks. Andrzej Jakóbczak) spotkali się z członkami Komisji Rewizyjnej (o. Grzegorz Filipiuk OFMCap, p. Ewa Poleszak, p. Edwin Klessa). Poruszano m.in. następujące kwestie proceduralne i statutowe:

- doprecyzowanie w przyszłości programu Walnego Zgromadzenia z uwzględnieniem czasu na dyskusje dotyczące spraw federacji,
- propozycja rekolekcji dla bibliotekarzy,
- dobór kandydatów na honorowych członków Federacji FIDES,
- możliwość sprzedaży „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”.

Ks. ANDRZEJ JAKÓBCZAK¹

PROTOKÓŁ Z XX WALNEGO ZGROMADZENIA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES

Tarnów, 15-17 września 2014 roku

1. Obrady XX Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES rozpoczęły się w auli Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie w dniu przyjazdu, wieczorem.

2. Po modlitwie i powitaniu zebranych przez wicerektora tarnowskiego WSD, ks. Leszka Rojowskiego, przewodniczący Zarządu Federacji, ks. Jerzy Witczak, podziękował za zaproszenie gospodarzom, a szczególnie ks. Tomaszowi Kudroniowi, który po objęciu funkcji proboszcza parafii Szczawnica przekazał obowiązki dyrektora Biblioteki WSD w Tarnowie ks. Robertowi Grochowi.

3. Ks. Witczak powitał i przedstawił przybyłych na XX Walne Zgromadzenie siedemdziesięciu sześciu przedstawicieli czterdziestu jeden bibliotek kościelnych i w związku z jubileuszem federacji przybliżył pokrótce jej historię. Następnie usprawiedliwił nieobecność dwóch przedstawicieli zarządu: ks. Wacława Umińskiego, który nie mógł przybyć ze względów zdrowotnych, i ks. Tomasza Garwolińskiego, który uczestniczył w pielgrzymce do Ziemi Świętej. Pod nieobecność sekretarza protokół sporządził ks. Andrzej Jakóbczak.

4. Przewodniczący zaproponował przyjęcie protokołu z XIX Walnego Zgromadzenia Federacji FIDES, które odbyło się przed rokiem we Wrocławiu. Protokół opublikowany w czasopiśmie „Fides. Biule-

¹ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu.

tych Bibliotek Kościelnych” został przyjęty bez poprawek i wniosków przeciwnych.

5. Podjęto decyzję, że ze względu na nieobecność skarbnika, ks. Wacława Umińskiego, jego sprawozdanie zostanie opublikowane w późniejszym czasie.

6. Ostatnim punktem pierwszego dnia obrad było poznanie biblioteki, która podjęła się organizacji spotkania. Ks. Tomasz Kudroń omówił jej historię, zasoby oraz niedawno przeprowadzoną gruntowną modernizację. Fotografie przedstawione podczas prezentacji chętni mogli osobiście zweryfikować podczas zwiedzania.

7. Drugi dzień rozpoczął się Mszą Świętą, koncelebrowaną przez ponad dwudziestu kapłanów pod przewodnictwem biskupa tarnowskiego Andrzeja Jeża.

8. Pierwszą część spotkania, czyli konferencję poświęconą bibliotece tarnowskiego WSD prowadził ks. Tomasz Kudroń. Temat *Biblioteka WSD z perspektywy historycznej* przedstawił ks. Ryszard Banach (historyk, pracownik biblioteki i archiwum diecezjalnego), p. Ewa Stańczyk (dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Tarnowie) zaprezentowała referat *Tarnowska Biblioteka Cyfrowa – idea, powstanie, zasób*, a p. Iwona Gleisner (kustosz Gminnej Biblioteki Publicznej w Wierzchosławicach) przybliżyła *Dziedzictwo kulturowe Kościoła w Tarnowskiej Bibliotece Cyfrowej*.

9. Ks. Jerzy Witczak przedstawił następnie sprawozdanie z działalności zarządu i federacji. W minionym roku zarząd spotkał się dwukrotnie: w lutym w Warszawie i we wrześniu w Tarnowie, aby omówić bieżące sprawy, związane m.in. z realizacją postanowień ubiegłorocznego Walnego Zgromadzenia. Od ostatniego zjazdu do federacji zostały przyjęte cztery biblioteki. Nastąpiły jednak również rezygnacje z członkostwa. Aktualnie Federacja FIDES zrzesza osiemdziesiąt pięć bibliotek kościelnych. Uczestnicy Walnego Zgromadzenia z wielką radością przyjęli informację o przyjęciu do Federacji FIDES Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

W imieniu federacji jej przewodniczący uczestniczył w spotkaniach dotyczących funkcjonowania bibliotek: w Warszawie (Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego) i we Wrocławiu (spotkanie dziekanów wydziałów teologicznych), gdzie przedstawiał informacje o stanie bibliotek kościelnych w Polsce.

Nawiązana została formalna współpraca z o. Januszem Kaczmarciem OP, który koordynuje proces przechodzenia bibliotek (na razie kilku) na system Koha.

Przedstawiciele zarządu: ks. Jerzy Witczak i p. Bogumiła Warząchowska, brali udział w zorganizowanym w dniach 6-10 września we Wrocławiu 43. Walnym Zgromadzeniu Stowarzyszenia BETH.

10. Po przerwie i przejściu do sali multimedialnej ks. Tadeusz Bukowski, dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie, przedstawił zarządzaną przez siebie placówkę w prezentacji multimedialnej: *Najstarsze Muzeum Diecezjalne na ziemiach polskich w 125. rocznicę założenia*. Na zakończenie każda z bibliotek została obdarowana okolicznościowym numerem diecezjalnego periodyku „Currenda”, zawierającym przewodnik po zasobach muzeum.

12. Wiceprzewodnicząca federacji, p. Bogumiła Warząchowska, poinformowała zebranych o pracach nad pismem „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, które systematycznie się rozwija. Zachęciła do prenumeraty, wyraziła podziękowanie twórcom i współpracownikom, autorom zaś tekstów do ostatnich dwóch numerów wręczyła egzemplarze autorskie.

13. Ostatnim wystąpieniem w sesji przedpołudniowej był referat p. Ryszarda Żmudy, dyrektora Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Łodzi, zatytułowany: *Biografistyka kościelna*.

14. Podsumowania tej części obrad dokonał ks. Jerzy Witczak, zachęcając do tworzenia biogramów osób związanych z bibliotekarstwem.

15. W południe do uczestników spotkania dołączył bp Andrzej Siemieniewski, delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji FIDES.

16. Popołudniowa część obrad miała charakter krajoznawczy: obejmowała zwiedzanie bazyliki katedralnej i Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie oraz wyjazd i zwiedzanie Diecezjalnego Domu Rekolekcyjnego w Gródku nad Dunajcem i pustelni św. Andrzeja Świerada w Tropiu.

17. Pierwszym punktem trzeciego dnia była Msza Święta celebrowana pod przewodnictwem bp. Andrzeja Siemieniewskiego.

18. Podczas sesji porannej obradom przewodniczyła p. Bogumiła Warząchowska. Jako pierwszy głos zabrał ks. Jerzy Witczak.

Zaprezentował projekt centralnego katalogu bibliotek zrzeszonych w FIDES, przedstawił harmonogram działań związanych z wprowadzaniem systemu Koha oraz etapy podejmowanej współpracy z NUKAT.

19. Drugie wystąpienie było poświęcone sposobom pozyskiwania funduszy na konserwację zasobów bibliotecznych. Zagadnienie to omówiła p. Alicja Kuberka, konserwator zajmująca się także zabezpieczaniem zbiorów muzealnych, bibliotecznych i archiwalnych z wykorzystaniem środków z programów rządowych, ministerialnych, samorządowych, europejskich i konserwatorskich.

20. Po przerwie prowadzący kolejną część obrad ks. Jerzy Witczak wprowadził w tematykę następnej prezentacji, która przybliżyła zebrany Zintegrowany System Biblioteczny PROLIB, wykorzystywany m.in. przez Bibliotekę WSD w Tarnowie. Prezentację przedstawił p. Marcin Malinowski z firmy Max Elektronik SA.

21. Ostatnia część obrad ponownie była poświęcona sprawom wewnętrznym federacji. Przewodniczący Komisji Rewizyjnej, o. Grzegorz Filipiuk OFMCap, przedstawił sprawozdanie z prac komisji, zgłosił kilka postulatów mających usprawnić funkcjonowanie federacji i zarekomendował Walnemu Zgromadzeniu udzielenie zarządowi absolutorium. Absolutorium zostało udzielone przez aklamację.

22. W ramach informacji z bibliotek członkowskich o. Andrzej Morka OP z Biblioteki Dominikanów w Krakowie zaprosił na ogólnopolską konferencję *Historyczne księgozbiory dominikańskie. Miejsca, ludzie, historie* (20-22 listopada 2014 roku), natomiast ks. Jerzy Witczak poinformował m.in. o organizowanej przez Bibliotekę Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie konferencji *Dziedzictwo Jana Pawła II w bibliotekach i archiwach krajowych i zagranicznych* (4 listopada 2014 roku).

23. Na miejsce przyszłorocznego Walnego Zgromadzenia Federacji FIDES zaproponowano Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

24. Na zakończenie słowo do zebranych skierował rektor WSD w Tarnowie, ks. Andrzej Michalik, natomiast podziękowania pod adresem gospodarzy wypowiedział bp Andrzej Siemieniecki i ks. Jerzy Witczak, który dokonał także podsumowania obrad i ich zamknięcia.

GABRIELA MALINOWSKA¹

SPRAWOZDANIE Z XX WALNEGO ZGROMADZENIA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES

Tarnów, 15-17 września 2014 roku

Od 15 do 17 września 2014 roku w Wyższym Seminarium Duchownym w Tarnowie odbywało się XX Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Na zaproszenie Zarządu Federacji i ks. dr. Tomasza Kudronia, dyrektora Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie, odpowiedzieli przedstawiciele czterdziestu jeden bibliotek, wśród których znalazło się także kilka bibliotek niezrzeszonych w Federacji FIDES. W całym spotkaniu udział wzięło siedemdziesięciu sześciu uczestników.

Piętnastego września, po wspólnej kolacji wszyscy zgromadzili się w auli św. Jana Pawła II Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie. Uczestników zgromadzenia powitał ks. dr Leszek Rojowski, prorektor tarnowskiego WSD. Ks. dr Jerzy Witczak, przewodniczący zarządu, również przywitał wszystkich przybyłych i oficjalnie otworzył obrady. Następnie ks. dr Tomasz Kudroń zaprezentował zrealizowany w latach 2009-2011 projekt rozbudowy Biblioteki WSD w Tarnowie oraz wcześniejszą historię jej przebudowy aż po stan obecny. Po prezentacji wszyscy udali się do biblioteki, w której w trzech grupach zwiedzili m.in.: magazyn, czytelnię, pracownię digitalizacji oraz pomieszczenie zbiorów specjalnych i starodru-

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie.

ków. Pan Piotr Jechalke, przedstawiciel firmy ARFIDO, zaprezentował możliwości wrzutni, którą wykorzystuje się w Bibliotece WSD w Tarnowie do zwrotu książek. Niektórzy uczestnicy uwiecznili swój pobyt w bibliotece wpisem w zeszycie odwiedzin.

Wtorkowe zgromadzenie rozpoczęło się w kaplicy seminaryjnej od uroczystej Mszy Świętej pod przewodnictwem ks. bp. Andrzeja Jeża, biskupa tarnowskiego, który też wygłosił homilię.

Przedpołudniowe obrady odbyły się w auli św. Jana Pawła II WSD w Tarnowie. Początkowy wykład na temat: *Biblioteka WSD z perspektywy historycznej* wygłosił ks. dr Ryszard Banach. Kolejny głos należał do pani mgr Ewy Stańczyk, dyrektora Miejskiej Biblioteki Publicznej w Tarnowie, która omówiła zagadnienie: *Tarnowska Biblioteka Cyfrowa – idea, powstanie, zasób*. Pani mgr Iwona Gleisner, kustosz Gminnej Biblioteki Publicznej w Wierzchosławicach, przedstawiła zagadnienie: *Dziedzictwo kulturowe Kościoła w Tarnowskiej Bibliotece Cyfrowej*.

Następnie Walne Zgromadzenie przyjęło przez aklamację wniosek o przyjęcie Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego do federacji.

Po przerwie zgromadzeni uczestniczyli w prezentacji multimedialnej autorstwa ks. prał. Tadeusza Bukowskiego, dyrektora Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie, na temat: *Najstarsze Muzeum Diecezjalne na ziemiach polskich w 125. rocznicę założenia*. Prezentacja ze wspinałym komentarzem autorskim odbyła się w auli św. Jana XXIII.

Później kilka słów do zebranych wygłosiła wiceprzewodnicząca, pani dr Bogumiła Warząchowska z Biblioteki Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zwróciła uwagę na sprawy związane z redagowaniem pisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. Autorskimi egzemplarzami biuletynu zostali obdarowani obecni na sali autorzy artykułów umieszczonych w jego ostatnich numerach.

Głos zabrał także dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Łodzi, dr Ryszard Żmuda. Jego wystąpienie nosiło tytuł: *Biografiaistyka kościelna*.

Po obiedzie uczestnicy spotkania zwiedzili bazylikę katedralną oraz Muzeum Diecezjalne w Tarnowie. Zaplanowano również wycieczkę do Tropia i Gródka nad Dunajcem. Po spotkaniu przy kawie w Centrum Formacyjno-Rekolekcyjnym Diecezji Tarnowskiej

„Arka” w Gródku nad Dunajcem odbył się rejs statkiem po Jeziorze Rożnowskim. Na trasie wycieczki znalazł się najstarszy w tej części Polski kościół pw. Świętych Pustelników Andrzeja Świerada i Benedykta w Tropiu, ufundowany przez Kazimierza Odnowiciela ok. 1045 roku. O historii kościoła i żywotach pustelników opowiadał ks. dr Ryszard Banach. Uwieńczeniem wycieczki była kolacja w ośrodku „Arka”. Po powrocie do Tarnowa uczestnicy spotkania mieli możliwość zwiedzania urokliwych zakątków starówki, pięknie oświetlonych wieczorową porą.

W środowy poranek Mszy Świętej przewodniczył ks. bp Andrzej Siemieniewski, delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji FIDES, który wygłosił okolicznościową homilię.

W programie tego dnia znalazło się sprawozdanie z działalności za ostatni rok, które przedstawił ks. dr Jerzy Witczak, przewodniczący Federacji FIDES.

Pani dr Alicja Kuberka, przedstawicielka firmy Alto-Protect, omówiła możliwości pozyskiwania funduszy w referacie zatytułowanym: *Pozyskiwanie funduszy na konserwację zasobów bibliotecznych*.

Później ponownie głos zabrał ks. dr Jerzy Witczak, który w wystąpieniu zatytułowanym *Prezentacja projektu centralnego katalogu bibliotek FIDES* omówił zagadnienie dotyczące ujednolicenia haseł przedmiotowych na podstawie NUKAT.

W przerwie swoją ofertę wydawniczą przedstawiło Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej BIBLOS, które dało uczestnikom zgromadzenia możliwość zapoznania się z niektórymi publikacjami.

Po przerwie pan Marcin Malinowski, przedstawiciel firmy Max Elektron SA, zaprezentował bibliotekarzom kościelnym z całej Polski system biblioteczny PROLIB.

Następnie o. mgr Grzegorz Filipiuk OFMCap przedstawił sprawozdanie Komisji Rewizyjnej. Na jego wniosek zgromadzenie udzieliło zarządowi absolutorium przez aklamację.

Końcowa część obrad była poświęcona sprawom bieżącym, a także planom na kolejny rok. Przewodniczący zarządu przypomniał o konieczności aktualizacji adresów bibliotecznych w celu lepszej komunikacji pomiędzy członkami federacji. Podczas przemówienia końcowego ks. dr Jerzy Witczak podziękował wszystkim uczestnikom za udział w tegorocznej konferencji.

Na zakończenie obrad głos zabrał ks. dr hab. Andrzej Michalik, rektor Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie, który podziękował zebranych za przyjęcie zaproszenia, organizatorom zaś za przygotowanie spotkania. W sposób szczególny podziękował ks. dr. Tomaszowi Kudroniowi, byłemu dyrektorowi Biblioteki WSD w Tarnowie, za dotychczasową kilkunastoletnią pracę i zaangażowanie. Do podziękowań Księdza Rektora dla wszystkich uczestników zgromadzenia dołączył się ks. mgr lic. Robert Groch, nowo mianowany dyrektor Biblioteki WSD w Tarnowie, który w imieniu całego zespołu biblioteki seminaryjnej wyraził wdzięczność byłemu dyrektorowi. Słowa wdzięczności pod adresem byłego dyrektora skierowała również pani mgr Ewa Stańczyk, dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Tarnowie.

Okolo południa zabrzmiała wspólna modlitwa *Anioł Pański*. Przewodniczył jej bp Andrzej Siemieniowski, który udzielił uczestnikom spotkania pasterskiego błogosławieństwa. Po wspólnym obiedzie w seminaryjnym refektarzu i pamiątkowej fotografii uczestnicy udali się w podróż do swoich miejsc zamieszkania.

SPIS TREŚCI

Bp Andrzej Siemieniewski Czterdziesty numer i dwadzieścia jeden lat	3
--	---

Artykuły i materiały

Marta Wójtowicz-Kowalska, Danuta Rebech Niepoprawny marzyciel czy człowiek o otwartym umyśle – bibliotekarska działalność ks. dr. hab. Jana Bednarczyka	5
Ks. Ryszard Banach Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Tarnowie z perspektywy historycznej	25
Ks. Tomasz Garwoliński Biblioteka Biskupów Warmińskich w Lidzbarku. Zarys dziejów	53
Maria Pidłypczak-Majerowicz Cyrylickie księgi religijne w cerkwiach greckokatolickich i prawosławnych na Łemkowszczyźnie	67
Magdalena Florianowicz Zbiór starych druków w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie	81
Leonard Ogierman Renowacja i konserwacja Biblioteki Ojców Paulinów na Skałce w Krakowie. Nowa funkcja i zakres oddziaływania	103
Marta Nadraga Książka szkolna w lwowskich szkołach i gimnazjach w latach dwudziestych i trzydziestych XX wieku	111
Weronika Pawłowicz Dziedzictwo Kościoła w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej	123

Iwona Gleisner Dziedzictwo kulturowe Kościoła w Tarnowskiej Bibliotece Cyfrowej	141
Ewa Olszowy Biblioteki kościelne na łamach „Bibliografii Analitycznej Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej. Piśmiennictwo zagraniczne”	153
Barbara Kołodziej, Gabriela Łącka Wdrażanie systemu komputerowego PROLIB w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zarys problematyki	169
Agata Muc „Wiadomości Fary św. Barbary” – tygodnik parafii św. Barbary w Chorzowie	179
Ks. Henryk Olszar Duszpasterstwo Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej na tle współczesnego duszpasterstwa specjalistycznego w archidiecezji katowickiej	195
Ryszard Żmuda Katalog rozpraw doktorskich i habilitacyjnych o bibliotekach kościelnych w Polsce za lata 1952-2012	207

Komunikaty

Eliza Lubojańska, Ewa Olszowy Z wizytą na wschodniej Słowacji. Wyjazd szkoleniowy do Preszowa w ramach programu Erasmus	229
Anna Kuberka Pozyskiwanie funduszy na konserwację zasobów bibliotecznych	239
Ewa Stańczyk Tarnowska Biblioteka Cyfrowa. Idea – powstanie – zasób	249
Elżbieta Słoń Obecność ksiąg Jana XXIII i o Janie XXIII w bibliotekach kieleckich	253
Barbara Kołodziej, Eliza Lubojańska Rok Rodziny w Metropolii Górnośląskiej. Wystawa przygotowana przez Bibliotekę Teologiczną Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach	259

Recenzje

- Renata Dulian
„Święci Uśmiechnięci” – seria Wydawnictwa Świętego Wojciecha, Poznań 2010-2014 265

Sprawozdania

- Magdalena Florianowicz
Konferencja naukowa z okazji dwudziestopięciolecia koronacji Piety Skrzatuskiej (Koszalin, 8 czerwca 2013 roku) 269
- Gabriela Łącka
Kształcenie ustawiczne bibliotekarzy, czyli jak poszerzać perspektywę indywidualnego rozwoju. Konferencja (Katowice, 17 kwietnia 2014 roku) 272

Z życia Federacji FIDES

- Katarzyna Materska
BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie) we Wrocławiu (Wrocław, 6-10 września 2014 roku) 277
- Ks. Jerzy Witczak
Sprawozdanie z pracy zarządu i przewodniczącego Federacji FIDES za okres od 4 września 2013 do 15 września 2014 roku 281
- Bp Andrzej Jeż
XX Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES – homilia (Tarnów, Wyższe Seminarium Duchowne, 15 września 2014 roku) 287
- Ks. Andrzej Jakóbczak
Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Tarnów, 15-17 września 2014 roku) 292
- Ks. Andrzej Jakóbczak
Protokół z XX Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Tarnów, 15-17 września 2014 roku) 294
- Gabriela Malinowska
Sprawozdanie z XX Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Tarnów, 15-17 września 2014 roku) 298

TABLE OF CONTENTS

Bishop Andrzej Siemieniewski The Fortieth Number and Twenty-One Years	3
--	---

Articles and Materials

Marta Wójtowicz-Kowalska, Danuta Rebecz A Compulsive Dreamer or a Man with an Open Mind – the Library Activity of Rev. Jan Bednarczyk Ph.D.	5
--	---

Fr. Ryszard Banach The Library of the Higher Theological Seminary in Tarnów from a Historical Perspective	25
---	----

Fr. Tomasz Garwoliński The Library of Warmia Bishops in Lidzbark. An Outline of the History	53
--	----

Maria Piđłypczak-Majerowicz Cyrillic Religious Books in Greek Catholic Churches and Orthodox Churches in Lemkowyna	67
--	----

Magdalena Florianowicz The Collection of Old Prints in the Library of the Higher Theological Seminary in Koszalin	81
---	----

Leonard Ogierman The Renovation and Conservation of Pauline Fathers Library at Skalka Monastery in Kraków. A New Function and Range of Impact.	103
---	-----

Marta Nadruga The School Book in Schools and Gymnasiums of Lviv in the 1920s and 1930s	111
--	-----

Weronika Pawłowicz Church Heritage in the Silesian Digital Library	123
---	-----

Iwona Gleisner Cultural Heritage of the Church in Tarnów Digital Library	141
---	-----

Ewa Olszowy Church Libraries on the Pages of „Bibliografia Analityczna Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej. Piśmiennictwo zagraniczne”	153
Barbara Kołodziej, Gabriela Łącka The Implementation of the Computer System PROLIB in the Theological Library of the University of Silesia in Katowice. An Outline of the Problem.	169
Agata Muc „Wiadomości Fary Św. Barbary” – the Weekly of the Saint Barbara Parish in Chorzów	179
Fr. Henryk Olszar The Pastoral Care of the Librarians in Archdiocese of Katowice in the Context of Contemporary Archdiocesan Special Pastoral Care	195
Ryszard Żmuda The Catalogue of PhD Theses and Habilitation Dissertations about Church Libraries in Poland for the Years 1952-2012	207

Notes

Eliza Lubojańska, Ewa Olszowy A Visit to Eastern Slovakia. A Training Trip to Prešov within the Erasmus Programme	229
Anna Kuberka Fundraising for Conservation of Library Collections	239
Ewa Stańczyk Tarnów Digital Library. The Idea – Inception – Collection	249
Elżbieta Słoń The Books by John XXIII and about John XXIII in Kielce Libraries	253
Barbara Kołodziej, Eliza Lubojańska The Year of the Family in the Upper Silesia Metropolis. Exhibition organized by the Theological Library of the University of Silesia in Katowice	259

Reviews

Renata Dulian „Święci Uśmiechnięci” – St. Wojciech Publishing House Series, Poznań 2010-2014	265
--	-----

Reports

Magdalena Florianowicz Scientific Conference on the Occasion of the 25th Anniversary of Skrzetuska Pieta Coronation (Koszalin, June 8, 2013)	269
Gabriela Łącka Librarians Lifelong Learning, or how to Expand the Perspectives of Individual Development. A Conference (Katowice, April 17, 2014) ..	272

Chronicle of the Federation FIDES

Katarzyna Materska BETH (Bibliothèques Européennes de Théologie) in Wrocław (Wrocław, September 6-10, 2014)	277
Fr. Jerzy Witczak Report on the Work of the Board of the FIDES Federation of Ecclesiastical Libraries for the Period of September 4, 2013 to September 15, 2014	281
Bishop Andrzej Jeż 20th Plenary Assembly of the FIDES Federation of Ecclesiastical Libraries – Homily (Tarnów, The Higher Theological Seminary, September 15, 2014)	287
Fr. Andrzej Jakóbczak Minutes of the Board Meeting of FIDES Federation of Ecclesiastical Libraries (Tarnów, September 15-17, 2014)	292
Fr. Andrzej Jakóbczak Minutes of the 20th Plenary Assembly of the FIDES Federation of Ecclesiastical Libraries (Tarnów, September 15-17, 2014)	294
Gabriela Malinowska Report of the 20th Plenary Assembly of the FIDES Federation of Ecclesiastical Libraries (Tarnów, September 15-17, 2014)	298